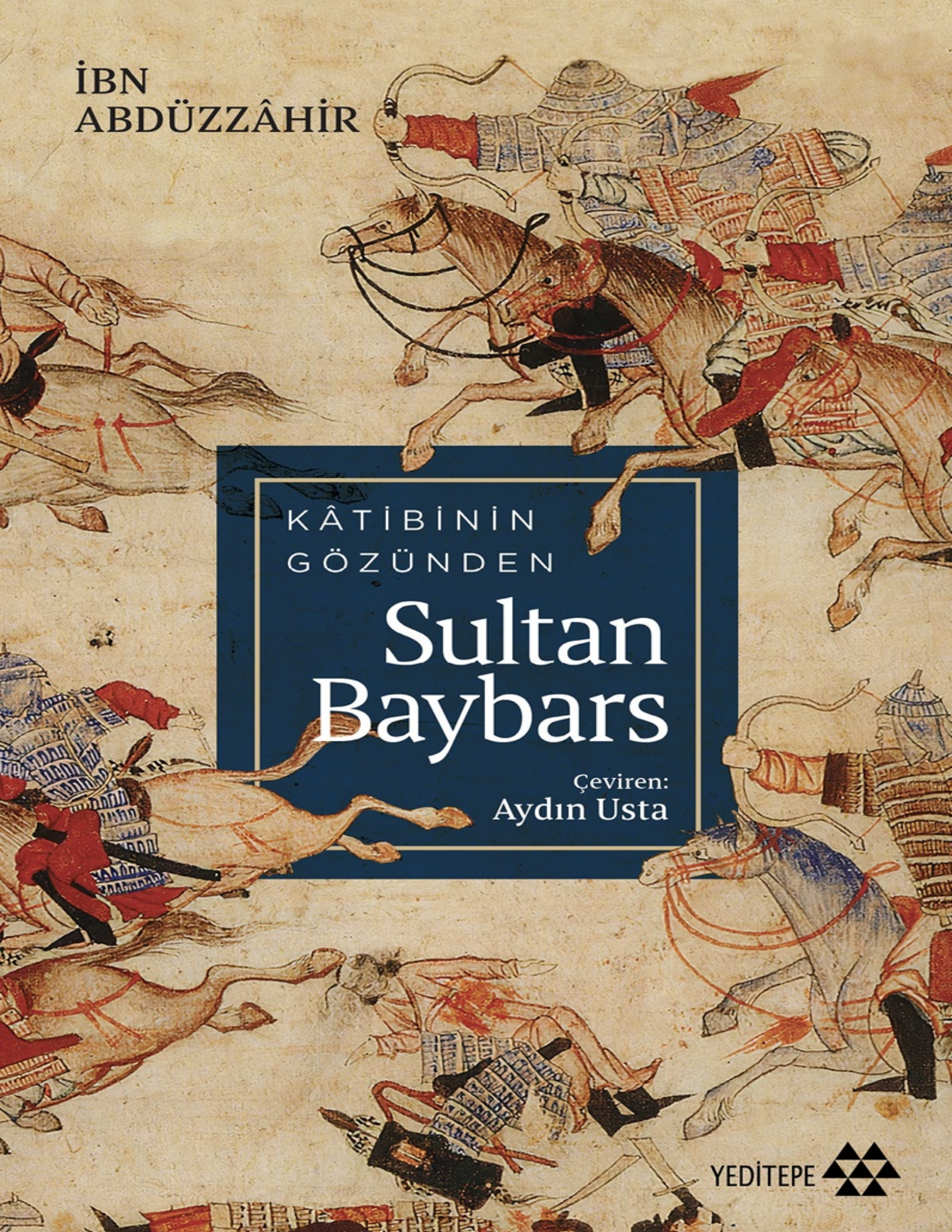
İBN
ABDÜZZÂHİR

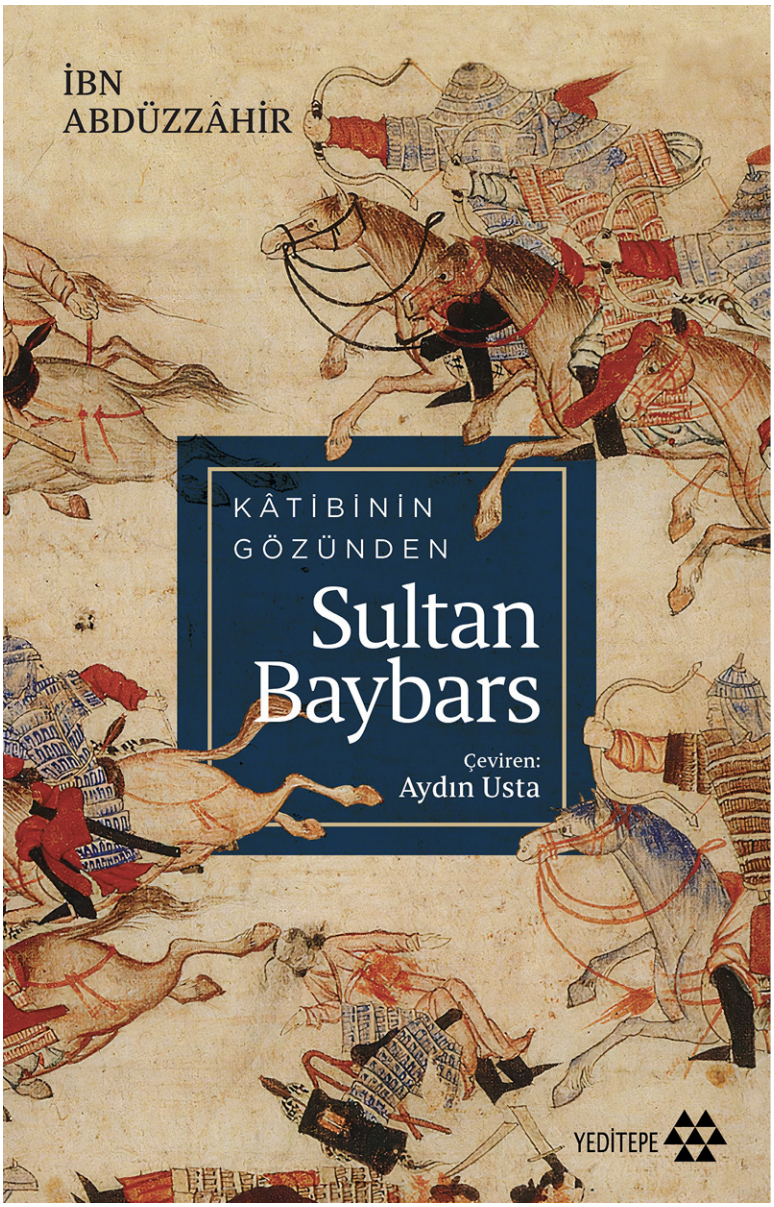

KÂTİBİNİN
GÖZÜNDEN

Sultan Baybars

Çeviren:
Aydın Usta

YEDİTEPE

İBN
ABDÜZZÂHİR
KÂTİBİNİN
GÖZÜNDEN
Sultan
Baybars
Çeviren:
Aydın Usta
YEDİTEPE

KÂTİBİNİN GÖZÜNDEN SULTÂN BAYBARS

İBN ABDÜZZÂHİR

YEDİTEPE

KÂTİBİNİN GÖZÜNDEN

SULTÂN BAYBARS

İbn Abdüzzâhir

Eserin Orijinal Adı:

er-Ravzü'z-Zâhir fî Sîret el-Melik ez-Zâhir

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa Karagüllüoğlu

Çeviri

Aydın Usta

©Yeditepe Yayınevi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Sertifika No: 49829

ISBN: 978-625-7477-24-6

Yeditepe Yayınevi: 529

Araştırma-İnceleme: 405

1. Baskı: Şubat 2021

Sayfa Düzeni

Deniz Tugay

Kapak Tasarımı

Sercan Arslan

Baskı-Cilt

Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd.Şti.

Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi C Blok No:102 - Topkapı / İstanbul

Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 45097)

YEDİTEPE YAYINEVİ

Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78

www.yeditepeyayinevi.com / bilgi@yeditepeyayinevi.com

Aydın Usta

1975'te İstanbul'da doğdu. İlköğretimini Üsküdar Bağlarbaşı İlköğretim Okulu'nda, ortaöğretimini Üsküdar Cumhuriyet Lisesi'nde tamamladı. 1992'de kazandığı MSGSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü 1996'da fakülte birinciliği ile bitirdi. Aynı yıl MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi programına yüksek lisans eğitimine başladı. 1997 yılı içinde MSGSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. Yüksek lisans eğitimini *Sâmânîler Devleti'nin Kuruluş Devri* adlı teziyle tamamladı. 2000 yılının Ocak ayında aynı enstitüde doktora eğitimine başladı. 2003'te *Sâmânîler Devleti'nin Siyasî ve Kültürel Tarihi (943- 1005*) adlı teziyle doktora eğitimini tamamladı. 2008 yılında Doçent ve 2014 yılında Profesör olan Aydın Usta halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. İngilizce ve Arapça bilen Usta, evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserleri:

: 7(*Türklerin İslamlaşma Serüveni*, 2. baskı, İstanbul 2015.

; 7(*Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, 2. Baskı, İstanbul 2016.

? 7(*Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, İstanbul 2015.

@ 7(*Sorularla Bizans İmparatorluğu*, İstanbul 2017.

A 7(*Haçlı Hikâyeleri*, İstanbul 2017.

B 7(*Doğunun ve Batının Hakimleri, Selçuklular (Gerçek Hikayeler ve Anekdotlar)*, 2. Baskı, İstanbul 2019.

C 7(*Selçuklu Sultanları*, İstanbul 2019.

D 7(*Sorularla Selçuklu Tarihi*, İstanbul 2020.

E 7(*Türkler ve İslamiyet, İlk Müslüman Türk Devleti: Sâmânîler*, 2. Baskı, İstanbul 2021.

KÂTİBİNİN GÖZÜNDEN SULTÂN BAYBARS

İBN ABDÜZZÂHİR

YEDİTEPE

ÖNSÖZ

XIII. yy.'ın iki yarısını birbirine bağlayan ara dönem İslam Dünyası içinde ciddi karmaşa ve felaketlerin yaşandığı bir süreç olmuştur. Nitekim Ortadoğu ve Ön Asya'da düzenin temsilcisi olan iki önemli güçten biri olan Türkiye Selçukluları 1243 sonrasında tamamen Moğollara tabi hale gelmiş; bir diğeri ve zaten uzun zamandır Mısır ile Suriye arasında parçalanmış bir görüntü veren Eyyûbîler Devleti'nin ana kolu da 1250 senesi itibarıyla tarih sahnesinden çekilmiştir. Bütün bunların üstüne manevi merkezleri Bağdat'ın da 1258'de Moğollar tarafından ele geçirilip tahrip edilmesiyle Müslümanlar kendilerini bekleyen zorlu bir süreçle yüzleşmişlerdir.

Ancak *zor zamanlar kahramanlar çıkarır* sözünün canlı bir örneğini teşkil edercesine kılıcının gücüyle henüz kurulmuş genç Memlûk Devleti'nin tahtına sahip olan Baybars, Müslümanları içine düştükleri bu karanlıktan çıkarmıştır. Onun sayesinde Moğolların, İslâm toplumu üzerinde kurmuş olduğu psikolojik baskının kırılmasının yanında Haçlılara karşı devam ettirdiği amansız mücadeleyle haleflerine artık son nefesini vermeye yaklaşmış bir düşman bırakmıştır.

Dolayısıyla böylesine büyük bir Türk-İslam kahramanının hayatı ve faaliyetlerinin daha bilinir kılınması adına kendisinin Dîvân el-İnşâ Başkanı Muhyiddîn b. Abdüzzâhir tarafından kaleme alınan ve bugün onun hakkındaki en tafsilatlı kaynağımız durumundaki *er-Ravzü'z-Zâhir fi Sîret el-Melik ez-Zâhir* adıyla kaleme alınan eserin tercümesini yapmaya niyet ettik.

Uzun ve yorucu bir çalışmanın nihayetinde tamamlanan tercümenin başına öncelikle yazar ve eseri hakkında bir bölüm eklenmiştir. Daha sonrasında ise Baybars'a kadar gelen süreçte Haçlı-Müslüman mücadelelerinin bir tarihçesi verilerek genele doğru bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın son kısmını eserin tercümesi meydana getirmektedir. Burada okuyucuyu çok fazla tafsilata boğmamak adına yalnızca bazı bilinmeyen yer isimleriyle idarî-askerî terimler hakkında dipnotlandırma yapılmıştır. Yine yazarın eserine aldığı veya bizzat yazdığı şiirlerin; zarafetlerinin ve içerdiği anlamların tam olarak yansıtılamayacağı endişesiyle tercümeye alınmaması tercih edilmiştir.

Çalışmam sırasında her zaman yanımda olan eşim Gülay Usta’ya ve Yeditepe Yayınevine teşekkürü bir borç bilirim.

Aydın USTA

İstanbul 2021

ESERİN MÜELLİFİ

Tam adı Ebu'l-Fazl Muhyiddîn Abdullah b. Abdüzzâhir b. Neşvân es-Sa'dî er-Ravhî el-Cüzâmî, el-Mısrî'dir. Nisbeleri el-Mevla, el-Kâdı, en-Nâzım, en-Nâsir, Şeyhü ehli teressül diye devam etmektedir. 1223 senesinde Kahire şehrinde doğmuş ve 1293'te yine bu şehirde vefat etmiştir. Babası da bir kıraat alimi olan İbn Abdüzzâhir fıkıh, hadis okumuştur. Nitekim nisbelerinden de anlaşılacağı üzere bir ara kâdılık da yapmıştır. Ancak Ayn Câlût Savaşı'na kadar hayatı ile alakalı kaynaklar da çok fazla bir bilgiye rastlanmaz. Kendi ifadelerinden hareketle mezkûr savaşa katıldığı düşünülen müellif bunun hemen sonra iktidara gelen Sultan Baybars döneminde Dîvân el-İnşâ başkanlığı görevine getirilmiştir. Akabindeki süreçte de Sultân'ın seferlerine katılmış ve adına önemli belgeleri kaleme almıştır. Sultân Baybars'ın, İlhanlılara karşı en büyük müttefiki durumundaki Berke Han'a yazılan mektup, Sultân'ın oğlu el-Melik es-Saîd'in veliaht ilan edilmesi üzerine yazılan taklîd ve yine Sultân'ın himayesinde yeniden kurulan Abbâsî hilafetinin ilk temsilcisi el-Hâkim biemrillâh'ın biat törenin de okunan metin gibi daha birçok yazı onun kaleminden çıkmıştır. İşinde ortaya koyduğu ustalık ile herkes tarafından takdir edilen İbn Abdüzzâhir, Kâdı'l-Fâdıl geleneğinin bir devamcısı olmuş ve devlet yazışmalarında *et-Tarîkatü'l-Fâzıliyye* adıyla bilinen bu ekolü güçlendirmiştir. Kitâbet konusunda büyük bir şöhrete sahip olan müellifimiz Sultan Baybars'ın yanında onun ardılları Sultan Kalâvûn ile oğlu el-Melik el-Eşref Hâlil'in de biyografilerini kaleme almıştır. Öğrenimi sırasında kazandığı hadis bilgisini, katipliğine yansıyan Arapçayı kullanmaktaki yeteneğini ve şiir kabiliyetlerini eserinde de etkin bir şekilde kullanmıştır.

Müellifimizin bir diğer ilginç hususiyeti ise oğlu Fetheddîn ile aynı mesleği icra etmelerinin dışında birlikte çalışmış olmalarıdır. Nitekim tercüme ettiğimiz eserin bir yerinde Sultân'ın Dımaşk'a gittiği sırada yanında yer alan Fetheddîn'in tayin menşurlarını kaleme aldığı ifade edilmektedir. Hatta kendisinden bir sene öncesinde ölen oğlunun kimi zaman babasının da önüne geçtiği ve Kalâvûn döneminde Sır Katibliği yaptığı bilinmektedir. Oğlu ve kendisinin Memlukların başlarında temellerini attıkları inşa yazım geleneği bu devletin sonlarına kadar da devam ettirilmiştir.

İbn Abdüzzâhir ölümünden sonra oğlunun kendisi adına yaptırmış olduğu Kâhire'deki caminin haziresine defnedilmiş ve bunun yer aldığı sokağa da onun ismi verilmiştir.

Müellifin tercümesini yaptığımız *el-Ravzü'z-Zâhir fi Sîret el-Melik ez-Zâhir* adlı eserinin iki nüshası zamanımıza gelmiştir. British Museum'daki eksik nüshası Fâtıma Sadeque tarafından İngilizce tercümesiyle birlikte *Baybars I of Egypt* adıyla 1956'da Dacca'da neşredilmiştir. Daha sonra Abdülazîz el-Huveytır bu nüsha ile Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan Fatih nr.4394 nolu nüshayı dikkate alarak 1976'da Riyad'ta tenkitli bir neşrini yayınlamıştır. Bizim yaptığımız tercüme de adı geçen naşirin yayınladığı nüsha üzerindendir.

İbn Abdüzzâhir tarafından yazılan ikinci önemli eser Sultan Kalâvûn dönemine ait *Teşrîfü'l-eyyâm ve'l-ʿuṣûr fî sîreti'l-Meliki'l-Manṣûr'*dur. Günümüze gelen eksik nüshasında yazarın adı bulunmasa da bu nüshanın tahkikli neşrini yapan Murâd Kâmil çalışmanın müellife ait olduğunu düşünmektedir. Söz konusu çalışma 1961'de Kahire'de yayınlanmıştır. Ancak naşir tarafından dönemi bütünleyebilmek amacıyla 1279-1281 yılları arasına ait kısımlar İbnü'l-Furât'ın tarihinden istifade ederek tamamlamıştır.

el-Elṭâfü'l-ẖafiyye mine's-sîreti'ş-şerîfeti's-sulṭâniyye el-Melikiyyeti'l-Eşrefiyye adlı el-Melikü'l-Eşref Halîl dönemini anlatan eserinin ise 1291-1292 yıllarına ait üçüncü kısmı 1902'de İsveç dilindeki tercümesiyle birlikte yayınlanmıştır.

Yazarın bunlardan başka Fâtimîler devri Kâhire'sinin topografyasına dair *er-Ravzâtü'l-behiyyetü'z-zâhire fî hıtâti'l-Muʿizziyyeti'l-Kâhire*, inşa sanatına dair kaleme aldığı *ed-Dürrü'n-nazîm min teressüli Abdirrahîm (el-Ḳâdı'l -Fâdıl)* posta güvercinlerine dair yazılmış olup zamanımıza gelemeyen *Temâ'imü'l-ẖamâ'im* adında bir eserinin dışında *en-Nücûmü'd-dürriyye fi'ş-şuʿarâʾi'l-Mısriyye*, *Taḥârri's-savâb fî-tehz̲îbi'l-kitâb*, *Muhtasaru Sîreti'l-Me'mûn el-Baṭâ'ihî ve Makâme* adlı çalışmaları da bulunmaktadır.

SULTÂN BAYBARS'A KADAR OLAN SÜREÇTE MÜSLÜMAN-HAÇLI MÜCADELELERİ

1095 Kasım'ın da II. Urbanus'un, Clermont'ta yaptığı konuşmanın sonrasında başlayan Haçlı Seferlerinin ilk safhalarında Antakyâ, Maarratünnumân ve Kudüs'te birbiri ardına cereyan eden kanlı katliam sahnelerinin açık şahitliğine karşın, Ortadoğu'daki Müslümanların yeni muhatapları konusundaki kayıtsızlığı gayet ilgi çekicidir. Nitekim vatan müdafaası yapmaya mecbur edilen Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın dışında yaklaşmakta olan tehlikenin varlığını anlayabilen başka bir lider çıkmamıştır. Hatta o bile Pierre L'Hermitte'nin güruhuna karşı 1096 senesinde kazandığı kolay zaferin getirdiği iyimserlik neticesinde asıl I. Haçlı Seferi ordularına karşı başkenti İznik'i kaybetmekten kurtulamamıştır (Haziran 1097)

Bu mücadelenin bir "din savaşı" olduğu düşünüldüğünde; Ortadoğu'daki Müslümanların yeri geldiğinde çarşı ve pazarlarını açıp Haçlılara ikmal sağlaması; yekdiğerine karşı müttefik bulmak amacıyla yeni gelenlerden medet ummak anlayışı gayet ilginç bir durumdur. Ancak gelişmelere asıl yönüyle yani siyaset ve diplomasi açısından bakıldığında mesele çok daha anlaşılır hale gelmektedir. Çünkü mevcut durumun Büyük Selçuklu Sultânı Melikşah'ın 1092'de öldürülmesinin ardından başlayan iktidar mücadelelerinin bir sonucu olduğu görülecektir. Öyle ki bunun ortaya çıkardığı ve astlara doğru yayıldıkça daha da dallanıp budaklanan çatışma hali Müslümanlar arasında ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir. Böyle bir durumda yeni gelenlerin düşmandan çok hele de askeri potansiyelleri göz önüne alındığında doğal bir müttefik olarak görülmesi kaçınılmazdır. Bölge Müslümanlarının söz konusu tavrı, Haçlıların buraya yerleşip kök salmak ümitlerini de arttırmıştır. Böyle bir ortamdan istifade ile bölgede gücünü ve hakimiyet sahalarını arttırmaya çalışan Haçlıların lehine oluşan güç dengeleri elbetteki buradaki Müslümanlar için bir tehditti. Ancak onların ısrarla yok saydıkları bu gerçekliğin önüne geçen kişi ise Sultân I. Kılıç Arslan olmuştur. Sultân'ın, emrindeki Türk ordusuyla 1101'de kendisinden kat kat üstün üç büyük Haçlı ordusunu bir ay içerisinde Anadolu'da yok etmesi uçuruma doğru hızla yuvarlanmakta

olan Ortadoğu’nun hakimleri için gerçek manada bir talih vesilesi olmuştur. Öyle ki gerçekleşmesi halinde bugün belki de söz konusu coğrafyada farklı din, etnik kimlik ve devletlerden bahsedilmesinin mukadder olacağı bir gelişme Sultân’ın büyük gayretleri sayesinde engellenmiştir. Hatta kendileri için hayati öneme sahip nüfus kaynağından mahrum kalan Haçlılar adına 1101’de uğranılan başarısızlık onların bölgedeki kaderlerini de tayin etmiştir. Nitekim sonraki dönemlerde yaptıkları her hamlede bunun ortaya çıkardığı zayıflığı güçlü bir şekilde hissedeceklerdir.

Ortadoğu’daki Müslümanların Haçlıların varlığına karşı kayıtsızlığını ifade etmek kadar her ne olursa olsun onlar tarafından kazanılan başarıları da yok saymamak gerekir. Bilhassa ilk dönemlere bakıldığında Artukluların eliyle kazanılan 1104 Harran ve 1119’daki Tell Afrin (Ager Sanguinis) zaferleri bölge Müslümanları için büyük önem taşımaktadır. Ancak buradaki ayrıntı dönemsel şartların bir gereği olarak söz konusu zaferlerden yeterince istifade edilememesi ve yeri geldiğinde Artukluların da Haçlılarla ittifak yapmaktan geri durmamalarıdır. Bu durum Büyük Selçukluların Sultan Muhammed Tapar’ın eliyle Haçlılara karşı tek ciddi teşebbüsü olarak nitelendirebileceğimiz cihat seferlerinin başarısızlıkla neticelenmesine yol açmıştır. 1109-1115 tarihleri arasında gerçekleştirilen bu seferler sırasında devam eden iç çekişmelerin ortaya çıkardığı olumsuzluklar, Haçlılarla devam eden çıkar ilişkileri sebebiyle tam bir birlik sağlanamaması cihat ruhunun oluşumu için henüz erken olduğunu açık bir şekilde göstermiştir.

Söz konusu birliği oluşturmak adına ön plana çıkmaya başladığını gördüğümüz Artukoğlu Belek Gazi’nin 1124’teki erken ölümü de Haçlılar için bir şans olmuştur. Mamafih Haçlılar buna sevinmek için acele etmemek gerektiğini kısa süre içinde idrak etmek zorunda kalmışlardır. Öyle ki 1127’de Irak Selçuklu Sultanı Mahmûd tarafından Musul Atabekliğine tayin edilen İmâdeddîn Zengî’nin 1128’de Haleb’i alarak Suriye’deki olaylara müdahil olması Müslümanlar tarafında Haçlılarla mücadele anlayışında yaşanacak değişimin de habercisidir. Zira Sultan Muhammed Tapar devrinde katıldığı cihat seferlerinin kötü akıbetinden dersler çıkaran Atabek İmâdeddîn öncelikli hedef olarak Müslümanların bir bayrak altında toplaması misyonu üzerinde yoğunlaşmıştır. Dımaşk Atabekliği ve Artuklular üzerinde büyük baskı

kuran İmâdeddîn Zengî 1146'daki ölümü dolayısıyla fikir babası olduğu bu hareketin başarısını görmeye ömrü vefa etmedi ise de bunun ilk meyvelerini toplamaktan da geri durmamış ve 1144'te Urfa'yı fethetmiştir.

Atabek İmâdeddîn'in başlattığı işi tamamlamak oğlu Nûreddîn Mahmûd ve Salâhaddîn Eyyûbî'ye nasip olmuştur. Babasının izinden giden Nûreddîn Mahmûd 1154'te Dımaşk'ı ve 1167'de Mısır'ı alarak Ortadoğu coğrafyasını tek bir bayrak altında toplamayı başarmıştır. O ayrıca 1149'da İnâb'ta ve 1164'te Hârim'de Haçlılara ağır darbeler vurmuştur. Aynı dönemde Müslümanlarla rolleri tamamen değişmiş gibi görünen Haçlılar ise kendi aralarındaki iç çekişmelerle giderek güçten düşmekteydiler. Böyle bir ortamda muhataplarına son darbeyi vurmak adına Kudüs'ü kendisine hedef seçen Nûreddîn fetihten sonra Mescidü'l-Aksa'da koyulmak üzere ahşab bir minber inşa ettirmeye çoktan başlamıştı. Ancak 1174'teki ölümünün ardından bu hayalini gerçekleştirmek Sultân Salâhaddîn Eyyûbî'ye nasip olacaktı. Onun Temmuz 1187'de Hıttin'de kazandığı büyük zaferin sonrasında 2 Ekim 1187'de Kudüs'ü fethetmesi Müslümanların, Haçlılar karşısındaki kesin zaferine işaret ediyordu.

Mamafih bölgede kalmakta ısrarlı görünen batılıların fethin hemen akabinde başlattıkları III. Haçlı Seferi'nin bir sonucu olarak kurulan Akkâ Krallığı onların bölgede 100 sene daha varlıklarını sürdürmelerini sağlayacaktı. Bu durumun oluşmasında ise 1194'te vefat eden Salâhaddîn'in haleflerinin cihad ruhundan uzaklaşmaları siyasi ve ticari gayelerin öne çıkması etkili olmuştur. Öyle ki onun en büyük başarısı ve bir rüyanın gerçekleşmesi şeklinde nitelendirebileceğimiz Kudüs, yeğeni el-Melik el-Kâmil tarafından pazarlık malzemesi yapılarak 1229'da Alman İmparatoru II. Frederich'e teslim edilmiştir. Şehir 1244 senesine kadar da Haçlıların elinde kalmıştır.

Bunun yanı sıra idarî anlamda bir bütün teşkil edemeyen Eyyûbîlerin içerisindeki Mısır ve Suriye ayrımı, son büyük sultanları el-Melik es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb devrinde yeni bir takım siyasî ittifaklar silsilesinin yaşanmasına da zemin hazırlamıştır. Eyyûbîlerden Dımaşk Hâkimi İmâdeddîn İsmâîl, mezkûr Sultâna karşı kendilerine müttefik olmaları için Haçlılarla anlaşmaktan çekinmemiştir. Hatta bu uğurda Şakîf Arnûn ve Safed kalelerini de Haçlılara terk etmekten geri

durmamıştır. Ancak müttefikler 1244'de Gazze Savaşı'nda el-Melik es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmışlardır.

1248'de Fransa Kralı IX. Louis'in liderliğinde, Mısır'a karşı başlatılan yeni Haçlı Seferi sırasında Sultân el-Melik es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb hayatını kaybetmişti (1249). Yerini alan oğlu el-Melik el-Muazzam Turanşâh da babası döneminden kalan Bahrî emirleri tahrik etmiş ve kötü bir yönetim göstermeye başlamıştı. Bunun neticesinde onun, Baybars'ın da aralarında bulunduğu komutanlar tarafından öldürülmesiyle Müslüman-Haçlı mücadelelerinde yeni bir dönem başlamıştır. İktidarın yeni sahipleri olan memlûk emîrler başlangıçta yasallığı sağlamak adına hürmet ettikleri el-Melik es-Sâlih'in Türk asıllı cariyesi Şecerüddür'ü tahta çıkarmışlarsa da sonrasında tam manasıyla duruma hâkim olmayı başarmışlardır. Bunu sağlayan kişi de 1260'taki Ayn Câlût Savaşı'nın ardından Mısır'a dönerken Seyfeddîn Kutuz'u öldürerek tahta çıkan el-Melik ez-Zâhir Rükneddîn Baybars'tır.

Çalışmamızın da ana mihverinde yer alan Sultan Baybars; Sultan I. Kılıç Arslan ile başlayıp Artukoğlu Belek Gazi ve sonrasında İmâdeddîn Zengî, oğlu Nûreddîn Mahmûd ve Salâhaddîn Eyyûbî ile devam eden Türk-İslam kahramanları silsilesinin en önemli halkalarından biridir.

el-Ravzü’z-Zâhir fi Sîret el-Melik ez-Zâhir

(s.45) Allah’ın salâtü selâmı, Hz. Peygamber’in, ehlinin ve ashabının üzerine olsun. Salat eden mükafat ile ödüllendirilsin.

Ve sonra: Şüphesiz ki sîret (tarih) ülkelerin süsü ve bir ayna olduğundan onda eski hükümdarların ahvali görülür. Söz ve eylemlerinde yaptıkları iyi ya da kötü işlere tanıklık edilir. İnsanlar zamanın nasıl geçtiğini, nelerin başarıldığı; yine zamanın hayr ile şerden neyi getirdiğini ve neyi engellediğini görürler. İşte bu yüzden hiçbir devlet, tarihini yazan ve izlerini sayfalarında koruyan bir tarihçi olmadan asla olamaz. Sultân el-Melik ez-Zâhir Rükneddîn’in asil hükümdarlığı -o hala hükümdarların alnında aşikâr bir aydınlık ve devletlerin boynundaki parlak bir inci gibidir- Allah tarafından diğerlerine tercih edilmiş ve herkesin iyi niteliklerini fark etmesini sağlayan tüm mutluluk araçları kendisine sağlanmıştır. Allah onun devletinde evvelinde hiçbir devlette olmayan yardım, adalet ve fetihleri bir araya getirdi. Daha öncekilerde olmayan mutluluk ve yetkinlik verdi. Kıldı……[1] …Vuruşmak için kılıç çekmeyi hatırına getirmez. Kaçmak dışında bir atı bağlamaz. Zaferi arayacak tek bir kimse ve **(s.46)** ahiretinin nasıl olacağını düşünen hiçbir hükümdar kalmaz. Allah, Sultân’ı imân ehlinin azmini güçlendiren, onların gayretini teşvik eden, adımlarını sağlamlaştıran ve onların sancaklarını yükselten biri olarak gönderdi. Onun planları en büyük yardım sebeplerindendi. Cesaret ve atılganlığı meliklerin bir süredir devam eden ihtilafından sonra gelen fetihlerin başlıca nedeniydi. Bütün bunlar büyük zaferler, hızlı fetihler ve ümmet için güçlü bir korumayla sonuçlandı. İşte bütün bu meydana gelen olaylar geçtikleri dönemlerde ve tafsilatlı bir şekilde zikredilecektir. Ancak yüce meleklerin yazmış olmasına karşın bunların zamanın akışına uygun bir şekilde yazılması gerekir. Bu naçiz memlûk olayları seferde ve hazarda bir yerden işitmeyip kendi bizzat görmüş; gizli sırlar ve iyi işlerin tafsilatına muttali olmuştu. Bu hikâyeyi toplamak için el-Hazânetü’l-Ma’mûre’de hizmet ettim……[2]. Bu kitap onun bütün hasenatını ve açıklamaya ihtiyaç bulunmayan bütün soylu davranışlarını içermektedir. Ona sorduklarımı naklettim……[3] Yönetici işleri en iyi şekilde hal yoluna koyandır.

İşte bu yüzden onunla alakalı her şeyi anlatıp önemini açıkladım. Görülüp öğrenilenleri ortaya koydum. Yerini gösterip kaydettim. Hepsini yerinde zikredip açıkladım. Bakanın gözü ve kulağına açık hale getirdim. Tedbir bizden takdir Allah'tandır. Ondan bunun en güzelini, bağışlamasını ve keremini dilerim. Allah bize yeter ve ne güzel vekildir.

Bu Sultân; el-Melik ez-Zâhir Rükneddîn Ebu'l-Feth Baybars b. Abdullah es-Sâlihî en-Necmî et-Türkî'dir. Borlî (Borlu) kabilesindendir. Onun himmetinin yüce saadetine intikal ettim. Şâm memleketinde onun yanına vardım. es-Sultân eş-Şehîd el-Melik **(s.47)** el-Sâlih Necmeddîn Eyyûb b. el-Melik el-Kâmil Nâsireddîn Muhammed b. el-Melik el-Âdil Seyfeddîn Ebû Bekr b. Eyyûb'un -Allah, onların hepsine rahmet etsin- memlûku idi. O, hükümdarların şafağı, en heybetlisi, en iffetlisi ve en azametlisiydi. Kendisinden önce sahip olduğu vakara sahip hiçbir hükümdar görülmedi. Öğünç vesilesi olan şeyler ondan başkasında bir araya gelmedi. Hiçbir hükümdar onun yardımcıları tarafından savunulduğu gibi savunulmadı. Baybars, Melik es-Sâlih'in terbiyesi ile yetiştirilip onun kutsal soyundan talim etmiştir. Hükümdarlığının iyi karakterinden feyz aldı ve öğrendi. Razı olunacak meziyetleri anlayıp kavradı. Kendisinde bu aydınlığın ışıklarıyla parıltılı bir iz bırakmak kabiliyeti vardı. Düşmanla karşılaşmayı kabul etmek de yine güzel ahlakındandı. Bizzat mülkün menzillerinde yükselen bir yol tuttu. Yaratılanları himaye edip gözetmekte haklıydı. Yaptıkları hükümdarlığın izlerini taşıyordu. Kendisinde Allah vergisi bir feraset vardı. Maiyet câmdârlarının[4] en büyüklerindendi. es-Sultân eş-Şehîd rabbinin yanına intikal edip kendisine şerefli bir yakınlık bahşedilene kadar onların en büyük ve ehliyet sahibi hoşdâşlarından idi. Öyle ki Sultân el-Melik ez-Zâhir hoşdâşlar[5] arasında parıldayan yıldızların içindeki güneş, aslan yavrularının yatağındaki aslan gibi kaldı. Küffârla yapılan gazâlarda deneyim kazandı. Frenkler, Mısır üzerine geldikleri bir sırada 15 Şaban 640/7 Şubat 1243'te el-Mansûre'de vefat eden eş-Şehîd için cihâdı gece ve gündüz devam ettirdi. **(s.48)** Bunu bütün enerjisiyle sürdürüp Allah'ın üzerine bir ödülü olarak kâfirlerle canını dişine takarak mücadele etti.

O sırada el-Melik el-Muazzam gelip memleketin tahtına oturdu. Babasının memlûklarının hepsi de ona eksizsiz şekilde hizmet etti. Bunun el-Melik el-Muazzam için faydalı iyi bir öğüt olacağına ve doğru davranacağına inanarak ona layık olduğu üzere destek olmak için çaba

gösterdiler. Mamafih el-Muazzam çevresindeki bayağı kimseleri öne çıkarmaya başladı. Sonrasında aceleyle yürüttüğü işleri zayıflığa sürüklendi. Babasının evlatları gibi saygı gören memlûklarının gelirlerini kesmeye, mallarını yağmalamaya başladı. Bu arada üzerlerinde tek bir ismin dahi olmadığı sadece isim yerinin boş bırakıldığı ve babasının emirlerinin her birini kendi etrafındaki ayak takımı ile değiştirecek şekilde çok sayıda menşûr yazıldı. Hakkı olmayan adamları terfi ettirmeye başladı. Bunlardan biri de Emîr-i Cândâr[6] yapıp büyük iktâlar bağışladığı Nûbyalı zenci bir köle idi. Sanki bir lütuflarmış gibi bu adama ve kölelere çok büyük nimetler sundu. Babasının emîrleriyle memlûklarının hizmet ve yetiştirilme yoluyla kazandıkları haklarını ya da doğuda yaşadıkları zorlukları dikkate almadı. Yine de ona karşı üstün bir azim ve yorucu bir gayretle sabrettiler. Öyle ki Mısır'a geldiğinde onun başını **(s.49)** düşmanlarından koruyanlar, Gazze savaşında Frenkleri mağlup edenler, babası için Dımaşk, Taberîye ve Askalân'ı fethedenler onlar değil miydi?

Ancak hiçbiri el-Melik el-Muazzam'ın nezdinde fayda getirmedi. Durumlar karışmaya başladı. Layık olmayanları ödüllendirip hak edenleri bundan mahrum etti. Suçsuz olanları tehdit ederek insanları birbirine karşı kışkırttı. Bütün bunlar böyle işlere tahammül edilemeyecek bir zamanda oldu. Zira o sırada yüce ve noksan sıfatlardan uzak Allah'ın takdiriyle Fransa Kralı ve Frenk ordusunun kaçıp insanların da onların peşine düştüğü bir zamanda gerçekleşti. Bununla birlikte el-Melik el-Muazzam'ın savaş için bizzat atına binmeyi düşünmedi. Bilakis izlemek üzere bir gemiye binmeyi tercih etti. Ancak onun harekete geçmesi, insanları toplaması, cesaret ve kararlılığını göstermesi, Allah yolunda canını verenlere, tehlikelere atılanlara ihsanlarda bulunması gerekiyordu. Çünkü insanlar hükümdarlarının heyecanına ve gösterdiği cesaretine şahit olduklarında onu taklit etmeye, Allah ve din için, şükür ve sena için, verilecek iktâlar ve hediyeler için savaşmaya gayret ederlerdi. Allah, Müslümanlara merhamet edip dinin düşmanlarına karşı yardım etti. Fransa Kralı ve Frenklerden bir topluluk esir edildi. Ancak Dimyât küfrün elinde kaldı. el-Melik el-Muazzam ise taşkınlıklarından vazgeçmedi. İnsanların kalplerindeki kırgınlık arttı.

Sultân el-Melik ez-Zâhir bu uygunsuz işleri ve kepazeliğin en büyüğünü gördü. el-Melik el-Muazzam'ın Hısn-ı Keyfâ'da iken yanında bulunan babası es-Sultân eş-Şehîd'in haremine karşı kötü muamelesini **(s.50)** ve yaptıklarını onaylamadığı için es-Sultân eş-Şehîd'in annesi olan büyük annesini ortadan kaldırmaya çalıştığını duydu. Bu arada el-Melik el-Muazzam babasını da kötülemeye başladı. Yaptığı hiçbir şeyden razı değildi. Ayrıca dedesi el-Melik el-Kâmil'in türbesi dışında yemin etmiyordu. Seccade serip namazını abdestsiz olduğu halde türbede kılmaya başladı. Buraya sanki suymuş gibi şarap dolu iki testi getirerek insanların önünde içiyordu. Sonra durgun bir şekilde oturup bir saat kadar düşünüyor ve sebepsiz yere elbisesini parçalıyordu. Sultân ve hoşdaşları bu durumu öğrendiklerinde içerlediler. Sultân, el-Melik el-Muazzam'dan hayır gelmeyeceğini, kendisinden aile ocağına yakışır bir hükümdar çıkmayacağını, ondan saltanat işinin devam edemeyeceğini anladı. Eğer güvenilip fırsat verilirse her şeyi yok eder, birliği dağıtır ve bu da es-Sâlihîyye Devleti'nin yıkılmasına sebep olurdu. Ayrıca emîrleri hapislerde helak eder, mallarını alıp bunları ve başkalarını yanındaki ayak takımına verirdi. Baybars ve hoşdâşlardan bir grup yırtıcı bir aslan gibi el-Melik el-Muazzam'ın üzerine atıldılar. Büyük bir sel gibi ona yöneldiler. Böylece Allah, el-Muazzam için kendisine intikali takdir buyurdu. İnsanların birlik vaktiydi. İttifak ettiler. Daha fazla kan dökülmedi. Fitne son bulup kalpler hoşnut oldu. Fransa Kralı ise olanları görünce kendisi adına korkup Dimyât'ı teslim etti. Askerler, Kâhire'ye girdiler. İnsanlar, Sultân'a hizmet için beklediler. Âlemin gönlünce ona karşı bir muhabbet meydana geldi.

Baybars'ın, Araplara karşı çıkışının zikri

(s.51) Asker zikrettiğimiz olayın sonrasında el-Mansûre'den Kâhire'ye girdiği sırada el-Saîd'deki Araplar fitneye meylettiler ve ülkeyi yağmaladılar. Büyük bir kalabalık topladılar. Onlara karşı asker gönderildi. Sultân da bunlarla birlikte çıktı. Arapların sayısı 13.000 süvari ve yaya idi. Sultân ve yanındakiler ise 200 süvari idi. -bunu bana Sultân söylemişti- O bu sebeple Dahrût[Z] tarafına iltica etti. Buranın halkı ona yardım ve güzel bir şekilde hizmet ettiler. 200 süvarinin tamamlanmasına kadar burada kaldı. Sonra harekete geçti ve Araplara en şiddetli şekilde saldırdı. Eşleri dul kaldı. Erkekler öldürüldü. Baybars bizzat Arapların kumandanı İbn Hâtim'in üzerine saldırıp onu öldürdü

ve başını bir mızrağın ucuna taktı. Arapların gücünü kırıp topluluklarını dağıttı. Allah, Sultân'a memleket işlerini bahşettiğinde Dahrût halkına ihsanlarda bulundu. Onlara vergi affı sağlamanın dışında hediyeler verip saygınlıkla gözetti. Bu hizmetleri karşılıksız bırakmadı.

Sultân'ın, el-Melik el-Muiz ile arasında geçenler ve bu konuda el-Melik el-Muiz'in ona ne yaptığının zikri

el-Mansûre'de gerçekleşen olayların akabinde insanlar **(s.52)** el-Melik es-Sâlih'in oğlu el-Halîl'in validesinin[8] danışmanı olmak ve işlerini idare etmek için el-Emîr İzzeddîn et-Türkmânî es-Sâlihî'nin atabekliği hususunda anlaştılar. Zira bu zat ahlaklı emîrler ve memlûklar arasında saygın bir kimseydi. Bunun sonrasında işler bir süre iyi gidip düzene girdi. Ancak Emîr İzzeddîn iktidarı ele geçirmeye tamah etti. el-Melik el-Muiz diye isimlendirildi. Mamafih hükümdar olduktan sonrasında korkup bundan vazgeçti. Lakabını ise kullanmaya devam etti.

Yine de sürekli terfi etti. Fakat görünüşte yönetmesine karşın atabek unvanını kullanmaktan başka bir şeye cesaret edemiyorlardı. Ayrıca Sultân ve Emîr Fâriseddîn Aktây, ona güçlü bir şekilde destek olup kendisini güçlendiriyorlardı. Onu her rakibe karşı savunup, düşmanlarından koruyorlar, saldıran herkesi püskürtüp muhalif konuşmalara yanıt veriyorlardı. İkisi saldırdığında kılıcı, yolculukta iki kanadı, düşmanla savaşırken iki eli, zayıf düştüğünde sabit duranlardı. Mamafih el-Melik el-Muiz ikisine ve onların hoşdâşlarına karşı kalbindeki ihaneti gizliyordu. Yine de bunu Sultân'dan saklayamadı. O da Fâriseddîn Aktây'ı uyararak el-Melik el-Muiz hakkında korkutmaya başladı. Emîr Fâriseddîn insanlar arasında cesaretiyle, cömertlik ve ihsanlarıyla bilinip sevilen bir kimseydi. Pazar gününde Emîr Fâriseddîn çağırıldı. O ve **(s.53)** Sultân el-Melik ez-Zâhir kaleye gitti. el-Melik el-Muiz memlûku el-Emîr Seyfeddîn Kutuz, memlûklar ve emîrlerden bir grupla birlikte Fâriseddîn'i öldürmeye karar vermişti. Ancak Sultân da Fâriseddîn ile gelince hiçbiri ona karşı bir şey yapmaya cesaret edemediler. Kendisine güç yetiremeyeceklerini, eğer öfkesini uyandırırlarsa entrikalarına müsaade etmeyeceğini, dağ gibi tuzaklarını uygulayamayacaklarını anlamışlardı. Bu sebeple hiçbirinde ne kılıç tutan bir el ve ne de bunu nerede, nasıl yapacaklarını bilecek akıl kalmadı. Bir saat oturduktan sonra Sultân ez-Zâhir ve Emîr Fâriseddîn

atlarına bindiler ise de yeniden indiler. Sultân, el-Emîr Fâriseddîn'i uyardı. O sırada el-Melik el-Muiz de memlûklarıyla bir araya gelerek onları, Emîr Fâriseddîn'i öldürmek için tehdit ve teşvik etti. Bunun akabinde arkasından birini göndererek kendisine danışmak istediği önemli bir konu sebebiyle el-Emîr Fâriseddîn'i geri çağırdı. Sultân durumu anlayıp onu tekrar uyardı ise de el-Emîr Fâriseddîn bunu kabul etmeyip el-Melik el-Muiz'in yanına gitmek istedi. *Her ecelin bir yazısı vardır*[9]. Fâriseddîn kaleye yöneldi. Sultân ise bu konuda kendisi için tedbirli olmaya devam etti. Fâriseddîn kaledeki toplantı salonuna girer girmez buradan başka bir salona geçti. Dikkatsiz olduğu bir sırada Emîr Seyfeddîn Kutuz, kendisine kılıçla vurdu. Diğerleri de Kutuz'a yardımcı oldular. Dar bir koridorda haince onu öldürüp bu işi sabaha kadar gizledi.

(s.54) Kalede olanlar Sultân'a ulaştı. Durumdan emin olamadı ise de sonradan Emîr Fâriseddîn'in öldürüldüğünü anladı. Hemen atlandı. Hoşdâşlarından büyük bir grup da yanında toplandılar. Her birinin fikrini aldı. Ancak hiçbiri diğeri ile uyuşmadığı için görüşler bölündü. Fikirler ayrıldı. Bazılarının gönlü ailelerinde ve çocuklarında iken, bazılarının akıllarına da sahip oldukları şeyler ve iktâları geldi. *Bunlar bizim günahımız yoktur. Ondan niye kaçalım,* diyorlardı. Bir kısmı ise *zamanında el-Melik el-Muiz'e bir iyilik yaptım. Elbette bu beni ondan koruyacaktır,* diye konuştular. Hava karardı. Güvenli bir çözüm yolu bulmak için vakit daraldı. Sultân sabah olduğunda çok azının dışında hepsinin ayrılacağını anladı. Bundan kurtulmak üzere bir çözüm yolu da bulunamadı. Yiğitlerden kendisini bağlılık ve sadakatle takip eden bir grup arkasından geldi. Sabah olduğunda hiç kimse kendisinden bir haber ya da bir iz dahi bulamadı. Geride bıraktıkları ise ele geçirilip talan edildi. Haremi ve ailesinin izzeti ayaklar altına alındı ve yağmalandı. Hala orada olanlar zincire vuruldu. Diğerlerinin peşinden adam gönderildi. Bunlar da yakalanıp zincirlerle bağlandı. Hapishaneler ve depolar hoşdâşlarla doldu. Bazı arkadaşları da onlara karşı el-Melik el-Muiz ile iş birliği yaptılar. Sultân ise muhkem bir sur, güçlü bir kale, sağlam bir duvar ve güvenilir bir sığınak gibiydi. Gölgesi kaybolduğunda güneşin öldürücü sıcaklığı onları yaktı. Çünkü tehlikeli her işi onlar için çözmüş, nefsinin zorlandığı her şeyi onlar için istemişti. Kimsenin tek bir kelime dahi konuşamaya cesaret edemediği yerde onları yüreklendirmişti. Yeryüzü kaçanlara dar geldi. Öyle ki bu

korkuyla zilletten kurtulmak için mezara diri diri gömülmeyi dahi diliyorlardı. Mallarıyla bütün fakirler zengin oldu. Bütün sürgünler onların mülklerine ve evlerine yerleşti. Onlardan hiçbiri mevcut durumun düzeleceğini düşünmüyordu. **(s.55)** Zira sırtlanın uyuduğu söylendiğinde aldatması gibi el-Melik el-Muiz de onları aldatmayı başarmış ve Sultân olmuştu.

Sultân'ın, Şâm'a varmasının zikri

Sultân, Şâm'a ulaştığında Dımaşk ve Haleb Sahibi el-Melik en-Nâsır Salâhaddîn b. el-Melik el-Azîz kendisini karşılayıp ona ve beraberindeki hoşdâşların emîrlerine ikramlarda bulundu. Bahrî Memlûklarından kaçanlar da Sultân'ın yanına geldiler. el-Melik en-Nâsır, Bahrîlerin birçoğunu topladı. Onun yanında yüksek mevkilere ulaştılar. Burada cesaretleriyle tanındılar ve Şâm memleketinin en büyük gururu oldular. Onları, Mısır üzerine gitmeye teşvik ettiler. Neticede Şâm askeri harekete geçti. Ancak Sultân'ı ilerleyemeyecek ve dönemeyecek bir duruma getirdiler.

Bu sırada el-Emîr İzzeddîn Efrem es-Sâlihî ve hoşdâşlardan bir grup es-Saîd'de idi. Ülkeden pek çok yeri ele geçirip hâkim olmuşlardı. Burada el-Melik en-Nâsır adına hutbe okuttular. Ona yazdıkları bir mektupla durumu bildirip cesaretlendirdiler. el-Melik ez-Zâhir ve Bahrîlerden bir grup aldatıldıkları için öfkeyle parmaklarını ısırıp ellerini kemiriyorlardı. Çünkü onlar için Şâmlıların düşmanlıklarına rağmen az mevcutlarıyla Mısırlılara karşı galip gelmelerinin imkânı yoktu. İstemeden de olsa sabrettiler. Bağdâd elçisi eş-Şeyh Necmeddîn Abdullah el-Bâdraî ulaşıncaya kadar kalplerindeki ateşle oturdular. **(s.56)** el-Melik en-Nâsır ve el-Melik el-Muiz arasında anlaşma yapıldı. Şâm askerleri, el-Melik ez-Zâhir ve hoşdâşlarıyla birlikte geri döndüler. Sonrasında el-Melik en-Nâsır, Bahrîlerden uzaklaştı. Onlara ihsanlarda bulunmak hususunda isteksiz davrandı. Aylarca maaşlarını alamadılar. Bu durum Sultân'ın durumunu daha da zorlaştırdı. Çünkü hepsi kendisinin ailesi olup onlardan ayrı bir şey için çabalamıyordu. Öyle ki bana anlatıldığına göre el-Melik en-Nâsır bir gün Sultân'a ve hoşdâşlarından bazılarına yüklü miktarda para verip paylaşmalarını istediğinde; *ya beni boş verip bu parayı hoşdâşlarıma verin. Ya da hepimize verin* demişti.

el-Melik ez-Zâhir anlaşmanın el-Melik en-Nâsır tarafından bozulduğunu gördü. Bu sırada el-Melik el-Muiz, el-Melik en-Nâsır'a hediyeler gönderip kendisini, Sultân ve hoşdâşları hakkında korkutmaya onların adıyla sahte mektuplar yazmaya başladı. el-Melik ez-Zâhir bu durumu anladı. Girdiği hile kapılarından çıkamayacağından emin oldu. Nâblus, onun ıktasıydı. Dönmek için izin isteyip buraya yöneldi. Hoşdâşlarından bazılarının Gazze ve sahilde iktâları vardı. Onları da yanına alarak Kerek'e gitti. el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî, İzzeddîn Ûgân er-Rüknî ile bu ikisinin dışındakiler onunla birlikteydi. Yolda el-Melik en-Nâsır'a ait malları taşıyan bir grup tüccarlarla karşılaştılar. Sultân, ileri gelen hoşdâşlarından birinin en-Nâsır'a bağlı tüccarlardan birine saldırmasına kadar kafileden hiç kimseye hücum edilmesine imkân vermedi. Ancak Sultân yapılanı hoş karşılamadı ve bu adama kılıçla vurup malı sahiplerine geri verdi. Sonrasında da hiç kimsenin kafileden bir şeye saldırmasına müsaade etmedi.

Sultân'ın Kerek'e çıkarak Şâm'dan ayrılması, iki kez Mısır üzerine yürümesi ve buradan geri dönmesinin zikri

(s.57) Sultân'ın başına Şâm'da bu işler gelince bahsi geçen grupla birlikte Kerek tarafına yürüdü. Buranın sahibi el-Melik el-Muğîs onu karşıladı. Hoşdâşları, gelişini duyduklarında diğerleriyle birlikte her yönden gelip yanına toplandılar. Sultân, Kerek'in işlerini düzenledi. Ahalinin gönlünü kazanmak için sahibine hürmet gösterdi. Bir müddet sonra hoşdaşlarından ve diğerlerinden 700 süvarilik bir grubu hazırladı. -içlerinden 300'ü savaşçıydı- Mısır üzerine yürüyüp kendisinden başka kimsenin yapamayacağını yaptı. Burada çok sayıda asker bulunmasına rağmen Mısır'a hücum etti. Arîş'e gelene değin Mısırlıların ondan haberleri olmamıştı. Sonrasında Atabek Fâriseddîn Aktây ve Seyfeddîn Kutuz idaresindeki Mısır askerleri ona karşı çıktı. Karşılaştıklarında Sultân saflar arasında gezdi. Yanında adamlarıyla arasında işaret olan bir davul olup sesinin duyulmadığı yer yoktu. Öyle ki ses bazen soldan bazen de sağdan geliyordu. Hücuma kalkıp sancaklara kadar ulaştılar. Bunları kırıp mehter takımını dağıttılar. Böylece Antere el-Absî'nin yapamadığını yapıp **(s.58)** İslâm ve Cahiliyye yiğitlerinde görülmeyecek bir kahramanlık sergiledi. Öcünü aldıktan sonra kalbi şifa buldu.

Sultân üç kişiden fazla olmayan maiyetiyle birlikte yürüdü. Yanlarında arpadan ve yuttukları bir parça undan başka yiyecekleri yoktu. Üç gün hiçbir şey yemeden durdular. Bir parça şeker temin ettilerse de bunu eritecek hiçbir şey bulamadılar. Şekeri ağzına koyup tükürüğü ile ıslattı. Konaklayacakları menziline ulaştıklarında az kalsın susuzluktan helak olacaktı. Yüce Allah burada toprağı doyuracak kadar yağmur yağdırdı. Fakat Sultân'ın yanında bunu içebileceği bir şey yoktu. Toprak kumlu olup üzerinde su biriktirmiyordu. Atına suyun toplandığı çukur bir mekân bulup bu sudan içti. Yine bir yerde rüzgârın taşımış olduğu kum tepesi gibi az miktarda saman buldu. Sanki samanı ona merhamet ve lütfuyla Allah göndermişti. Atından inip şükretti. Samanı elbisesinin yenine koyarak atına yedirdi. Bu kurtuluş sebebiydi.

Kerek'e ulaşınca insanlar her taraftan birbiri ardına kalabalık gruplar halinde gelip yanına üşüştüler. Kısa sürede etrafında emîrlerden ve diğerlerinden 1500 süvari toplandı. Bunların arasında: el-Emîr Rükneddîn es-Sayrafî, el-Emîr Bedreddîn Bâlgak el-Eşrefî, Berke Hân'ın oğullarından emîrler ve diğerlerinden bir grup, İzzeddîn el-Hamevî es-Sâlihî, Cemâleddîn Hârûn et-Teymurî, İzzeddîn b. Hân Berdi, Alemeddîn el-Kebş, Sungurca el-Garsî, İzzeddîn el-Havvâş, Seyfeddîn Tatkuba Buka, Seyfeddîn Bulcî, Hüsâmeddîn b. Atlas Hân **(s.59)** Cemâleddîn Akkûş es-Silâhdâr, Hüsâmeddîn el-İsfahânî es-Sâlihî ve büyük emîrlerden kimseler vardı. Kâhire'den de birbiri arkasına gruplar ulaşmaya başladı. Büyüklerden bir grup da ona sığındı. Baybars, gelenleri ihsanlarla karşıladı. Onları alıp Gazze'ye gitti. Daha sonra bir ulak atına binerek Kerek'e yöneldi. Buranın sahibini kaleden inip askerle birleşmeye teşvik etti. el-Melik el-Muğîs kaleden indi. Birlikte Gazze'ye yürüdüler. O sırada el-Emîr İzzeddîn er-Rûmî es-Sâlihî'nin Mısır'dan kaçmasını gerektirecek bazı olaylar yaşanmıştı. Dolayısıyla da ikisinin yanına geldi. Böylece hepsi bir araya gelip harekete geçtiler.

Bu sırada Atabek ve el-Emîr Seyfeddîn Kutuz idaresindeki Mısır askerleri de yola çıkmıştı. Taraflar es-Salihiyye'de karşı karşıya geldiler. Sultân saldırıp geri çekildiği sırada halkadan[10] bir grubu kaybetmişti. Savaşa döneceği sırada Mısır askerlerinin yaptığı karşı saldırısı üzerine Kerek askerleri kaçmıştı. Sultân'ın da onları takip etmekten başka bir çaresi kalmamıştı. Cesaretinin ve kalan kahramanlarının güçlü korumasıyla uzaklaştı. Yüce Allah bu fethi onun kaderi dolayısıyla geciktirmişti. Zira takdir onundu.

Sultân şöyle anlattı; *Gazze'ye doğru yöneldiğimizde niyetler bozulup değişti.* **(s.60)** *Bir grup birbirleriyle kılıç tokuşturmaya karar verdiler. Allah'a bize yardım etmemesi böylesine ihanet ve fesada niyetlenen bir orduyu helak etmesi için dua ettim. Allah'a bizi mağlup etmesi ve benim kurtulmam için yalvardım.* Neticede Allah'ın takdir ettiği oldu ve Sultân sağ salim Kerek'e döndü. Sevgisi kalplere yerleşmiş olup Kerek de harplere girip çıkmak hususunda müsait bir merkezdi. Ancak buraya geldiğinde sahibi içeri girmesine müsaade etmeyip *hoşdâşlarıyla dağ yolunda kalsınlar,* dedi. Sultân ise *eğer ona hizmet etmek konusunda anlaşmaz isem ben de başka birini bulurum* diye karşılık verdi. el-Melik el-Muğîs bu sözlerden korktu ve onun gönlünü aldı.

Sultân 657/1258-1259 senesinde beraberindeki hoşdâşların hepsini yanına alıp el-Gavr ve sahil beldelerine saldırdı. Bu akınlar Dımaşk'a kadar uzandı. el-Melik en-Nâsır da el-Emîr Mücîreddîn b. Ebî Zekrî komutasında Gazze'ye asker gönderdi. Baybars gelenleri mağlup etti. Emîrlerini esir alıp sayıları 2000 süvari olan bu askeri yağmaladı. O ve yanındakiler ise 600 süvariydi. Bunların da 300'ü muharip 70 süvari ise sancaktar idi. Şâm askerleri Sultân'ın birliğine saldırdılar. Sağ ve sol kanatları kırıldı. Yanında sancaktarlardan başka kimse kalmadı. Şâm askerlerinin üzerine atılıp onları mağlup ettiler. İbn Derbâs öldürüldü. İbn Ebî Zekrî ve diğerleri esir edildi. el-Batakiye, Gazze'de bir at karşılığında satıldı.

Mağluplar, Dımaşk'a ulaştı. el-Melik en-Nâsır bu Bahrî grubuna karşı bizzat kendisi harekete geçip **(s.61)** Birket-i Zîzâ'da[11] konakladı. Buradaki çöller ve ıssız arazilerden usanıncaya, gecenin karanlığı, gündüzün aydınlığı kendisinden sıkılıncaya kadar ikameti uzadı. Ancak herhangi bir fırsat yakalamak imkânı bulamadı. Hiçbir ganimet elde edemedi. Sonrasında el-Melik ez-Zâhir hakkındaki fikirleri değişti. Ona şefkat gösterip ihsanlarda bulunmayı vaat etti. İktâlarını arttırdı. Sultân ise el-Melik el-Muğîs'in değiştiğini, kendisine ve Bahrîlere karşı meyletmeyeceğini anladı. Ayrıca Bahrîlerin yakalanması için el-Melik en-Nâsır ile yakınlaşıyordu. Nitekim daha sonra anlatacağımız üzere Sultân ayrıldıktan sonra bunu da yaptı. Sultân'a düşmanın ve Tatârların, İslam beldelerine doğru kastettiği haberi ulaştı. el-Melik en-Nâsır geldi. Bu durumdan büyük bir mutluluk duydu. Zira zafer onun tarafında kalmıştı. Kerek Sahibi ile elinde bulunan bahriler üzerine bir anlaşma yaptı. el-Melik el-Muğîs de, onları teslim etti. Sonrasında el-Melik en-

Nâsır beraberinde Sultân ve el-Melik el-Muğîs'in yakaladığı el-Bahrîlerle birlikte Dımaşk'a döndü. Bu durum Sultân'ın, Bahrîlerin mutluluk sebebi olduğunun deliliydi. Zira ona muhalefet edenler pişman oldu. Ondan uzaklaşanlar da bundan mahrum kaldılar.

Düşmanın, Şâm'a yöneldiğine dair peşpeşe haberler geldi. Herkes kendisi adına kaçmaktan başka bir şeyden bahsetmemeye başladı. Sultân ise bizzat el-Melik en-Nâsır'a *eğer benim ile 3.000 süvari teçhiz edersen düşman nerede ise oraya yürürüm* şeklinde teklifte bulunuyordu. Alınan haberlere göre düşman askerleri Bâlis'te olup 8.000 süvariydiler. Ancak bunu **(s.62)** ona kabul ettiremedi. el-Melik en-Nâsır insanlara firar etmekten başka bir çağrı yapmadığı gibi savuşmanın dışında bir nasihatte de bulunmadı.

Kendisi de çıkıp Berze'de[12] konakladı. Faydasız işlerle meşgul olmaya başladı. Vaktini şiir okumak ve kasîde dinlemekle geçiriyordu. Aslında bu gibi bir durumda yapması gereken şeyler ise mızrağını doğrultmak, orduyu hazırlamak, kılıçları parlatmak, göğüs zırhları (cevşenler) yapmak, atları sulamak, ordular sevk etmek, okları doğrultmak, düşmana karşı öncüler, göndermek, akşam ve sabah casus yollamak, para harcamak ve ödül dağıtmaktı. Memlûkları da silaha davranmadığını ve kurtuluşa yönelmediğini gördüklerinde birkaç kez onu yakalamaya azmettiler.

Nihayetinde el-Melik en-Nâsır memlûklarının kötülük ve ihanetinden şüphelenmeye başladı. Hepsinin bir olduğunu zannetti. Öte yandan Sultân'a kendisini el-Melik en-Nâsır hakkında vehme düşürüp soğutan biri geldi. Bunun üzerine ağırlıklarını almadan çıktı. Nâblus'a vardı. el-Melik en-Nâsır'dan ayrılan memlûklar ve bazı kaçak askerlerle anlaştı. Birlikte Gazze'ye ulaştılar. Sultân burada rastladığı eş-Şehrezûrîlerle karışıp bir arada yaşamaya başladı. Öte yandan Mısır askerleri el-Melik en-Nâsır'a yardım etmek üzere harekete geçmişlerdi. eş-Şehrezûrîler de, onları yok etmeye azmetmişlerdi. Sultân, el-Emîr Cemâleddîn en-Necîbî'ye bunu bildirdi. Böylece Mısır askeri geri döndü. Sultân ise Gazze'de kaldı ve el-Emîr Alâeddîn Taybars el-Vezîrî'yi el-Melik el-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz'a gönderip güvence istedi. Sonrasında hoşdâşlardan bir topluluk ile onun yanına geldi. el-Melik el-Muzaffer ile cihâd hakkında konuştular. Sultân onun azmini ve cesaretini arttırdı. Bunlar olurken el-Melik en-Nâsır'ın askerlerle Şâm'dan çıktığı haberi

geldi. **(s.63)** en-Nâsır, Katyâ'ya[13] ulaşmasının ardından buradan geri döndü. Askerler vardılar. el-Melik el-Muzaffer, es-Sâlihiyye'ye ulaştı. Sultân ile ilerlemek ve eş-Şehrezûrîlerin üzerine gitmek hususunda konuştu. Zira Şâm üzerine gitmek konusunda içine bir korku düşmüştü. Sultân ve yanındakiler atlandılar. Bütün gece yürüyüp eş-Şehrezûrîler ile müttefiklerine hâkim bir noktaya geldiler. Onları korku içinde bıraktılar. Topluluklarını dağıttılar. Bu sırada Mısır askerler de yetişip ganimet alıp yağma yaptılar. eş-Şehrezûrîlerin lideri el-Emîr Nûreddîn Hasan b. Bedl öldürüldü. Böylece el-Melik el-Muzaffer'in nezdinde Şâm askerinin meselesi hal yoluna girdi.

Tatârlar ile gazâ etmek için çıkılmasının zikri

Şâm askeri, Mısır'a geldiğinde Allah, el-Melik el-Muzaffer'in kalbine gazâ için harekete geçmeyi ilham etti. Bu mesele için Sultân ile konuşmak üzere bir araya gelmeye başladı. Sultân, İslâm'ın çıkarlarına nasıl bakması gerektiği hususunda ona tavsiyeler veriyordu. Nihayetinde el-Melil el-Muzaffer 10-20 Şabân 658/21-31 Temmuz 1260 tarihinde harekete geçti. Sultân da onunla birlikte yürüdü. Birlikte at binip indiği yerde indi. Her şekilde ona hizmet etti. Frenk beldelerine geçip Akkâ tarafına yürüdüler. el-Melik ez-Zâhir keşif yapmak üzere **(s.64)** gizlice şehre girdi. Ben de el-Emîr Fâriseddîn Atabek ile şehre girmiştim. Frenklerden bir topluluğun Sultân'ı kastederek *Ey Müslümanlar! Bize falan kişiyi gösterin*, dediklerini işittim.

Asker, Akkâ'dan iki merhale kadar uzaklaşınca Sultân bir grup emîrle at binip günün kalanında ve geceleyin at sürdüler. Ayn Câlût'u gören bir tepenin üzerine çıktı. Bütün gece boyunca yanındakilerle birlikte at sırtında burada kaldılar. Tatârlar da onlara yakın bir yerde konaklıyordu. el-Melik el-Muzaffer ve askerleri hareket ettiler. Ancak el-Melik ez-Zâhir'in elçisi gelip insanları uyarıncaya kadar hiç kimse düşmanın yakında olduğunu bilmiyordu. Haberci ayrıca düşmanın eksikleri ve sayısal anlamdaki azlıkları hususunda uyarılarda bulunup onları fırsattan yararlanmak hususunda cesaretlendirdi. İşte bu zaferin sebeplerinden biriydi. Eğer o bu işe kendisini adamayıp orada hazır bulunmasa, öne geçip eldekini savunmak için düşmanı gözetleyip çalışmasaydı; Allah korusun durum dehşet verici olurdu. Çünkü düşman kendi haberini gizlediği için Müslümanlar dikkatsiz bir şekilde ilerliyorlardı. Fakat onun gönderdiği istihbarat düşmanın önüne geçti.

Askerler, Sultân'a ulaşınca düşmanın önünde durup öldürücü ilk saldırılarına dayandı. Düşman, onlardan misli duyulup işitilmemiş bir cesaret gördü. Müslümanlar da Sultân'ın aralarında sağlam bir şekilde durduğunu gördüler. Böylece düşmana karşı cesaretlenip saldırdılar. el-Melik el-Muzaffer ve Atabek de sancaklarla birlikte ilerlediler. Bu Allah'ın, el-Melik ez-Zâhir sebebiyle takdir ettiği bir zaferdi.

Düşman mağlubiyetin ardından dağa çıkınca el-Melik ez-Zâhir de yaya olarak peşlerinden gitti. **(s.65)** Gün boyunca ve bütün gece karşılarında durdu. İnsanlar orada bulunduğunu duyduklarında her taraftan yanına çıktılar. Hayatını tehlikeye atarak savaşıyordu. Böylece yayalar da gayrete gelmeye başladılar. Öldürülenlerin ve onun öldürdüklerinin kelleleri alınıp Kitboğa Noyan ile diğerlerinin kelleleri gibi el-Melik el-Muzaffer'e taşındı. Günün sonunda el-Melik el-Muzaffer'in önünde kellelerden büyük bir yığın olmuştu.

el-Melik ez-Zâhir dağdan indiğinde yorgunluğuna aldırmadan atlanıp düşmanın peşinden gitti. İnsanlar da kendisini takip ettiler. Takip amansız bir şekilde gece ve gündüz devam etti. Önünden kaçan düşmanı öldürüyor, teslim olanı esir alıyordu. Atlarının dizginlerini Hârim'e çevirdiler. Efâmiye'ye ulaştıklarında Tatârlarla yeniden karşı karşıya geldiler ve yine bir cuma gününde onları ağır bir mağlubiyete uğrattı. Mallarını, kadınlarını, çocuklarını ve atlarını ganimet olarak alındı.

Bu sırada Dımaşk'a güvenlik ve asayişi sağlayıp insanlara rezil düşmana karşı kazanılan zaferi bildirecek birilerini gönderdi. Düşmanın nâiblerini ve yardımcılarını öldürmelerini ve onlara iltifat edilmemesini emretti. Yine bunların memlekete ve ahaliye zarar vermek ihtimaline karşılık ihtiyatta olunmasını emretti.

Bu arada el-Melik el-Muzaffer de askerlerle geldi. Efendimiz Sultân'ı **(s.66)** buldular. Memleketi onlar için hazırlamış ahaliden kalanları yerleştirmişti. Sonrasında adamlarına ilerlemek için cesaret verdi. Böylece el-Melik el-Muzaffer yorulup zorlanmadan Dımaşk'a vardı. Efendimiz Sultân'ın faaliyetlerine, fetihlerine ve planlarına dair mektubu burada kendisine ulaştı. Ayrıca mektupta el-Emîr İmâdeddîn Ebû Bekr b. Mücîr'i, Haleb'e gönderek şehri ele geçirdiğini böylelikle de Şâm beldelerinde ve Haleb'te işgalcilerden kimse kalmadığını, Hamâ, Hıms ve diğer yerlere de buraları güvenli hale getirip emniyeti sağlayacak kişiler yolladığını bildiriyordu.

Bu fetihlerin hepsi onun kılıcıyla yapıldı. Bu zaferin hepsi Allah'ın ve onun sayesinde gerçekleşti. Onun muhabbetiyle düşmandan korku kalmadı.

Bir hikâye:

Busra Valisi Emîr İftihâreddîn'in şöyle dediği anlatılır;

Bir gün büyük bir mecliste iken Kitboğa'nın yanına geldim. Hıms Sahibi el-Mevla el-Melik el-Eşref de oradaydı. Kitboğa ona; *kimin emriyle Şeyzer'in gelirlerini alıp Hülâgû'nün iki oğluna yolladın?* diye sormuştu. el-Melik el-Eşref de *Yeryüzünün hükümdarının yani Hülâgû'nun emriyle* diye cevaplamıştı. Bunun üzerine Kitboğa; *Sen yalnızca cüretkâr olduğun için bunu yaptın. Zira Hülâgû beni asla bir yere göndermez ya da* **(s.67)** *benden başkasına ülkenin çıkarları ve kendisi hakkında yazmaz. Benim adıma başka biriyle bir konuyu tartışıp asla bana danışmadan bir iş yapmaz. Bu senin cesaret ve kabadayılığından başka bir şey değildir. Lakin duyduğumuza göre falan kişi -yani Sultân- yanındakilerle birlikte Mısır'dan çıkmıştır. Eğer iddia ettiğin gibi cesur ise çık ve onunla karşılaş* şeklinde karşılık verdi.

Bu gerçekten Sultân'ı yüceltip, cesaretini doğrulayan, düşmanın kalplerini korkutan bir hikâye idi. Eğer böyle bir durum söz konusu olmasaydı Kitboğa bunu o büyük mecliste el-Melik el-Eşref'e çıkışmak için söylemezdi. Efendimiz Sultân bu fetihlere diğer insanlardan daha layık olandır. Zira söz konusu durum yalnızca ona isnat ve büyüklüğüne nispet edilmiştir. Adına atfedilmiş ve sîretinde kaydedilmiştir. Onu övmek için yazılmıştır. Zira bütün insanlar kılıcıyla kurtulmuş o yorulmadan rahat edememişler; o tehlikeye atılmadan dinlenememişler, isteyip çağırmadıkça cesur olup ilerleyememiş; korumadıkça uyuyamamışlardır. Yüce Allah, ona uzun bir ömür bahşederek Hz. Muhammed (s.a.v) ve ailesi vesilesiyle İslâm'ı korusun.

Sultân'ın, Mısır'a yürümesinin ve el-Melik el-Muzaffer'in vefatının zikri

el-Melik el-Muzaffer, Sultân ile beraber Mısır diyarına yöneldiğinde büyüklenmeye başlamış ve **(s.68)** niyeti değişmişti. Sultân ondaki bu durumu anladı ve Allah'a şükretmek ve insanlar için cihâd yapmak istedi. el-Melik el-Muzaffer kendisi haricinde Sultân'ın bu hususta iyi anılmasını arzu etmedi. Sultân 17 Zilkade 658/24 Ekim 1260

Cumartesi[14] gününde el-Melik el-Muzaffer ile el-Kusayr[15] yakınlarında ava çıktı. Sultân çok küçük bir grupla geleceğine söz vermişti. el-Melik el-Muzaffer'e doğru yürüdü ve kendisiyle konuştu. Elini ve kılıcını tuttu. Sonra ondan uzaklaşıp (kılıçla) vurdu. Böylece Allah tarafından takdir edilen ölümü gerçekleşti ve ona intikal etti.

Sultân el-Melik ez-Zâhir kendisi adına yapması gerekeni yaptı. Tek başına amaçladığı hedefe ulaştı. Büyük orduların ve güçlü muhafızların arasındaydı. Hiçbiri konuşmaya güç yetiremediği gibi elini ona uzatmaya da cesaret edemedi.

Saltanatın el-Melik ez-Zâhir'e verilmesinin zikri

-Allah, onu halefleri için sonsuza dek sürdürsün-

el-Melik el-Muzaffer vefat edince Sultân teçhizatlarını giymiş olarak adamları ve hoşdâşlarından bir grupla el-Kusayr yürüdü. Otağa ulaştı. Atabek onu alıp ve içeride oturdu. İnsanlar Sultân ile geldiler. Bunların arasında Muizzîlerden ve İskenderiyye'de hapsedilenlerden bir grupta vardı. el-Melik el-Muzaffer, onları serbest bırakmıştı. İçlerinde Seyfeddîn Balabân er-Reşîdî, el-Emîr Cemâleddîn Aydoğdu el-Azîzî, **(s.69)** el-Emîr Seyfeddîn Bahâdır ve diğerlerinden bir grubun yer aldığı bu kimseler onunla Gazze'de karşılaşmışlardı.

Sultân minderin bir köşesine oturdu. Konuşma sırasında anlaşmazlık oldu. Bunun üzerine Atabek şöyle dedi: *Ey yoldaşlar dinleyin. Vallahi eğer el-Melik el-Muzaffer yaşasaydı veya bir oğlu olsaydı. Ona yemin etmek boynumuzun borcuydu. O takdirde kılıcımla ilk savaşan da ben olurdum. Ancak şu saatte olan olmuştur. el-Melik el-Muzaffer'in öldürüldüğünde şüphe yoktur. Birisi kendisini tehlikeye atıp başkalarının yapamayacağı bu büyük işi yaptı. Bu işte ondan gayrısı emir ve yasaklar için tehlikeye atılmadı. Dolayısıyla her kim el-Melik el-Muzaffer'i öldürmüş ise onun yerine en layık kişi odur.* Sultân; *bunu yapan benim* diye konuştu. Oradakiler de dediklerini doğruladılar. Sultân kalktı ve mindere oturdu. İçeridekiler sessiz kaldı. Daha sonra Sultân oradaki emîrlere *yemin edin* dedi. Bunun üzerine Atabek; *Buradaki insanların çoğu işsiz ve büyük zorluklardan çıkmışlardır. Fakat Sultân, onlara yemin eder ve gücünün yettiğince destek verirse onlarda kendisine biat ederler,* diye konuştu. Otağda bulunanlar bu

konuşmayı beğendiler. Sultân emîrlere yemin etti. Akabinde de onlar biat ettiler. İnsanlar ikindinin sonrasına kadar biat ettiler.

Bu olay bana Atabek tarafından şöyle aktarıldı: Sultân'a gidip *doğru olan hareket etmektir*, dedim. O ise; *yolda geciken emîrlerin gelişine kadar bekleyip yeminleri tamamlayalım* diye karşılık verdi. Ben de *eğer Sultân gecikirse insanlar başka bir şey düşünüp bunu aralarında müzakere ederler. Her biri arzu ve hevese kapılır. Doğru olan Sultân'ın yola çıkmasıdır"* dedim. *Böylece bazıları onun önden gittiğini düşünürken diğerleri de geciktiğine inanırlar Geciktiği takdirde emîrler; o, halkasıyladır derler. Halkası da o emîrlerledir" diye konuşurlar. Her biri mallarını ve atlarını korumakla meşgul olur. Korumak için aceleyle evlerine gitmeye kastederler*, diye cevapladım.

Sultân bunu dinleyince bir cemaatle birlikte atlandı. Bütün gece boyunca yol aldı. Öte yandan İzzeddîn Aydemir el-Hillî, Kal'âtü Cebel'e geldi ve buradaki nâiblerle konuşup **(s.70)** kalplerini kazandı. Bunlar, onun dindar ve dürüst bir kişi olduğunu ve haktan başka bir şey söylemeyeceğini biliyorlardı. İzzeddîn Aydemir, kendilerine el-Melik el-Muzaffer'in ölümünü ve insanların toplanıp el-Melik ez-Zâhir Rükneddîn'e biat ettiklerini haber verdi. Onlarda, sözlerine güvenip vefasına ve vaatlerine inandılar. İzzeddîn kaleyi naîblerden teslim aldı. Buradakiler de Sultân'a yemin ettiler. O da bir âmân nüshası gönderip gönüllerini hoşnut etti. Daha sonra yola çıkıp 19 Zilhicce 658/25 Kasım 1260 Pazartesi[16] gecesi Kal'âtü Cebel'e girdi.

Sabahında da Kal'atü Cebel'de büyük bir azametle memleketin tahtına oturdu. Reayanın gönüllerini aldı. Çünkü Allah, onların işlerini cihâd hukukunu yerine getirecek olan kişiye emanet edip bunlar için adalet ve ihsan emretmişti.

Sultân'ın, Mısır tahtına oturmasından sonraki faaliyetlerinin zikri

Sultân, Kal'âtü Cebel'e yerleşip memleket tahtına oturunca insanlar gruplar halinde gelip ona biat ettiler. Yemin etmedik kimse kalmadı. İşler çekişme olmaksızın devam etti. Emir ve yasakları koyup mal dağıttı. Ferman yazıp atamalar yaptı. Tayin ve aziller gerçekleştirdi. **(s.71)** Garb Sâhibine, Yemen Sâhibine, bütün Şâm meliklerine yazıp Allah'ın saltanatın selametini kendisine takdir ettiğini ifade ile itaat

etmelerini bildirdi. el-Melik es-Sâlih dönemindeki mevcut kanun ve adetleri, vergileri yeniden ihya etmeye başladı. İşlerin başına eş-Şehîd el-Melik es-Sâlih'in adamlarını atadı. Onları yeğleyip tercih etti. Böylece idaresinin onuru yüceldi. İnsanlar, Allah'ın memleket işlerini ve kanunları bilen, onları rızaya uygun bir konuma getiren birini kendi üzerlerine görevlendirdiği için sevindiler. Sonrasında sayısı binleri bulan olağandışı vergileri kaldırdı. Şerîatin doğru şekilde yerine getirilmesi için yazdı ve bu hususta son derece dikkat gösterdi. Bir süre savaş meselesiyle ilgilenmedi. İşlerin düzenlenmesinden; dostlarını seçip düşmanların halini ortaya çıkarmaktan, el-Melik es-Sâlih dönemindeki adetleri canlandırıp onun hatırasını yüceltmekten ve müfsitleri iyi olanlardan ayırmaktan başka bir şeyle meşgul olmadı.

Safer 659/Ocak-Şubat 1261'de saltanat alametleriyle birlikte atlandı ve **(s.72)** şehri dolaşıp kaleye çıktı. Üzerine dinarlar ve dirhemler saçıldı. İnsanlar hizmetine yürüdü. Onlara bolca teşrifler verdi. Ahali sükûnet buldu ve hoşdâşların kalpleri hoşnut edildi.

Hoşdâşlar hususunda neler yaptığının zikri

(s.73) Daha öncesinde Sultân'ın her vakit hoşdâşlarının mutluluk kaynağı olduğu söylenmişti. Öyle ki onları, el-Mansûre'de el-Melik el-Muazzam'dan koruyan kişiydi. Eğer olmasaydı; içlerinden hiçbiri kalamazdı. Ayrıca kendilerine, el-Melik el-Muiz'in günlerinde saygı gösterilmesini sağlayan kimseydi. Şâm'a gittiğinde bunların hepsi ortadan kalktı. Dımaşk'a geldiklerinde erzakları ulaştı. Hil'ât ve mallar taşındı. Onun kılıcı sayesinde doydular. Ayrılınca Kerek tarafına gitti. Hoşdâşlar da yanına yöneldiler. Burada da kendilerine hürmet edildi. Sayesinde prestijleri arttı. İlgi ve alaka gördüler. Kerek tarafından ayrıldıklarında ise onun varlığı sebebiyle gecikmiş eza hâsıl oldu ise de kendisini takip edenler yine saadeti buldular.

Bu Sultân'ın mürüvvetinin en büyük delillerindendi. Yedi sene boyunca gurbette kalıp yokluğa katlandı. Ancak hoşdâşlarından ayrılmadı. Sıkıntıyı hep birlikte yaşadılar. Onların göğsü sıkılırken **(s.74)** Sultân'ınki de daraldı. Bir yerden bir yere gezindiler. Şâm'dan ve Mısır'dan melikler onu karşılayıp, yazışıyorlardı. En büyük amacı hoşdâşlarının selameti idi. Çünkü onların bilmediklerini biliyordu. Allah, kendisine saltanatı verdiğinde de hoşdâşların büyüklerine ve

küçüklerine ihsanlarda bulunmaktan başka bir şeyle meşgul olmadı. Oysa ki daha öncesinde asla eski mevkilerine dönemeyeceklerine inanmışlardı. Onları yeniden birleştirdi. Evvelinde ülkeye dağılmışlar ve Türkçe ya da askerî dil konuşamayacak bir hale gelene kadar kendilerini gizlemişlerdi. Fakat Allah devlet ikbalini Sultân'a ihsan edince sürgünde olanlarını, kaçaklarını topladı. Uzaktakileri yakınlaştırdı. Geride kalanlarını da terfi ettirip azledilmiş olanları da yeniden atadı. Kendilerinden gasp edilmiş mülkleri ve malları iade edildi. Layık olanlara emîrlik görevi verdi. Başlarına bu göreve uygun birini tayin etti. Onlar için ayrı bir dîvân meydana getirdi. Sultân'ın özel muhafızları ve kendisi içeride olsun olmasın Kal'âtü Cebel'in koruyucusu oldular. Sultân bununla da yetinmedi. Bu süreçte kaybedilen evlatlarını, hizmetlilerini, memlûklarını, hoşdâşlarını ve tabilerini bulmaya çalıştı. Onlar için maaşlar tayin edildi.

Burada anlatılması gereken bölümlerin zikri

Allah'ın kendisine iyi bir karakter, ahlak ve fazilet bahşettiği bir sultândı. Bunlardan:

Cesareti

İnsanlar, onun döneminde kendisinden daha iyi ve becerikli bir süvarinin olmadığı konusunda hemfikirdir. **(s.75)** Hiç kimse savaşların yerlerini, buraya giriş ve çıkışları Sultân'dan daha iyi bilemezdi. Kendisinin cihâd'ta yaptıkları da bunun doğruluğunun bir ispatıdır. İki defa Mısır'a gelmiş ve salimen buradan çıkmıştır. Makamını da başkasının değil kendi kılıcıyla kazanmıştır.

Hoşgörüsü ve sabrı

Allah, geçmiş zamanla karşılaştırıldığında ona sadece Ahnef b. Kays gibilerde olabilecek bir hoşgörü ve hilm bahşetmişti. Buna en büyük örnek ise ise el-Emîr Alemeddîn el-Halebî meselesi olup mezkûr zatın burada isyan etmesine rağmen Sultân tarafından nasıl affedilip Haleb Saltanat Nâibliğine tayin edildiğidir. Lakin el-Emîr Alemeddîn, Dımaşk'a gittiğinde de aynı şekilde davranmış ve bu sebeple bahsedilen şehirden ayrılması da hoşnutsuz bir şekilde gerçekleşmişti. Öyle ki şehrin ahalisi bu durumdan rahatsız olmuştu. Gerek ilk gerekse ikinci seferde el-Halebî'nin kendisine karşı yaptığı şeylere rağmen Sultân, onu

korumaya devam etmişti. Üstelik yaptığı bütün ihsanların dışında 60 süvarilik bir iktâ bağışlamış ve bir gün olsun sitemde bulunmamıştı.

Yine ihtiyaç zamanında kendisini terk edenler ve zarar vermeye çalışanların dışında hoşdâşlarının çoğuna karşı da aynıydı. Bunlardan intikam almaya kalkmamış ve sitem etmemişti el-Melik el-Muiz zamanında el-Bahrîler, Mısır'dan ayrıldıklarında Efendimiz Sultân'ın elinde ne iktâsı, ne ahırı, ne evi ve ne de adamlarından hiçbir şey kalmamıştı. Fakat Allah, ona mülkü verdiğinde hiçbir şey yapmadı ve bu konu da bir şey göstermedi.

Yine başka bir örnek olarak; Şâm'a geldiğinde kendilerinden **(s.76)** intikam alması gereken en-Nâsıriyye'den bir topluluk yanına geldi. Onları yakalayıp hapsedilmek üzere Kal'âtü Cebel'e gönderdi. Ancak hiçbirinin mallarından, bineklerinden, hizmetçilerinden bir şeye dokunulmamasını ve serbest kalmalarına kadar bunların korunmasını emretti. Nâiblere de bahsi geçen kimselerin hapiste oldukları süre içerisinde mülklerinin, vekillerinin ve hayvanlarının masraflarının karşılanmasını yazdı. Sultân 660/1261-1262 senesinde Şâm'dan dönene kadar bu şekilde kaldılar. Daha sonra onları serbest bıraktığı gibi ihsanlarda bulunup iktâlar verdi.

Cömertliği ve İhsanları (Lütufları)

Herkes bilirdi ki; el-Melik el-Muiz ve el-Melik en-Nâsır dönemlerinde, Kerek'de ve Mısır'da kendisine bolca mal ve armağan verilmesine karşın hiç iktâsı olmamıştı. Zaten o da kabâsı (elbise), kılıcı ve atı dışında bunların hiçbirini önemsememişti. Hükümdar olduğunda ise malları bolca akıttığı gibi sürekli ihsanlarda bulundu. Tell Bâşir[17], es-Subeybe ve bu ikisinden başka kaleleri de içerisindekiler ve mahsulleriyle birlikte bağışlamıştı.

Sultân yaptıklarıyla efendimiz halifeyi de koruyordu. Onun ve askeri için çok mal sarf etti. Ayrıca halifenin yanında gelen Musul meliklerini ve maiyetlerini teçhiz etti. Efendimiz Sultân'ın bana bizzat söylediğine göre; halife için 1.060.000 altın dirhem harcamıştı. Bunların hepsi Allah'ın hakkını gözetmek ve onun ülküsünü yüceltmek içindi.

Adaleti

(s.77) İnsanlar zulümden ve kendilerinden istenen et-Takvîm[18] ve et-Tesakkî[19] bunların yanında da el-Humus[20], Zekâtü'l-Muaccele[21], el-Cevaliyü'l-Muaccele[22], et-Teberru ve er-Râcil (yaya), er-Rakkâsîn, el-

Cevânîyye[23] ve Eshabü'l-Erbâ'a[24] vergilerinden[25] ötürü perişan olmuşlardı. Bu yönetim geldiğinde Allah bütün bu mezalimi Sultân'ın eliyle hükümsüz kıldı. Divan kayıtlarında görüldüğü üzere hepsi 600.000 dinardı. Bunun için bir af yazıp minberlerde okutturdu. Ahali dualar etti ve ahvâl sükûnet buldu.

Sonra Sultân evvelden de mevcut olan Dârü'l-Adl'i yeniden tesis etti. İnsanların arasında adaleti yaymak için buranın başına el-Emîr Fâriseddîn el-Atabek'i getirdi.

Dürüstlüğü (İnsafı)

Kendisine arzedilen haksızlıkları ortaya çıkardı. Ne zaman bir dava sunulduğu ise onu araştırıp öğrendi. Örneğin bunlardan birinde şöyle olmuştu; Hapisteki emîrlerden biri içerisinde çok miktarda para olan bir sandığı medresedeki bir fakîhe emanet etmişti. Bu zatın yanında okuyan bir çocuk vardı. Çocuk bir gece onu atlatıp sandığı çaldı ve medreseden çıktı. Ancak yakalandı ve **(s.78)** sandıkla Kâhire valisine getirildi. Vali durumu araştırıp öğrenerek Sultân'a aktardı. O da sandık ve fakîhin getirilmesini emretti. Sonra sandığı açtı. Efendimiz Sultân, ona; *bu para kimindir?* diye sordu. Fakîh, kendisine doğrusunu söyledi. Sandığın içinde çok miktarda para vardı. Efendimiz Sultân; *bu parayı al ve sahibi için koru, Allah emanetinin karşılığını* diyerek sandığı fakîhe teslim etti. Akabinde de davayı çözmüş olarak çıktı.

Yine bir başka olayda Şerefeddîn el-Faizî'ye ait olan bir paranın er-Reşîd Huseyn b. Besâse ve bir başka kişiye emanet edildiği Sultân'a iletildi. Adı geçenlerin getirilmesini emretti. Bunlar huzura geldiklerinde para Sultân'ın önündeydi. Gelenlerden biri *onlardan bir fayda bekliyor. Bu para uzun süredir bu şekildedir* dedi. Bana anlatıldığına göre efendimiz Sultân paranın ortasından bir şey aldı. Tarihini ve sikkelerin üzerindeki meliklerin isimlerini okudu. Ancak el-Melik el-Mansur, el-Melik el-Muzaffer ya da kendisinin ismini yazan hiçbir sikke bulamayıp şöyle dedi: *Bu parayla bir şey alınmaz ya da satılmaz. Ayrıca tasarruf edilemez (elden çıkarılamaz). Eğer bu şekilde olursa içindekilerin böyle olması da doğaldır*. Mezkûr şahıslardan er-Reşîd, ondan bir izin tezkiresi isteyip bir miktar para alıp bilahare sorumluluktan kurutulacaktı. Sultân, onun isteğine icabet ederek Kâdî'l-kudât'ı ve şahitleri istedi. er-Reşîd'e izin için bir yazı yazdı. Böylece olayın akıbeti güzel oldu.

İyi davranışları (muamelesi)

Allah'ın, onu işin başına getirmesinden itibaren nâiblerine karşılığını vermeden hiçbir şey almamaları hususunda emretmeye devam etti. 659/1260-1261 senesinde Şâm'a sefere çıktığında nâibler, Efendimiz Halife ve Sultân için pek çok güzel eşya satın aldılar. Sultân bunların değerinin sahiplerine ödenmesi için **(s.79)** el-Emîr İzzeddîn el-Hillî ve Sâhib Bahâeddîn'i görevlendirdi. Onlara bu sefer için Dîvân ödeme belgesi ve teminat beratı dışında bir yazı yazmadı.

Saltanatı döneminde bazı insanlar gelip emîr olduğu zamanlara ait bir iddiaları olduğunu söylediler. Gelenlerden bir şahit istedi. Fakat hiç kimseyi getirmediler. Onlara yemin ettirdi. Akabinde iddiada bulundukları şeyi vererek üzerindeki yükümlülükten kendisini azat etti.

Vefası

Bu cümleden olmak üzere; el-Melik el-Muzaffer'den kardeşi el-Emîr Fâriseddîn Aktây'ın intikamını aldı. Borçlarını ödeyip kale kapısının yakınında ona bir türbe yaptırdı. Buranın giderleri için de bir vakıf kurdurdu.

Yine bir başka örnek ise el-Melik en-Nâsır'ın ailesinin; onun kardeşi el-Melik ez-Zâhir ile bütün meliklerin çocuklarının ayrıca bunların tâbilerinin mülkleri için yaptığı iyiliktir. Onlar düşman sebebiyle Şâm'daki olaylar yaşanınca el-Melik el-Muzaffer döneminde ana vatanlarından ve arzularından ayrılarak Mısır'a gelmişlerdi. Gurbette yaşamaya mahkûm olmuşlar ve saltanat izzetleri son bulmuştu. Yüce Allah'ın buyurduğu gibi *orada nice bahçeler, pınarlar, ekinler, güzel konaklar, eğlenip durdukları nimetler bırakmışlardı*[26]. Gelişleri el-Melik el-Muzaffer'in gazâyla meşgul olduğu bir zamana rastlamıştı. Bu sebeple çıkarları zarar gördü. Yönetim Sultân'ın eline geçince onlara mülklerini ve geçim masraflarını bıraktı. Bu durum yeri geldiğinde etraflıca anlatılacaktır. el-Melik en-Nâsır'ın ve kardeşinin oğullarının saltanat alaylarında kendisiyle beraber at binmesine müsaade vererek konumlarını eski haline getirdi. Onun ihsanları (Eyyûbîlerin) Kerekiyye hanesine, Âdiliyye hanesine, Kutbîyye'nin kollarına, Eşrefiyye hanesine ve Mesûdîyye hanesine kadar uzandı.

Devletin harcamalarının ve bazı vergilerin geri ödenmesinin zikri

(s.80) Onun zamanında ahalinin üzerine kararlaştırılan mezalim vergilerinin miktarı senelik 1000.000 dinardı. Yine her sene için 600.000 dinar ve 300 yük mahsulden oluşmaktaydı[27].

Saltanata bağlı el-Hazâin, el-Hevâic, Hânâh, Talbhane, Silahhâne, **(s.81)** Rikabhâne ve Firaşhâne'nin harcamaları 500.000 dinardı.

Beytü'l-mâl üzerine kararlaştırılan Bahrî Memlûkların aylıkları (câmekiyye) nakit olarak 380.000 dinardı.

Dîvân ve Beytü'l-mâl'dan; melikler ve meliklerin oğullarının mülklerine yapılan harcamalar için kararlaştırılan miktar 40.000 dinardı.

Rütbe sahipleri, sarayda ve dışarıdaki işlerde çalışan hizmetlilerin aylıkları ile fakirlere harcanan meblağ 170.020 dinardı. Ekmek ve at yemi için 120.000 irdeblik[28] bir harcama vardı.

Her gün Sultân'ın giymesi için tam bir takım elbisenin bedeli de buna eklenmekteydi. Zira Sultân bunu bir gün giydikten sonra bir daha giymeyip başkasına hediye ederdi.

(s.82) Ayrıca Ramazân ayı için kararlaştırılan sadakalar ve her gün için 5000 kişiye verilen yemeğin de maliyeti vardı.

Devletten bunun için oluşturulmuş vakıflardan gizli sadakalar verirdi. Yine Allah'ın Sultân'ın eliyle senelik olarak dağıttığı 600 kumaş elbise, 1000 kintar[29] ekmek ile Ramazân ayında azat edilen her köle için 30 dinarlık bir harcama söz konusuydu.

Eğer bunlar tek tek sayılsa sayfaları doldurur. Yine de bu tutarlar harcamaların büyüklüğünü göstermektedir.

Şimdi burada Havâic-i Hane ve diğerlerine ne kadar harcandığı bilinen bir şeyden bahsedelim. Yine de bunlar için tam bir rakam vermek mümkün değildir.

Bunlardan bazıları beyaz şeker ve şaraphane resmi ve mutfaklar olup yıllık 1000 kantardır. Muaccen resmi (vergisi) ve bundan başkası yine yıllık 500 kintardır. Bakırdan ayrı pişmiş çömlek kâse, porselen ve kâşânîlerden senelik 1.500 dinardır.

(s.83) Sultân'ın döneminde şini, el-harrarik (harraka), et-taraid(taride), es-Selalir ve gayrısının masrafları için (vergi) senelik 100.000 dinardı.

Yine onun hayratından olmak üzere Atabek'in; Şâm ve Mısır'daki ıktâlârından kalan 350 tavâşî[30] vardı.

Fahreddîn Osmân b. Kızıl'ın iktâlarından el-Melik el-Kâmil zamanında büyük kabul edilirdi. Devlet ambarlarına 1000 irdeb arpa yollaması büyük bir rakam olduğu düşünülürdü. Yine Atabek Dîvânı'ndan devlete ait kalelere yapılan ikmalin toplamı 508.000 dirhemdi. Bu ise 821 çuval buğday, 370 çuval arpa etmekteydi. Bakla, hububat, zeytin ve koyun da buna dâhildi.

Bunlardan başka Sultân'ın lütfuyla Atabek'e her gün koyunlar, balmumu, lüks eşyalar **(s.84)** ile bunların dışında kalanlardan şeylerin taşındığını gördüm.

Şeriat hükümlerinin saygınlığını tesis etmesi

Bunun için Kâdı Tâceddîn'i görevlendirdi. O da bu hususta en güzel şekilde davrandı. Vakıf binalarını tamir ettirdi. Ayrıca kendisine hayrat ve vakıflar ile mescitlerin sorumluluğu verildi.

Sultân'ın memlûklarından biri kısa süre önce ölmüş ve eş-Şeyh Ebu's-Su'ud'un(r.a) Türbesi'nin yakınında defnedilmişti. Sultân buradaki fakirlerin suya ihtiyacı olduğunu görüp bir kuyu yaptırmaya başladı. Çamura ulaşıncaya kadar kuyuyu kazdırdı. Bu olay el-Emîr Fâriseddîn'in öldürülmesi üzerine Sultân'ın, Şâm'a gittiği zamana rastlamıştı. Kuyuyu inşa eden ordu mensubu Cemâleddîn Mahmûd, Sultân'a söylediği gibi kuyuyu tamamladı. Ancak bir gün kuyunun kullanımı sebebiyle söylediği kötü sözler fakirleri rahatsız etti. Bu durum Sultân'a kulağına geldiğinde hikâyeyi hatırladı. Kuyuyu inşa eden ve fakirlere zulmeden kişiyi istedi. Adı geçen Mahmûd da gelip hakkını istedi. 9 Receb 660/30 Mayıs 1262 Salı gününde Atabek'in imzasıyla şikâyet olunan kişiyle alakalı bir yazı Dâru'l-Adl nâibleri tarafından Sultân'a getirildi.

Yine Atabek, Kâdı'l-kudât'a Kal'âtü Cebel'de kurulan **(s.85)** Dâru'l-Adl'e katılmasını emretti. İkisi de Dâru'l-Adl'e geldiler. Onların dışında dört mezhebe mensup fakîhler de burada hazır bulundu. Sultân mahkemeye çıktığında raporlar ona okundu. Sanık gelene değin emir ve yasaklar verdi. Atabek Sultân'a *efendimiz mahkemenin karşısında ayağa kalksın*, dedi. Sultân kalktı ve kılıcı belinden çıkarıp silâhdârına verdi. Yerinde oturan Kâdı'l-kudât'ın önünde hasmıyla eşit şekilde

ayakta durdu. Kâdı'l-kudât ikisine oturmalarını emredince oturdular. Sultân durumu açıkladı. Hasmı da konuştu ve mesele tartışıldı. Nihayetinde Sultân'ın haklılığı tespit edildi. Atabek dört mezhebin imamlarına sordu. Onlar da Sultân'ın haklı olduğunu kuyunun kendisine ait olduğunu söylemelerine karşım yapı ve malzemenin ise hasmına ait olduğunu söylediler. Sultân bunun bedelini üstlenip Yüce Allah'a vakfetti. Onun emrine dayanarak da burasının vakıflar için ayrıldığı ifade edilip burasının masraflarının karşılanması için başka vakıfların kurulması ve kuyunun üzerine adının yazılmasını emretti. Böylece bu ezadan dolayı fakirlerin kırılan duyguları onarıldı. Böylece onların umutları yeniden yükseldi.

Meclis dağılmasının akabinde Sultân Dârü'l-Adl'in yöneticisi, bu hükmün icracısı ve kendisinin Arapça tercümanı olan Atabek'e bir hil'at gönderdi. Yine aynı şekilde **(s.86)** Kâdı'l-kudât'a, onun bu iş sebebiyle gelen hizmetçisine ve hasmına da birer hil'ât yolladı. Daha sonra kuyu hususunda başka bir iddia sahibi daha geldi. Nihayetinde yeni bir dava gerçekleştirilip mesele şeriat üzere karara bağlandı.

İnsanlar, Sultân'ın bu davranışını gördüklerinde bunu birbirlerine aktardılar. Böylece adaletsizlik yapmaktan korktular. Böylece her biri kendisini düzeltmeye başladı. *Eğer Sultân dahi mahkemeye geliyorsa adaletten kaçmak nasıl mümkün olabilir,* diyorlardı. Bu yüzden de suça temayül etmekten geri durdular. Bu iyi bir yönetim, güzel ve soylu bir davranış idi. Allah bunu ona sevap olarak yazdı. Ona hem kendisinden hem de yarattıklarından en güzel zikri bahşetti.

Kendisine hizmet edenlere ihsan ve nimetlerini arttırmasının zikri

Sultân'ın memlûkları arasında gözetip, inancını ve dürüstlüğünü tecrübe ettiği el-Emîr Bedreddîn Bîlîk el-Haznedâr vardı. Öyle ki kendisinden içtenlik ve hayır dışında hiçbir şey görmemişti. Bu yüzden de onu emîr yapıp askerlerinin başına komutan tayin etti. O yönetim işinde doğru davranıp iktâların paylaşımını en güzel şekilde yaptı. İnsanların kalplerini kazandı. Sultân daha sonra onu Musul Hâkimi el-Melik er-Rahîm'in kızıyla evlendirdi. Nikâh akdi Şevval 659/Ağustos-Eylül 1261'de Gazze'de yapıldı. Sultân törene mehir ile katıldı. Bu **(s.87)** sene içinde Şâm'a geldiğinde es-Subeybe Kalesi ve Banyâs ile

burasının çevresini bağışladı. Ayrıca Şâm'da 50 süvarilik bir emîrlik verdi. Bunları Bedreddîn'in nâiblerine teslim etti ve Mısır'a ulaştığında da düğününü yaptı.

660/1261-1262 senesinde Sultân'ın yanına gelenlerin zikri

el-Hulefâ-i Râşidîn'in evlatlarından efendimiz halifenin yakını es-Seyyid Ebu'l-Abbâs Ahmed geldi. Sultân, onu bizzat karşılayıp kalede el-İmâm el-Müstansır billâh'ın konakladığı yerde misafir etti. Maaş bağlayıp ihtiyacı olan şeyleri gönderdi.

Havl-i Merek Sahibi Seyfeddîn b. Mekalân b. Mecellî çocuklarıyla birlikte Sultân'ın kapısına vardı. Kendilerine iyi davrandı. Ayrıca İbn Mecellî'ye, Erbil'in hâkimiyet menşurunun ve bir talbhânenin yanında hükümdarların giydiğinden bir elbise verdi.

et-Tekrûr[31] melikleri de hac yolculuğu esnasında onun katına geldiler. Kendilerine iyi muamelede bulundu. **(s.88)** Onların büyük meliklerine de hacdan dönen kimselere kendisi tarafından ihtimam gösterdiğini bildiren bir mektup yazdı.

Yine ihsanlarına nail olanlardan el-Emîr Şihâbeddîn Ebû Bekr eş-Şâyib'i teçhiz edip doğuya gönderdi. Daha sonrasında bu zattan; 660/1261-1262 senesinde el-Cezire'ye hâkim olduğunu ve buranın ahalisinin Sultân'a biat ettiğini ve işlerin kontrolünün elinde olduğunu bildiren bir mektubu geldi.

Bundan başka Erbil Sahibi Celâleddîn el-Kilâlî ulaştı. Sultân, ona iyi davrandı. Şerefeddîn b. Mühennâ ve el-Emîr Nûreddîn Zâmil b. Ali de Sultân'ın yanına geldiler. İkisine de lütuflarda bulundu.

Bu sıralarda el-Eşkerî'nin (Bizans İmparatoru) mektubu ulaştı. Kendisi; *el-Melik ez-Zâhir'in ne zaman yardıma ihtiyacı olursa kendi saltanatımın gücü yettiğince ona yardım edeceğim* diye yemin ediyordu. Sultân da imparatora bir grup Tatâr esirinin yanında Moğol atları ve teçhizatlarının da içinde yer aldığı hediyeler gönderdi.

Sultân ayrıca Tatâr hükümdarlarının büyüklerinden olan Berke Hân'ın daha evvel kendisine yazmış olduğu mektubuna cevaben onu, Hülâgû'ye karşı kışkırtan bir mektup yazdı. Zira bu ikisinin arasında düşmanlık ve nefret bulunuyordu. Ayrıca Berke Hân'ın Müslüman olduğuna dair gelen haberlerin onun, Tatârlar üzerine cihâd yapması için bir delil teşkil ettiğini ifade etti. Zira ailesi olsalar bile küffara karşı

cihâd yapması lazım gelmekteydi. Öyle ki Hz. Peygamber (s.a.v) de **(s.89)** kabilesindeki akrabalarına karşı savaşmış ve insanlara; *Allah'tan başka ilah yoktur* demelerine kadar onlara savaşmalarını emretmişti. Çünkü İslâm lisanında başka bir söz olmayıp cihâdın esasları tekti. Öte yandan Hülâgû'nün Hıristiyan olan eşi yüzünden kendisinin de bu dini kabul ettiğine dair birbiri ardına haberler gelmişti. Sultân ayrıca Berke Hân'a *senin dinine karşı zevcesinin dinine itibar etmeye ve halifelerin vatanında zevcesini sana tercih ederek kâfir patrikle birlikte oturmaya başladı* diyordu. Mektupta daha pek çok tahrik vardı. Sultân, Berke Hân'a cihâdı anlattığı bu mektubu güvendiği el-Lân'lı (Alan) tüccarlardan biriyle gönderdi.

Döneminde yenilenen kutsal binalardan zikri

Haremi'ş-Şerifî'n-Nebevî'nin imarı: Sultân buranın imaretine önem verdi. Alemeddîn el-Gûrî'nin eşliğinde para ve mal hazırladı. 659/1260-1261 senesinde Sahratü'ş-Şerife'nin kubbesinin sütunlarının bozulduğuna ve binanın neredeyse yıkılacağına dair mektuplar ulaştı. Dımaşk'tan sanatkârlar ve aletler hazırlandı. 660/1261-1262 senesinde de tamiratın gerçekleştiğine dair mektuplar geldi.

el-Halîl (a.s) Vakfı: Buraya vakfedilmesine karşın sonradan iktâya dahil edilmiş **(s.90)** çok sayıda arazi vardı. Sultân, emîrlere başka yerler verip söz konusu arazilerin yeniden vakfa döndürülmesini emretti. Daha sonra Adna adlı köyü vakıf mülkü yapıp idareciler tayin etti. Buranın yönetiminden sorumlu Şeyh'in yanında bulunması için ve Dımaşk'taki dîvâna konulmak üzere vakıf yazısının birer nüshasını gönderdi.

Beyne'l-Kasreyn'deki es-Saîde Medresesi: Buranın inşası 8 Rebîülevvel 660/31 Ocak 1262 tarihinde başladı. Kapısının, koridorunun, eyvanının ve halka açık kitaplığının aynı senenin Şaban/Haziran-Temmuz ayına kadar bitirilmesini emretti. Vakıf işlerinin düzenlenmesinin sonrasında medresenin inşasına başlandı. el-Emîr Cemâleddîn b. Yağmûr'a hiç kimsenin ücreti dışında inşaatta çalıştırılmamasını emretti.

el-Cezire Kalesi'nin inşasının zikri: es-Sultân eş-Şehîd el-Melik es-Sâlih buraya önem verip para sarf etmiş ve böylece mezkûr yer en muhkem kalelerden biri haline gelmişti. Ancak el-Melik el-Muiz nedensiz ve uygun olmayan bir şekilde burasını yıktırdı. Kalenin

mermer ve diğer malzemelerini almak için insanlara müsaade etti. Sultân, el-Emîr Cemâleddîn b. Yağmûr'a kalenin inşasına başlamasını emretti. Bu zat yıkılmış olan iki avluyu onardı. İçerisine cândârları yerleştirip saygınlığını yeniden kazandırdı. Kalenin burçları da emîrlere dağıtıldı. Köşedeki burcun el-Emîr Kalâvûn el-Elfî'nin, ikincisinin el-Emîr İzzeddîn el-Hillî'nin ve el-Emîr İzzeddîn Ûgân'ın, Batı tarafına düşen üçüncü burcun ise el-Emîr Bedreddîn Beyserî eş-Şemsî'nin olmasını kalan burçlarında sırasıyla emîrler tarafından paylaşılmasını; kaledeki evlerinin ve ahırlarının da buralarda olmasını emretti. Anahtarlarını onlara teslim etti.

(s.91) Şebirment Köprüsünün kemerlerinin imarı: Şebirment Köprüsü suyun akışından ötürü zarar görmüştü. Köprünün kemerleri suyun ilk darbesini karşılayacak şekilde yeniden inşa edildi. Buralar suyun dağıtımı sırasında açılıyordu.

Ayn Câlut'daki Zafer Türbesi'nin inşası: Allah, Sultân'a Tatârlara karşı Ayn Câlût'ta zafer nasip edince buranın mertebesi yükseldi. Allah, *Kur'ân-ı Kerîm*'inde Tâlût ve Câlût hikâyesinde buradan bahsetmiştir. Sultân mezkûr yerin üstünlüğünü, Allah'ın da bu yüce fethi Ayn Câlût'ta nispet ettiğini görerek bir türbe inşa ettirmek istedi. Zira Allah'ın hediyesinin değerini ve düşmanların burada dökülen kanlarını biliyordu. Bununla alakalı Şam'daki nâiblerine yazdı.

Yine İskenderiye'nin surlarının inşasını, hendeklerin kazılmasını ve buradaki zayıflıkların ıslahını teşvik etti. Bu işte kullanılmak üzere aylık bir para belirledi.

Reşid Limanı[32]'nda rezil düşmanın gemilerini gözlemek için bir kule inşa ettirdi.

Dimyât Denizi'nin ağzında çalışma yapılmasını ve buranın taşla doldurulmasını emretti. Büyük gemilerin içeriye girmesini engellemek üzere girişinin daraltılması için taşçıları görevlendirdi.

Ona, Eşmum[33] Denizi (Kanalı)'nin taşmasından ötürü burada bir havuz oluşturacak kadar çok miktarda çamurun ortaya çıktığının haberi ulaştı. Hükümdarların âdeti olduğu üzere ahalinin yararına bu işi üstlenmek üzere el-Emîr Seyfeddîn er-Reşîdî'yi gönderdi. **(s.92)** Adı geçen emîr buraya gitti. Valiler de ona yardım etmek için geldiler. Kanalı gerektiği şekilde kazdırdı. Ardından suyu buraya yönlendirmek üzere gemiler batırdılar.

Bu kanal çok büyük öneme sahipti. Zira Frenkler 615/1218-1219 ve 647/1249-1250 senelerinde geldiklerinde Müslümanlar bu kanaldan istifade ettikleri kadar başka hiçbir şeyden faydalanamamışlardı. İşte bu Allah'ın iradesiyle kazanılan zaferin sebeplerinden biriydi.

Donanmaya ihtimam göstermesi

Allah mülkü Sultân'a verdiğinde kendinden öncekilerin donanma işini ihmal etmiş olduklarını gördü. Halbuki bunlar denizin atı ve sınırın perdesi olduğundan hükümdarlar bu işe önem addedip mürettebatına iktâlar verirlerdi. Ancak Sultân, donanma mürettebatından bir kısmının emîrler tarafından harrakalara[34] ve diğer gemilere alındığını gördü. Sultân donanmayı el-Melik el-Kâmil ve el-Melik es-Sâlih dönemlerindeki seviyesine getirdi. Ayrıca ormanlık arazileri koruma altına alıp gemi inşasında kullanılan kerestelerin satışını yasakladı. İskenderiye ve Dimyât'ta şini[35] inşa edilmesini emretti. Kendisi de bizzat gemi yapım yerlerine geldi. Donanma inşa işinde gerekli olan şeyleri hazırlattı. Çeşitli limanlardan 40 kadar gemiyi Mısır'a getirtti. Mısır sınırı için bir donanma inşa ettirdi. Bunların ağırlıklı kısmı harraka olup ayrıca tarida[36] ve selâlir mevcuttu.

19 Receb 659/19 Haziran 1261 tarihinde Halife ve Efendimiz Sultân atlarına binerek kaleden çıktılar. Birlikte Fustat'a indiler. Bir harrakaya binip Nil'de gezinti yapmalarının akabinde Kal'âtü'l-Cezire'ye (Ravza Adası) çıktılar. en-Banyâsî'nin makamında oturdular. Şinilerin nehir üzerinde yaptığı savaş oyununu izledikten sonra da Kal'âtü Cebel'e döndüler.

(s.93) Ülkedeki kalelerin imarı: Tatârlar -Allah, onları yüzüstü bıraksın- Şâm'a hâkim olduklarında kaleleri ve surları tahrip etmeye başlamışlardı. Bu çerçevede Dımaşk Kalesi'nin surlarını yıktılar. Aynı şekilde es-Salt[37], Aclûn[38], Serhad, Busrâ, Ba'lebek, es-Subeybe[39], Şeyzer ve Şemîmîs[40] kalelerinin surlarını da tahrip ettiler. Sultân iktidara geldiğinde Allah, onu dinin direği kıldı. Bu kaleler İslâm'ın sığınağı oldukları için yıkılan yerlerinin inşasında ihtimam gösterdi. Onun zamanında bu kalelerin hepsi yeniden bina edilip hendekleri temizlendi. Sur bedenleri genişletilip buralara malzeme taşındı. Ayrıca içlerine memlûklar ve askerler gönderildi.

Şahsına kötü niyetler besleyenlere karşı Allah'ın yardımının zikri

Allah, mülkün başına getirdiğinden itibaren Sultân'a karşı her kim kötülüğe niyetlense bunu kendisine bildirmiştir. Bunun sebebi ise saltanatların uzun ömürlü olması ve devletin istikrarının sebebinin adalette yatmaktadır. Allah, onu düşmanlarına karşı güçlü kılmıştı. **(s.94)** Yüce Allah'a ve idarecisine isyan edenlere gelince Sultân kimi zaman affedip kimi zaman da intikamını alırdı. Sonrasında onları affedip serbest bırakır ve olanları sanki hiçbir şey olmamış gibi unuturdu.

Bunun örneklerinden biri de şöyle idi: el-Melik el-Muzaffer, Şâm Saltanat Nâibliğine el-Emîr Alemeddîn el-Halebî es-Sâlihî en-Necmî'yi (r.a) tayin etmişti. Allah'ın kazası el-Melik el-Muzaffer'in başına geldiğinde el-Emîr Alemeddîn bunu insanlardan gizleyip mülkün, onu en çok hak edenin eline geçtiği kendilerine bildirmedi. Ahaliden kendisi için yemin isteyip el-Melik el-Mücahîd adını aldı ve saltanat alametleri kullanmaya başladı. Bu haber Sultân'a ulaştığında yaptığından dolayı onu tenkit etti. Ancak Alemeddîn'den yanıltıcı cevaplar geldi. Sultân kendisine meylettirmek ve itaatini sağlamak üzere Cemâleddîn el-Muhammedî'yi yanında 120.000 gümüş dirhem, hil'ât ve elbiseler ayrıca 2000 dinar nakit para ile ona gönderdi. Alemeddîn sultânlığı konusunda ahalinin ihtilafta olduğunu gördü ve onların da yer aldığı genel bir meclis düzenledi. Akabinde insanlar, en-Necmî'nin kendisi adına yemin istemekten vazgeçip nâibilerden olduğunu kabul ettiğine şahit oldular. Ancak çok geçmeden bu fikrinden döndü ve evvelinde olduğu gibi saltanat alametleri kullanmaya başladı. el-Emîr Alâeddîn Aydegîn el-Bundukdâr şehrin dışına çıkarak Sultân'ın adıyla insanlara seslenince şehirden bir topluluk da onu takip etti. Birlikte Sevad[41] tarafına yürüdüler. Alemeddîn de peşlerinden savaşmak üzere bir grup gönderdi ise de adamları mağlup oldular. Daha sonra insanların kendisine karşı birleştiğini gördüğünde Dımaşk'tan **(s.95)** çıkıp Ba'lebek Kalesine gitti. Bu haber el-Emîr Alâeddîn'e ulaştığında derhal harekete geçip Dımaşk'a girdi. İnsanlardan Sultân el-Melik ez-Zâhir Rükneddîn Baybars adına yemin aldı.

Bu arada el-Emîr Alemeddîn el-Halebî'nin, Ba'lebek'de olduğunu öğrenince onu yakalamak ve güvenlik içerisinde getirmek üzere birini gönderdi. Sultân bunu haber alınca insanların hepsi için menşurlarını yeniledi. Para işlerine ve kaleye el-Emîr Alâeddîn Taybars el-Hâc el-Vezîrî'yi tayin etti. el-Emîr Alemeddîn el-Halebî'nin de yanına

gönderilmesini emretti. Geçmiş günlerde meydana gelen hiçbir şeyi dikkate almadı. Büyük ya da küçük kimseyi azarlamadı. Ayrıca Arap emîrlere de yazıp gönüllerini aldı.

Bütün yollardaki berîd teşkilatını; haberin Dımaşk'a dört günde ulaşıp yine dört günde dönmesini temin edecek şekilde düzenledi. Böylelikle mektuplar Dımaşk ve Mısır'daki yazma sürelerinin dışında herhangi bir şekilde gecikmiyordu. Bu büyük bir gayretti. Zira her Cuma bir ya da iki kez bu ulaklar sayesinde Şâm'ın, kalelerin ve ülkenin büyük bölümünün işlerini düzenliyor; iktâlar verip kararlar alarak bütün Şâm ve Haleb'te azil ve tayinler yapıyordu. Kendisi Mısır'da iken Şâm'ın, sahil beldelerinin, Haleb'in ve bunların dışındaki Frenk beldelerinin haberleri ondan gizli kalmıyordu. Önceki hükümdarlar zamanında mektubu getiren haberci onu teslim alacak kimse bulamayınca vermek amacıyla bir süre beklerdi. Mektup alındıktan sonra da haberciler cevap yazılana ve imzalanıp gönderilmesine kadar yine beklerlerdi. Bu süreçteki gecikme sebebiyle önemli işer bozulabilirdi. Ancak Mektuplar el-Melik ez-Zâhir'e geldiğinde bunların hepsini okurdu.

Eğer zamanında berîd konusunda yapılacak harcamalar hesap edilirse bu bir hazine tutardı. Aslında söz konusu durum halifelerin çok önceden farkına vardığı bir durumdu. Onlardan bir tanesi şöyle derdi: *Berîd'in mükemmel ve hızlı olmasını isterim. Çünkü yeni olan bir şey benden gizlenmemeli ve hiçbir durum benden saklanmamalıdır*.

(s.96) el-Emîr Alemeddîn el-Halebî zincirlenmiş şekilde ulaştığında Sultân, onu karşılamak üzere el-Emîr Bedreddîn eş-Şemsî Beyserî es-Sâlihî'yi gönderdi. el-Karâfe Kapısı'ndan girdiğinde bunu kimse bilmiyordu. Akabinde kalede hapsedildi. Sultân bir gün onu istedi ve hapisten çıkarttı. Kendisine hil'ât üzerine hil'ât verdi. Bu durum zikredileceği üzere el-Emîr Alemeddîn'i, Haleb'e gönderilmesine kadar devam etti. Sultân ayrıca güçlülere karşı zayıfların hakkının gözetilmesi için Dımaşk'taki Dârü'l-Adl'i düzenledi. Şâm'a tohumluk tahıl yolladı. Kalelerin imarına ihtimam gösterip buralara zahire gönderdi.

el-Melik ez-Zâhir döneminde Haleb ahvalinin zikri

Haleb'e gelince; el-Melik el-Muzaffer (r.a) buraya Musul Sahibinin oğlu Alâeddîn'i tayin etmiş ve onu kendisine katılması için el-Melik es-

Saîd diye isimlendirmişti. Alâeddîn, Haleb'e gitti. Ancak burada kendisinden hoş olmayacak işler hâsıl oldu. Ayrıca el-Melik el-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz, Haleb ve beldelerindeki bazı yerleri el-Azîzîlerden (el-Melik el-Azîz'in memlûkları) ve en-Nâsrîlerden (el-Melik en-Nâsır'ın memlûkları) bir gruba iktâ etmişti. Bunlar el-Melik el-Muzaffer'in vefatını öğrendiklerinde Alâeddîn'in mansıbını kıskandılar. Ona karşı bir araya gelip kendisini yakaladılar. Başlarına da el-Emîr Hüsâmeddîn el-Çevgandâr el-Azîzî ve hoşdaşlarını getirmeyi kararlaştırdılar. Sultân, Haleb toprakları için ona bir taklîd yazdı.

(s.97) Tatârlar bunu öğrendiklerinde her yönden toplandılar. Bu sırada el-Azîzîler ve en-Nâsrîler arasında anlaşmazlık çıktı ise de sonradan gidip Hamâ ve Hıms sahipleriyle birleştiler. Ardından Tatârların cesurlarının helak olduğu çok büyük bir savaş oldu. Bu düşmanın büyük kısmının yok edildiği Hıms Savaşı'dır. Tatârların büyükleri el-Melik el-Eşref, el-Melik el-Mansûr ile el-Azîzîler ve en-Nâsrîlerden bir topluluğun eliyle öldürüldü. Sultân'a gelen mektuptaki Tatârların isimlerini incelemiştim. Onlar: Alıncak Akcur, Kakluga, Balâgâ, Fuvârgâ, A'lel-bed el-Lekti idi. Bu savaşta cesurları, yiğitleri ve hamileri öldürülmüş kalanlar ise kaçmışlardı.

Daha sonra Azîzîler ve en-Nâsrîler ayrılıp sahile gittiler. Sultân onlardan bazılarına ıktâlar verdi. Kalanlar ise Mısır'a ulaştılar. el-Emîr Şemseddîn Akkûş el-Borlî, el-Melik el-Muzaffer döneminde Nâblus ıktasının sahibiydi. Sultân, Beysân'ı da ona verdi. Akabinde memlûku Koçkâr'ın yanına bir asker verip Dımaşk'a gönderdi. Zira el-Emîr Bahâeddîn Buğdî el-Eşrefî'nin yakalanmasını gerektirecek sebepler ortaya çıktı. el-Emîr Şemseddîn Akkûş el-Borlî, el-Eşrefîlerden, el-Azîzîler ve en-Nâsrîlerden bir topluluk ile birlikte çıktı. el-Merc'de kamp kurup ardından Haleb'e gittiler.

Sultân bu olay meydana gelmeden önce adı geçen el-Emîr Alemeddîn el-Halebî'yi bu şehrin Saltanât Nâibliğine tayin etmişti. Ayrıca başka bir grubu da Haleb'te görevlendirmişti. Bunlardan: el-Emîr Şerefeddîn **(s.98)** Kıran el-Fahrî'yi üstâdüddâr, el-Emîr Bedreddîn Çomâk'ı Emîr-i Cândâr, Alaeddîn Aydegîn eş-Şehâbî'yi ise Müstedi (Şâdd)[42] Devâvîn tayin edildi. el-Emîr Alemeddîn hazırlandı ve melikler gibi yola çıktı.

Borlî meselesi Sultân'ın kulağına gelince el-Emîr Fahreddîn el-Hımsî komutasında asker çıkarıp ona, Şâm'a gitmesini emretti. Yine bir başka

birliği de el-Emîr Cemâleddîn el-Muhammedî komutasında Kerek geçitlerine yolladı. 17 Şabân 559/17 Temmuz 1261'de el-Emîr Alemeddîn el-Halebî'nin ağırlıksız olarak Haleb'e yürüdüğünü ve 3 Şabân/3 Temmuz Cumartesi gününün[43] ikindi vaktinde şehre girdiğini bildiren mektubu geldi. Halkadan, Şâm ve Mısır ümerasından geriye kalanlar ise pazar günü şehre ulaşmışlardı. Bu arada el-Azîzîler ve en-Nâsrîlerden bir grup da âmân istemek üzere geldiler.

Sultân, el-Emîr Şerefeddîn Îsâ b. Mühenna'yâ bütün Araplar üzerine bir yetki menşuru yazdı. Ayrıca Sultân, Araplar için Haleb beldelerinden zahire bıraktı.

Askerden bir grup el-Azîzîlerin ve en-Nâsrîlerin peşinden gittiler. Mamafih bunlar peşlerinden gelenleri beklemeyip tamaha düştüler. Daha sonra **(s.99)** yiyecek maddeleri bitene kadar pahalılık yaşandı. Asker, Dımaşk'a gitti. el-Emîr Alemeddîn ise Haleb'te kaldı. Ancak onun da şehirden ayrılmasını gerektiren birtakım olaylar meydana geldi.

Halife efendimizin, Mısır'a gelişinin ve Burada onun için biat alınmasıyla 659 senesi Cemâziyelâhir'in son 10 gününde (21-31 Mayıs 1261) yaşananların zikri

el-Emîr Alâeddîn el-Bundukdâr ve el-Emîr Alâeddîn Taybars'tan, Ahmed b. el-İmâm ez-Zâhir b. İmâm en-Nâsır olduğunu iddia eden bir adamın Hefâce Araplarından 50 süvariye yakın bir grupla Dımaşk tarafında el-Gutâ'ya ulaştığına dair bir mektup geldi. Ayrıca mektupta el-Emîr Seyfeddîn Kılıç el-Bağdâdî'nin, mezkûr Arap emîrlerini tanıdığını ve onlar sayesinde Irak ile alakalı planın gerçekleştirilebileceğini söylediği bildirilmekteydi. Sultân, ona hizmet ve hürmet edilmesini, hâciblerle birlikte yanına gönderilmesini yazdı. Halife 9 Receb 659/9 Haziran 1261 Perşembe günü ulaştı. Sultân, kendisini karşılamaya çıkıp iki şehrin ahalisini ve diğer herkesi topladı. Görülmesi gereken bir gündü. Halife, Abbâsîlerin alametlerini taşıyarak şehri at sırtında bir baştan diğerine geçip Kal'âtü Cebel'e kadar geldi. Sonrasında burada şahsına ayrılan ve soylu kimselere münasip bir köşke yerleştirildi.

13 Receb/13 Haziran Pazartesi günü fakîhleri, âlimlerin **(s.100)** ileri gelenlerini, emîrleri, sûfîleri, tüccarları çağırdı ve hepsini Sutunlu Salon'da topladı. eş-Şeyh İzzeddîn Abdüsselâm, Halife (r.a.) ve Sultân

geldi. Halifenin oturması sırasında Sultân, kendisine nezaketli bir şekilde davrandı. Ancak altına minder koyup bir sandalye ve bir kürsü yerleştirmedi. Onunla birlikte olan Araplara ve Bağdatlı bir hâdime sorulduğunda adı geçen kişi olduğunu haber verdiler. İçlerinde el-Hâkim el-Azîz'in Mısır'daki nâibi el-Kâdî Cemâleddîn Yahyâ, el-Fakîh Alemeddîn b. Rüşeyk, el-Kâdı Sadreddîn Mevhûb el-Cezerî, Necîbeddîn el-Harrânî, el-Hâkim'in Kâhire'deki naibi Sedîdeddîn et-Tizmunitî, bu zatın el-İmâm Ahmed b. el-İmâm ez-Zâhir b. İmâm en-Nâsır'ın da yer aldığı birçok kişi de bunu doğruladı. Kâdı'l-kudât Tâceddîn Abdülvahhâb'ın huzurunda buna şahitlik ve yemin ettiler. Böylece Halife kendisini insanların ve Sultân'ın huzurunda kesin bir şekilde doğrulatmış oldu. Kâdı'l-kudât da bu toplantıda onun gelişini onayladı. Halife kardeşinin ismi olan el-Müstansır billâh adını aldı. Efendimiz Sultân da Allah'ın kitabı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti, iyiliği emretmek ve kötülüğü engellemek, Allah yolunda cihâd, Allah'ın mallarını doğru bir şekilde kullanmak ve bunları layıkıyla sarf etmek üzere biat etti. Bunun sonrasında Efendimiz Halife, Efendimiz Sultân'a, İslâm beldelerinin ve kâfirlerin elinden fethedeceği yerlerin taklîdini verdi. -Bu *Taklîd-i Şerîf*'in muhtevasından ileride bahsedeceğiz- Sonra insanlar mevkilerine göre biat ettiler. Sultân daha sonra halifeye biat edilmesi ve minberlerde **(s.101)** isminin zikredilmesini ülkeye yazdı. Sikkelere de adını nakşettirdi.

17 Receb/17 Haziran Cuma gününde Halife, Kale Cami'inde insanlara hutbe okudu. Sultân bunu önemsedi. Çok miktarda altın ve gümüş saçıldı. Hatta duyguları sebebiyle hutbede duraksamak zorunda kaldı.

4 Şabân/4 Temmuz Pazartesi günü Sultân, Büyük Bahçe'de kurulmuş olan çadırına gitmek üzere atına bindi. İnsanlar da onunla birlikte çıktılar. el-Emîr Muzhireddîn Vişâh el-Hefâcî ve Halifenin hizmetçisi eşliğinde hil'ât getirildi. Sultân başka bir çadıra girdi. (Hil'âtı) giyip dışarı çıktı. Gecenin karanlığında yükselen bir dolunay gibiydi. Başında altın yaldızlarla süslenmiş siyah bir sarık ve üzerinde de altın işlemeli bir elbise vardı. Ayrıca tavk, teçhizat, burada bir tanesini kuşandığı kılıçlar mevcuttu. Diğerleri ise ardından taşındı. Yine iki sancak, iki büyük ok ve bir kalkan ile diğer adet olan şeyler vardı. Sultân'a boynunda siyah bir kemer ve üzerinde siyah bir örtü olan boz bir at getirildi. Emîrleri teker teker çağırıp onlara hil'ât giydirdi. Aynı şekilde

Kâdı’l-kudât Tâceddîn, es-Sâhib Bâhaeddîn, Dîvân-ı İnşâ Başkanı Fahreddîn b. Lokmân ve Taklîd-i Şerîf’in münşisine de hil’atler verildi. Sarı atlas bir örtüyle Minber-i Şerîf’e çıktı ve insanlara taklîdin tamamını okudu. Nüshanın içeriği şöyleydi:

(s.102) İslâm’ı şerefli elbisesiyle yücelten, onda kabuğunda saklı incilerin parlaklığını tezahür ettiren, azalan ihtişamını yükselten ve evvelki her şeyin unutulmasına neden olan ve insanları ayrılıktan itaat üzere koymak için hükümdarlara yardım eden Allah’a hamdolsun.

Soylu bahçelerindeki pınarların gözlerini bollaştıracak kadar verdiği nimetlerle ve şükür gerektiren iyiliklerinden dolayı da Allah’a hamd ederim. Onu bu iyiliklerden alıkoyacak kimse yoktur. Şehâdet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur. O tektir ve ortağı yoktur. Şehâdet korkulardan emin olmak içindir. Sıkıntı veren işleri kolaylaştırır. Yine şehâdet ederim ki Muhammed, onun zayıf düşen dini iyileştiren ve sonsuz adalet sanatını ortaya çıkaran kuludur. Allah’ın selamı erdemleri yok olmayacak kadar sonsuz olan onun, ailesinin ve dini en güzel şekilde yaşayan ashabının üzerinedir. Öyle ki onlar ebedî ödüle layık olmuşlardır.

ve sonra: Kuşkusuz herkesten önce adının zikredilmesi gereken, onun iyilik ve erdemlerini yazarken kaleme rükû ve secde ettirmeyi en çok hak edenler çabalayıp sonrasında övgüye değer bu uğraşlarında başarılı olanlardır. **(s.103)** Allah’a itaate davet eden, Necd’in ve Tihâme’nin ahalisi tarafından itaat edilendir. Şerefli bir el gibi görünen ise ancak çakmak taşı ve bilektir. Bu el onu yakıp kanını akıtmadan ateşi ve haddi aşmayı mubah görmez.

İşte bütün bu asil nitelikler ve ihtişam efendimiz el-Melik ez-Zâhir er-Rükneddîn’e (Allah, onu şereflendirip yüceltsin) aittir. İmâmi’l-el-Müntasır’ın (Allah, onun saltanatını azîz kılsın), dîvânında (ed-Dîvânü Azizî’n-Nebevî) onun asil mülkünü ve yaptıklarını övmek için yazacakları yetersiz kalacak ve minnettarlığını tam olarak yerine getiremeyecektir.

Bu nasıl böyle olmaz? Çünkü zamanın talihsizlikleri onu etkisiz hale getirip güzelliklerini ve iyiliklerini yok ettikten sonra Abbâsîler Hanedanını yeniden ayağa kaldıran ve kötü talihini çeviren, üzerine gelen kızgınların hamlesinden koruyan odur. Bu sebeple eski düşmanlığı barışa çevirdi ve buna ihtimam gösterdi. Bütün sıkıntılı

işleri ferahlığa çevirdi. Yanına gelmesinin ardından Mü'mînlerin Emîri'ne şefkat ve sevgi gösterdi. Gizlemediği Allah'ın ecrini kazanmak arzusuyla ona olan sadakatini gösterdi. Kendisinden başkasının teşebbüs etmesi halinde başaramayacağı; bir girişimde dahi bulunsa engelleneceği **(s.104)** halifeye biat meselesine büyük önem verdi. Allah da bu iyiliğini sevap terazisini ağırlaştırmak ve böylece kıyamet gününde hesabının hafiflemesi için sakladı. Ne mutlu o günde hesabı hafifleyene…. Allah, yıkılmış olan bu şerefli aileyi (Abbâsîler) yeniden ayağa kaldırmanın ecrini sevap defterinde ebedi kılacaktır.

Bu yaptıklarından dolayı Mü'minlerin Emîri sana teşekkür ediyor ve alakanız olmasaydı yırtığın üzerine dikiş tutmayacağını bildiriyor ve şimdi o, Mısır memleketinin, el-Cezire ve Diyâr-ı Bekr memleketlerinin, Hicâz'ın, Yemen'in, Fırât beldelerinin, çukurda ve yüksekte yeni ele geçirilecek yerlerin hâkimiyetini sana vermiştir. Buraların askerinin ve ahalisinin işini de sana emanet etmiştir. Bunun dışında kalan büyük ya da küçük tek bir şehir ve kale yoktur.

Devletin üzerine yüklenmiş olan ümmetin işlerini gözet. Günün peşine gitmekten kendini kurtar. Çünkü yarın için bundan sorgusuz mesul olursun. Dünya işine aldanmaya veda et. Hiç kimse boş hayalin dışında uzun süre bundan bir şey kazanamaz veya dosdoğru göremez. **(s.105)** Mutluluk bununla alakalı umutlarını kesip kendisi adına takvayı arttırıp bunun dışında önüne gelen kazançları bırakanındır. Allah adalet ve iyiliği emretmiştir. *Kur'ân*'da da bunun yerini anlatır. Allah insanın bir günlük suçlarını bir âbid bir kimsenin 60 yıllık ibadetine eşit gelecek şekilde bağışlar. Adaletin yolunu takip edenler onun ağacının dallarındaki meyvesini toplamaktan başka bir şey yapamaz. İşleri temelden bozulsa da sonra yine zamanın talihsizliklerinden kendini koruyacak gücünü elde eder. Ne mutlu zamanın değişimlerinden kendini koruyup, günleri bayram günlerinden daha parlak, asil atların alınlarını süsleyen o beyaz alevlerden daha hoş, güzelliğin boynu süsleyen kolyelerden daha ihtişamlı olarak geçirenlere ….

Sana bağlı olan bu iklimlerin nâiblere, kâdılara, kılıç ehlinden görüş sahibi kimselere ve kalem ehline ihtiyacı vardır. Bunlardan biri senin işlerine sıkıca yapışınca onu iyice araştır. Davranışlarını gözlemle ve hallerini **(s.106)** ortaya çıkar. Çünkü kıyamet gününde bilerek işlenen günahlardan onlar değil sen sorumlu olursun. Onlara; işlerinde sabırlı ve

merhametli olmayı, hakkın delilleri ortaya çıktığında ihtiraslara karşı gelmeyi, zayıfların ihtiyaçlarına mütebessim bir şekilde mukabele etmeyi, açık yüzlü olmayı, kimseye iyilik ya da kötülük yapmayıp yalnızca hak edene hak ettiği gibi karşılık vermelerini, yönettikleri reaya ile kardeş gibi olmalarını, ihsanı ve sadakayı bollaştırmalarını emret. Zaman bizim haramlarımızı, onlar için helal etmedikçe, onların haramları helal olmaz. Herhangi bir Müslüman emîr ve hatta sultân olsun diğer Müslümanın kardeşidir. Ne mutlu valileri onun erdemlerini takip eden, onun yolundan giden ve gücünün yetmediği yükün bir kısmını taşıyan adamları olana...

Onlar; son dönemlerde alınan kötü tedbirleri ve ahali üzerinde sıkıntı meydana getiren haksız vergileri ortadan kaldırmak ve ucuz olan övgüyü fiyatını arttırarak satın almakla emrolundular. Haksız yollarla elde edilen zenginlik kalıcı bir yükümlülüktür. Bu sayede hazinenin boyunları süslenmiş gibi görünse de hakikatte boştur. Günahı işleyen, kınanacak en utanç verici çabaları yüklenenler, sıkıntı çekip kıyamet gününde Müslümanların geneline hasım olur mu? İnsanlar, onun fiillerinden ortaya çıkan zulme sabrederler mi? *Zulüm yüklenen mutlaka hüsrana uğramıştır*[44].

(s.107) Yüce makam olan es-Sultân el-Melik ez-Zâhir er-Rükneddîn'e yakışan insanoğlunun zulümlerinin onun adaleti ile sona ermesi, onun büyüklüğü ile artık taşımaya takatleri kalmamış ağırlıklarının hafiflemesi ve güçlü bir iyiliğe dönüşmesidir. Öncesinde ve sonrasında gelen meliklerin yapmadıklarını onlar için yapmasıdır. Sana gereken yücelik meziyetlerini tarafına ulaştıran, ayrıcalığın ve bu büyük fazilet konusunda yarattıklarını uyaran Allah'a hamdolsun. Bunlar fark edilmesi, görülmesi ve Allah'a sürekli şekilde şükredilmesi gereken işlerdir. Şüphesiz ki hamd; aklen ve dinen gereklidir. Açıkça belli olmuştur ki sen işler hususunda asıl olansın. Senden başkası ise sadece parçadır.

Yine aynı şekilde ümmet için farz olan cihâd meselesinin de zikredilmesi gerekir. O ki; siyahı (günahı) beyaza (sevaba) çeviren bir eylemdir. Allah, mücâhidlere büyük sevap vaat etmiş ve onlar için yanında şerefli bir makam hazırlamıştır. Onlara *içerisinde ne bir saçmalama ne de günaha girmek olan*[45] cenneti bahşetmiştir. Sana emredilen ise cihâd konusunda maharet göstermen **(s.108)** sevadü'l-

hasad hususunda çabuk davranmandır. Böylece gizlenmiş kinlerin ithamı sebebiyle tükenmiş olan azim senden bilinir. Senin savaştaki mevkiin şöhret bulur. İstenmeyen şeylerden İslâm'ın müdafaasında, bu dünyanın nizamının Müslümanlar adına korunmasında ve kılıcının kâfirlerin kalplerinde iyileşemeyecek yara izleri açmasında Allah'ın koruması seninledir. Halifelik evvelki mekanına dönmek için seninle umutlanır. İslâm'ın zaferi için hissiz ve uykusuz göz kapakları canlanır. Allah'ın düşmanlarına karşı savaşta arkada değil en önde ol. Kelime-i tevhîd'i destekle. Bunun takviyesi hususunda itaatkâr olup söz dinlemenin dışında kusur arama.

Sınır (suğur) meselelerine ihtimam göstermekten vazgeçme. Böylece sınır bundan hoşnut olup gecenin zifiri karanlığı aydınlığa dönüşüp kaybolur. Sınırın işlerine öncelik ver. Düşmanın yıktıklarını yeniden inşa et. Zira buradaki kaleler elde edilen kazançlar olup düşman için toplanmaya değil ayrılmaya sebeptir. Öncelikle dikkat edilmesi gerek husus düşmanın aklı ve gözünün olduğu deniz kıyısı ve burayı çevreleyen yerlerdir. Her şeyden önce de Mısır'ın sınırlarıdır. Düşman **(s.109)** buraya kazanmak için vardığında mağlup olarak dönmelidir. Allah, onları tek bir kimse bile kalmayacak şekilde burada yok edecektir.

Aynı şekilde donanma ehil bir at gibidir. Ayrı bir sürücüsü olmayıp mürettebatı onu yürütür. O, Ceyşü's-Süleymanî'nin kardeşidir. Rüzgâr onun için eser ve onun taşkın sularda ilerlemesini sağlar. Denizde seyreden bir gemiyi görüldüğünde dağ gibi olduğunu görürsün. Eğer bir şeye benzetilecekse şöyle denir: *Bu geceler günler ile açılırlar*.

Allah saadetten istenilen her şeyi senin için kolaylaştırmıştır. Sana gizli olanı görebildiğin bir aklı selim vermiştir. Arzu edilen şeyler hususunda cömert davranmış; tembel olanı mutlulukla gayrete getirmiş ve takibi bırakmayacağın hak yollarında sana rehberlik etmiştir. Sana hatırlatmanın gerekli olmadığı doğru yolları emreder. Allah sana yardım sebeplerini devam ettirir **(s.110)** şükür nimetini sana verdi ve inşallah şükür sayesinde nimetler çoğalacaktır.

Sultân atına bindi ve halifenin verdiği hakimiyet alametlerini giydikten sonra şehri bir baştan bir başa geçti. Kendisine hil'at, altın tavk ve altın zincir giydirilmişti. O sene içerisinde Başak Burcu sıraya girmişti. Taklîd ise Üstâdüddâr el-Emîr Cemâleddîn en-Necibî, ve yolun

bir kısmında da es-Sâhib Bahâeddîn tarafından yolun birinden getirildi. Şehirdeki birçok yola kumaşlar serilmişti. Sultân da atıyla bunların üzerinden yürüyerek Kal'âtü Cebel'e ulaştı. Ahali ise günlerinin daim olması, zaferine destek olması ve bu hil'âtı öncelikle kendilerinin Sultân'dan rızasını göstermesi sonrasında ise cennet hil'âtinin bir işareti olması için Allâh'a dualar ediyordu.

Sultân, Efendimiz Halifeye hizmet etmeye başladı. Atabekü'l-Asâkîr el-Emîr Sâbukeddîn Bozaba için 1000 atlı, Tavaşî Bahâeddîn Sandal eş-Şarabî için 500 atlı, Haznedâr el-Emîr Nâsıreddîn Sayram için 200 atlı, Üstâdüddâr **(s.111)** el-Emîr eş-Şerîf Necmeddîn için 500 atlı, ed-Devâdâr[46] Seyfeddîn Balaban es-Seyfî'ye 500 atlı (hazırlamasını) yazıldı. Yine bazı Araplara da emirlik rütbesi ile tablhâne[47] ve sancak verip aylar boyunca onlar için para harcadı. Ayrıca Sultân 100 tane câmdâr ve silâhdâr yaptığı memlûkü satın aldı. Her birine halifenin ağırlıklarını taşımaları için üçer baş at ve develer verdi. Sâhibü'd-Dîvân'dan, Kâtibü'l-İnşâ'ya, katiplere, imâm ve hizmetçilere hatta doktorlar ve cerrahlara kadar ihtiyacını onun hizmeti için istihdam edilmeyen kimse kalmadı. Evleri en kalabalık evler oldu. Süvariler, silahlar ve yedek atlar toplandılar. Sultân da onlara halifenin hizmetinde orduyla yola çıkmalarını emretti.

19 Ramazân 659/17 Ağustos 1261 Çarşamba günü Halife, Sultân ile at bindi. İkisi gün içinde altı saat at sürüp sonrasında kendilerine ait çadırlarda konakladılar. Halifelik ordusuna para dağıtılmaya devam edildi. Daha sonra bayram günü Sultân, Halife ile atlandı. Bir gölgeliğin altında bayram namazını kıldılar. Aynı gece içinde Halife, Sultân'ın çadırına gelerek ona fütüvvet (şalvarını) giydirdi. Bu sırada itibarlı bazı kimseler de orada hazır bulundular.

6 Şevval/3 Eylül Cumartesi günü Şâm'a doğru harekete geçtiler. **(s.112)** el-Kisva'ya[48] vardıklarında Şâm askerleri çıktı. Sultân kalede konakladı. Halife ise el-Melik en-Nâsır'ın türbesinin bulunduğu Cebel-i Sâlihiyye'ye yerleşti. Ardından Sultân, el-Emîr Seyfeddîn el-Reşîdî ve el-Emîr Şemseddîn Sungur er-Rûmî'yi de Haleb tarafına gönderdi. Onlara, Fırât'a doğru yürümelerini ve halifenin mektubu geldiğinde de Irak'a yönelerek ona yardım etmeleri ve hizmetine girmelerini emretti.

Sultân atına binip halife ile vedalaştı. Musul melikleri ona elçi gönderdiler. Daha sonra Halife'nin, Hadise ve Âne'ye ulaştığını ve

buraları ele geçirdiğini bildiren mektubu geldi. Ancak Halife gerekli tedbirleri almayıp Seyfeddîn el-Reşidî'nin emrinde Fırat kıyısına gelmiş olan askerleri çağırmadı. Allah, ona yolunda savaşarak ölmeyi takdir etti.

Sultân bana şöyle dedi: Halife ve Musul meliklerine harcadığım para nakit olarak 1060.000 dinar idi. Kadere karşı konulmaz. Allah'ın takdir ettiğinin dışında zafer olmaz. Eğer o bir şeyi dilerse tamamlar. *Belki de kötü gördüğünüz bir şey sizin için daha hayırlıdır*.[49]

Sultân'ın 659/1260-1261 senesindeki Şam'a hareketinde neler yaptığının ve Frenklerle gerçekleştirilen sulhun zikri

(s.113) Sultân'ın, Halife ile hareket ettiğinden bahsetmiştik. Bu sırada meydana gelen olaylardan biri de şöyleydi: el-Emîr Alemeddîn el-Halebî, Dımaşk'a dönmek için yola çıkınca Haleb boş kaldı. Borlî ve adamları buraya geldi. el-Halebî, onun itaatini bildirmek üzere gönderdiği elçiyi Sultân'a yolladı. Ancak Sultân bizzat hizmetine gelmesinin dışında bunu kabul etmedi. Ardından Dımaşk'a ulaştı ve zikrettiğimiz gibi asker yolladı. Borlî bunu haber alınca Haleb'den ayrıldı. Asker yürüyüp bu şehre ulaşıp Fırat'a doğru yollarına devam ettiler. Sonrasında dönüp Antâkya beldelerine saldırdılar. Yağma ve kazanç elde ettiler. Düşmanın ürünlerini ve gemilerini yakıp geri döndüler.

Sultân, Haleb niyabetinin taklîdini Alâeddîn el-Bundukdâr'a vermişti. Bu taklîd yazıldı. Alâeddîn, Haleb'te ikamet etti. Şehir o sırada yüksek fiyatlardan dolayı büyük bir sıkıntı içinde olup yiyecek bulunmuyordu. Asker de bundan ötürü şikâyet edince Haleb'te kalmak mümkün olmadı.

Bu sırada Borlî'nın sulh isteyen mektupları geldi. el-Emîr Alemeddîn Celem el-Eşrefî'yi kefeni ve kılıcıyla birlikte gönderdi. Onlar itaatlerini göstermek üzere askerin önünden çekildiklerini bildirdiler. Sultân, onlara yazıp gönüllerini aldı. el-Emîr Alemeddîn ise Hamâ'ya ulaşıp burada ikamet etti. Bu sırada Borlî'nın dönüş nedenlerini anlattığı ve **(s.114)** itaat etmekten başka bir amacının bulunmadığını; el-Emîr Alemeddîn'in kendi isteği ile Haleb'ten ayrıldığı ve eğer kalmak isterse hiç kimsenin ona karşı gelemeyeceğini bildiren mektubu ulaştı. Sonrasında da özür mektupları gelmeye devam etti. Musul tarafına

gitmek için izin istiyor; Sultân ise ona karşı kimi zaman sert davranıp kimi zaman yumuşuyordu.

Sultân, Musul'a yardım için Şemseddîn Sunkur er-Rûmî ile asker gönderdi. Onlar için para harcadı. Bunun haberi Borlî'ya ulaşınca Sincâr tarafına yürüdü. Tatârlarla karşılaştı ise de Allah'ın takdiri ile mağlup oldu. Çünkü şehir halkı daha evvelinde mallarını yağmalaması ve evlerini yıkması sebebiyle kendisine beddua etmişti. Öyle ki; kalpleri hoşnut etmeden, duaların yakarışı olmadan, adaleti yaymadan zafer olmaz. Kimse zulümden felah bulmaz. Üzerine edilen beddua ile zafer kazanılmaz. Daha sonra Memlûk Ordusu, Dımaşk'a ulaştı ve buranın askeriyle Haleb tarafına yürüdü.

Bu sene içindeki gelişmelerden: Meliklerin, Sultân'ın yanına Dımaşk ve Mısır'a gelmeleri…

Musul Sahibi el-Melik es-Sâlih: Dımaşk'tan, adı geçen el-Melik es-Sâlih'in ailesi, çocukları ve hizmetçileriyle birlikte geldiğine dair mektuplar ulaştı. Sultân buradaki nâiblerine yazarak onların yanına gönderilmesini emretti. Dımaşk'tan, Mısır'a gitmek üzere kendilerine ikâmat[50] verildi. el-Melik es-Sâlih, Şabân 659/Temmuz 1261'de Mısır'a vardı. Sultân, onu karşılayıp kendisi için boşaltılmış olan evlerde misafir etti. el-Melik es-Sâlih'ten birkaç gün sonra el-Cezire sahibi kardeşi el-Melik el-Mücâhid'in geldiği haberi ulaştı. Sultân, kardeşi için Şâm'da ve Mısır'da karşılama ve hizmet olarak yaptıklarının aynısını el-Melik el-Mücâhid için de yaptı. Bu ikisinin kardeşi Sincâr Sahibi el-Melik el-Muzaffer ise zikretmiş olduğumuz gibi Azîzîler tarafından Haleb kalelerinden birinde hapsedilmişti. Sultân serbest bırakılması **(s.115)** ondan alınanların geri verilmesi için birini yollayıp bu nedenle emîrleri azarladı. Böylece el-Melik el-Muzaffer de Mısır diyarına ulaştı. Sultân, ona lütuflarda bulundu. el-Melik el-Muzaffer kardeşleri Mısır'a vardığında kendileriyle buluşmak için izin istedi. Sonrasında çıkıp onlarla bir araya geldi. Sultân ne onlardan ve yanlarındaki adamlarından bir at ya da bir hil'ât esirgenmendi. Sultân ile polo oynadılar. Onların hizmeti için Bahrî memlûklardan bir grubu tahsis etti.

Sultân, Efendimiz Halife'den onlara memleketleri için taklîdlerin yazılmasını emretti. Musul şehrinin yanında beldeleri ve kalelerinin taklîdi el-Melik es-Sâlih Rükneddîn İsmâîl'e yazıldı. Bunlar: Musul şehri ve çevresi ile buraya bağlı rüstaklar, Nusaybîn ve çevresi, Bâlûşâ,

el-Cezire, Bevâzic şehriyle buraya bağlı yerler ile ayrıca el-Akr, Şûş, Dârâ ve çevresini, İmâdiyye kaleleri ve buranın beldelerini **(s.116)** Kevâşî ve beldesini, Ahrûr ve beldesini, Cellasûrâ ve beldesini, Kinkiver ve topraklarını içermekteydi. el-Cezîre beldeleri ve buraya bağlı amilliklerin taklîdi ise el-Melik el-Mücâhid Seyfeddîn İshak'a yazıldı. Buna Hamrîn eklendi. el-Melik el-Muzaffer'e de Sincâr ve amilliklerinin taklîdi yazıldı. el-Melik es-Sâlih'in oğlu Alâülmülk'e Heysem Kalesi'nin taklidi verildi. Sultân, Şâm'a gitmek için yola çıktığında Kâhire'nin dışında çadır kurdu. Taklîdleri, kösler, sancaklar, mallar ve diğer yol ihtiyaçlarıyla birlikte onlara gönderdi. Ayrıca huzura gelmekten ve hizmetten muaf tutuldular.

Daha sonra Sultân ile Şâm'a yürüdüler. Meclisine çağırıp onlar için Nûbe atları[51], tülbentler ve el-Câmdârlar hazırladı. Hil'ât giydirdi. Ardından yer öpüp çıktılar. Efendimiz Atabek de saltanat alametleriyle birlikte yanlarındaydı. Sultân bunların dışında polo oynadıkları sırada onlara pek çok hediyeler vermişti. Sonrasında halifenin yanına gitmek üzere hareket ettiler. Ancak yolculuk sırasında cereyan eden olaylar sebebiyle ondan ayrılmak üzere anlaştılar.

Her biri memleketlerine gitti. el-Melik es-Sâlih Sultân'ın nâibleri ile Musul'a gidip burada yerleşti. Bu arada Tatârlar toplanıp Musul'u kuşattılar. el-Melik es-Sâlih'in kardeşleri de düşmanın saldırmasından korkarak Şâm'a **(s.117)** vardılar. Sultân ikisinin yanına gelmesine izin verdi. Bunların kardeşleri için yardım isteklerini de kabul ederek el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî'yi Bahrîlerden ve halkadan (özel muhafızlardan) bir toplulukla gönderdi. 4 Cemâziyelevvel/6 Nisan günü yola çıktılar. Ayrıca Sultân, Dımaşk'a bunlara katılmak üzere el-Emîr Alâeddîn el-Hâc Taybars ile asker çıkarmalarını yazdı. Mısır ve Şâm askerleri 10 Cemâziyelâhir/12 Mayıs'ta Dımaşk'tan harekete geçtiler.

Hıms ve Hamâ sahiplerinin gelişi

Sultân, Dımaşk'a vardığında Hamâ Sahibi el-Melik el-Mansûr ve Hıms Sahibi el-Melik el-Eşref yanına geldiler. İkisini ikramlarla karşılayıp ihsanlarda bulundu. Nûbe atları, tülbentler ve hakimiyet alametlerini verdi. İkisiyle de ayrı ayrı at bindi. Emîrler de onların yanında yürüyordu. Ayrıca her ikisine de taklîd yazıldı. el-Melik el-Eşref'e ellerindeki yerlerin dışında Tell-Bâşir, el-Melik el-Mansûr'a ise

el-İsmâîlîyye (Davet) beldeleri verildi. Daha sonra ikisi de memleketlerine gittiler.

Frenklerle yapılan barışın zikri

Sultân, Şâm tarafına yöneldiğinde Yâfâ Kontu Civan Dublin (Jean de İbelin) **(s.118)** ona elçi gönderip itaatini bildirdi ve ikâmat getirdi. O sırada Sultân ve bazı emîrler, Dimyât'tan Yâfâ'ya deniz yoluyla çok miktarda arpa ve buğday göndermişlerdi. Sultân, el-Avcâ'ya ulaştığında Yâfâ kontu bir adam gönderip çadırına gelmek için müsaade istedi. Atabek, kontun yanına gitti. Kendisini alıp Sultân'ın huzuruna getirdi. Sultân, konta ikramlarda bulundu. Ona toprakları için menşur yazdı. Akabinde de salimen şehrine geri gönderdi.

Frenkler arasında Sultân'ın geldiği haberleri yayılınca ona çok miktarda ikâmat gönderdiler. Ayrıca elçiler yollayıp salimen gelişinden dolayı tebrik ettiler. Sultân, Dımaşk'a vardığında Akkâ tarafından gelen bir haberci yoldaki elçilik heyeti için âmân istedi. Sultân, bunun için Bânyâs valisine yazdı. Frenklerin büyükleri gelip barış istediler. Sultân ise onlarla alay geçerek pek çok şey istedi. Bundan kaçındıklarında da kendilerini azarlayıp aşağıladı. Bu arada askerler Ba'lebek tarafından Frenk beldelerine doğru akına çıkmıştı. Frenkler askerlerin geri döndürülmesini rica ettiler. O sırada Şâm'da çok ciddi bir pahalılık yaşanıyordu. Çünkü bununla alakalı ithalatın ağırlıklı kısmı Frenk beldelerinden yapılmaktaydı.

Neticede el-Melik en-Nâsır (Haleb Sahibi II. Salâhaddîn) zamanında yapılan anlaşma şartları ile mezkûr dönemden bu zamana kadar ele geçirilen esirlerin salıverilmesi üzerine Akkâlılarla sulh yapılması kararlaştırıldı. Sultân'ın elçileri de gelen heyetle birlikte Frenklerden yemin almak üzere Akkâ'ya gittiler. Yâfâ sahibi ve Beyrût hâkimi ile de yine geçmişte el-Melik en-Nâsır günlerindeki şartlar üzerinden yolların güvenliği ve sevkiyatın arttırılması şartlarıyla barış yapıldı.

Sultân anlaşmaya sadık kalarak esirleri toplayıp Nâblus şehrine gönderdi. Frenkler ise bu konuda günden günde daha tembel davranmaya başladılar. İş uzayınca Sultân, esirlerin Dımaşk'a nakledilmesini ve inşaat işlerinde kullanılmalarını emretti. Frenkler ise Za'rin için tazminat talep etmeye devam ettiler. Sultân onlara şöyle karşılık verdi: *Sizler bunun karşılığını* **(s.119)** *el-Melik en-Nâsır*

zamanında Merc-i Uyûn'dan aldınız. Tıbnîn sahibinden elinizdeki yerlere karşılık yerler aldınız. Şimdi nasıl ikinci kez karşılık isteyebiliyorsunuz? *Anlaşma üzere kalmalısınız. Aksi takdirde bizim için cihâddan başka bir uğraş olmayacaktır*. Ancak Frenkler mektuplarında isteklerini tekrarlayınca durum da herhangi bir değişiklik yaşanmadı.

Sultân'ın, Şâm'da neler yaptığının zikri

Sultân, Şâm'a girdiğinde anlattığımız üzere Halife'yi ve evvelinde haklarında bilgi verilen melikleri donattı. Arap emîrleri de yanına geldi. Onlara ihsanlarda bulundu. Ardından erzakları geldi. Sultân bunu memleketin korunması için kendilerine teslim edip onları Irak sınırının korunmasıyla görevlendirdi. el-Emîr Alâeddîn el-Hâc Taybars el-Vezîrî'yi Şâm Nâibliğine, Şemseddîn Ahmed b. Hallikân'ı da kâdı olarak atadı.

Daha sonra Sultân, Dımaşk Meydanı'nda polo oynadı. Bu sırada yanındaki meliklerden bir kısmını gördüm. Bunlar; Musul Sahibi el-Melik es-Sâlih, el-Cezîre Sahibi el-Melik el-Mücâhid, Sincâr Sahibi el-Melik el-Muzaffer, el-Melik Alâülmülk, Hıms Sahibi el-Melik el-Eşref ile amcası el-Melik ez-Zâhir b. Esededdîn, Hamâ Sahibi el-Melik el-Mansûr ile kardeşi el-Melik el-Emced Takîyüddîn b. el-Melik **(s.120)** el-Âdil Ebî Bekr, el-Melik el-Mansûr, el-Melik es-Saîd, el-Melik es-Sâlih'in çocuklarından el-Melik el-Mesûd, el-Melik el-Emced ve el-Melik en-Nâsır Dâvud'un çocuklarından iki kardeş, el-Melik el-Eşref Atsız, el-Melik el-Kâhir b. el-Muazzam ve onlardan büyük bir topluluk vardı. Bu geçmişteki meliklerin görmediği bir şeydi. İbn el-Esîr tarihinde şöyle anlatılır: Sultân Salâhaddîn Yûsuf b. Eyyûb bir gün atına bindi. Yanında bulunan Selçuklulardan bir adam ona yardım etti. Elbisesini de Atabek ailesinden biri düzeltti. Bu sırada bir adam onu gördü ve şöyle dedi: *Ey Eyyûb'un oğlu! Öyle bir hale geldin de artık ölümü hiç düşünmüyor musun? Selçuklu sana yardım ediyor. Atabek ailesinden olan da elbiseni düzeltiyor*[52]. Şimdi bu sözleri söyleyen adam nerede gelsin de Sultân'a hizmet eden bu melikleri görsün.

Araplar ve Frenkler üzerine yapılan akınların zikri

Sultân, Şâm'a geldiğinde el-Emîr Cemâleddîn el-Muhammedî'yi Memlûk Ordusu'nun bir kısmıyla birlikte gönderdi. Onlara Frenk beldelerine saldırmalarını emretti. Askerler harekete geçip yağma yapıp

mal edindiler. Sonrasında sağ salim geri döndüler. Sultân ayrıca Bahrîlerden bir birliği de gizlice yola çıkardı. Zira Zebîd Araplarından bir topluluğun fesatlıklarını arttırdığı haberini almıştı. Bunlar, Frenklerle dostluk kurmuşlar ve Müslümanların zayıf yönlerini haber veriyorlardı. Bahrîler, Araplara baskın yaptılar. Böylece insanlar onların şerlerinden kurtarıldı.

Sultân'ın, Mısır'a dönmesinin zikri

(s.121) Şâm'da işler yoluna girince Sultân 17 Zilhicce 659/12 Kasım 1261 Cumartesi günü Mısır'a dönüp sarayına ulaştı. Dolunayın yerine intikal ettiği gibi memleketin tahtına çıktı. En yüce burca yükseldi. Bütün hizmetçilerine ve maiyetine hil'âtler verdi.

Şevbek'in alınmasının zikri

Sultân, el-Emîr Bedreddîn el-Aydemirî'yi hazırlayıp bir birlik ile gönderdi. Hiç kimse onların nereye gidecekleri hakkında bir şey bilmiyordu. el-Emîr Bedreddîn yol çıkıp Şevbek'e ulaştı. Müdafilere para ve hediyeler verdi. Akabinde pazar günü ikindi vaktine kale teslim edildi. Şevbek'in alındığı haberi 26 Zilhicce/21 Kasım günü geldi. Buraya Seyfeddîn Balabân el-Muhtesî tayin edildi. Nâkibler ve cândârlar atandı. Sultân, kaleyi el-Melik es-Sâlih zamanında olduğu gibi hâs olarak ayırdı.

Kerek Sahibi ile sulh yapılmasının zikri

(s.122) Allah, Sultân'ı mülkün başına getirdiğinde onunla, Kerek Sahibi el-Melik el-Muğîs arasında birçok defa elçiler ve mektuplar gidip gelmişti. el-Melik el-Muğîs gizlice Şehrezûrîlerden bir gruba haber gönderip kendisine meylettirmeye çalışmıştı. Neticede bunlar Kerek'e kaçtılar. Sultân el-Emîr Şücâeddîn Tuğril eş-Şiblî komutasında Şevbek tarafına asker göndermişti. Zira Şehrezûrîler zaman zaman burasını yağmalıyorlardı. Sultân'ın askerleri onları püskürtüp uzaklaştırdı. Bu gibi olaylar artınca Sultân, el-Emîr Cemâleddîn el-Muhammedî'yi muhasara etmek için Kerek üzerine gönderdi. Adı geçen emîr, kale önünde önüne karargâh kurup burasını sıkıştırdı. Daha sonra da zikrettiğimiz üzere Haleb tarafına yürüdü.

Sultân şöyle demişti: *Allah'a yemin olsun ki bunu yapmaya başlayıncaya kadar ona zarar vermek istemedim. Fakat topraklarıma zarar vermek için Şehrezûrîleri gönderdi ve fesat çıkarmak için onları kullandı*. Daha sonrasında Sultân asker teçhiz etmeye başladığında şefaat istemek üzere buranın sahibinden Halife'ye elçiler geldi. Halife de Sultân'a yazıp onun için af diledi. Sultân halifenin ricasını kabul etti ve hiç kimseyi göndermedi. Halife ise el-Melik el-Muğîs'in elçileriyle birlikte Sultân'a birini yolladı. Sultân, Şâm'a doğru yola çıktığı sırada Halife'nin elçisi geldi ise de durumda bir düzelme olmadı. Sonrasında da elçiler birbiri ardına gidip gelmeye devam ettiler. Belde halkı da Sultân'ın rızasını istiyorlardı.

Öte yandan el-Melik el-Muğîs oğlunu Hülâgû'ye göndermişti. Oğlu sonrasında Dımaşk'a döndü. Akabinde el-Melik el-Muzaffer de buraya geldi ve onu beraberinde Mısır'a getirdi. Ancak Sultân, el-Melik el-Muğîs'in oğlunu burada hapsettirdi. İşler gerilince **(s.123)** el-Melik el-Muğîs'in hilesinin başarısız olduğunu ve kendisi için durumun zorlaştığını gördü. Sultân'ın teveccühünü kazanmaya çalıştı. Neticede Sultân, Kerek ve beldesini ona bırakıp oğlu el-Melik el-Azîz'i de salıverdi. Menşur-i Şerîf ile Dibyân'ı ona verdiği gibi babası için de yemin etti. Ardından da el-Melik el-Muğîs'e sancak ve saltanat alametleri gönderdi. el-Melik el-Muğîs; sancağın ucunu öpüp hakimiyet alametlerini giyinerek at bindi. Şehrezûrîler için de Sultân'dan âmân istedi. O da bunları affetti ve bazılarına emîrlik verdi.

İnsanların veliaht için yemin etmelerinin zikri

Sonrasında Sultân bizzat askerleri teftiş etti ve insanlardan Veliaht el-Melik es-Saîd Nâsıreddîn Hâkân Berke Hân -Allah birliği onda toplasın. Daha önce babasının üzerine tamamladığı gibi üzerine nimetini tamamlasın.- için biat aldı. Ahali büyük umutla, koşulsuz itaat ve bağlı kalmaktan memnun oldukları sözlerle yemin ettiler. Bu yeminin nüshası kalelere de gönderildi ve bütün herkes biatlarını yaptı.

Yeni olayların zikri

15 Receb 660/5 Haziran 1262'de Halifenin öldürülmesinden sonra Irak'ta kalmış onun memlûklarından olan Bağdâdlılar bir kısmı **(s.124)** geldi. Onların komutanı el-Emîr Şemseddîn Salâr idi. Sultân, kendilerini ihsanlarla karşıladı. el-Emîr Şemseddîn'e Şam'da 50 süvarilik bir

emîrlik ve Nâblus şehrinin yarısını verdi. Daha sora daha başka şeylerle birlikte Mısır'da bir tablhâne bağışladı. el-Emîr Şemseddîn, Sultân'ın ihsanlarını görünce geriye kalan hoşdâşlarına ve Hafâce'deki arkadaşlarına yazıp onlara Yüce Allah'ın emrettiği gibi durumu bildirdi: *Keşke kavmim, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikram edilenlerden kıldığını bilseydi" dedi*[53].

Diğer taraftan el-Emîr Seyfeddîn Kılıç el-Bağdâdî el-Müstansırî'nin hapsedilmesini gerektiren bir olay cereyan etmişti. Ancak bunun sonrasında Sultân, ona ve oğluna büyük iktâlar bağışlamıştı. Günün birinde Sultân, onu hatırladı ve büyük bir suçu olduğunu öğrendi. Öyle ki hiç kimse el-Emîr Seyfeddîn için şefaatçi olmaya cesaret edemedi. Böylece dostluklar ondan kesildi. Ancak yine de Sultân, kendisini arabulucular olmaksızın affedip polo oynadı. Bağdâdlılardan yanına gelenler bu durumu gördüklerinde Sultân için dua edip merhametine şükrettiler.

Şabân 660/Haziran-Temmuz 1262'de Sultân'ın, İmparatora göndermiş olduğu el-Emîr Seyfeddîn Kurzî ve el-Kâdı Esîleddîn Hocâ İmâm adlı elçileri yanlarındaki mektupla birlikte (İstanbul'a) ulaştı. İmparatorun kendilerine çok büyük bir ihtimam gösterdiği söylenir. Öyle ki gelir gelmez dinlenmelerinden önce onları huzuruna çağırdı. İkisine de çok güzel şekilde davrandı. Elçiler, İmparatora hediyelerini arz ettiler. En çok da zürafaya memnun oldu **(s.125)** Tatârlar da ona gönderilenleri gördüler. Sultân'ın mektubu okunduğunda İmparator tekrarlatıp anlamaya çalıştı. Daha sonra gelen elçilerle gitmek üzere bir elçi ve hediyeler hazırlattı. Adı geçen bu iki elçi denizden Mısır'a ulaştıklarında Sultân cezalandırılmalarını emretti. Zira yaptıkları bazı kötü şeyler, onun kulağına gelmişti. İkisi de çalıştırılmak üzere el-Ravza Adası'ndaki kaleye gönderildi.

Aynı şekilde el-Emîr Şerefeddîn Çâkî ve eş-Şerîf İmâdeddîn Hâşimî beraberlerinde Emîr-i Hâcib el-Emîr Nâsireddîn Nâsrullah b. Kûh Arslan ve es-Sadr Sadreddîn el-Ahlâtî adındaki iki elçiyle birlikte Rûm Sahibi İzzeddîn Keykavus b. Keyhüsrev'in yanından döndüler. Gelen elçilerin yanında Sultân'a hitaben yazılmış içinde büyük tavizlerin yer aldığı bir mektup vardı. Öyle ki İzzeddîn, Sultân için ülkesinin yarısından vazgeçiyordu. Bir rulonun içerisinde imzalı kağıtlar göndermiş ve bu yerlerin Sultân tarafından istediği kişiye verilmesi ve

onların emîr tayin edilmesini bildirmişti. Ayrıca Rûm topraklarında Sultân'ın kendisine denk olduğuna dair bir menşur da yazmıştı

Elçiler geldiklerinde Sultân, onlara ikramlarda bulunup güvence verdi. Rûm sahibine yardım için bir ordu teçhiz etmeye başladı. Menşûrlar yazılmasını emretti. el-Melik es-Sâlih'in silâhdârı olan el-Emîr Nâsıreddîn Oglamış'ı askerin başına tayin etti. Ona 300 süvari ve Rûm'dan iktâlar tahsis etti.

Zikredilen el-Emîr Nâsıreddîn'in eline Arapça yazılan tezkire (mektup) gerekli vakit ve durumla birlikte ulaştı.

(s.126) *Hazret-i Celâli's-Saltana tarafından hasıl oldu. Allah saltanatını daim kılsın: Cenâb-ı Mahrûs, el-İsfahsalâr, el-Ecell, el-Kebîr, el-Alîm, el-Âdîl, el-Müeyyed, el-Mansûr, el-Muzaffer, el-Mücâhid, el-Müsâğir, el-Muâvin, el-Müsâid, el-Mefâhir, Nâsireddîn, Nusretü'l-İslâm, Uddetü'l-mülk, Umdetü'l-memâlik, Zehiretü'l-Hazret, Keyfü'l-Cüyûş, Kaidetü'l-Asâkir, Nusretü'l-Gûzât, Seyyidü'l-Ümera, el-Hüccâb, Sâhibü's-Seyf ve'l-kalem, Adudü'l-mülûk ve's-Selâtin, İnanç Kutluk, Bek ve Kâdâr-ı Hâs, Sübaşı, Seyyidü'l-Ümera, el-Havvâs, Melikü'l-hüccâb, Nâsireddîn, Mutlak Hakim, kendisine menşurlar teslim edilen, layık olduğu şekilde şereflendirilen, sancak, mendil ve carî adet üzere el verilen, Cenâb-ı Âli'nin hizmetkârı, Efendimiz el-Melik ez-Zâhir'e…*

Yüce ve noksan sıfatlardan uzak Allah'a yemin edip yine onun adıyla başlarız. Vallahi, vallahi ve tallahi, tallahi, tallahi, billahi, billahi, billahi…Haram ve helali bildirmek üzere yaratılmışlara hepsine 124.000 peygamber gönderen; et- Tâlib, el-Gâlib, ed-Dâr, en-Nâfi, el-Müdrik, el-Mühlik, el-Hayy, el-Kayyûm…

Her nasıl efendimiz Sultân el-Melik ez-Zâhir kararlaştırılmış olduğu üzere el-Emîr Nâsıreddîn'in gelmesini emretmiş ise bunun üzerine kimse söz söyleyip değiştiremez. Onunla alakalı söylenen bir söz duyulmaz ve çiğnenemez. **(s.127)** *Bunlar benim yeminimdir. Öyle ki şehirlerden, iktâlardan, maldan, mülkten ve bunun dışındakilerden her ne olursa olsun yemin ettim. Emredildiği surette mukarrer olması üzerine karar ve emir verdim. Efendimiz Sultân el-Melik ez-Zâhir'in yüce dîvânından gönderilen hiç kimse azledilip çıkarılamaz. Bir misâl veya tevkîyle değiştirilemez. Bugünden sonra buna itaat edilir. İki hane tek olur. Tam bir muhabbetle tasdik olunur. Sözümüze Allah vekildir*[54].

29 Cemâziyelâhir 660/21 Mayıs 1262'de yazıldı.

Sultân, el-Emîr Nâsıreddîn için adı geçen elçiyle birlikte bir menşur yazdı ve ona 300 tavâşî verdi. Ayrıca Amid ve çevresini de kendisine iktâ etti. Askerlerle kara yolundan ilerlemesini emretti. Sadreddîn'in de bir başka elçilik heyetiyle birlikte denizden giderek Sultân'ın, davetine icabet ettiğini Sultân İzzeddîn'e, bildirilmesi kararlaştırıldı. Menşûrlar dikkatle imzalanıp Haleb ve Şâm'daki emîrlere gönderildi.

Bu senenin Receb/Mayıs-Haziran ayında Sahyûn[55] Sahibi el-Emîr Muzaffereddîn'in oğlu el-Emîr İmâdeddîn kardeşi el-Emîr Seyfeddîn'in elçisi olarak güzel hediyelerle birlikte geldi. Sultân da ona lütuflarda bulundu ve kendisine Haleb beldelerinden 30 süvarilik emîrlik verilmesi için bir menşur yazdı. Ayrıca Rûm beldelerinden 100 tavâşîlik bir mülk için de başka bir menşur daha yazdı.

Bu tarihte Rûm sahibinden; düşmanın, Sultân ile ittifakını öğrendikten sonra onun heybetinden korkup kaçtıklarını ve kardeşinin adamlarının elindeki Konya'yı kuşatmak üzere adam gönderip burasını aldığını bildiren bir mektup ulaştı.

Yine bu tarihte Hamâ Sahibi Sultân el-Melik el-Mânsur'dan, ellerinde kendisi için yazılmış bir ferman olan Tatâr habercileriyle birlikte yolladığı mektubu ulaştı. Sultân da kendisine teşekkür edip habercileri hapsetti.

Bu tarihte yaptıkları kötü işler sebebiyle Saîd Arapları üzerine yürüyen askerlerin komutanı el-Emîr-i Cândâr İzzeddîn'in onların topluluklarını dağıttığını bildiren mektubu ulaştı. Araplar, halkı onların fesadından koruyan Kûs Vâlisi el-Emîr İzzeddîn Hevvâş'a saldırıp onu öldürmüşlerdi. *Vallahi, Allah fesadçıları sevmez*[56].

Bu senenin Şabân/Haziran-Temmuz Borlî'ya bağlı **(s.129)** el-Azîzîler ve en-Nâsırîlerden bir grup peş peşe Sultân'ın yanına geldiler. Onlara iyi davranıp olanlardan ötürü hiçbirini kınamadı.

Yine el-Eşkerî'ye (Bizans İmparatoru) elçi olarak giden el-Emîr Fâriseddîn Akkûş el-Mes'udî geldi. Zira el-Eşkerî, Melkîlerden bir patrik istemek üzere Sultân'a adam göndermişti. O da bu iş için er-Reşîd el-Kehhâl'i seçti. Kendisini adı geçen el-Emîr Fâriseddîn Akkûş ile yolladı. el-Eşkerî ve yanındaki piskoposlar ona ikramlarda bulunup hediyeler verdiler. Mezkûr patrik geldiğinde içinde gümüşten mücevheratın, kumaşın, altının ve sayılamayacak kadar malın

bulunduğu büyük hediyeler getirdi. Sultân bunların hepsini ona geri verdi.

Elçilerin el-Eşkerî'ye ulaşmaları İstanbul'un alınmasıyla aynı zamana tesadüf etmişti. el-Eşkerî bir gün adı geçen el-Emîr Fâriseddîn'e şehri ve buradaki binaları gezdirmek için ata binmişti. Bir mekânın önüne geldiklerinde şöyle dedi: *Bu camiyi, Sultân'ın onun sevabını Allah'tan alması için bıraktım*. Sultân bu haberi duyunca çok sevindi. Yüce ve noksan sıfatlardan uzak Allah'ın yarattığından hayrete düştü. İslâm'ın şiarını küfür beldelerinde yükseltmek için hazırlık yaptı. Derhal sayısız Abbadan hasırları, altından kandiller, üzeri yazılı örtüler, tütsülükler, seccâdeler, misk, gül suyu, anber ve ûd hazırlanmasını emretti.

O vakitler bu mescidin zikri geçmişti. Ben de İbn Hamdûn'un kitabı *et-Tezkire*'de buranın inşası ile alakalı nelerin nakledildiğini anlatayım: 96/714-715 senesinde Rûmlarla burada bir mescid-i cami inşası için anlaşma yapıldı. Ancak yapım süresi uzayınca burasını hapishane yaptılar. Bir başka rivayette ise sulhun mescidin bir deve derisinin kaplayacağı alana inşa edilmesi üzerine kararlaştırıldığını ve **(s.130)** anlaşmanın bu şekilde yapıldığını söyler. Mesele bu şekilde çözümlenince Müslümanlar deve derisini şerit haline getirip uzattılar ise de Rûmlar bunu kabul etmediler. Müslümanlar ise *işte bu deve derisidir. Biz anlaşmanın ve üzerinde ittifak edilenin aksine bir şey yapmadık,* dediler. Böylece Rûmlar ses çıkaramadılar. Bu camiyi kardeşi el-Velîd'in döneminde Mesleme b. Abdülmelik'in yaptırdığı söylenir. Yezîd b. Muaviye'de 51/671-672 senesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) arkadaşı Ebû Eyyûb el-Ensârî ile birlikte İstanbul üzerine gazâ etmişti. Ebû Eyyûb vefatı yaklaşınca mücâhidlerin atlarının ayakları kendisini çiğneninceye kadar yerde bırakılmasını vasiyet etti. Bu isteği yerine getirildi. Sonrasında surların altına defnedildiği söylenir. Rûmlar bugün dahi yağmurlar kesildiğinde onun mezarının başında yağmur duası yapıp Yüce Allah'a yakarırlar.

(s.131) el-Melik en-Nâsır Salâhaddîn (r.a.) Bizans imparatoru ile anlaşma yapınca bu camiyi yeniden mamur hale getirmek ve orada adına hutbe okutmak istedi. Bu sebeple İbn el-Berâr'ı gönderdi. Ancak Rûmlar bunu kabul etmeyip ona imkân vermediler[57]. Neticede Yüce Allah bu yolla kendisini zikretmenin sevabını ve devleti için övünmeyi Sultân'a bağışladı. Bu amel-i sâlih, Sultân'a aitti. Çünkü Allah şöyle

buyurmuştur: *kâfirleri kızdıracak bir yeri işgal etmek ve* **(s.132)** *düşmana başarı kazanmak karşılığında, onların yararlı bir iş yaptıkları mutlaka yazılır.*

Bu sene içinde daha evvelden Yemen'den senede bir kere gelen tüccarlar Sultân'ın adaleti sebebiyle gelmeye devam ettiler. Onlar, Yemen'e doğru yola çıkıp burada kalmaya karar vermişlerdi. Ancak Sultân'ın adaletini duyunca sefer vakti olmaksızın yola koyuldular. İnsanlar daha önce duyulmamış bir şekilde birbiri ardına ulaştılar. Sultân'ın heybeti sayesinde tüccarlar yüklü miktardaki mallarıyla Ayzâb sahrasına geldiler. Bu evvelden de anlattığım üzere İzzeddîn Hevvâş'ın başına gelenlerden ötürü yerini alacak valinin olmadığı ve Arapların da askerin önünden kaçtıkları bir zamana rastlamıştı. Ancak hiç kimse tüccarların mallarından bir şeye el uzatmaya kalkışmadı.

Askerlerin, Antâkya'ya saldırması ve buradan dönmesinin zikri

Memlûk Ordusunun Haleb tarafına yöneldiğinden bahsetmiştik. Böylece Haleb beldelerinde işler düzene girmiş ve erzak depo edilmişti. Bu arada Antâkya Sahibi Prens, Sultân'ın heybetinden korkmaya devam ediyordu. Sonrasında onun topraklarına akın yapmak üzere asker göndermek durumu hasıl oldu. İçlerinde Hıms Sahibi, Hamâ Sahibi ve diğer birçok emirin de yer aldığı askerler el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî komutasında Antâkya topraklarına yöneldiler. **(s.133)** Limanı ele geçirip buradaki gemileri yaktılar ve mallara el koydular. Süveydiye'yi kuşatıp zapt ettiler. Öldürüp esir aldılar ve en güzel şekilde cihât ettiler. Sonrasında el-Emîr Şemseddîn ile geri dönüp 250 kadar esirle birlikte 29 Ramazan 660/6 Ağustos 1263 tarihinde Kâhire'ye girdiler. Sultân mezkûr emîre ihsanlarda bulundu. Ayrıca adı geçen meliklerin ülkelerine de hil'atler gönderdi.

Sultân, Muharrem 661/Kasım-Aralık 1262'de el-Melik es-Saîd ve emîrlerle, Evsîm[58]'de ava çıktı. Avlanıp bunduk attılar. Emîrlerin hepsine son derece değerli hil'âtler verdi. Yine koyunları ve başka şeyleri de buna ekledi. Daha sonra av için el-Birke'ye yöneldi. Burada da adeti olduğu üzere yanındaki emîrlere ve maiyetine ihsanlarda bulundu.

el-Emîr Şemseddîn el-Borlî'nin gelişi ve onunla yaşananların

zikri

el-Emîr Şemseddîn Akkûş el-Borlî el-Azizî'nin durumundan ve onun Haleb bölgesindeki faaliyetlerinden bahsetmiştik. Sultân, itaat etmeyi isteyinceye kadar onun beklentilerini teşvik edip kendisini korkutmaya ve **(s.134)** bu hususta sıkıştırmaya devam etti. (el-Borlî bunu yaptığında da) Sultân, onun isteğini kabul etti. Adı geçen emîr, Dımaşk'a geldi. Sultân, kendisine ihsanlarda bulunulmasını yazdı ve Mısır'a kadar olan bütün yollar boyunca ona ikamât çıkardı. Ayağındaki yara sebebiyle rahatsız olduğundan ilaçlar ile onu karşılayıp ihtimam göstermek üzere Emîr-i Silâh Bedreddîn Bektâş'ı gönderdi.

el-Borlî, 2 Zilhicce 660/18 Ekim 1262 tarihinde Kâhire'ye ulaştı. Sultân, onu karşılamak üzere atlandı ve kendisine ancak meliklerin hazinesinde olabilecek mal, hil'at, kumaş atlar ve ev eşyaları gönderdi. Ona emîrlerin ihtiyacı olup da gönderilmedik hiçbir şey bırakmadı. Makamlarına göre onunla gelen emîrlere ve diğerlerine de hediyeler verdi. el-Borlî bir anda zenginleşti. Dolu bir hazineye, ahırlara, meskenlere ve evleri ve çok miktarda hizmetçisi oldu. Daha sonra Sultân, ona 60 süvarilik bir emîrlik verilmesi için menşur yazdı. Talbhâne verdi. Aynı şekilde onun yanındakileri de görevlere tayin edip kendilerine ihsanlarda bulundu. İşler yoluna girince el-Borlî, Sultân'a yazarak Şâm'da ya da Nâblus'ta ya da es-Salt beldelerinde ya da Ba'lebek beldelerinde ya da Harrân'da daha fazlasını istedi. Bu arada korumaktan aciz kaldığı için el-Bîre'den vazgeçtiğini söylüyordu. Sultân ise teşekkür edip el-Bire'yi ondan geri almadığı gibi *ben, senin için daha fazlasını diliyorum*, dedi.

Sultân, el-Borlî'yi kendisine yakınlaştırmaya başladı. Artık o, ata binince kendisine eşlik eden kişi, oturunca danışmanı, konuşunca sözcüsü, saldırınca eli idi. Kendisine hediye gelen her şeyi onunla paylaştı. Avda ya da başka yerlerde onu yanından ayırmadı. el-Borlî **(s.135)** ise el-Bîre kendisinden alınıncaya değin ricada bulunmaya devam etti. Sultân da kendisine Urfa ve çevresini bağışlayıp memlûklarına da emîr rütbesi verdi. el-Borlî, Sultân ile et-Tûr'a yolculuk etti. Sultân yol boyunca ona ihsanlarda bulundu. Bu durum el-Borlî da bir değişim oluncaya kadar devam etti. Sultân Receb 661/Mayıs-Haziran 1263 tarihinde onu yakaladı ise de ailesi ve

çocuklarına iyi davrandı. Kendilerine Mısır'da maaş bağlayıp iktâlarını devam ettirdi.

Bir grup Tatâr elçisinin el-Bâbü'ş-Şerîf'e gelmelerinin zikri

Bu arada Sultân, düşmanlar meselesini önemsemeye devam ediyordu. Onların tuzaklarından çekindiği için işi kararlılıkla ele alıyordu. Bağdâd'tan, Ahlât'a ve bu ikisinin dışında kalan doğudaki ve İran'daki şehirlerden elçiler gelmeye devam etti. Söz konusu meseleden dolayı seyahat eden ve kendisini tehlikeye atan herkesin diyetini karşılamak üzere onlara çok para harcadı. Zira bu olmazsa kimse kendisini tehlikeye atmazdı. Allah bu iş için Sultân'a doğru yolu gösterdiğinde birbiri ardına gizli olanların iç yüzünü bildirecek kişileri bulmak amacıyla haberciler gönderildi. Sultân, bunlarla yazışıp hediyeler gönderdi. Hülâgû'nun büyük bir ordu topladığını bildirdiler. Sultân, rakibinin amacını bilmiyordu. Bu sebeple de sakınarak maiyetinden bir grubu keşif için gönderdi. Onlarla Türklerden **(s.136)** tamgalı ve kısa boylu atlara sahip hafif bir süvari grubunu yolladı. Ayrıca bu iş için yakın adamlarından es-Silâhdâr Cemâleddîn er-Rûmî'yi ve Hafâce Araplarından bir süvari birliğini de yolladı. Atlardan her biri 1.000 dinar ya da daha fazla değere sahipti. Yine haber gelene kadar el-Emîr Alâeddîn Aksungur en-Nâsırî'yi de yolladı. Tatârların arasından kendilerine bilgiler verecek bazı kişileri yakalayıp onlardan haberleri aldılar. Müslüman oldukları için daha sonra bunları serbest bıraktılar. Akabinde bir bölük asker ve Arap emîrlerinden bazılarının gönderilmesi için Şâm'a yazıp peşinden Irak hududuna doğru ilerlediler. Hülâgû konusunda birbiri ardına gelen haberler Sultân'ı daha da kararlı yaptı. Dımaşk halkına Moğollar göründüğünde acı çekmekten kaçınmak üzere aileleri ile şehri tahliye etmek için hazır olmalarını, fiyatların ucuzlatılmasını ve düşman tarafına meyledecek kimselerin nifakından emin olunmasını emretti. Bu arada büyük bir topluluk geldi. Sultân onların Kâhire Kapısına kadar şehirden şehire korunmasını, onlardan yol hakkı, zekât veya başka bir şey alınmamasını; yanlarındaki ticarî emtianın ve kumaşların alım satımının engellenmemesini emretti. Böylece sağ salim Kâhire'ye vardılar. Sultân Haleb nâiblerine otlaklarının yakılmasını yazdı. Yine Amid beldelerinde Hülâgû'nun, Haleb beldelerine ulaştığında konaklamayı adet edindiği otlakların yakılmasını ve bu işi yapacakları korumak üzere bir birlik

gönderilmesini emretti. Gidip buradaki meraları yaktılar. Haleb'e 12 günlük mesafedeki her şey kül oldu. Yakım işini aynı şekilde Ahlât beldelerinde de yaptılar. Ayrıca tedbir olarak yolları kestiler. Ayrıca daha öncesindeki gibi Araplarla birlikte keşif birlikleri gönderdiler.

Durum böyle iken Dımaşk Naibi el-Emîr Alâeddîn Taybars el-Vezîrî'nin yaptıkları Sultân'a ulaştı. O da bunu hoş karşılamayıp el-Emîr İzzeddîn ed-Dimyâtî ile el-Emîr **(s.137)** Alâeddîn Aydoğdu el-Hâc er-Rüknî'yi gönderdi. Onu, Dımaşk'ın dışında yakalayıp Kahire'ye getirdiler. Zikredilen el-Emîr Alâeddîn, Dımaşk'ı teslim aldı. Buraya ayrı bir naib gelene kadar işleri üstlendi. Bu olay Zilkade 660/20 Eylül 1262 Çarşamba günü meydana geldi. Haberi ise pazar günü öğleden sonra ulaştı. el-Hâc Alâeddîn birbiri ardına gözcüler gönderdi. …….[59] tarihinde ondan, gözcüler tarafından Berke Hân'ın adamları olan büyük bir Tatâr grubunun Sultân'ın huzuruna gelmek için izin istediklerine dair bir haber getirildi. Bunlar Hülâgû'nün yanında destek olarak bulunuyorlardı. Ancak ikisi arasında ayrılık ortaya çıkınca Berke Hân yanına gelmelerini, buna güçleri yetmediği takdirde Mısır askerine sığınmalarını yazmıştı. Tatâr askerleri Berke Hân ile Hülâgû arasında şiddetli bir düşmanlık ortaya çıktığını meydana gelen çarpışmalarda Hülâgû'nün bir oğlunun öldürüldüğünü söylediler. Sayıları 200 süvarinin üzerindeydi. Sultân, Şâm'daki naiblerine onlara ikramlarda bulunulmasını ve ikâmat çıkarılmasını emretti. Ayrıca gelenlerin dört komutanına ve eşlerine hil'âtler gönderip ihsanlarda bulundu. Mısır'dan koyun, şeker, arpa ve hane ihtiyacı olan şeylerden ikâmat gönderdi. Tatârlar 24 Zilhicce/9 Kasım Perşembe günü Kâhire'ye vardılar. 26 Zilhicce/11 Kasım Cumartesi günü Sultân, kendilerini karşılamaya çıktı. Yine Kâhire ve Mısır halkından onları istikbal etmeyen kimse kalmadı. Ordunun kalabalığı ve gördükleri insanlar Tatârları şaşırttı. Sultân, onlar için el-Lûk yakınlarındaki ev ve meskenlerin imarını emretmişti.

26 Zilhicce/11 Kasım Cumartesi gününde el-Lûk'da büyük bir ziyafet verildi **(s.138)** Tatârlara hil'atler ve atlar verildi. Paralar dağıtıldı. Sultân ile polo oynadılar. Büyüklerine 100 süvarilik veya bundan daha az emîrlikler verildi. Kalanları ise Bahrîlerin ve memlûkların arasına dahil edildi. Her biri askerleri ve gulâmları olan müstakil birer emîr oldular. Açık ve gizli nimetlere doydular. Ücretlerini alabilmeleri için onlara bölgeler ayrıldı ve hepsi Müslüman oldular. Bunun haberi Tatârlara ulaştı. Gruplar halinde birbiri ardına gelmeye başladılar. Sultân, onlara

da bu ihsanları yaptığı gibi gelenleri de sayıları iki katına çıkarılan Zâhirî Memlûklar arasında dağıttı.

Sultân daha sonrasında İslâm'ın genel çıkarlarını düşünerek Berke Hân'a elçi göndererek prestijini arttırmaya karar verdi. Böylece Fakîh Mecdeddîn ile el-Emîr Seyfeddîn Kurşbek'in yanına Kâhire'ye gelen Tatârlardan, Saragân'ın adamlarından iki tanesini vererek yolladı. İslâm'ın ahvaline ve halifeye biat edilmesine dair ellerine bir mektup verdi. Halifenin, Hz. Peygamber'e kadar uzanan nisbesinin çıkarılmasını emretti. Bu nisbe yazılıp altın yaldız ile yaldızlandıktan sonra Kâdı'l-kudât Tâceddîn ile Berke Hân'a gönderdi.

Bu mektup hazırlandığında Sultân; emîrlerini, müfredlerini[60] ve diğerlerini çağırdı. Mektubu hepsine okuyup, onlarla istişare etti. Huzurda bulunanlar Sultân'ı onayladılar. Daha sonra el-Melik el-Eşkerî'den (Bizans İmparatoru); elçilerin yanına ulaştıklarını, onları hazırlayıp Hân'ın elçileriyle birlikte gönderdiğini bildiren mektubu ulaştı.

Berke Hân' elçiler gönderilmesinin zikri

(s.139) Sultân'ın yanına gelen ilk Tatâr grubundan durumu, Berke Hân'ın ahvalini, yerini ve ona gidilecek yolu öğrendi. Ardından daha önce bahsettiğimiz gibi elçileri hazırladı. Yine bu Tatârlardan, Han'ın kölelerinden ve adamlarından olup ülkeyi bilen iki kişiyi de onlarla yolladı. Elçilerin eline verdiği mektupta onu kendisine meylettirmek, cihâd'a teşvik etmek, İslâm askerlerinin vasıflarını ve fazlalıklarını içerisindeki milletlerin çokluğunu bu ordunun içindeki süvarileri, Türkmenleri, Kürt aşiretlerini, Arap kabilelerini, Müslüman ve Frenk meliklerinden tabi olanları, karşı gelenleri, birlikte olanları, hediye gönderip barış yapanlarını, hepsinin kendisine boyun eğdiklerini ve bir işaretine baktıklarına kadar pek çok şey içermekteydi. Ayrıca Allah, onu rezil etsin Hülâgû'ya karşı kışkırtmayı, bu işi kolay göstermeyi, onun aleyhine bulunmayı, yaptıklarının kötülüğünü ve bütün bunları sadece inadından dolayı işlediğini söylüyordu.

Berke Hân'a, Tatârlardan ona bağlı olduklarını iddia eden bir grubun Mısır'a ulaştığını ve bunlara yapılan ihsanların da sadece şahsı sebebiyle yapıldığını bildiriyordu. Sultân bu mektubu iki Moğol neferiyle birlikte Harizmşâhlarda cândârlık görevinde bulunmuş bir

Türk olan, memleketi ve lisanını bilen el-Emîr Küşrbek ile el-Fakîh Mecdeddîn er-Rûdrâverî eliyle gönderdi. Onları teçhiz edip taridaya bindirdi. Yanlarına aylarca yetecek kadar çok erzak verdi. Bunun evvelinde mektup salonda emîrlerin huzurunda iki defa okundu **(s.140)** Ardından efendimiz Halife geldi. Oradakilerin önünde kendisine biat edildi. Elçiler de ona biat ettiler. Daha sonrasında Halifenin mübarek hutbesine gittiler. Onunla bir araya geldiler. Sultân hazır bulunanlara kendi ağzından İslâm'ın meşruluğuna dair sözler söyledi. Onlara ve Tatârların adamlarını, askerlerinin ahvalini, çokluğunu, cihâd konusundaki amacını, dinin zaferi için sarf ettiklerini, müşrik düşmanlarla savaştığını, Berke Hân ile dost olduğunu, düşmanlarını yenmesi için kendisine dua ettiğini, alemin kurtuluşu için onunla ortak olduğunu ifade etti.

Mektubu Muharrem 661/Kasım-Aralık 1262'de gönderdi. Heyet, el-Eşkerî'nin ülkesine vasıl oldu. el-Eşkerî onlara ihsanlarda bulundu. Memlûk elçilerinin gelişi, Berke Hân'ın elçilerinin gelmesiyle aynı zamana tesadüf etmişti. el-Eşkerî de, Sultân'ın elçilerini onlarla birlikte gönderdi. el-Fakîh Mecdeddîn ise yakalandığı bir hastalık sebebiyle Melik Berke'nin elçileri el-Emîr Celâleddîn ve eş-Şeyh Nureddîn ile birlikte geri döndü. el-Emîr Seyfeddîn Kurşbek ise beraberindekilerle yola devam etti. Bu arada el-Eşkerî'nin, Sultân'ın elçilerinin salimen harekete geçtiklerini ve belki de Berke Hân'ın elçileriyle onun yanına varmış olabileceklerini bildiren mektupları ulaştı.

Şâm Saltanât Naibliğinin el-Emîr Cemâleddîn en-Necîbî es-Sâlihî'ye verilmesi

Alâeddîn er-Rüknî Dımaşk'taki idareyi ele aldıktan sonra Sultân **(s.141)** Cemâleddîn Akkûş en-Necîbî es-Sâlihî'yi seçerek Şâm'ın saltanat nâibliğine tayin etti. Sâhib İzzeddîn Azîz b. Veda'a'yı da Şâm vezirliğine atadı. Sultân ile el-Emîr Alâeddîn Taybars arasında ikincinin Mısır'a rikâb-ı şerîf'e dönmesini gerektiren bazı yazışmalar gerçekleşmişti. Sultân onların eline parçadan bütüne kalelerin ve içerisindeki zahirelerin durumunu, buraya bakarak işlerin idaresinde yardımcı olacak destek alacağı şeyleri, devlet işlerinin ve dinin sebeplerinin yer aldığı, malların ahvalini, adamlarının arz edildiği, eğer tek başına bir mektup yazılırsa mülkün idaresinde istifade edebileceği bir yazı olabilmesi adına her şeyi içeren bir tezkîre yazdı. Akabinde

ikisine de hil’at giydirdikten sonra Şâm’da iktâlar verip buraya doğru yolcu etti.

Mü’minlerin Emîri el-İmâm el-Hâkim biemrillâh Ebi’l-Abbâs Ahmed’e (Allah’ın salatı ve rızası onun üzerine olsun) biatın zikri

Bu İmâm, Mısır’a vardığında Sultân, kendisine ikramlarda bulunmuştu. Karşılayıp hizmet etmiş ve kalede misafir etmişti. Ona ve beraberindekilere bol miktarda para harcamıştı. 2 Muharrem 661/16 Kasım 1262 Perşembe günü Tatar heyetinden bir grup ile **(s.142)** Berke Hân’a gidecek elçilerin de yer aldığı genel bir meclis tertip etti. el-İmâm el-Hâkim (s.a.) atına binmiş olarak Kal’âtü Cebel’deki büyük salona geldi. Sultân, onun neseb şeceresinin yapılmasını emretti. Bunu yaparak insanların önünde okudular. Sonrasında efendimiz Sultân, Halife’ye doğru yöneldi. Allah’ın kitabı ve Resulullah’ın sünneti üzerine, iyiliği emredip kötülükten menedeceğine, Allah’ın düşmanlarına karşı cihâd yapacağına, Allah’ın malını (vergileri) hakkıyla alıp ve layık olduğu şekilde sarf edeceğine, ahde vefa gösterip sınırlarda yaşayacağına, din işlerinde imâmlar üzerine gerekeni yaparak Müslümanları koruyacağına dair biat etti. Halife de Sultân’a dönüp onu ülkenin ve kulların işlerine tayin etti. İnsanların idaresine vekil kıldı. Hakka destek olmakta kendisine ortak yaptı. Çeşitli işler hususunda yetki verdi. Toplumun hayrında ona sığındı. Daha sonra insanlar mevkilerine göre Halifeye biat etmeye başladılar. Yemin etmeyen melik ya da emîr, vezir ya da kâdı, danışman ya da asker veya fakîh kalmadı. Böylece bu mübarek biat tamamlandı. Sonrasında Halife ile Berke Hân’a elçiler gönderilmesi hakkında konuştular. O da bunu onayladı ve meclis dağıldı. İkinci cuma gününde insanlar toplandı. Berke Hân’a gidecek elçiler de geldiler. Halife hutbe okuyup insanlara namaz kıldırdı.

(s.143) Mübarek hutbe şöyle idi:

Destek ve yardımlarıyla Abbâsoğullarını ikame eden, onlar için Sultân’ı yardımcı olarak seçen Allah’a hamdolsun. Bollukta ve darlıkta şükür onadır. Ben şehâdet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur. O tektir ve ortağı yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed (s.a.v) onun kulu ve elçisidir. Allah’ın selamı; onun, ailesinin ve arkadaşları üzerinedir. Yine hidayetin yıldızlarına, mezhep imâmlarına, Dört Halifeler ve amcası üzüntülerin gidericisi, hak sahibi ve doğru yolda giden halifelerin

babası Abbâs'ın kalan sahabi ve tabi'in üzerine din gününün lütfu ile selam olsun.

Ey insanlar! Bilin ki imâmet İslâm'ın farzlarından bir farzdır. Cihâd bütün insanlar üzerine takdir edilmiştir. Ancak kulların tamamı bir araya gelmedikçe bunun hikmeti yerine getirilemez. Yasaklar çiğnenmeden haremler esir edilmez. Günah işlemeden kan dökülmez. İşte İslâm'ın düşmanlarının Bağdâd'a girip kan döktüklerini zenginliklerine el koyduklarını, erkekleri, savaşçıları ve çocukları öldürdüklerini, hilafetin harem ve harimine tecavüz ettiklerini, yakaladıklarına acı bir azap tattırdıklarını görmeliydiniz. Bu uzun günün dehşetinden ağlama ve haykırış sesleri ile feryatlar yükseldi. **(s.144)** *Ak saçları kana bulanmış kaç tane ihtiyar vardı? Kaç çocuk ağladığı halde onlara merhamet edilmedi? Cihadın farzını ihya etmek için gayretin önünde duran engellerden kurtulmak gerekir. "Allah'a karşı gelmekten gücünüzün yettiği kadar sakının, dinleyin, itaat edin; kendinizin iyiliğine olarak mallarınızdan sarf edin. Nefsinin tamahkarlığından korunan kimseler, işte onlar saadete erenlerdir"*[61]*. Böylece din düşmanlarına saldırmak ve Müslümanları himaye etmek hususunda mazeret kalmaz.*

Bu es-Sultân el-Melik ez-Zâhir es-Seyyid, el-Ecell, el-Alîm, el-Âdil, el-Mücâhid el-Murâbıt, (el-Müeyyed), Rüknü'd-dünya ve'd-dîn'dir. O ki az sayıdaki yardımcısıyla zaferin öncülüğünü yapmış; ülkenin içine girdikten sonra küfür ordusunu dağıtmıştır. Biat da onun ihtimamı ve yeminlerinin nizamı ile olmuştur. Abbâsîler Devleti, onunla ordularının sayısını arttırmıştır. Ey Allah'ın kulları böyle bir nimet için şükretmekte acele edin. Niyetlerinizi arındırın. Zira muzaffer olacaksınız. Şeytanın dostlarıyla zafer kazanıncaya kadar savaşın. Geçmişte olanlar sizi korkutmasın. Harp bir şans işidir. Fakat yine de mutlu son takva sahiplerinindir. Dünya hayatı iki gündür. Ahiret ise inananlarındır.

Allah işinizi takva üzerine toplasın. Zaferinizi iman ile güçlendirsin. Yüce Allah'tan; kendim, sizin ve bütün Müslümanlar için af dileyip istiğfar ediyorum. Çünkü o kusurları affeden ve çokça merhamet edendir.

İkinci Hutbe:

(s.145) *Sonsuz nimetleri için Allah'a hamd olsun. Ondan başka ilah olmadığına, tekliğine ve ortağı olmadığına şehâdet ederim. Hazırlık ona*

kavuşmak içindir. Yine Muhammed'in -Allah'ın selamı; onun, ailesinin ve arkadaşlarının üzerine olsun- peygamberlerin ve enbiyanın, yerdeki ve gökteki nice yaratılmışların efendisi olduğuna şahitlik ederim.

Size Allah'a kul olmayı ve ondan sakınmayı tavsiye ediyorum. Zira Melikü'd-Deyyân'ın şu buyruğu insanlara en güzel öğüttür: "Ey İnananlar! Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara itaat edin. Eğer bir şeyde çekişirseniz, Allah'a ve ahiret gününe inanmışsanız onun halini Allah'a ve Peygambere bırakın. Bu hayırlı ve en güzel olandır[62]".

Allah'ın kitabından istifade edelim ki bizim ve sizin için sevabı arttırsın. Bana, size ve bütün Müslümanlara merhamet etsin.

Onun daveti dört bir tarafa yazıldı. Refikler, onun zikriyle avundular. Allah, katında baki olan ve kıyamet gününde bulacağı bu hasenatı Sultân'a bahşetti. Daha sonra Sultân Berke Hân'a yazarak bunu haber verdi.

3 Ramazân 661/11 Temmuz 1263 Çarşamba gecesinde efendimiz Sultân, Halife efendimize (s.a); *Allah'ın selamı onun üzerine olsun*! *onun temiz ehli beytinden veya muttaki dostlarının birinin elinden fütüvvet elbisesini giyip giyemeyeceğini* sordu. Halife; *hayır* diye cevap vererek Sultân'a bununla neye **(s.146)** ulaşmak istediğini sordu. Zira evvelden ailesinin elinde olan bu iş şimdi yine kendisine dönmüştü. Sultân her şeye rağmen amcasının oğlunda (r.a) sınandığı gibi halifeye farz olan itaatinin dışında başka bir şey yapmadı. Böylece (halife) onu dizi dizi cevherle süsleyen, tekliğini kılıçla sağlayan, onu teçhiz edecek yayı veren, oturması için verilen bir eyer, kendisini saracak bir elbise, ateş yakması için meşale gibi gördü. Halife mezkûr gecede böyle zamanlarda gelişi takdir edilen kimselerin huzurunda fütüvvet giysisini Sultân'a giydirdi. Efendimiz Atâbek Fâriseddîn Aktay da Sultân tarafından verilen vekaletle bu seramoniyi idare etti.

Ben el-İmâm el-Müstansır billâh, el-İmâm ez-Zâhir'in oğlu, onun babası en-Nâsır ki Allah, onlardan razı olsun. Abdulcabbar için, Ali b. Dagîm için, Ubeydullah b. el-Fîr için Amr b. er-Ressâs için, Ebû Bekr b. el-Cehiş için, Hasan b. eş-Şarâbdâr için, Beka' b. et-Tabbâh için, Nefîs el-Alevî için, Hâşim b. **(s.147)** Ebî Hayye için, Muiz b. Enes için, Ebû Ali es-Sûfî için, Mihna el-Alevî için, el-Kâid İsa için, el-Emîr Vehran için, Rûzbe el-Farisî için, el-Kâid Sıbt b. el-Mukaddem için,

Ebu’l-Fazl el-Kureşî için, el-Emîr Hassân el-Cevşen el-Fezârî için, el-Emîr Hilâl en-Nebehânî için, Ebû Müslim el-Horasanî için, Ebu’l-İzz en-Nakîb için, Avf el-Gassânî için, el-Hâfız el-Kındî için, Ebû Ali en-Nûbî için, Rasulallah’ın (s.a.v.) arkadaşı ve kendisi için *Selman ehl-i beyttendir* buyurduğu Selman el-Farisî için, el-İmâmü’t-tahir et-takü’n-naki Ali (s.a) için….

Sultân bundan ötürü Halifeye büyüklüğüne yaraşır asil elbiseler yolladı.

Pazartesi gecesi Berke Hân’ın elçileri kaleye geldiler. Efendimiz Halife, Atabek aracılığıyla onlara hil’atler giydirdi. Yine onlara kendilerine yakışan elbiseler gönderildi. 28 Şabân/7 Temmuz Cuma gününde **(s.148)** Efendimiz Halife Berke Hân’ın elçilerinin de huzurunda hutbe okudu. Sultân ve Berke Hân için dua edip insanlara namaz kıldırdı. Daha sonrasında İslâm’ın önemli meselelerini konuşmak üzere Sultân ve elçilerle bir araya geldi.

Sultân’ın, el-Tûr tarafına yürümesinin zikri

Rebîülevvel 661/Ocak-Şubat 1263 tarihinde Sultân, Şâm tarafına gitmeye karar verdi. İnsanları teçhiz etti. 7 Rebîülâhir/18 Şubat günü Kal’âtü Cebel’den çıktı. İnsanlar hazırlanana kadar Kâhire Kapısı’nın önünde kamp kurdu. 11 Rebîülâhir/22 Şubat’ta yola çıktı. Yol boyunca avlanarak Gazze’ye ulaştı. el-Arîş’te yakın maiyetinden 3.000 kişiyle bir av halkası oluşturdu ve böylece çok fazla av yakalandı. el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî atından düştü. Sultân onun yanına gidip atından indi ve başını dizine koydu. Çantasından mumiya[63] çıkarıp kendisine içirdi. Daha sonra onunla çadırına gitti. Yine el-Emîr Seyfeddîn Kalâvun el-Elfî de av sırasında atından düştü. Sultân, ona da aynı şeyleri yaptı.

Gazze’ye ulaştı. Burada el-Melik el-Muğîs’in annesiyle karşılaştı. Ona iyi davranıp lütufta bulundu ve pek çok şey verdi. Onunla oğlunun huzuruna gelmesi hakkında konuştu. Nihayetinde mesele hiç kimsenin bilmediği bir şekilde karara bağlandı. Sonrasında bir kere daha el-Melik el-Muğis’in annesi ve onunla gelenlere hediye verip ihsanlarda bulundu. Öyle ki bunların içerisinde yer alan avlar 15 yük ile taşınmıştı. **(s.149)** el-Melik el-Muğîs’in annesi beraberinde oğlunun Sultân’ın yanına

gitmek üzere yola çıktığında gerekli ikâmat resmini hazırlayacak ola el-Emîr Şerefeddîn el-Çâkî el-Mihmândâr ile yola çıktı.

Sultân, Türkmen emîrlerinin meseleleriyle ilgilendi. Onlara hil'âtler verdi. el-Aid, Cerem Sa'lebe emîrlerini çağırdı. Onlara beldeler tahsis etti. Üzerlerin el-İdâd vergisi[64] yükledi. Karşılığında posta menzillerini tutmalarını ve at temin etmelerini şart koştu. Rezil düşman hususunda ise onlarla uzaktan hileyle mücadeleyi uygun buldu. Şîrâz ve el-Lûr meliklerine ve Hafâce Araplarına mektuplar yazarak Hülâgû'ya karşı asker toplamalarını istedi. Onlara, er-Rûm tarafından karadan ve denizden kendisine gelen haberlerde Berke Hân'ın, Hülâgü'yü birbiri ardına yendiğinin söylendiğini bildirdi.

Gazze'den hareket etti. 12 Cemâziyelevvel/24 Mart günü et-Tûr'da konakladı. Hıms Sahibi el-Melik el-Eşref birini gönderip Sultân'ın yanına gelmek için izin istedi ve ayın 15/27'sinde geldi. Sultân, kendisini karşılayıp ihsanlarda bulundu. Tek seferde 70 ceylan göndererek *bugünkü avı senin için yaptım* dedi.

Bu arada el-Melik el-Muğîs'in elçileri Sultân'ın yanına gidip gelmeye başladılar. Sultân, onlara hediyeler verip yumuşak davranıyordu. Böylece el-Melik el-Muğîs, Kerek'ten çıktı ve bir süre yolda oyalandı. Sultân, kendisini karşılamak üzere büyük hazırlıklar yaptı. Onu büyük bir hileyle kandırdı **(s.150)** ve el-Melik el-Muğîs hile evinin kapılarına geldi. Sultân bunu herkesten gizledi. Hiç kimseyle bu konu hakkında istişare etmedi.

el-Melik el-Muğîs 27 Cemâziyelevvel/8 Nisan Cumartesi günü Beysan'a vardığında Sultân, tüm ihtişamıyla çıkıp el-Melik el-Muğîs'i karşıladı. O da, Sultân'a doğru yöneldi ve otağının kapısına gelince atından indi. Ancak içeriye girince yakalandı ve bir harkâha konuldu. Adamlarıyla başına nöbetçiler konuldu. Sonrasında Sultân'ın öfkesi geçti. Daha öncesinde Şam Kadısı ile alimleri mülk ve biat hususunda yanına çağırmıştı. Kimse bundan fazlasını bilmiyordu. el-Melik el-Muğîs yakalanınca Sultân; melikleri, emîrleri, kâdıyı, şahitleri, askerleri ve Frenk elçilerini huzurunda topladı. Rezil düşmandan, el-Melik el-Muğîs'e yazılan bir mektup çıkarttı. Atabek *Sultân sizi selamlıyor ve bu sebepten ötürü el-Melik el-Muğîs'i yakalamaz mıydınız? diye soruyor* dedi. Mektuplar okundu. el-Melik el-Eşref ve orada bulunanlar ayrıldı. Sultân; kâdı ve alimler topluluğuna *işte sizi bu sebepten ötürü çağırdım*

dedi. **(s.151)** Kabinde içinde kâdı ve alimlerin adlarının da yazılı olduğu durumu açıklayan bir yazı yazıldı. Daha sonra el-Melik el-Eşref hazırlandı. Sultân da ona veda etmek üzere atlandı.

el-Melik el-Muğîs'in yakalandığı bugün içerisinde Sultân, meclisin dağılmasından sonra oturdu. Kerek'e mektuplar yazılmasını emretti. Oradakilere ihsanlar vaat edip azgınlığın akıbeti hususunda uyardı. el-Emîr Bedreddîn Beyserî eş-Şemsî ve Büyük Üstadüddâr[65] el-Emîr İzzeddîn ez-Zâhirî'yi kendilerine katılacaklar için hazırladığı hil'at ve paralarla Kerek'e gönderdi. el-Melik el-Muğîs'i de akşamleyin kendisiyle gelenlerle birlikte Mısır'a gitmek üzere hazırladı. Ailesini ve maiyetini ise serbest bıraktı. Haremini de Mısır'a gönderip onlara maaş bağladı.

Yine bugün içerisinde Frenk elçileriyle konuştu. Ancak bunlar anlaşma olmadan Akkâ'ya döndüler.

Frenkler üzerine yönelmeyi ve beldelerini almayı gerektiren hususların zikri

Bu *sîret*in başlarında Frenklerle sulh görüşmeleri yapıldığından bahsedildi. Onlar, Sultân'ın ihsanlarını gördüklerinde doğru yoldan sapmaya ve Zer'în'i istemeye başladılar. Sultân ise kendilerine *bunun karşılığında el-Melik en-Nâsır zamanında Merc-i Uyûn'dan on tane köy (arazi) aldınız.* **(s.152)** *Bunları da Tibnîn sahibiyle değiştirdiniz,* diye cevaplıyordu. Bu kez de *Hırsızlar bazen Atrûn, bazen de Nâblus tarafından gelerek bizi soydular,* şeklinde mektuplar gelip gitmeye başladı. Sultân, onların zulümlerinin dindirilmesini emrediyordu. Yine bu taraftaki nâiblerden de Frenklerin anlaşmayı bozacak işler yaptıklarına dair mektuplar geliyordu.

Sultân, beldelerinin ortasına kadar ilerlediğinde Frenklerden esenliğinden ötürü kendisini tebrik eden elçiler geldi. Bunlar; *Sultân'ın geldiğini bilmiyorduk* diyorlardı. Sultân tarafından Frenklere verilen cevap şöyleydi: *Bir konuda liderlik etmek isteyen kimse daima tetikte olmalı. Zira bu orduların hareket ettiğini ondan kim gizleyebilir? Kim çöldeki hayvanların ve sudaki balıkların dahi bildiğinden; belki de evlerinizi yerinde bırakmayacak ve yalnızca atlarının ayak izlerini topraktan süpürebileceğiniz; belki de atların toynaklarının seslerinin denizin ötesindeki Frenkleri ve Mugan'daki Tatârları sağır ettiği bu*

askerden habersiz olabilir? Eğer bütün bu askerlerin evlerinizin kapısına dayandığını bilmiyorsanız siz neyi bilirsiniz? Bunun üzerine elçiler ayrıldılar.

Daha sonra hediyelerle birlikte Yâfâ ve Arsûf nâibleri ulaştı. Teskin etmek ve güven vermek için hediyeleri kabul edildi. Bundan başka Sultân hiç kimsenin onların ekili arazisine girmesine, atların salınmasına veya bir yeşil yaprak dahi alınmasına müsaade etmiyordu. Yanlışlarından dönmelerini umarak gelenlere tam bir müsamaha ile davrandı. Daha evvelden Frenklerin anlaşmanın feshini isteyen ve bundan duydukları pişmanlığı belirten mektupları Sultân'a ulaşmıştı. Ancak yakınlarına gelindiğinde **(s.153)** mektuplarını değiştirerek bu kez de anlaşmayı devam ettirmek ve şartları korumak istediklerini bildirmeye başladılar.

el-İsbitârların komutanı da birkaç mektup yazmıştı. Bunlardan biri Kıbrıs ed-Daviyelerinin komodoru Efrir Sefac ile yapılan konuşmalarla alakalı olup kendisine verilen cevap şu şekildeydi: *Sizler anlaşmayı bozdunuz. Çünkü anlaşmanın şartlarından biri yeni bir bina inşa edilmemesiydi. Ancak el-İsbitârlar, Arsûf'da bir rabaz suru inşa etmeye başladılar*. Buna *biz rabazın surunu ihtiyaç sahiplerinin Müslümanlar soyguncular*dan korunması ve bize ulaşan, yakında sizin de duyacağınız *Tatârlarla alakalı haberler yüzünden inşa ettik*, diye cevap verdiler. Sultân da onlara; *eğer rabazın suru muhtaçları korumak için ise memleket surlarla ahali hendeklerle korunmaz. Kendinizi iki şeyin dışında başkasıyla koruyamazsınız. Bunlardan biri kılıçlar ve kararlılık; diğeri ise iyilik ve nezaket gösterip iyi komşuluk yapmaktır. Hırsızlardan korkan kimse niçin başka şeylerden korkmaz? Tatârlar meselesine gelince herkes bilir ki siz surlarınızı ve hendeklerinizi tahkim ederken biz Tatârların karşısına çıktık. Bizim atlarımızdan başka kalemiz, kılıçlarımızdan başka hendeğimiz ve adamlarımız dışında da duvarımız yoktur*, diye karşılık verildi.

Elçiler, Sultân'ın zihnindeki el-Melik el-Muğis ile alakalı meseleden kurtuluncaya kadar gidip gelmeye devam ettiler. Sultân onu yakaladığı gün Frenk hanelerinin elçilerini çağırarak *niyetiniz nedir?* diye sordu. *Aramızdaki anlaşmayı devam ettirmek isteriz*, dediler. Sultân ise *o zaman neden biz buraya gelinceye kadar, denizler dolusu para harcamadan önce böyle düşünmediniz? Biz henüz sizin ekinlerinize ya*

da başka bir şeye zarar vermedik. Ancak sizler **(s.154)** *erzak ve hayvan nakliyatını engellediniz. Dımaşk'a üzerine yemin ettiğimiz bir anlaşma nüshası gönderdiniz. Biz de size bir nüsha yolladık. Siz ise bunun üzerine yemin etmeyip yeni bir tane anlaşma nüshası yazdınız. Fakat ilk yeminin şartı ikinciyle bağlantılıdır. Biz esirleri Nâblus'a buradan da Dımaşk'a yolladık. Mamafih siz hiç kimseyi göndermediniz ve her biriniz sorumluluğu bir diğerine attı. Kemâleddîn b. Şîş'i, esirlerin vardığını bildirmek üzere size elçi olarak gönderdik. Ancak siz hiç kimseyi yollamadınız. Milletinizden olan esirlere merhamet göstermediniz. Oysaki yanlarınızdaki Müslüman esirler konusundaki işleriniz boşa gitmesin diye her biri hanelerinizin kapılarına kadar gelmişlerdi. Tüccarlardan aldığınız paraları iade etmeyi taahhüt ettiniz. Sonrasında ise bunlar bizim topraklarımızda alınmadı dediniz. Ancak bunların hepsi esirlerle birlikte Antartûs şehrindeki ed-Daviyelerin hazinesine taşındı. Antartûs size ait değil midir? Allah bu iddianın doğruluğunu kanıtlayacaktır! Daha sonra er-Rûm diyarına elçiler gönderdiğimde onların denizden geçmelerini kolaylaştırmanızı istedim. Siz Kıbrıs üzerinde yolculuk etmelerini tavsiye ettiniz. Ancak burada yakalanıp hapsedildiler ve kötü muameleye maruz kaldılar. İçlerinden biri helak oldu. Biz ise sizin elçilerinizi ihsanımız ile karşılarız. Zira geçerli olan adet üzere elçilere eziyet edilmez. Savaş zamanında bile elçiler özgür bir şekilde gelip giderler.* **(s.155)** *Eğer bu durum sizin isteğiniz dışında gerçekleşmiş ise sizin şerefinizi azaltır. Eğer sizin milletinizden olan ada sahibi şerefinizi kirletip, ahdinize vefa duymuyor. Korumanızı saymıyor. Şefaatinizi kabul etmiyor ise şimdi sizin için hangi şeref kalır? Hangi sözünüze güvenilir? Müslümanların ve Frenklerin nezdinde hangi şefaatiniz kabul görür? Hükümdarlar, insanları ve parayı şereflerini korumak için kazanmazlar mı? Kıbrıs Kralı ekseriyetle sahil beldeleri ve Akkâ ile münasebettedir. Yanınızda tüccarları ve gemileri vardır. Kendisinin tek başına yaptığı bir şey yoktur. ed-Daviyeler ve bütün tarikatlar onun yanındadır. Nâibleri yanında oturmaktadır. Yâfâ Kontu da onunladır. Eğer bu davranışını onaylamıyorsanız hepiniz ona karşı durabilirsiniz. Böylece yaptığı her şeyle alakalı önlem alabilirsiniz. Durumu Frenk hükümdarlarına ve bunu her kim yapacaksa yazıp bildirmelisiniz. Ayrıca onu aforoz etmek de Papalık Legatı'nın görevidir.*

(s.156) Sultân şöyle (devam etti) dedi:

Sizler, Sultân el-Melik es-Sâlih'e karşı yardım etmek üzere es-Sâlih İsmâîl zamanında Safed ve eş-Şakîf'i aldınız. Hepiniz çıkıp onun hizmetine ve yardımına gittiniz. Ancak olanlar oldu ve ancak olaylar onu hayal kırıklığına uğratacak şekilde gelişti. Sizler ise öldürüldünüz ve esir edildiniz. Melikleriniz ve kumandanlarınız esir edildi. Herkes bu para ve insan kaybını neden yaşandığınızı biliyor. Bu devlet yıkılıp sona geldi. es-Sultân eş-Şehîd beldeler ele geçirdiğinde sizi cezalandırmadığı gibi aksine ihsanlarda bulundu. Siz ise buna er-Reydafrens'e (Fransa Kralı) yardım ederek mukabelede bulundunuz. Onunla Mısır'a geldiniz. Burada da katledilip esir edileceğiniz olaylar başınıza geldi. Hangi defa Mısır için verdiğiniz sözde durdunuz? Ya da buraya karşı hangi hareketinizde başarılı oldunuz? Kısacası sizler bu yerleri Şam memleketlerine yardım etmek, itaat edip onu desteklemek üzere es-Sâlih İsmâîl'den aldınız. Şimdi ise Şâm ülkeleri ve bunun dışındaki yerler benim elimdedir. Benim ise sizin yardım ve desteğinize ihtiyacım yoktur. Bu şekilde İslâm'dan aldığınız yerleri geri verin ve Müslüman esirlerin hepsini bırakın. Başkaca bir şeyi de kabul etmiyorum. Duydukları bu sözler *kafirleri şaşırttı*[66] ve söyle dediler; *biz anlaşmayı bozmak istemiyoruz. Sultân ile birlikte olup yanında yer almak ve bunu devam ettirmek adına merhametini istirham ediyoruz. Valilerinizden şikâyet etmeyi bırakıp, esirleri de serbest bırakacağız*.

Sultân ise *bunu benim bu kışta ve yağmurda Mısır'dan çıkmamdan ve bu askerle buraya gelmemden önce yapmalıydınız*, diye cevap verdi. Kendilerine kampta kalamayacaklarını emredince Frenkler hiçbir sonuç elde edemeden ayrıldılar. Akabinde Sultân **(s.157),** Frenklerin Hıristiyanlık dininin ortaya çıktığı söylenen en büyük ibadetgahı durumundaki Nâsıra Kilisesi'nin yıkılmasını emretti. Emîr-i Cândâr İzzeddîn'i buraya gönderip kiliseyi tamamen tahrip etti. Frenklerden hiçbiri Akkâ Kapısı'ndan çıkmaya ve tek bir söz söylemeye dahi cesaret edemedi.

Yine el-Emîr Bedreddîn el-Aydemirî'yi bir grup askerle birlikte yolladı. Bunlar Akkâ tarafına yönelerek kapılarına hücum ettiler. Daha sonra adı geçen emîr bir kere daha Akkâ üzerine gelerek hayvan sürülerine saldırıp birçoğunu ele geçirdi ve bunlarla birlikte kampa döndü.

Sultân ise her gün çadırının kapısında kurulmuş ve yontulmuş kayadan yaptırdığı üzerinde adı yazılı olan sofada oturmaya devam etti. Kapısına gelen hiç kimseyi geri çevirmiyor şikâyet dilekçesini alıyor ve adaletle muamele ediyordu. Emir ve yasaklardan başka bir şeyle meşgul olmuyordu. Diğer taraftan Kerek'in idaresini düzenlemek ve ahalisinin gönlünü kazanmak üzere buraya hil'âtler ve para gibi hediyeler yollamaktan da geri durmuyordu.

Dârü'd-Davet'in (İsmâîlîlerin) elçileri yanlarındaki hediyelerle birlikte geldiler. Buranın sahibi ve davetin komutanının iki oğlu da geldi. Sultân, onlara ihsanlarda bulunup teveccüh gösterdi.

Öte yandan hiçbir vaktini boş geçirmeyip sahilde ve Şâm'da bir grup emîrin tayinini yaptı. Atadıklarından biri de el-Emîr Alâeddîn Aydegîn el-Bunduktâr idi. Ona, Mısır'da güzel iktâlar ve talbhâne verdi. Aynı şekilde el-Emîr Seyfeddîn el-Kâmilî ve el-Emîr Şemseddîn Sunkur el-Haznedâr el-İmâdî'ye de Şâm'da emîrlik ve talbhâne bağışladı. Hüsâmeddîn el-Ayntâbî'yi Haleb beldesine emîr tayin edip tablhâne verdi. el-Emîr Cemâleddîn Aydoğdu el-Azîzî'nin emrine iyi eğitimli bir grup asker ve Şâm'daki has arazisinden 30 süvarilik bir iktâ yazıldı.

(s.158) Sultân, memleketin halkını ve durumunu karışmış; reayanın malına tasallut edilmiş, ağır miktarlarda vergiler yüklenmiş ve aralarına Frenk casusları karışmış bir halde buldu. Ancak bu toprakların çiftçileri oldukları için öldürmek mümkün olmadı. Bunun için onların üzerine; öldürülüp varisi olmayan kimselerin ve yine yağmalanıp sahibi bulunmayan malların tazminatı için el-Cinâyât adıyla bir vergi yükledi. Böylece sahil beldelerinden ve Nâblus dağlarından çok miktarda vergi toplandı ve Frenklerin gücü kırıldı.

Sultân birkaç kez Hz. Peygamber'in arkadaşlarından Dıhyetü'l-Kelbî'nin kabrine gidip onu ziyaret etti. Yolda Yübnâ'da bulunan Ebû Hüreyre'nin mezarını da gördü.

Sultân'ın, Akkâ üzerine yürümesinin zikri

Sultân 4 Cemâziyelâhir/15 Nisan Cumartesi akşamı atına bindi. Her on süvariden birini yanına aldı. Mihmândâr el-Emîr Şücâeddîn eş-Şiblî'yi çadırında nâib olarak bıraktı. Gece yarısında et-Tûr tarafına yürüdü. Sabahleyin Akkâ'ya yakın ve şehre hâkim bir vadide durdu. Askerlere silahlarını kuşanmalarını emredip onları tertip etti. Şehre karşı

kara tarafında mevzi alıncaya kadar ilerlemeye devam etti. Askerlerden bazılarını bulunduğu yere yakın ve içinde Frenklerden bir grubun bulunduğu burca gönderdi. Burası hemen kuşatılıp lağımlandı. Sultân'ın bu birlikle Akkâ'ya yönelmesi keşif amacıyla idi. Çünkü Frenkler *kimse buraya yaklaşmaya cesaret edemez*, diyorlardı. Sultân gün batımına kadar yerinde kalmaya devam etti. Frenkler ise şehrin kapılarından ve **(s.159)** Tell el-Fudûl'dan bakıyorlardı. Sultân akşama doğru burcun yakınlarındaki çadırına döndü.

Sabah olunca atına bindi. İnsanlar da atlanıp şehre doğru ilerlediler. Frenkler Tell el-Fudûl'un çevresinde hendekler kazıp yollara engeller koymuşlardı. Ayrıca mezkûr tepenin üzerinde saflar halinde durdular. Askerler savaş için hazırlıklarını yaparlarken Sultân bizzat sağ ve sol kanatlara giderek insanları tertip ediyordu. Yüce ve noksan sıfatlardan uzak Allah'ın adını zikrediyor; insanlara da tekbir ve tehlîl getirmelerini emrediyordu. İyi şeyler yapmaya davet ediyordu. Sesler birbirine karşıtı. Kısa sürede atların toynaklarının yanında hizmetliler ile fakir mücahitlerin elleriyle hendekler doldurudu. İnsanlar Tell el-Fudûl'a çıktılar. Frenkler ise şehre kaçtılar. İnsanlar, Akkâ'nın çevresindeki burçları ve surları ateşe verdiler. Ağaçları kesip ürünleri yaktılar. Öyle ki dumandan ve toz bulutundan başka bir şey görünmüyor, kılıçlar parlıyor, mızrak uçları kesiyordu. Askerler öldürüp esir alarak Akkâ Kapısına yürüdüler. Bir saat içerisinde onların kontlarından, şövalyelerinden ve süvarilerinden bir grubu öldürüldü. Atlılarından bazıları da esir edildi. Büyükleri yaralandı ve bela onları sardı. İnsanlar, Frenklere saldırmaya tamah edip süvarilerini hendeklere attılar. Bunların arasında ed-Daviye ve el-İsbitâr'dan bir grup da vardı. Frenklerin kalanları surların bulunduğu taraftaki kapılara doğru kaçıp Müslümanların buraya saldırmasından korkarak hep bir ağızdan *kapı*, *kapı* diye bağırıyorlardı. Sultân, Akkâ tarafına bakan bir tepenin başında durdu. İhsan ve vaatlerde bulunuyordu. Bu sırada **(s.160)** mızraklayıp yere düşürdüğü bir süvari ile Atlas Hân'ın adamlarından Hasan adında biri geldi. Bu adamı düşürmesi sebebiyle Frenkler arasında büyük bir gürültü kopmuştu. Sultân, onu esir aldı. Hasan'a da bir mendil ve 40 süvarilik bir emîrlik verdi. Ardından da şehri hangi taraftan alabileceği ve durumunu öğrenmek üzere bir meşveret tertip etti. Emîrler birbiri ardına kapılara atıldılar. Bugün içinde büyük emîrlerden Cemâleddîn Aydoğdu el-Azîzî dizinden hafif şekilde yaralandı. Nihayetinde insanlar

hep birlikte hamle yaparak Frenkleri hendeklere doğru püskürttüler. Onlardan kısmı da kapılarda helak oldu. Sultân durumu öğrendiğinde el-Emîr Ali eş-Şehrezurî'yi de ileirye yolladı. Bu zat Frenklerle karşılaştıklarında bir süvarinin elindeki mızrağı alıp fırlattı. Akabinde de onlardan savaş teçhizatlarıyla birlikte dokuz atı beraberinde getirdi.

Daha sonra Sultân atının dizginlerini çevirip kampına döndü. Oturup savaşta gayret gösterenlere ihsanlarda bulundu. Bugün gerçekleşen iyi şeyleri anlatan tebşirnameler dağıttı. İkindi vaktine kadar bu şekilde kaldıktan sonra teçhizatını giydi ve atını nakkabların lağım kazdıkları burca doğru sürdü. Lağım ateşleninceye kadar orada kaldı. Burcun içerisinden dört şövalye ve 30'a yakın adam sağ çıkarıldı. el-Emîr Cemâleddîn Aydoğdu el-Azîzî yaralandığında Sultân yanına gidip onu selamladı. Ayrıca kendi elbiselerinden bir teşrif gönderdi.

Daha sonra geceyi geçirip sabahleyin tekrar döndü. Düşmanın beldelerine girip ayrı ayrı inceledi. en-Nâsıra Kilisesi'nin olduğu tarafa geçti. Öncesinde Emîr-i Cândâr İzzeddin Efrem'i gönderilerek burası sökülüp tamamıyla tahrip edilmişti. **(s.161)** Sultân geri döndüğünde et-Tûr'un karşısında inşasını emrettiği el-Maştaba'da oturdu. Mumlu şamdanlar getirtti. Burada bir çadır kurdurup Vezir es-Sâhib Fahreddîn'i çağırdı. Onun yanında inşâ katiplerinden yedi kişiyi daha getirtti. Bunlar: Sâhib Fahreddîn b. Lokman, es-Sadr Bedreddîn Hasan b. el-Mavsılî, es-Sadr Kemâleddîn Ahmed b. el-Acemî (r.a.), es-Sadr Fetheddîn b. el-Kayserânî, es-Sadr Şihâbeddîn Ahmed b. Ubeydullah ve es-Sadr Burhâneddîn idi. Yine ordu katiplerinden: Sâhib Fetheddin b. Sinaülmülk, eş-Şerîf et-Tâhir Şerefeddîn el-Metrisî, el-Kadı Cemâleddîn el-Hanefi ve kalan diğer ordu katiplerini çağırdı. es-Sedidü'l-Müstevfî de onlarla birlikte idi. Sultân; el-Emîr Seyfeddîn ez-Zîbî'yi Emîr-i Alem tayin etti. Dîvânü'l-Ceyş'in yanında durarak ferman yazıp talbhâne teçhiz etti. Atabek de onunla birlikteydi. Talbhâne hizmeti ve emîrler için meralardaki atlardan 500 tane istedi. Önüne birçok hil'atler getirtti. Silahdârlara da nöbetleşe gidip gelmelerini emretti. Misallerin ve fermanların yazılmasına devam edildi. Kendisi de fermanlara imza(tuğra) koyuyordu. Bu gecede Hintli muhafızların hepsine paralar ihsan etti. Aynı süreçte 56 ferman Sultân'ın önüne emîrlerin büyükleri için yazılıp mühürlendi. Vezir Fahreddîn bunları imzalarken Dîvân-ı Hazâin Başkanı Fetheddîn b. Sinaülmülk de orada hazır bulunup imza attı. Bu zat aynı zamanda

Dîvânü’l-Ceyşi’l-Mansure’nin de başkanıydı. el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr da bekleyip fermanları işaretliyordu. Müstevfî de iş tamamlanıncaya kadar orada bekledi.

Sabah olunca Sultân tek başına çekildi. Daha sonra emîrler için talbhane, sancaklar, atlar ve hil’atler hazırladı. el-Emîr Nâsıreddîn Kaymerî’yi sahilde ele geçirilen yerlerin Nâibü’s-Saltana’sı yaptı.

(s.162) Sultân 13 Cemâziyelâhir/24 Nisan Pazartesi günü et-Tûr’dan hareket etti. Sonra es-Sâlihiyye’den bir grup ile askerden başka bir topluluğu Emîr-i Cândâr İzzeddîn komutasında yolladı. Cuma günü Kudüs’e vardı. Ziyaret yerlerini gezdi. Buranın şeyhi ile dış tarafından Kubbetü’s-Sahra’nın üzerine çıktı. Binanın tamire ihtiyacı olduğunu bizzat kendisi gördü. Etrafı gezip kutsal yerleri gezdi. Cuma namazını kılıp sadaka dağıttı. Vakıf işlerini inceleyip tahrir hasılatını ve masraflarını kontrol etti. Vakıfların korunması ve Şam’dan her ne isterse hızlı bir şekilde gönderilmesi için yazılar yazdı.

Hiç kimsenin ekinlere dokunmamasını duyurdu. Hatta Atabek, memlûklarından birini atını beslemek üzere getirdiği az bir kuru ot sebebiyle cezalandırdı. Sultân daha sonra Kerek tarafına yürüdü. Dönmek üzere el-Avcâ’da kamp kurduğunda insanlar uçan bir toy kuşunu elleriyle yakaladılar. Sultân bunu uğurlu saydı.

Kerek’in ele geçirilmesinin zikri

Sultân 23 Cemâziyelahir/4 Mayıs Perşembe günü[67] askeriyle birlikte Kerek önlerine geldi. es-Salt tarafından ve başka yerlerden ahşap merdivenler getirtti. O sırada Mısırlı taşçılardan, **(s.163)** inşaatçılardan, marangozlardan ve sanatkarlardan bir grup et-Tûr’u inşa etmek üzere yanında bulunuyordu. Ayrıca Dımaşk’tan ve diğer yerlerden de bir topluluk getirdi. Bunlar Ayn Câlût’a gittiler. Sultân’ın bunun bir cami inşası için olduğu söylentisini yaymasına karşılık asıl niyeti Kerek üzerine gitmekti. Ahalisi korktu. el-Melik el-Muğis’in çocukları, buranın kâdısı, hatibi, ahalisinden bir grup şehir ile kalesinin anahtarlarıyla birlikte inerek af dilediler. Sultân da istedikleri şekilde yemin edip onlara hoşnut olacakları şeyleri verdi. Üstadüddâr el-Emîr İzzeddîn Aydemir ve Sâhib Fahreddîn b. Sâhib Bahâeddîn’i kaleyi teslim almak için gönderdi. Bu ikisi cuma gecesi akşam namazı gün batımı vaktinde çıkıp kaleyi teslim aldılar.

Cuma sabahının erken saatlerinde surların üzerinde Sultân için dua edildi ve sancakları burçlara dikildi. Sultân da sofra kurdurup okçuların getirilmesini yazdı. Mezkûr Cuma gününün 1/3'ünde atına bindi. Kaleye çıktı ve ahaliye zarar verilmemesini emretti. Kereklilerin eskiden kalan suçlarını, el-Melik el-Muğîs zamanında kendisine ve Bahrîlere karşı olan kötü davranışlarını affetti. en-Nâsıriyye Salonu'nda oturdu. Allah'a bu güzel hediyesinden ötürü şükretti. Dîvânı ve inşâ katiplerini istedi. Kaledeki askerlerin işlerini tertip etti. Buradaki adamları sorduğunda *aylardır onlara hiçbir şey verilmedi* diye söylendi. Bunun üzerine askerlere hazinesinden üç aylık câmekiyye verdi.

Kerek şehrine ihtimam gösterdi. Burasını hâs olarak tayin etti. Ahalisine câmekiyye tahsis etti. Ancak durumda bir değişiklik yapmadı. Bundan başka kaledeki isfahsalarların, kara gulamların maaşlarını arttırdı. el-Melik el-Muğîs'in çocuklarına kaleden istedikleri malları, eşyayı, kumaşları ve bundan başka hizmetçilerin hepsini verdi. Yine emîrlerini, müfredlerini ve askerlerini de onlara bıraktı. Bunların hiçbirisine itiraz etmedi. Hepsi bugün içinde kaleden indiler. Sultân ise kalede Cuma namazını kıldı. **(s.164)** Hatip hutbe okudu ve onun için dua etti. Ardından Kerek'in işlerini tertip etti ve gün batımında kaleden indi. Pazar günü el-Melik el-Muğîs'in oğlu el-Melik el-Azîz'e hil'at ve kumaşla birlikte et-Tavâşî Bahâeddîn Sandal ve el-Emîr Atabek Şihâbeddîn Sülûk'u gönderdi. Bu ikisine ihsanlarda bulundu. Müjde mektuplarının yanında Kerek'e zahire, hububat ve mal taşınması için mektuplar yazdı.

Pazartesi sabahı atına binip kaleye çıktı. İnşa Dîvânı'nı, Ordu Dîvânı'nı, Maliye Dîvânı'nı ve Kerek Dîvânı'nı çağırdı. Araplar ve şehirdekiler için 300'den fazla ferman yazdırdı. Öyle ki ferman yazılıp imzalanıyor ve hemen ardından Sultân bunu imzalıyordu. Başka menşurlar da yazılıp aynı şekilde muamele yapıldı. Sultân'ın önünde yemin etmelerinden sonra sahiplerine teslim edildi. Bunların hepsi bir günde gerçekleşti. Din adamları ve dîvândakiler için de tevkiler yazıldı. İnsanlara yetecek erzak dağıtıldı. Sultân burada Bahrîlerden ve kendi memlûklarından bir grubu görevlendirdi. Üstadüddâr el-Emîr İzzeddîn Aydemir'i Kerek'e nâib tayin edip bunun için bir taklîd yazdı. Şevbek ve civarını da onun idaresine bıraktı. Şehrin ileri gelenleri de yemin ettiler. Bu arada Hıristiyanlar da *İncil* üzerine yemin ettiler. Sultân, Kerek ahalisine şöyle dedi: *Bilin ki sizler eski günlerde bana kötülük*

yaptınız. Ancak benimle yazışıp efendinize ihanet etmediğiniz için sizi affediyorum. Bu sayede size karşı olan sevgimi arttırdınız. Garez ve hıncı unutun. Aranızda mevcut olan fitneyi sürdürmeyin. Daha sonra el-Emîr Ubeyye (Utbe) ile Mehdi oğullarından ve Ukbe oğullarından diğerlerini çağırıp: *Ey Ubeyye! Geçmişte sana ihsanlarda bulundum. Kerek'te maksat hasıl oluncaya değin senin ve diğerlerinin bana yaptıklarına müsamaha gösterdim*. **(s.165)** *Şimdi Allah için senden alınacak olanın dışında hiçbir kimse bir ipini dahi kaybetmeyecek. Yoksa bundan seni sorumlu tutarım. Çünkü bu beldenin ahalisi sarnıçlardaki yağmur sularının dışında başkasını içemiyor. Araplar bunları içtikleri gibi atlarını da suluyorlar. Bu sebeple sarnıçlar hızlı bir şekilde boşalıyor. Köy halkı ise susuz kalıp mahvoluyor*.

Sultân hiçbir Arabın sarnıçlardan su içip ve atını sulamamasını emretti. Onlara, Hicâz'a kadar olan toprakların sorumluluğunu verdi. Kale ile şehri içeriden ve dışarıdan dolaştı. Tamiri gereken yerlerin yapılmasını buyurdu. Buraya mühimmat için bir tezkire yazdı. Şehre mal, koyun ve arpanın dışında bir zerdhane taşındı. Ayrıca aletler, eşyalar, kumaş, 70.000 dinar değerinde aynî, 150.000 dirhem gümüş nakdi para getirildi. Üstadüddâr el-Emîr İzzeddîn'e 30.000 dirhem ve çok miktarda kumaş verdi. Daha sonra çadırına inip burada sabahladı ve yeniden kaleye çıktı.

Çarşamba sabahı yolculuk etmek üzere Kâhire'ye yöneldi. 17 Receb/27 Mayıs Çarşamba günü[68] en güzel şekilde süslenmiş olan şehre girdi ve bir baştan diğerine geçti. Önüne atlastan, attabî ve nesicî kumaşlar serildi. Yanındaki; emîrlere, müfredlere, komutanlara, diğer bütün maiyet erkanına, hizmetlilere ve es-*Siret*'in yazarı bu naçiz memlûka da hil'âtler verdi. Bu sefer yapılmış olanların en büyüklerinden, mutluluğu arttıran, nimetleri birbiri ardına getiren bir seferdi. Öncesinde hiçbir melikin böylesine büyük bir orduyla Akkâ kapılarına gittiği, duvarlarını delip yıkıp yaktığı, Kerek gibi bir yeri aldığı bir sefer duyulmamıştı. Sultân bu arada Kerek'in işlerini de düzenlemiş ve sahil beldelerini ele geçirmişti. Burada binlerce asker görevlendirmiş ve İslam için büyük orduları istihdam etmişti. Onun, Mısır'dan çıkışından tekrardan buraya dönüşüne kadar geçen süre 95 gündü. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira Mutluluk onun yoldaşı, Allah'ın lütfu da onun desteği idi.

Emîrler; er-Reşîdî, el-Borlî ve ed-Dimyâtî'nin yakalanmasının sebebinin zikri

Allah memleket işlerini Sultân'a bıraktığında el-Emîr Seyfeddîn er-Reşîdî ile her şeyi paylaştı ve onu otorite sahibi bir kimse yaptı. Her Cuma onun için huzurunda gül suyu ve bunun dışındakilere kadar her şeyin mevcut olduğu iki softa kurdurdu. Ona her ay birinin değeri 50 dinar olan altın işlemeli iki şapka ve 50 dinarlık tülbent yolluyordu. Bunların dışında birçok iktâsı ve malları vardı. Yine ihsan olarak av kuşlarının, yırtıcı hayvanların, atların yemlerinin câmekilerini de almaktaydı. Ancak er-Reşîdî içmekle meşgul oldu. Maiyeti de ülkede birçok şeyin sahibi oldular. Kendisi de daha başka hoşa gitmeyecek pek çok şey yaptı. Sultân bu duruma kırıldı.

Sultân, el-Emîr İzzeddîn ed-Dimyâtî'ye de hediyeler verip başkalarının önüne geçirdi. Nitekim bu cümleden olmak üzere Gazze şehrinin yarısı da onun elindeydi. Onu hiç kimsenin önüne geçemeyeceği büyük bir adam olarak gördü. Kendisine yolculuğa çıktığında Şâm'dan Gazze'ye ve Fırât'a kadar memleketin her yerinde istediği şeyin geri çevrilmemesi için bir tevki yazdı.

(s.157) Sultân, et-Tûr tarafına sefere çıktığında bu emirlere pek çok ihsanlarda bulundu.

Ancak er-Reşîdî'nin niyetinin bozulup değiştiği haberi Sultân'ın kulağına geldi. Dolayısıyla her hareketini takip ettirmek için peşine casuslar taktı. Kerek Sahibi'nin huzura çağrıldığı dönemlerde Üstadüddâr el-Emîr Şarkûh (Şîrkûh) gelip şöyle dedi: *er-Reşîdî'den bana "Sultân'ın yanına gelme. Zira o seni yakalamak istiyor" şeklinde mektupla bir habercisi geldi. Ben de haberciyi yakaladım.* Sultân da ona *eğer el-Melik el-Muğis, er-Reşîdî için yemin etmiş ise gelmesin. Eğer benimle anlaşmış ise gelsin*, diye cevap verdi. Ancak bununla alakalı er-Reşîdî'ye hiçbir şey belli etmedi. el-Emîr Bedreddîn Beyserî eş-Şemsî'yi Kerek tarafına yolladı. -sonrasında zikredileceği üzere- Adı geçen el-Emîr Bedreddîn'den: er-*Reşîdî tarafından buraya gönderilmiş olan bir mektup yakaladım. İçerisinde Kerek'in teslim edilmemesi ifade ile onları buna teşvik ediyordu. Kendisinin de onlarla ittifak edeceği ve gelip kaleyi teslim alarak onlar adına Kerek'i koruyup yardımcı olacağını bildiren ve yine her şeyi fesada uğratmak için onlarla ittifak yapacağını ifade eden bir mektup ele geçirdiğine dair* bir yazı geldi.

Sultân bunların hepsini gizledi. el-Emîr Bedreddîn Beyserî'ye de dikkatli ve temkinli olmasını emretti.

Sultân, Kerek'e doğru yola çıktığında er-Reşîdî'yi de takip ettirmeye başladı. el-Kefrîn ve Nemrîn'de konakladığında er-Reşîdî'nin memlûkları ve adamlarıyla birlikte önden giderek hücumla Kerek'e girmek istediği haberi Sultân'a ulaştı. Atlanıp ona doğru gitti ve yanında indi. Kendisine yumuşak davranıp, şakalaşarak hiçbir şey hissettirmedi. Daha sonra atına binince er-Reşîdî de atlandı. **(s.168)** Böylece hile savuşturuldu. Sultân el-Emîr Bedreddîn el-Aydemirî'yi bir grup askerle birlikte gönderip er-Reşîdî daha önceden Kerek'e varmasın diye yolların kontrol altına alınmasını emretti. Böylece yolları tutuldu. Sultân, Bedreddîn el-Aydemirî'nin yanına yaptıklarını insanlara göstermek ve onları sakinleştirmek üzere bir katırın üzerinde otağ verdi. Kendisi de Birkatü Zize'de kamp kurdu. O sırada er-Reşîdî'nin bu konuda bir şeyler yapmak istediği belki de atlanıp Kerek'e doğru gideceği haberi gelince ona güzel bir oyun hazırladı. Yakın arkadaşlarından birini göndererek Kerek'in teslim olduğunu müjdeledi. er-Reşîdî bunu duyunca sevinmiş gibi göründü. Müjdeyi getirene hil'ât verdi. Diğer taraftan da Kerek'e hareket etmekten vazgeçti. Daha sonra Sultân, Kerek'e yürüdü. Zikrettiğimiz üzere buranın fethi hususunda Allah'ın takdiri gerçekleşti ve şartlar düzenlendi. Bu arada er-Reşîdî'ye daha fazla yakınlık gösterip ihsanlarda bulunmaktan başka bir şey yapmadı. Nitekim Araplar tarafından hediye olarak kendisine iki at gönderildiğinde er-Reşidî bunlardan biri istedi. Sultân da ona bunlardan en hızlısını yolladı.

Sultân dönerken Gazze'de konakladı. Seher vaktinde adeti olduğu üzere abdest almak için kalktı ve hasekilerinden ayrıldı. Cemaatle birlikte namaz kılmaya özen gösterirdi. Sultân ezandan önce hazırlanmak üzere kalmıştı. O sırada er-Reşîdî ise memlûklarından hazırladığı 300 süvari, ed-Dimyâtî ve el-Borlî ile Sultân'a doğru yaklaşmıştı. Sultân onlarla aldırış etmeyip namazına devam etti. Sonra selam verip kılıcını kuşandı. el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî'nin dışında orada kimse bulunmuyordu. Sultân, *görüşün nedir*? dedi. er-Rûmî *sanırım bunlar hayırlı bir şey için gelmediler* diye cevap verdi. Bu arada el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî de kılıcı olmadan yalnızca belinde av için kullandığı sadakla birlikte geldi. Sultân onun bu halini yadırgadı. Kalavun durumu anladı. Gidip kılıcını kuşandı ve iyi bir ata

binip bekledi. **(s.169)** Hasekiler ve er-Reşîdî'nin grubu çekildi. Sultân atına bindi. er-Reşîdî de gelip adeti olduğu üzere her zamanki gibi Sultân'a yakın bir şekilde durdu. el-Emîr İzzeddîn Ûgân er-Rüknî gelip şaka yaparmış gibi er-Reşîdî'ye *Ey Seyfeddîn! İşte yerini gör. Fakat burası senin yerin değildir.* dedi. Sözlerine onun yerinden ayrılmasına kadar da devam etti. Aynı şekilde ed-Dimyâtî ve el-Borlî de, onunla yürüyüp ayrıldılar.

ed-Dimyâtî ile alakalı başka bir olay daha cereyan etmişti. Sultân, Kerek'i ele geçirdiği sırada el-Melik el-Muğîs'in çocuklarını kaleden indirip onlara hil'at, kumaşlar ve pek çok nimetler bahşetmişti. Ardından çocuklar, Kerek'in altında vadiyi gören ve Sultân'a yakın bir yerde konaklatılmıştı. ed-Dimyâtî de resmî protokolün dışında kimseye sormadan onlar için meşale tutup nöbette kalacak bir grup adam göndermişti. Ancak geceleyin onun memlûklarından bazıları yüzleri peçeli bir şekilde gelip sandıkları kırdılar ve Sultân'ın, el-Melik el-Muğîs'in çocuklarına verdiği kumaşları aldılar. Böylece asker arasında fitne ve karmaşa çıkacağını düşünüyorlardı. Zira hiç kimse de onların ed-Dimyâtî'nin adamları olduğunu bilmiyordu. Olay öğrenilip de bu hususta ayıplandığında ise *ben memlûkları ışıklarla sadece el-Melik el-Muğîs'in çocuklarını korusunlar diye gönderdim* dedi. Ancak Allah bu hileyi ortaya çıkardı. Kumaşlar, onun yakın memlûklarının yanında bulundu. Sultân meselenin farkına vardı. Öte yandan el-Emîr Şücâeddîn el-Mihmandâr meseleyi ed-Dimyatî ile konuştu ise de o ne bunları teslim etti ne de memlûklarından birini cezalandırdı. *Mallardan eksilenlerin zararını ben karşılayacağım* dedi. Bir miktar kumaş getirtti. Kalanların da fiyatının belirlenmesi ve bunun karşılığının onun tarafından ödenmesi kararlaştırıldı. Sultân ise bu arada tek bir kelime dahi etmeyip buna tahammül etti. Mısır'a girip yerleşene kadar kendisini sakındı. **(s.170)** Sonrasında sabahleyin er-Reşîdî'yi çağırıp onu hapsetti. İkinci günde emîrler huzura çıktıkları esnada ed-Dimyâtî ve el-Borlî da yakalanarak mesele çözümlendi. Her şeye rağmen Sultân, onların memlûklarına ve yakın adamlarına iyi davrandı. Maişetlerini onaylayıp bunlardan hiçbir şeyi değiştirmedi. Emîrlerin evlerine kastedilmedi. Sultân bunun akabinde kendisine nasihat eden emîrlerin iktâlarını arttırıp layık olanlara da emîrlik verdi.

Berke Hân'ın elçilerinin gelişinin zikri

el-Melik el-Muğîs'in en büyük oğlu, kardeşleri ve ailesiyle birlikte geldi. Sultân, kendisine 100 süvarinin emîrliğinin yanında hil'at ve tablhane verdi. Yine kardeşlerine, babasının haremine, hizmetindekilere, yakınlarına ve kuzenlerinin büyük küçük hepsine ihtiyaç duyacakları her şeyi bağışladı. Aynı şekilde Kerekli müfredlere de buradaki topraklarının yerine iktâlar verdi. el-Emîr Seyfeddîn ez-Zerzerî, Kerek'in teslimi sebebiyle yapılan görüşmeler esnasında bir mektup vesilesiyle Sultân'ın yanına gelmişti. Günlerden bir gün Sultân, onu gördü. ez-Zerzerî'nin isteği üzerine ona 1000 dinar tahsis etti. Ancak o bu miktara denk bir mülk istediğinde kendisine bir resmi yazı yazıldı.

Sultân, Kerek dönüşünde Gazze'ye yaklaştığında Mısır'daki Saltanat Nâibi el-Emîr İzzeddîn el-Hillî'den: el-Emîr Celâleddîn b. el-Kâdı, eş-Şeyh Nûreddîn Ali başkanlığında Berke Hân'dan bir elçilik heyetinin ulaştığını; yine **(s.171)** el-Eşkerî'nin (Bizans İmparatoru) elçilerinin, Cenovalıların kumandanının er-Rûm sahibi Sultân İzzeddîn'in elçilerinin vardığına dair İskenderiye'den mektuplar geldiğini bildiren bir ulak geldi. Sultân hepsine iyi muamelede bulunulmasını yazdı.

Kaleye yerleşince gelen elçileri emîrlerin ve insanların huzurunda kabul etti. el-Emîr Celâleddîn'in ve eş-Şeyh Nûreddîn'in ellerindeki selam ve teşekkür cümlelerinin yer aldığı mektuplar okundu. Berke Hân ayrıca bu mektuplarda Hülâgû'ya karşı yardım isteğinde bulunarak onun, Cengiz Hân'ın ve ailesinin şeriatına muhalefet ettiğini bildiriyordu. Yine insanları öldürmek üzere her yaptığı fiilin kendisine karşı düşmanlığından kaynaklandığını söylüyordu. İslâm'ın nurunu ikâme etmek, hidayet yurtlarını mamur olan yerlere, Allah'ın zikrine, ezana, *Kur'an* kırâatına ve namaza iade etmek, imamlar ve ümmetin öcünü almak gayesiyle ben ve dört kardeşim, ona karşı her taraftan savaş açtık diyordu. Bundan başka Hülâgû'ya giden yolları tutmak üzere Fırât tarafına bir askerî birlik gönderilmesini istiyor; Sultân'ın, er-Rûm sahibi Sultân İzzeddîn'e yardımcı olmasını tavsiye ediyordu. Mektupların okunmasının akabinde meclis dağıldı.

Sultân elçilere sayısız hediyeler yolladı. Berke Hân için de içerisinde her şeyin yer aldığı hediyeler hazırlanmasını emretti. Elçiler için el-Lûk'da bir davet verdi. Polo oynadığı Salı ve cumartesi günleri ikisinin hatırını soruyor; kendilerine çeşitli armağanlar ve kumaşlar hediye ediyordu. Bu naçiz memlûk (yazar) cevabî mektubu 70 yaprak yarım

tabaka Bağdadî kağıdına yazdı. Muhtevasında cihada teşvik ile alakalı Yüce Allah'ın kitabından ayetler, Resulullah'ın (s.a.v) hadisleri, Mısır hakkındaki **(s.172)** ayet ve hadislerden; Müşriklerle savaştan ve Hz. Peygamber'in cihâd konusundaki örneklerinden; kendisi için çeşitli memleketlerde dua edilen ibadet mekanları ve ziyaret yerlerinden ve pek çok şeyden bahsetmekteydi. Yine bu mektupta teşvik etmek, korkutmak, gönül kazanmak, tahrik etmek, ululamak, ona meylini göstermek, Mısır'daki askerin çokluğunu, vaziyetlerini, olağandan çok olduklarını ve hepsinin İslâm'a yardım konusunda mutabık olduklarına kadar pek çok şey vardı.

Bu mektubu emîrlerin de huzurunda Sultân'a okudum. Kendisi ilaveler yapıyor; Atabek de onu dikte ediyordu. Yazma işinin tamamlanmasının ardından içerisinde şunların yer aldığı hediyeler hazırlandı: Hz. Osman'ın hattı olduğu söylenen kırmızı sırmalı atlas kaplı bir *Kur'ân-ı Kerim*, içi attâbî kumaş ile astarlanmış sırma işlemeli bir sahtiyan, gümüş kakmalı ve gümüş kilitli fil dişi ve abanozdan iskemle (rahle), çok sayıda mükemmel Venedik bezleri, namaz kılmak için namazlıklar, çeşitli renklerde seccadeler, renk renk çeşitli elbiseler, deriden tahtlar, çadır derisinden minderler, sofra için çokça şamdanlar, gümüş kakmalı kalcûriyye kılıçları[69], altın kaplı demir uçlu topuzlar, boynuna geçirilen yerleri gümüşten Frenk tolgaları, altın yaldızlı kalkanlar, örtülü Venedik fenerleri, mum yapmak için yaldızlı ve örtülü makinalar, gümüşten Venedik örtülü fanuslarını, mızrak şeklinde çadır direkleri, gümüşten fanuslar için ayakları kaplı yeterli miktarda çifte meşaleler, gümüş ile **(s.173)** bezeli bir şerit ile başları işlenmiş kaplamalı birçok at gemi, bezenmiş gümüşten levhalar, koşum takımları, süslü eyer kayışları, Harizm eyerleri ve onlara ait örtüler, şerit ve gümüş pullar ile işlenmiş Bulgar keseleri, halkalı Dımaşk yayları, ipek kirişler, gülle atan kirişli yaylar, alaca renkli maymun derileri, gümüşten sofra şamdanları, süngüsü Arap demirinden kanay mızrakları, deri sandıklar içinde eşsiz surette yapılmış oklar, berâm çömlekleri, büyük altın kandiller, gümüşle bezenmiş zincirler, hizmetçiler, ahçı cariyeler, birkaç enteresan papağan, güzel yarış atları, yeter ölçüde Arap pelerinleri, nadir Nûbe hecin develeri, yetişilemez binek hayvanları, eğitimli şebekler, yeterli miktarda hecin takımları, zincirli yularlar, yünden mamul binek çulları, şebekler için Hıtay örtüleri, hepsinin örtüleri koyu kırmızı yünden olan zürafalar…

Bunların hepsinden çok miktarda gönderdi. Ayrıca daha başka nadir şeyler, şaşılacak hediyeler, büyük hükümdarların hazinelerinde dahi eşi bulunmayan armağanlar da vardı. Yine gönderilen hayvanlara bakacak hizmetçiler de bunlara dahil edilmişti. Hepsi çok büyük bir özenle Sultân'ın elçilerine teslim edildi. Zira bunlar hep İslâm'ın menfaati içindi.

Sultân el-Emîr Fâriseddîn Akkûş el-Mes'udî ve eş-Şerîf İmâdeddîn el-Hâşimî'yi, Berke Hân'a gönderilecek iki elçi olarak hazırladı. Hediyeler de onlarla birlikte olacaktı. Elçiler, Efendimiz Halife'den (s.a) fütüvvet elbisesini (şalvar) giydiler. Halife, onları hutbesinde ve namazında arkasında tuttu. Kendileriyle cihadın farzlarının yerine getirilmesi üzerine bir içtimada bulundu. Onlara şifahî olarak Berke Hân'a ulaştıracakları tavsiyeleri, Sultân'ın emeklerine, şeriatı yerine getirmek hususundaki çabalarına, harama götürecek yolları kapatmasına, dinin fenerini yükseltmesine, müşriklerle cihadına, iffetteki sebatına, reaya adalet ve insafla muamelesine teşekkürleriyle birlikte Sultân'ın başı ve sonu olmayan asker ile orduyu topladığını bildirdi. İki elçi için büyük bir tarida hazırlandı. Hediye olarak gönderilecek çeşitli hayvanlar ve kıymetli eşyalar da buraya konuldu.

Yine elçilerle birlikte çok sayıda okçu, naftçı ve çarhçı da gemiye konuldu. Yanlarına bir yıllık erzak yüklendi. Onlara ibadet yerlerinin ziyaret edilmesi emredildi. Sultân, Mekke -Allah şerefini arttırsın-, Medinetü'l-Münevvere – sakininin üzerine en yüce salâtü selâm olsun- ve Beytü'l-Makdis'de hutbelerde kendisinden sonra Berke Hân'a dua edilmesini yazdı. Yine Mekke'ye Berke Hân için umretü'ş-şerîfe yapılması için yazdığım mektubu da Mekke'ye -Allah, şerefini arttırsın- gönderdi. Elçiler 17 Ramazân 661/25 Temmuz 1263 günü yola çıktılar. Sultân'ın akılları durduracak azametine şahit oldular.

Sultân'ın İskenderiye'ye gitmesinin zikri

6 Şevvâl 661/13 Ağustos 1263 tarihinde Sultân beraberinde parlak devletinin maiyeti ve yardımcılarıyla ava çıktı. el-Cîze'den geçerek Terûce'ye ulaştı. Burada birkaç gün kaldı. Sonra avlanmak üzere çöle girdi. Av için bir çember oluşturdu. Böylece pek çok av avladı. Su işleri ve seviyenin eşitlenmesiyle ilgilendi ve hâciblerinden Şücâeddin ez-

Zâhidî'yi bu meseleyle görevlendirdi. **(s.175)** Ayrıca kuyu kazmak ve (kanallardaki) çamuru temizlemek için İskenderiye'den adam getirdi.

Avdan maksadına ulaşınca geri döndü. Din düşmanlarının kanını dökmeyi adet edindiği gibi vahşi hayvanların da kanını dökmüştü. Terûce'ye geri döndü. Buradan İskenderiye'ye yöneldi. Vezir Bahâeddîn daha önce buraya gelmişti. Şehir halkına ihsanlarda bulundu. Hazine için birçok güzel şey topladı. Bunların arasında 95 top/denk kumaş da vardı. Böylelikle hiç kimseyi darp etmeden sayılamayacak kadar çok mal elde etti.

Sultân çadırını şehrin dışına kurdurdu. Şehirdeki evlerde kimsenin kalmayacağını duyurdu. İnsanlar kendilerine iyi muamele edilmesi dolayısıyla huzur içinde evlerinde kaldılar. 1 Zilkade/6 Eylül Çarşamba günü[70] Babü'r-Reşîd'ten İskenderiye'ye girdi. Şehrin ahalisi onu karşıladı. Sultân hazinesini ve mallarını istedi. Emîrlere mertebelerine göre ihsanlarda bulundu. Mal-ı Sehmeyn adı verilen verginin sahiplerine geri iade edilmesi ve yoksullara verilen maaşın devam ettirilmesi için bir emirnâme yazdı. Öte yandan İskenderiye ahalisi her bir kintarlık satıştan ¼ vergi alınması sebebiyle çok sıkıntılıydılar. Sultân evvela bunu düşürüp sonrasında reayası üzerinden tamamen kaldırdı. Polo oynayıp emîrlere hil'âtler giydirdi. Atabek'e 3.000 altın bağışladı. Emîrlere de bu meblağa yakın paralar verdi. Söz konusu miktar onların mertebelerine göre 100 altına kadar düşmekteydi.

Sultân, eş-Şeyh es-Sâlih Kibârî'yi ziyaret etmek üzere hazırlandı. Bir şahıs geldi **(s.176)** ve *es-Şeyh'ten makamına çıkıp yanına girmek için izin istenmelidir* diye haber verdi. Sonra bir başkası geldi. *Şeyh'in yanına girmenin tek yolu aşağıdaki bahçenin içinden geçmektir,* dedi. Sultân, eş-Şeyh el-Şâtıbî'yi de ziyarete gitti. ve nehir yoluyla saltanat makamına döndü.

İskenderiye'de iken limanda zimmetine mal geçirdiği iddia edilen İbn Bûrî adında bir adam onun huzuruna getirildi. Bununla ilgili evraklar kendisine verildi. Yine benzer belgelerle el-Mükerrem b. ez-Zeyyât adlı bir başka bir adam getirildi. Sultân 7 Zilkade/12 Eylül Çarşamba günü el-Atabek'i, veziri, kadıyı, fakîhleri çağırdı. Belgeler okundu. Sultân adı geçenlerin yaptıklarını çirkin bularak açılan bütün zulüm kapılarını kapatmaya başladı. Bununla alakalı şöyle demişti: *Bilin ki ben araziler ve topluluklar, adamlar, kullar, cariyeler ve hurmaların takvimine*

(hasadı) Allah için 600.000 dinar harcadım. Allah karşılığında bundan daha fazlasını bana verdi. Hesap defterlerini istedim. Cümle haksız vergileri kaldırdıktan sonra bunu da arttırdım. Kim Allah'a bir şey tasadduk ederse bunun karşılığında ondan hayrını alır. Daha sonra el-Bûrî'nin teşhir edilmesini emretti.

8 Zilkade/13 Eylül Perşembe günü Dârü'l-Adl'e oturdu. Adaleti yaydı. Bunun sonrasında limanın Frenk kadınlarından temizlenmesini emretti. 13 Zilkade/18 Eylül Salı günü[71] Kâhire'ye dönmek üzere yola çıktı. **(s.177)** Terûce'de konakladı. Araplara at yarışı yaptırdı. Onlardan 2000 süvari toplandı. Yarışa süvari askerlerinden bazıları da katıldı. Yarışın mesafesi gözlem yerinden yeleşimin yakınlarındaki tepeye kadardı. Sultân tepenin üzerinde durdu. Mızraklar diktirdi. Bunların üzerinde içlerinde para olan atlas ve attâbî elbiseler vardı. Bir saat geçmeden bütün süvariler kartal gibi bunlara yönelmişlerdi. Her binici gözü yarış için konan ödüldeydi. Ancak Sultân atlardan hiçbirine tamah etmedi.

8 (7) Zilkade/12 Eylül Çarşamba günü el-Bîre ve Haleb taraflarından sayıları 1200'ün üzerinde olan Moğol ve el-Bahâdırîyye'den bir topluluğun âmân istemek üzere Sultân'ın katına geldiklerini bildiren mektuplar geldi. Sultân, onlara iyi muamele edilmesini yazdı. Sultân, Mısır toprağına ulaşmasının ardından Nil'in suları sürekli olarak artmaya başladı.

Kâhire'ye ulaştığında İskenderiye'nin kadılığı hususunda düşünmeye başladı. Buraya başka birinin atanmasını münasip gördü. Tercihini zâhid ve âbid bir adam olan el-Fakîh el-Âlim Burhâneddîn el-Malikî'den yana kullandı. Kendisi Fustat Mescidi'nde ikamet ediyordu. Sultân, onu İskenderiye Kadısı tayin ederek buraya yolladı. Hutbeler ise el-Kâdı Zeyneddîn b. Ebi'l-Ferec'in sorumluluğuna verildi. Bu tedbir ile mesele halloldu.

Bu senenin 30 Zilkade 661/5 Ekim 1263'te Sultân, Kâhire'ye indi. el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî, el-Emîr Alâeddîn el-Hâc Aydoğdu er-Rüknî **(s.178)** el-Emîr Hüsâmeddîn b. Berke Hân döndüler. 5 Zilhicce/10 Ekim Çarşamba gecesi el-Emîr Hüsâmeddîn b. Berke Hân vefat etti. Sultân şehre indi ve cenazeye katılıp alay ile yürüdü.

Amân isteyen Tatârların ulaşmasının zikri

Sultân'ın, Tatârların gelişi ve onlara ikamât hazırlamak hususundaki ihtimamımdan daha önce bahsedilmişti. 6 Zilhicce/11 Ekim Perşembe günü geldiler. Sultân, kendilerini karşılamak üzere melekler ve melikler çevresinde olduğu halde atlandı. İslâm milleti de onun tarafından korunmaktaydı. Tatârlar yaklaşıp gecenin ortasında bir dolunay ve yavruları arasında bir aslan gibi olan Sultân'ı gördüler. Atlarından inip yer öptüler.

es-Sîret yazarı şöyle dedi: Zulümden sonra onu yüceltip İslam'ın yardımcısı olan hükümdara dua etmek gereklidir. Kendisi atının üzerinde iken Tatârlar meliklerine önünde yer öptüren hükümdar ile Tatârların, eşlerini şaraphânelere göndermesini istedikleri hükümdar arasında fark vardır. Yine Müslüman ve kâfir hükümdarların kendisinden af ve anlaşma istedikleri bir hükümdar ile **(s.179)** kâfir hükümdarlarına rehineler verip onlardan emniyet ve güvence arayan hükümdarlar arasında; kâfirlerden topraklar ve kaleler ele geçiren hükümdarla, şehirlerden, kalelere, eşlerden çocuklara ve mallara kadar korunacak her şeyi kafirlere teslim eden hükümdarlar arasında da fark vardır.

Âmân isteyen Tatârlar için el-Lûk'da evler inşa edilmişti. Cuma günü kendilerine hil'ât giydirildi. Sultân, Hüsâmeddîn Berke Hân'ın kabrinin yanına indi. Tatârlar, onunla el-Camiü's-Sâlih'in kapısının yanında karşılaştılar. Tatâr askerlerinin komutanı ve Ayn Câlût'da öldürülen Kitboğâ Noyan ile diğer Tatâr büyüklerinin Züveyle Kapısı'nın üzerinde asılı olan başlarını gördüler.

(s.180) Tatârlar, Sultân'ın ihsanlarıyla rahat bir şekilde yaşadılar. Her biri gördükleri iyilikler üzerine *Keşke kavmim de bunu kavmim de bilseydi*[72], diyordu. Sonrasında onlardan bir başka büyük topluluğun geldiği haberi ulaştı. Sultân bunları da iyi karşılamak ve buluşmak üzere hazırlandı. Ardından bir başka grup daha geldi. Onlara da aynı şekilde davranıldı. Bu üç seferde Tatârların büyüklerinden hizmete vasıl olanlar şunlardı: Türk memleketinin çoğunu ele geçiren Kermûn Ağa, Amta Aga, Nûka Ağa, Cebrâk Ağa, Kenan Ağa, Tabşûr, Tâsfiye, Hâtu, Sacta, Hocâlâ, Uckurkâ, Arkarak, Salâgiye ve Mikadem… Bunlar kendilerinden evvel gelen Sarâgân Ağa ve beraberindeki Tatâr emîrleriyle bir araya geldiler. Hepsi derhal emîr yapıldı. Sultân,

kendilerine İslâm'ı tebliğ etti. Onun mübarek eliyle Müslüman olup sünnet edildiler.

(s.181) Bu sene içinde Sultân'ın hemşerisi ve yakın maiyetinden Emîr-i Âhûr Bahâeddîn, At Pazarı'nda ahırlar için alınacak atlar sebebiyle meydana gelen bir olayda münadilerden birini dövdüğünden Sultân'ın huzuruna getirildi. Zira adam evine taşındıktan sonra ölmüştü. Bu mesele Sultân'a ağır geldi. Bahâeddîn kaçıp saklanmak istedi ve şefaatini istemek üzere el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî'nin yanına sığındı. Kalâvûn, Atabek'in yanına girdi. Ölen adamın çocukları için mallarından 5.000 dirhem para, 100 irdeb erzak ve elbise çıkarttı. Bunları kan pahası olarak, Bahâeddîn adına Atabek'e sundu. Böylece varisler babalarının, Allah'ın kaza ve kaderiyle öldüğünü kabul ettiler. Atabek, Sultân'ın huzuruna çıkıp bu meseleden bahsetti. Sultân kızdı ise de Atabek, ona şöyle dedi: *Sen şeriat ve aramızdaki hukuk için sinirleniyorsun. Bu cinayet kazara ya da bilerek yapılmıştır. Bu da onun diyetidir.* Ayrıca büyük emîrler de şefaat ettiler. Böylece Sultân hakikate teslim olan biri gibi sessiz kaldı. Bu onun en yakınında olanlara karşı takındığı tavırdı. Uzak olanlara ne yapılabilirdi ki?

Bu sene içinde Hâm Camisi'nin inşasını emretti. Çadırını caminin sağ tarafına kuruldu. **(s.182)** Burası için mihraplar ve kapılar yaptırdı. Ayrıca içeride de Sultân'ın namaz kılması için bir maksûre inşa edildi.

Bu sene içinde Yemen elçisi beraberindeki hediyelerle birlikte geldi. Elçi ayrıca yanında Sultân'a yakın olan emîrlere de hediyeler olduğunu beyan etti. Sultân bunların tayin edilecek biriyle kendisine gönderilmesini emretti. Emîrlere de hediyeleri kabul etmeleri için izin verdi.

Sultân bu sene içerisinde askerleri teftiş etti. Bunun için her pazartesi ve perşembe günü oturdu. Bakılıp incelenmedik tek bir arz dahi kalmadı. Hangi asker amirinden şikayetçi olduysa ona karşı adaletli olunmasını emretti.

Bu sene içinde Sultân başkent Kahire'deki nüfusun arttığını ve burada farklı mezheplerin alimlerinin toplandığını gördü. Kâdı'l-kudât Taceddîn'e dört mezhepten naibler atamasını emretti. Bir Hanefî ve bir Mâlikî kâdısına vekalet verildi. Hanbelîlerin azlığından ötürü bir onlardan bir kâdı atanmadı ise de kendileriyle bir anlaşma yapıldı. İnsanlar bu şekilde rahatladı.

Bu sene içinde Sultân, Hefâce Araplarını teçhiz etti. Irak ileri gelenlerine hil'âtler gönderdi. Şîrâz sahibi ve diğerlerine yazıp Hülâgû'ya karşı kışkırttı. Hefâce emîrlerinden bir topluluk geldi. Onlara fütüvvet elbisesi giydirdi. Ardından da İzzeddîn Aydemir el-Atabekî'yi elçilik göreviyle Şîrâz ve diğer yerlere gitmek üzere Arap emîrleriyle birlikte hazırladı.

Sultân, Kal'âtü Cebel'in altındaki Dârü'l-Adl'in imar edilip yenilenmesini emretti.

ve 622/1263-1264 senesi başladı.

Sultân bu yıla adalet ve hak dağıtarak başlamak istedi. Dârü'l-Adl'e geldi. Nâsireddîn Ebî Bekr de onun huzuruna çıktı. **(s.183)** el-Melik el-Muîz döneminde kendisine ait bir bahçenin ikta sahipleri tarafından elinden alındığı hususunda şikâyette bulundu. Kanıt olarak da bahçenin Ordu Dîvânı'na ait olmadığını içeren bir senet çıkarttı. Sultân, bahçenin, iadesini emredip gasp edilen hakkını ona geri verdi. Hakkın yıldızı onun ufkundan yükseldi.

Sultân'a mühürlenmiş bir mektup getirildi. Bunun kimden olduğunu araştırınca sahibinin zenci bir köle olduğu anlaşıldı. Mektup okundu. İçinde Hanbelîlerin Şeyhi el-Kâdı Şemseddîn'in, yeni medresede Hanbelîlere yer vermediği ve kâdı tayininde bulunmaması sebebiyle Sultân'a beddua ettiği ve devletinin sona ermesi temennisinde bulunduğu şeklinde bir suçlama yer alıyordu. Köle adı geçen Şeyh ile alakalı kötüleyici şeylerden de bahsetti. Ancak bunlar şeyhe okunduğunda kendisi yapmadığı hususunda yemin edip şöyle dedi: *Bu köle benim hizmetimdeydi. Onu kovdum*. Sultân da *bana hakaret etsen de beraat ettin* diye karşılık verdi. Kölenin dövülmesini emretti ve ona 100 sopa vuruldu.

Sultân, Kâhire ve Fustat'ta kadınların sarık sarmamalarını, erkekler gibi süslenmemelerini üç günün sonunda bunu yapanların üzerlerindeki elbiselerin zorla alınacağını ilan ettirdi.

Bu senenin Safer/Aralık 1263-Ocak 1264 ayında gelen hacılar Mekke'deki hutbenin Sultân adına okunduğunu, Beytü'ş-Şerîf'in (Kâbe'nin) anahtarlarının nâib olarak gönderilen İnşâ Kâtibi es-Sadr Cemâleddin Hüseyn el-Mavsılî'ye teslim edildiğini naibin ise bunun yerine yanında getirdiği kilidi kullandığını ve Kabe'nin girişini açık tutarak kimseden tek bir dirhem almadığını haber verdiler. Allah,

Kâbe'yi reayanın bir araya geldiği güvenli bir yer yapmasından ötürü kendisine **(s.184)** bu ödülü vermiştir.

Bu senenin başlarında Sultân, et-Tavâşî Şücâeddîn Mürşîd el-Hamevî'yi çağırdı. Şücâeddîn geldi. Sultân, kendisiyle Hamâ sahibinin kendisini eğlenceye vermesi hususunda konuştu ve *ona yazıp bu gafletinden dolayı ikaz ettim. Şerefeddîn Abdülazîz Şeyhü'l-şüyûh'u istedim. Bu mesele hakkında ona gönderdim. Ancak hiçbir faydası olmadı,* dedi. Akabinde *bu şehrin menfaati için sana güveniyorum. Çünkü sen dindar, hayırlı ve cesaret sahibi bir kişisin* diye devam etti. Daha sonrasında onun bütün askere alma, ordu içerisinde Yezek birliklerinin oluşturulmasını, bunların teçhizatlarının tamamlanması ve konuyla alakalı bütün diğer işleri üstlenmesini kararlaştırdı. Kendisine bir taklîd-i şerîf yazıldı ve et-Tavâşî de bunun akabinde yola çıktı.

5 Safer 662/8 Aralık 1263 Pazar günü[73] alimler Zâhiriyye Medresesi'nde toplandılar. Hafızlar da geldi. Hanefîlerin derslerine es-Sadr Mecdeddîn b. es-Sâhib Kemâleddîn b. el-Adîm ve Şafiîlerin derslerine eş-Şeyh Takîyeddîn b. Rezîn tayin edildi. Kıraat derslerinin başına Fakîh Kemâleddîn el-Mahallî ve hadîs derslerine ise Fakîh Şerefeddîn ed-Dimyâtî atandı. Derslerin hepsi medresenin eyvanında verildi. Oradakiler için sofralar kuruldu. **(s.186)** Bu senenin Safer/Aralık 1263-Ocak 1264 ayında Sultân avlanmak için Evsim tarafına çıktı. Oradan da el-Gârbiyye'ye yöneldi. Buranın ahalisi, Vali İbn Hümâm'dan şikâyette bulundular. Sultân avlanmak için gezmeye başlamıştı. Şikâyet sahiplerinden birini gizlice bir kenara çekti. Ona yukarıda zikredilen durumu, nâiblerinin, hizmetçilerinin ve idarecilerinin durumlarını sordu. Valinin kötü fiillerini öğrenince kendisini yakalayıp cezalandırdı ve azletti. Yerine bir başkasını vali tayin etti. Ayrıca Hıristiyan Kıptlardan İbn Hallûf adlı birinin insanlara zulmedip eziyette bulunduğunu öğrendi. Bu zatın yakalanıp asılmasını emretti. *es-Sîret* yazarı şöyle dedi: Adı geçen şahıs Hz. Peygamber (s.a.v.) mübarek nübüvvetine yaraşmayacak şekilde hakarette bulunmuştu. Ardından Müslüman olmuş ise de hemen sonra yine dinden dönmüştü.

Sultân, Dimyât'a gidip buradaki yarımadayı ziyaret etti. Sonrasında Eşmûm'a döndü. Oradan da Menziletü İbn Hassûn'a geçti. Burada avlandı. Ardından ise es-Şarkiyye tarafına döndü.

11 Safer 662/14 Aralık 1263 Cuma gününde Hıms Hâkimi el-Melik el-Eşref Muzaffereddîn Musa b. el-Melik el-Mânsur İbrahim b. el-Melik el-Mücahîd Şîrkûh b. el-Emîr Nâsireddîn Mahmûd b. Esededdîn Şîrkûh b. Şâdî (Allah, hepsinden razı olsun) bir oğlu veya kardeşi olmadan yani vârissiz vefat etti. Sultân nâiblerini gönderip şehri teslim aldı. 17 Safer/20 Aralık günü Bedreddîn Bîlîk el-Alâî'nin şehri teslim aldığına, buraya ve yine aynı şekilde er-Râhbe ve ed-Deyr'e, Sultân adına atamalar yaptığına dair haberci ulaştı. Öte yandan Sultân bilhassa er-Râhbe'ye 20.000 altın gönderdi.

Bu tarihte el-Emîr Cemâleddîn en-Necîbî'den Harrân'a **(s.187)** Cemâleddîn el-Câkî'yi, er-Râkka'ya da başka bir emîri atadığına dair bir mektup geldi.

Bu ay içerisinde Frenkler, Sultân'ın nâiblerinden kendilerine ait beldelerde büyük miktarlarda ürün ekimi ve mallarını takviye etmek üzere izin istediler. Onlarla olan anlaşma hasat zamanına kadar uzatıldı. Bu doğal bir durumdu. Çünkü Frenkler zahirelerinin hepsini bu mahsulden çıkartıyorlardı. Ancak her şey Yüce Allah'ın buyurduğu gibi gerçekleşir: *Onu harcayacaklar. Sonrasında bu onların üzerine bir pişmanlık olacak ve mağlup edileceklerdir*[74]. Bu tamamlandığında İslâm'ın kılıçları, ürünlerin hasadından evvel onları biçecek ve bunlar nakledilmeden Allah'ın yazgısı onların üzerinde gerçekleşecektir.

Bu senenin Şabân/Mayıs-Haziran 1264 ayında Sultân, İskenderiye yakınlarındaki el-Leyûne kuyularının inşasının tamamlanmasını emretti.

Bu sene içerisinde Dehlek ve Sevâkin sahiplerinin bu denizde ölen tüccarların mallarına el koydukları haberi geldi. Onları ikaz etmek üzere halka'dan Bedreddîn b. ed-Dâye'yi gönderdi.

Bu sene içinde Sultân'a ait atların ve develerin yemleri için olan ölçü(vergi) yeniden belirlendi. Bunun değeri 50.000 altın idi. Bu meblağ azaltıldı. Atların sayısı ise arttırıldı. Allah, onu bununla görevlendirmişti. Atların çoğaltılması hususunda Allah'ın yüce kitabına danıştı ki orada Yüce Allah şöyle buyurmaktaydı: *Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın*[75]. Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle dedi: *Atın alnına kıyamet gününe kadar hayır düğümlenmiştir*[76]. Yine Hz. Peygamber; *Atlar* **(s.188)** *üç sınıf insan içindir. Biri için sevaptır. Bir diğeri için örtü diğeri için ise günahtır. Atın kendisi için sevap olduğu kişi onu, Allah yolunda*

bağlamıştır ve bunu bırakmaz. İşte bu onun için sevaptır. Onu her şeyi olan bir merada otlatırsa sevaptır. Eğer ki at burada bir ya da iki mesafe koşturursa (oynarsa) attığı her adım sahibine sevaptır. Atı nehre getirip oradan su içirirse bunun her damlası sevap olur. Hatta atın gübresi ve idrarı bile sevap sayılır. Atın perde olduğu kişi ise ondan iffeti, nezaket ve güzelliği için faydalanır. Hakkı dışında sırtına yük yüklemez. At da o kişiye fakirlikte ve yoklukta perde olur. Atın üzerine günah olduğu kişi ise onu övünmek, kibir, insanlara riya ve gösteriş için bağlar[77]. Her bir kimse biliyor ki bu Sultân atlarını mücahitlerin onlara binmesi için Allahü Teala'nın yolu dışında başka hiçbir yere bağlamaz. Ona ne kadar çok sevap vardır. -Allah bunu ona en büyük hazine kılsın-

Fiyatların artması üzerine Sultân'ın, Dârü'l-Adl'de oturmasının zikri

Bu senenin Rebîülâhir/Şubat ayında fiyatlar arttı. Bir irdeb 100 Mısır dirhemine yaklaştı. Sultân durumu düzeltmek amacıyla fiyatlandırma (narh) emretti. Ancak vaziyet kötüleşti ve ekmek bulunmaz oldu. Gelişmeler üzerine Sultân, fakirlerin kalenin altında toplanmalarının duyurulmasını emretti. 7 Rebîülâhir/7 Şubat Perşembe günü Dârü'l-Adl'de oturdu. Burada ilk olarak pahalılık meselesini konuştu. Fiyatlandırmayı (narh) kaldırdı. Tahıl ambarlarındaki görevlilere her gün 500 irdeb tahıl satmalarını; Bunu da Allah'ın takdir ettiği üzere 2 vayba[78] olacak şekilde düşkünlerin ve dulların dışında kimsenin satın almamasını bilhassa onlara satılmasını yazdı. Sultân'ın hâcibleri kalenin atına indiler. Fakirlerin **(s.189)** isimleri yazıldı. Sultân; Kâhire ve Mısır ile buralara bağlı yerlerdeki isimlerin yazılması için her bir tarafa hâcib gönderdi. Ayrıca *vallahi elimde herkese yetecek zahire olsa onu ücretsiz dağıtırım* dedi. Her şey hesaplanıp listelendiğinde Sultân onlardan birkaç binini üzerine aldı. Oğlu el-Melik es-Said'in nâibleri için de aynı rakamlar verildi. Listeler Ordu Dîvânı'na getirildi. İsimler yazıldı. Her bir emîre gücü ölçüsünde bir grup verildi. Fakirler emîrler, ordu mensupları, müfredler, halka, komutanlar ve Bahrîler arasında paylaştırıldı.

Türkmenler ve aynı şekilde Kürtler için birer bölge ayrıldı. Sultân her fakire üç ay yetecek zahire verilmesini emretti. Emirlere, nâiblere, ekabirden kimselere, tüccarlara, şahidlere ve hali vakti yerinde olanlara fakirleri teslim etti. Bu durum dilenciliğin ortaya çıkmasını engelledi.

Sultân şöyle dedi: *Bu düşkünlerin hepsini bugün yarısı içinde topladık. Her birine ekmek alıp yemeleri için yarım dirhem verin. Yarına kadar işler düzene girer*. Onlar için hazineden de yüklü miktarda para harcandı.

Ahbârdan nakledilene göre bir hadîs-i kudsî'de şöyle buyurulmaktadır: *Allah merhameti olanlara rahmetle muamele eder. Sizler yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki semadakiler de size merhamet etsinler*[79]. Vezir, körlerden bir grubun, Atabek de Türkmenlerin gereksinimlerini yüklendi. Sultân'ın maiyetinden, dostlarından, haciblerden, valilerden valilerden, mansıp, rütbe ve servet sahiplerinden halkan bir topluluğun bakımını üstlenmedik kimse kalmadı. Bu Sultân'ın iyi niyetiyle oldu. O, Kahire Valisi Sârimeddîn el-Mes'udî'ye *100 fakiri al ve Allah için doyur* dedi. Vali; bunu yaptım ve daimî olarak onların bakımını üstlendim diye cevap verince Sultân da *bunu kendin için yaptın. 100 kişiye de benim için bak* diye karşılık verdi. Sârimeddîn, 100 fakir (daha) aldı. İnsanlar depo ve mahzenleri açmaya ve sadaka dağıtmaya başladılar.

es-Siret müellifi şöyle dedi: **(s.190)** 597/1200-1201 senesinde el-Melik el-Âdil zamanında oğlu el-Melik el-Kâmil'in idaresinde meydana gelen kıtlıkta buğdayın irdebi 80 Mısır dirhemine ulaşmıştı. İnsanlar birbirlerini yemişler ve hiç kimse bu güzel tedbirleri alamamıştı. Yine Mısır halifelerinden biri olan el-Müstansır el-Alevî zamanında gerçekleşen bir kıtlıkta da açlık ve belalar yayılmıştı. Öyle ki sarayına giden vezirin katırına el koyulmuş ve insanlar onu derhal yemişlerdi. Ancak sonrasında asılmışlardı. Ayrıca ağaç kabukları da yenmişti. Zikrettiğimiz gibi bu sene içinde fiyatlar arttı. Ancak Sultân'ın hayırlı sünneti dışında bir şey gerçekleşmedi. Fiyatlar 20 dirheme kadar düştü. Fakirler azaldı ve refah çoğaldı.

Bu vakitte Darphane çalışanlarından Sultân'a arz dilekçe iletildi. Dirhem darbının durdurduğunu ifadeyle Nâsırî dirhemlerin darbının kaldırılmasını istediler. Ayrıca kefaletlerinin 250.000 dirhem olduğunu söylediler. Sultân da *bu miktardan 50.000 dirhem düşürün ki insanların gelirleri kayba uğramasın*, dedi.

Sultân 23 Rebîülâhir 662/23 Şubat 1264'te el-Emîr Hüsâmeddîn el-Çevgendâr el-Azîzî'nin kızlarının babalarının mirasından dîvâna vermeleri gereken meblağın bağışlanmasını emretti. Bunların tamamı

400.000 Mısır dirhemi idi. Ayrıca yine ona ait emlak, erzak ve atları da kapsamaktaydı.

Bu cümleden olmak üzere hiçbir emîre bu kadar bir miras bahşedilmemişti. Bu emîr, Tatârlar, malını mülkünü yağmaladıklarından ötürü Haleb'ten Dımaşk'a çok düşkün bir şekilde gelmişti. Sultân, kendisine ihsanlarda bulunup iktâlarını arttırdı. Bütün bunlar toplanana kadar kolladı. Bunduk atarken onu da davet edildi ve kendisine pek çok şey gönderildi. İşte bu serveti **(s.191)** başından sonuna kadar ona bağışlayarak sonrasında da kızlarına armağan eden Sultân'dı. Öyle ki kendisinin hizmetinde ölen herkese karşı yeminini koruduğu gibi varislerinin işleriyle ve onlara kalan mirasla ilgilendiği bilinirdi.

Aynı şekilde sahil beldelerinin fethi sırasında Nâibü's-Saltana olan el-Emîr Nâsıreddîn Kaymerî'nin kardeşi el-Emîr Şihâbeddîn el-Kaymerî vefat edip Allah'ın rahmetine kavuştuğunda Sultân onun ıktaları ve 100 Tavâşîlik mirasının oğluna verilmesini emretti. Diğer taraftan el-Emîr Nâsıreddîn sahil emîrlerinden biri olan Sermîn Valisi Şücâeddîn'i Frenklerden bir gruba elçi gönderdi. Ancak başka bir fırka onunla karşılaşıp esir aldı. Sultân da geçim vasıtalarını şartlarında hiçbir değişiklik yapmadan faydalansınlar diye kardeşleri ve hizmetçilerine bıraktı. İşte bütün bu cömertlikler kalpleri kazanıyordu.

Ermeni Hakiminin (Allah, onu zelil kılsın) Haleb üzerine yürümesi ve mağlup olarak geri dönmesinin zikri

Bu sene içinde Ermeni Hâkimi Heytum (Hetûm) b. Konstantin (Allah, onu zelil kılsın) Hülâgû'nun (Allah, onu rezil etsin) yanından geldi. Döndüğünde ülkesine dönmeyip Rûm Sahibi Sultân Rükneddîn'e gitti. Ancak adı geçen Sultân ona karşı ani bir saldırı yapmaya niyetlendi. Bunun sorumluluğunu da Türkmenlerin üzerine yıkmayı düşünüyordu **(s.192)** Ancak Heytum bu kurnazlığı anladı. Hülâgû'nun ülkesinin kâdısını Sultân Rükneddîn ile anlaşmak üzere yanına almıştı. Ermenî Hâkimi bu zata birçok hediyeler verip kendine meylettirdikten sonra *Tatârlardan bir bölük gelip beni korumadıkça Rûm ülkesine girmeye gücüm yetmez* dedi. Kâdı, Rûm'da bulunan Tatârlara bir mektup yazdı. Onlardan 400 süvarilik bir birlik geldi. Bundan sonra harekete geçtiler. Rûm sahibi, Hülâgû'nun kadısı sebebiyle onu yaya olarak karşıladı. Ermeni ise atının üzerindeydi. Rükneddîn her ikisine de

güzel hediyeler takdim etti. Bu hediyeler arasında 400 at, 40.000 dirhem, altın ve gümüş kapkacaklar, katırlar ve diğer şeyler vardı. Ermeni de dört tane kaleyi ona teslim etti. Hepsi birlikte Heraklia (Ereğli)'ye gelip yemin ederek ittifak yaptılar.

Ermeni Hâkimi, İslâm beldeleri karşı yürümek üzere ülkesindeki rezil askerleri toplamakla ilgilendi ve hareket etti. Serfendikar Kalesi[80] önüne geldiğinde askerlerine üç gün boyunca burada kalacaklarını duyurdu. Askerlerinin arasında Benû Kilâb'tan 1.000 süvari vardı. Bunlar Ayntab tarafına yöneldiler.

Sultân haber toplamaya verdiği önem sayesinde onların bu ittifakını öğrenmişti. Hamâ ve Hıms askerlerine haber gönderdi. Bunlar yola çıktılar. Memlûk Ordusu'ndan bir birlik Ermenilerin üzerine saldırarak kumandanlarından birini esir ettiler. Onun için 100 çift hörgüçlü deve fidye alındı. Ermeniler mağlup olup kaçtılar. İçlerinden 30 kişi öldürüldü. Ermeni Hakiminin akrabası olan Humûs Sahibi Baron Vahram ağır şekilde yaralandı. Ermeniler, Rûm ülkesinden bulunan 700 süvariyi gücündeki Tatârlara yazarak Şâm'a yürümek üzere çağırdılar. Hârim'e vardıklarında şiddetli bir kar yağışı meydana geldi. **(s.193)** Bahsi geçen zorba Antakya'ya da yazıp yardım istemişti. Buradan hepsi de Tatârlara benzemek üzere Serkucat giymiş olan 150 süvarilik bir yardımcı birlik gönderildi. Hârim yakınlarında bir araya geldiler. Fakat Yüce Allah, onlara neredeyse helak olacakları derecede kar ve yağmurlar gönderdi.

Düşmanın haberleri geldiğinde İslâm askerleri de onların üzerine yürüyüp ikmal hatlarını kestiler. Böylece düşman korkup gerisin geriye döndü. Heytûm'un adamlarından 120 süvari, 30 Tatâr, Antakya süvarilerinden altı kişi ve bir grup yaya helak oldu. Meleklerin ve meliklerin, gökyüzünden bazen yıldırımların bazen de sürekli yağan yağmur ve karların desteklediği bu Sultân'ın niyeti ile İslâm zafer kazandı. Düşmanın tamamı onun kutlu haberleriyle mağlup edildi. -Allah, onun saltanatını arttırsın. İmânı ile şirkin hakkından gelsin.-

Bu sene içinde İskenderiye Kanalı tıkandı ve girişleri doldu. Bu denizi İskender'in açtığı söylenir. Kanalın suyu İskenderiye'ye taştı. İskender-i Sânî olan Sultân el-Melik ez-Zâhir bu hayrı gerçekleştirdi. Emîr-i Cândâr İzzeddîn'i bu kanalın imarı için gönderdi. İzzeddîn gelip en-Nakîdî denilen yeri kazdı. Burada es-Sultân el-Melik es-Sâlih'in

hatırasına bir mescidin inşasını emretti. Allah, ona rahmet etsin. Zira es-Sultân el-Melik es-Sâlih diğer hükümdarlardan fazla bu kanalı ayrı tutar ve önem verirdi. Ancak kanal harcanan onca mala rağmen maksat hasıl olmamıştı. Nazâr-ı Devâvîn'in çalışanları bu işi üstlendi. Allah bu hasenatı Sultân'ın zamanına kadar geciktirdi. Aynı şekilde Beni Nasr Adası'nın sulamasının birkaç senedir azaldığı haberi gelince Büyük Üstadüddâr el-Emir Cemâleddîn Musa b. Yağmûr'u **(s.194)** doğruca bu iş için gönderdi. O da bu hususta büyük bir ihtimam gösterdi. Sultân da ümmetin faydasına böyle işlere sebep olmak ve onlar için rahmet aramak (dilemek) adına gayretini sürdürdü.

Bu senenin Cemâziyelevvel/Mart ayında Sultân, Emir-i Âlem Seyfeddîn Balabân ez-Zeynî'yi kalelerin ve şehirlerin işlerinin tanzim edilmesi, Hamâ ve Haleb askerlerinin teftişi, sınırdaki adamların durumunun kontrolü, özel, genel işlerin konuşulması, emîrlerin eksikliklerinin tamamlanması ve onların cihâd konusunda teşvik edilmesi amacıyla Şam'a gönderdi. Kendisine, ülkenin işleri hususunda yetkili kıldığına ve bu hususta kendisine destek verilmesine dair bir tezkire verdi. Yine onun eliyle Dımaşk'taki büyük hazinenin buradaki işlerde harcanmak üzere el-Bîre'ye taşınması için bir mektup gönderdi. Seyfeddîn belirtilen tarihte yola çıktı.

Bu sene içinde Irak'tan Hefâce Araplarından bir topluluk geride bıraktıkları arkadaşlarının mektuplarıyla birlikte geldi. Bunlarda Tatârlara saldırdıklarını ve akınlarının Bağdâd kapılarına ve Basra'ya kadar uzandığını söylüyor; Şiraz'ın durumundan, şehrin hâkimi Sergal Şâh'ın zevcesini öldürdüğünden ve Tatârlardan üzerine gelen bir topluluğu yendiğinden bahsediyordu. Sultân, ona bir mektup yazıp, kendisine olan güvenini arttırdı. Halen Irak'da olan İzzeddîn Aydemir el-Atabekî'ye, Arap emîrlerini de alarak yanına gelmesini emreden mektuplar gönderdi. Sultân ayrıca Hefâce emirlerine lütuflarda bulundu. Onlara hecinler verilip aynı şekilde davranılması için Şâm'a mektuplar yazdı. Araplar da Şâm'a döndüler.

Bu ay içerisinde Berke Hân'a gitmek üzere bir elçilik grubu hazırlandı.

Bu sene içerisinde İslâm, Sultân'ın eliyle; Tatârlardan **(s.195)** gelenler, Frenklerden sığınıp esir edilenler ile Nûbe hükümdarının yanından ulaşanlar ile birçok alemi güzelleştirdi. Bunlar her geçen gün

daha da fazlalaştılar. Öyle ki Bedreddîn el-Haznedâr bir saat içerisinde onlara 180 at dağıttı. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *Sadakalar; fakirler, düşkünler, memurlar ve kalpleri İslâmiyete ısındırılacak olanlaradır*[81]. Hz. Peygamber (s.a.v) ise *insanlarla Allah'tan başka ilah yoktur demelerine kadar savaşmakla emrolundum. Bu dediklerinde ise kanları ve canları güvendedir*[82], demiştir.

10-20 Cemâziyelâhir/9-19 Nisan tarihleri arasında Tatârlar için casusluk yapan iki kişi yakalandı. Bu ise Sultân'ın casuslardan gelen bilgileri çokça toplaması, onlar için çokça ayırdığı maaş ve paralarla alakalıydı. O, Hülâgû tarafına kasıdlar (casuslar) göndermişti. Bunlar Ordu'da ikamet ettiler ve Hülâgû'nun iki casus hazırladığını haber verip isimlerini bildirdiler. Hülâgû'nun casusları Sîs'e geldiklerinde, casuslar onları verilen tanımlamalarından tespit ettiler ve onlara yolların güvenlikli olduğu söylendi. Casuslar Akkâ'ya geldiklerinde Sultân'ın buradaki casusları yine onları tanıdılar. Daha sonra Dimyât'a gitmek üzere denize açıldılar. Ancak her daim gözetim altındaydılar. Dimyât'a ulaştıklarında yakalanıp hızlı bir şekilde huzura getirildiler. Sultân, onları tanıdığına dair kanıtları gösterince nihayetinde itiraf ettiler. Casusların yanında Atabek'e yazılmış iki mektup bulundu. Hülâgû bu mektuplarda onu teşvik ve kendisine meylettirmek istiyordu. Böylece nizamın bozulacağını, Sultân'ın, Atabek'i suçu sabit olmaksızın cezalandırmasını veya bu büyük rütbeli yakın adamları hakkında şüpheye düşmesini ya da Atabek'in meselenin hezeyanına kapılacağını düşünmüştü. Sultân bu tuzağı anladı. Hemen o saatte Atabek'i çağırdı. **(s.196)** Bunun bir hile olduğunu anlatıp mektupları gösterdi. *İçlerinde senin hakkında yazan hiçbir şeye inanmadım* dedi. Mektupların yırtılıp yakılmasını emretti. Sultân olanları Hülâgû'nun zayıflığına ve her yolu kullanmaya teşebbüs edeceğine bir delil kabul etti. Bu şimdiye kadar hiçbir hükümdarın erişemediği büyük bir himmetti. Kimseye bu nimetten daha güzel hedefler verilmemişti.

Cemâziyelâhir 662/Mart-Nisan 1264'te Sultân'ın, Kârâ'da yapılmasını emrettiği burcun inşası tamamlandı. İslâm'ın faydasına olacak şekilde daha büyük bir burcun inşasına başlandı. Böylece yollar ve ahali, zorba Frenklerin saldırılarından korundu.

Ermeni Hakiminin bir kere daha ülkeye kastetmesi ve bu çabasının hayal kırıklığına uğramasının zikri

Bu sene içinde Ermeni Hâkimi Heytûm her taraftan rezil askerlerini toplamakla meşgul oldu. Adamları için 1.000 Tatar kâbası 1.000 adet de Seraguç (Moğol başlığı) hazırladı. Böylece Moğollardan yardım aldığını düşündürüp onları korkutmayı planladı. Sultân, Dımaşk'a buradaki askerlerin Hıms'a doğru yola çıkması için bir haberci gönderdi. Yine buraya gitmek üzere Hamâ'dan da bir birlik derledi. Şâm Araplarına da bu sene için çölden çıkmamalarını emretti. Ayrıca el-Emîr Hüsâmeddîn Ayntabî'yi de gönderdi. Bu zat el-Merzban'a saldırdı. İnsanları öldürüp esir aldıktan sonra salimen geri döndü. Her taraftan akınlar devam etti. Düşman bu kararlılığı fark edince dağılmış olan süvarilerini geri çekti. Destek kuvvetlerini dağıttı. Ateşleri söndürdü. Dehşet ve endişe içinde kaldılar. Askerler Antâkya tarafına yöneldiler. Burada ganimetler alındı. İnsanlar öldürülüp yağmalandı.

Cemâziyelahir/Mart-Nisan ayında sahil beldelerinin fethiyle görevli askerler el-Emîr Nâsıreddîn el-Kaymerî ile Akkâ kapılarına kadar ulaşan bir akın yaptılar. el-Emîr İzzeddîn eş-Şücâî de el-Hayt tarafından Frenk beldelerine saldırdı.

Aynı ay içerisinde Şâm'daki naibler, Şakîf Tîrûn'u yeniden inşa etmeye başladılar. Bu ayda Sultân el-Emîr Nâsıreddîn el-Kaymerî ile aralarında dağıtılmak üzere 100.000 dirhem yollayarak sahil askerlerine ihsanda bulundu. 1 Receb 662/29 Nisan 1264'te Sultân, Dârü'l-Adl'e oturdu. Kendisine Hz. Hüseyin'in Türbesi'nin (r.a) kapısının yukarısında bir mescid olduğu ve çevresindeki alanda saraya ait yer olduğu söylendi. Burası dîvâna 6000 dirhem ödenerek satılmıştı. Sultân mescidin planını, yerini ve çevresindeki alanla ayrı olup olmadığını ve ikisinin etrafında çevrili bir duvar bulunup bulunmadığını sordu. Bunların arasında kamıştan bir çit olduğu söylendi. Sultân arsanın sahibine meblağın ödenmesini emredip tamamını istimlak etti. Ardından mescid'in tamirini emretti. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *Her kim Allah için bir mescit inşa ederse küçük bir kuş yuvası gibi olsa Allah, ona cennette bir köşk bina eder*[83].

Bugün içinde orduya mensup bir kişi Sultân'ın huzurunda durdu. Yanında yetim küçük bir çocuk vardı. *Ben bu çocuğun varisiyim*, diyerek onunla ilgili bir meseleden şikayetçi oldu. Sultân, Kâdı'l-Kudât'a şöyle dedi: *Bil ki askerlerden biri ölürse hoşdaşı onun mallarına mirasçı yetimine vasi olur. Eğer yetim ölürse vasi, kayyum*

ondan kalan malı alır. Yetim büyükse hiçbir şey alamaz ve mirastan pay alması için hiçbir şey delil olamaz. Eğer vasi ölürse yetimin malı yetiminkine katılır. **(s.198)** *Bana göre hiç kimse bu çocuğun mülkü üzerinde tek başına hak talebinde bulunamaz. Şeriat herkesi kapsamalıdır. Yetimlerin malları dikkatli bir şekilde yönetilmeli ve yöneticiler de bunların masraflarını kontrol etmelidir.* Daha sonra emîrlerin nâiblerini ve askerlerin nakiblerini çağırdı. Onlardan buna göre davranmalarını ve söz konusu düzenlemenin her zaman uygulanmasını istedi.

Yine bu ay içerisinde (Cemâziyelâhir) Şîrâz askerlerinden bir grubun kendisinden yardım (sadakat) istemek üzere geldiği haberi Sultân'a ulaştı. Onların iyi bir şekilde karşılanmasını emretti. Şîrâzlılar 3 Receb/1 Mayıs günü ulaştılar. Komutanları el-Emîr Seyfeddîn Beklek olup beraberindekiler arasında Celâleddîn Harizmşâh'ın Câmdâr'ı Seyfeddîn Aktebar ve Atabek Sa'd'ın (r.a) birkaç emîri vardı. Bunlar büyük bir topluluk olup içlerinde Sungurcâ ve ondan gayrısı Atabeke bağlı idiler. Irak Emîri Hüsâmeddîn Hüseyn b. Mellâc, Hefâce Araplarının emîrlerinden bir grup da onlarla geldi. Sultân hepsine ihsanlarda bulunup kendilerini bizzat karşıladı. el-Emîr Seyfeddîn Beklek'e emîrlik ve talbhâne verdi. el-Emîr Muzhireddîn ve Şâh b. Şehrî'ye de talbhâne verdi. Hüseyn b. Mellâc'a Şâm'da bir köy bıraktı. Daha sonra ülkelerine göndermek üzere onları hazırladı.

Şaban/Mayıs-Haziran ayında Sultân piramidleri gezmek üzere el-Cîze'ye geçti. Atına bindi. Ok attı. Okunu ulaştırdığı mesafe 400 zir'a idi. Sultân beraberindeki grupla el-Emîr Seyfeddîn Kuştemir el-Acemî'nin ferraşı en tepeye bir harkâh (çadır) kuruncaya kadar dış tarafından piramidlere tırmandı ve birkaç gün burada kalındı.

Güzel yönetim hususunda bir hikâyenin zikri

(s.199) Şabân 662/Mayıs-Haziran 1264'te Sermîn Valisi Alemeddîn Kayser ez-Zâhirî'nin, Haleb Nâibü's-Saltanâ'sı el-Emîr Nûreddîn tarafından iyi şeyler yapmasını emrettiği mektubuna karşı kusurlu ve laubali sözler sarf ettiği haberi ulaştı. Bu sözler el-Emîr Nûreddîn'e ağır geldi ise de sonrasında ondan razı oldu. Ancak Sultân bu hususta el-Emîr Nûreddîn'e bir ulak göndererek Haleb Kâdı'l-Kudât'ının ve Sermîn Valisi'nin emîrlerin huzuruna getirilmesini; valinin

edepsizliğinin cezalandırılmasını, olanların da tutanak altına alınıp, gerekli belgenin emîrler tarafından imzalanmasını emretti. Bu iş bittikten sonra da şöyle denilmesini emretti: *Saltanât nâiblerime kötü bir söz söylenemez ve kalkışmada bulunulamaz. Bu âdettendir. Seni edebsizliğinden dolayı valilik görevinden azlettik*. Ayrıca el-Emîr Nûreddîn'e de *siz anlaştınız ama biz anlaşmadık* denmesini emretti. Dediklerinin hepsi yerine getirildi.

Bu süre içerisinde Sultân; emîrlere ve orduya kendileriyle memlûkların tam bir sayımını yapmalarını emretti. Böylece hiç kimsenin atların zırhların hazırlanması, çevşenlerin yapımı, zırhların parlatılması ve yanaklarının süslenmesi, atların yüz zırhlarının yapılması dışında bir şeye ilgili kalmadı. İnsanlar silah çarşısına geldiklerinde bekleyen askerlerin ve atlarının çokluğundan buradan geçemediler. Demir fiyatları yükseldi. Demirciler, çevşenciler ve cilacılar emeklerinin karşılığını aldılar. Hiç kimsenin gerekli hazırlıkların tamamlanması dışındaki bir şeye azmi kalmadı. Her hanede bir mızrak hocası vardı. Zâhirî memlûkların büyük bölümü at üzerinde bunduk talimi yaptılar. Yine hiç kimsede savaşın kararlığıyla meşgul olmak dışında bir şeye rağbet kalmadı. Zira insanlar hükümdarın adeti üzere hareket ederler. Öyle ki Bir kimse; askerlerin bu işin dışında gelirlerinden hiçbir şey için para harcamadığı için yemin etse bu doğru olurdu. **(s.200)** Bundan evvelkiler mallarını Yüce Allah'ın razı olmayacağı faydasız işlerde tüketmişlerdi. Şimdi ise söz konusu mesele bu Sultân'ın tek uğraşıydı. Asla eğlence ve alemle ilgilenmedi. İyiliğin haricinde bir şeye vakit harcamadı. Allah, onun sevabını kaydetmişti ve bu yazıldı.

Bu senenin Şaban/Mayıs-Hazira ayında Medine -sakininin üzerine en faziletli salâtü selâm olsun- emîrinden; örtü ve kandillerle bizzat harekete geçip Mekke -Allah burasını şereflendirsin- tarafına gittiğini bildiren bir mektup ulaştı. Ramazân ayı içinde Hz. Peygamber'in Türbesi'nin örtüsü tamamlandı ve et-Tavâşî Cemâleddîn Muhsin es-Sâlihî ile Medine'ye gönderilmesine karar verildi. Ayrıca mumların, zeytinyağının ve kokuların hazırlanmasına da başlandı.

Bu senenin Ramazân 662/Haziran-Temmuz 1264'te el-Emîr Nâsıreddîn el-Kaymerî'nin, Frenklerin Yâfâ tarafına yöneldikleri haberinin kendisine ulaştığını bildiren mektubu geldi. Sultân, Frenklerin

hareket haberini daha evvelden almıştı. Ona, Kaysâriye ve Aslîs'e saldırmasını emretti. Nâsıreddîn, Aslîs üzerine yürüdü. Yağmaladı, öldürdü ve esir aldı. Sonra Kaysâriye'ye doğru yöneldi. Burada da yaptığı şeyleri yaptı. Bu haber Yâfâ'da toplanan Frenklere ulaştığında şaşırdılar. İşler tersine döndü. Daha sonrasında korkup geri döndüler. *Allah inkarcıları hiçbir şey elde edemeden kin ve öfkeleriyle geri çevirdi*[84].

Ramazân/Haziran-Temmuz ayında Sultân adeti olduğu üzere Mısır ve Kahire'deki mutfaklara sadakalar gönderdi. Buralarda her gece fakirlere yemekler ve ekmek dağıtılıyordu. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *Kim bir oruçluyu doğurursa kendisine oruçlunun sevabı verilir*[85]. **(s.201)** Yine eski meliklerin ve kendisinin adeti olduğu iyilik üzere 30 köle azat etti. Buna memlûk emîrlerinin ve maiyetindekilerin azat ettikleri dahil değildir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *Kim bir köleyi azat ederse onun her bir uzvuna karşılık, azat edenin bir uzvu ateşten kurtulur*[86].

Frenklerin, İslâm beldelerinden esir aldıkları haberi Sultân'a ulaştı. Bu durum hoşuna gitmedi ve nâiblere söz konusu esirlerin geri alınması adına gayret göstermeleri emretti. Bu arada el-Emîr Nâsıreddîn el-Kaymerî'den, Frenklerin bölge halkından yakaladıkları çok sayıda esiri ve bunların hayvan sürülerini geri verdiklerini haber veren bir mektup geldi. İşte o anda çocukların ağlaması, kadın ve erkeklerin duaları birbirine karıştı. Bunlar nerede ise kayayı parçalayacaktı. Söz konusu esirleri geri yollanmasının sebebi ise mezkûr emîrin, Frenklere elçi gönderip; *biz, sizinle müddetini sorup, talep ettiğiniz üzere anlaşma yaptık. Bu esirler de anlaşmanın süresi içerisinde alınmıştır*, diyerek tehdit etmesiydi. Frenkler bu konu hakkında konuşmak üzere Kaysâriye nazırını yolladılar. el-Emîr Nâsıreddîn haracın tamamı gelene kadar onu tutuklattı. Daha sonra nazır serbest bırakıldı.

Bu tarihte el-Bîre'deki nâiblerden; Sârimeddîn Bektâş ez-Zâhidî'nin bir bölük askerle harekete geçerek Rûm Kalesi kapılarına kadar akın yaptığı ve sonrasında da bunu birkaç kez tekrarladığına dair mektuplar ulaştı.

Ramazân/ Haziran-Temmuz ayı içinde Fransa Kralı'nın Marsilya Sahibi kardeşi Kral Şarl'ın elçisi beraberinde boz renkli sunkurlar, çeşitli eşyalar ve kumaşlar olduğu halde sevgi ve dostluk içeren mektubuyla birlikte geldi. Yine onun üstadüddârının; efendisinin,

Sultân'ın emirlerinin ülkesinde de geçerli olmasını emrettiğini ve kendisinin ve Sultân'ın naibi olduğu gibi onun da naibi olduğunu ifade eden mektubu da ulaştı.

(s.202) 15 Ramazân/11 Temmuz Cuma günü Mısır vilayetinden alınmakta olan yıllık 104.000 Mısır dirhemi tutarındaki verginin iptali hakkındaki yazı Mısır Camii'nde okundu.

Ramazân ayında Kûs tarafında bulunan gömülü hazineden üzerinde sağ elinde terazi sol elinde ise kılıç tutan bir kralın sûreti olan bir fülûs getirildi. Paranın diğer yüzünde ise büyük kulaklı bir baş resmi vardı. Paranın çevresi de yazılıydı. Yunanlı bir rahip bunu okudu. Paranın basım tarihi okunduğu zamana kadar 2300 sene idi. Üzerinde işe şunlar yazıyordu: *Ben Gılyâs el-Melik (Kral Goliath). İtaat edenler için sağımda adalet ve cömertliğin terazisi, asiler için solumda kılıç vardır*. Paranın diğer yüzünde ise *ben Gılyâs el-Melik. Kulaklarım mazlumların sözlerini duymak, gözlerim mülkümün çıkarlarını görmek için açıktır*, yazmaktaydı.

Bu ayda Sultân, Berke Hân'ın elçileriyle birlikte ona gönderdiği elçilerinin Bizans İmparatoru (el-Melik el-Leşkerî) tarafından alıkonulduğunu haber aldı. Sultân yemin nüshalarını istedi ve buradan el-Melik Kîr Mihail'in Rûmca yeminini çıkarttı. Patrikleri ve piskoposları getirtti. Onlarla böyle bir yemin eden kimsenin dinden çıkıp çıkmayacağını konuştu. Gelenler *böyle bir kimseyi aforoz etmek için bunlar ve bunlar gereklidir. Öyle olan kimse de dinden çıkar* dediler. Sultân bu hususta yazılarını aldı. Onlar, Sultân'ın kendilerinden ne istediğini bilmiyorlardı. Sonrasında gelenlere, imparatorun yemin nüshasını gösterdi. *(Bunu) elçilerimi alıkoymak ve Hülâgû tarafına meyletmekle bozmuştur* dedi. **(s.203)** Sonra fülûsun üzerindeki yazıyı okuyan Yunan filozofunu ve ayrıca bir piskopos ile keşiş istedi. Onları, imparatora gitmek üzere hazırladı ve şu sert sözleri içeren bir mektup yazdı: bulundu: *Eğer elçilerimi alıkoymanın sebebi Berke Hân ile aranın bozuk olması ve onun askerlerinin ülkene zarar vermesi ise ben, seninle onun arasını düzelteceğim*. Sultân bu hususta Berke Hân'a da bir mektup yazarak el-Emîr Farîseddîn Akkuş el-Mes'ûdî ve hediyelerle birlikte yola çıkardı. Elçiye de sulh konusunda aracılık yapmasını emretti. Aynı şekilde bahsi geçen kimseleri de Bizans İmparatoruna

gönderdi. Allah'ın izniyle yeri geldiğinde anlatacağımız üzere İmparator hepsini serbest bıraktı.

el-Melik es-Saîd Berke'nin hükümdarlığının zikri

Şevvâl 662/Temmuz-Ağustos 1264 tarihinde âmân isteyen Tatârlardan bir topluluğun haberleri ulaştı. Celâleddîn b. ed-Devâdâr da Sultân'ın katına varmak isteyen Türklerden ve Bağdâdlılardan oluşan bir toplulukla birlikte geldi. Sultân bir toplantı yapıp durumu büyük emirlere bildirdi. *Bu malları ancak Müslümanların menfaati için topladım. Onların her taraftan büyük sayılarla geliyor olmaları şüphe uyandırmaktadır. Biz çıkalım. Eğer samimi iseler gelenler kendilerine o şekilde davranılır. Eğer değiller ise hiç durmadan kılıçlarımızı çekeriz. Sizden ve askerlerden kimin ihtiyacı varsa ona veririm. Kimde bir şey eksik ise onunla paylaşırım. Ben İslâm'ın zaferi için aranızdan biriyim. Bu işte kendimi ayrı tutmam. Şahsım adına yalnızca bir at aldım. Diğer bütün at ve develerim sizin, Allah yolunda cihâd edenlerindir*, dedi. Daha sonra Sultân'ın, Mısır'dan hareket etmeye karar verdi. Emîrlerden bazıları Mısır'ın idaresini oğlu el-Melik es-Saîd'e vermesini tavsiye ettiler.

(s.204) Sultân 13 Şevvâl 662/8 Ağustos 1264 Perşembe günü[87] oğlu el-Melik es-Saîd için Saltanat Alayı düzenledi. Kendisi de onun maiyetinde çıktı. Önünde yaya olarak gâşiye[88] taşıdı. Emîrler de gâşiye taşıdılar. Onlara değerli hil'atler giydirildi. Hizmet ehlinden hil'at verilmeyen kimse kalmadı. Sonra Sultân sarayına döndü. Melikler, emîrler ve insanlar onun huzuruna gelmeye devam ettiler. Saltanat Alayı, gâşiyeleri taşıyarak çok güzel şekilde süslenmiş olan Kâhire'ye girdiler. Emîrler büyük çadırlar kurmakla meşgul oldular. Saltanat Alayı şehri bir uçtan diğerine geçti. el-Melik es-Saîd'in atabeyi el-Emîr İzzeddîn el-Hillî de ata binmiş bir şekilde yanındaydı. Kaleye dönene kadar atlastan elbiseler, attâbîler ve başka türden kumaşlar onun önüne serildi. Bunu yapmayan hiçbir emîr kalmadı. Daha sonra bu yükler taşınıp Sultân'ın memlûklarına ve hizmetlilere dağıtıldı. Eller ve diller Allah'tan yardım ve zafer dilemek, onun ahlakını tamamlaması, devletinin bekası ve bunların hepsinin İslâm adına onda toplanması için açıldı. *Daha önce atalarının nimetlerini tamamladığı gibi onun da nimetlerini tamamlayacaktır*[89].

es-Sîret'in müellifi el-Mevla Muhyîddîn, el-Melik es-Saîd'in saltanat taklîdini yazdı. 17 Şevval/12 Ağustos'da emîrler, kâdılar ve alimler toplandı. Taklîd okundu. İçendekiler şöyleydi:

Ekinleri büyüten, canlara nefes veren, memleketin semasını en güzel hilâliyle süsleyen, dolunayı aydınlatan, en parlak güneşi doğuran, insanların çıkarları adına gözler ve eller gibi birbiri ardına gelen hükümdarların idareleriyle İslâm'ı güçlendiren Allah'a hamdolsun. **(s.205)** *Göz kapaklarını şükürle açtırıp fazilet göz yaşı döktüren, bundan umutlar gerçekleşene kadar dosdoğru bir vaat ile lütuflar ihsan eden, tam bir doğrulukla cezalandıran Allah'ın nimetlerine hamd ederiz. Bütün mahlukların sayısı kadar şehadet ederiz ki Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir ve ortağı yoktur. Dününe ve bugününe şükrettim. İnşallah yarın da yine hamd edilir. Allah'ın, onunla hidayet yıldızını yükselttiği, helak elbisesini müşriklere giydiren, dinin yolunu aydınlattığı -ki onlar ayrı ayrı yollardı*[90]*- Efendimiz Muhammed'e selam ederiz. Allah'ın selamı sonsuza değin onun ve ashabının üzerinedir.*

ve sonra: Şüphesiz ki Allah bize milletin menfaati için ilham ve küfrü yok etmek üzere insanları yönetmek sorumluluğunu verdi. Herkesin bildiği üzere Sultân bize kafirlerin alev alev yanan bir ateş gibi oldukları bir zamanda geldi. Allah, onu kafirleri her taraftan defetmeye, üzerlerine ölüm ve sürekli bir azap ulaşana değin her yönden bastırmaya muktedir kıldı. Şirk Allah'a ortak koşanlar için bir ibadet oldu. İslâm (Müslüman) ölümden ve zamandan korkup çekinmez. İslâm'ın sınırları yüce bir yere bina edilmiştir. Halkı kazanandır. Bunun meyvelerini oradan, buradan toplanır. Burçları göğün burçlarında toplanır. Öyle ki düşmanlar bunda bina edilip süslenmiş **(s.206)** *hiçbir gediği olmayan semayı gördüler. Muhammed ümmetinin askerleri memleketlerin her tarafında dolandılar ve her bir vadide zaferin kazanılmasına kadar gezdiler. Lakin onlar söylenileni yapmadılar. Ülkeyi fethedip, düşmanla bazen ıstırap bazen de evhamla öldürmüşlerdi. Çekilen kılıçlarıyla gündüzleri savaşlarda onları korkutup geceleri rüyalarına musallat oldular. Bu çok hoş ve lezzetliydi. Biz de bunun iyi olduğunu görüp mükemmelliğin tadını çıkarmak adına bundan keyif aldık. Ona gönülden cevap verip icabet ettik. Bütün zamanlar ve duyularla onunla meşgul olduk. Sair zamanlarda emirlerinin tekrarlanması nefesimizden daha sık hale gelirken, saatleri akıtıp zayıf hayvanları kendimize binek yaptık. Şimşek çakmalarına,*

güneş ışınlarına benzeyen parlak zırhlar taktık. Su gibi akan, göz kapaklarını kurutan, gölleri kaynatan keskin kılıçları çektik. Okları çeken yaylar yorgunluktan inlerken, düşmanın dişlerine vurduğunda onların tövbe ile gıcırdamasına sebep olan mızrakları tutarak onun müjdesini yaydık. Yine dağ gibi vurup rüzgarlar gibi eserek nice menziller yağmalandı. Nice vaat edilmiş zaferler kazanıldı. Kaç şehir dize getirildi. Kafirlerin sabahını ürkütücü kılan, yıkıcı baskınlarda dağlara vurmuş rüzgarlar gibi kasıp kavurup birçok mağdura sahip çıkan ve **(s.207)** *vaat edilen zaferlerin kazanıldığı gibi Allah'ın takdiriyle pek çok şehir dize getirildi. Lakin Allah, onların vaat edilmiş kaderini geciktirdi.*

Mübarek soy ağacımızın yeşerip çoğalmasını beklediğimiz bir dalı çoktan genişledi ve şimdi de meyvelerinin güzelliğini görmeyi umuyoruz. Zira o gerçekten de dolunaya dönüşmekte olan bir yeni aydır. Denenip de seçilmiş bir kimsedir. Allah'ın lütfuyla onu yüksek bir makama yerleştirmeyi ve onun bize bahşettiği onurla onurlandırmayı istedik. Ellerimiz ve eli kendisinin meyvelerini toplayacak. Boynumuz ve onun boynu mücevherleriyle süslenecek. Bizler, onun soylu saltanatı için göz ve kulakları, bu büyük memleketi sırasıyla aydınlatacak güneş ve ay olacağız. Böylece ümmet bizim ve onun sayesinde iki ucu keskin bir silaha kavuşacak. Bizim ve onun işine iki elle sarılacaklar. Onu öyle bir yetiştireceğiz ki bütün ümmet şükredecek. Allah'ın izniyle hükümdarlık vasıfları da onunla büyüyüp çocukluktan itibaren bunları kazanacak. Ümmeti kendisi gibi olanları istemesini sağlayacak. Zira ondan halk için muzaffer bir Sultân ve talihli bir hükümdar doğacak. Böylece dinin kolları güçlenip memleketin kanatları tüylenecek. Ümmet, onun idaresiyle istediklerini elde edecek. Öyle ki adı Berke olan biri nasıl olur da istediklerine sahip olamaz.

İşte oğlumuz el-Melik es-Saîd Nâsıreddîn Berke Hân Muhammed için bu taklîdi yazarak emrimiz -her daim başarılı ve muzaffer olsun. Ümmet, onun talihli halefliğinden ve cömertliğinden mahrum kalmasın- çıktı. Allah nuruyla sarıp onu yükseltsin ve insanlara sonsuza kadar sürecek talihini göstersin. Veliahtlığı süresince **(s.208)** *uzak ve yakın beldeleri, alçak ve yüksek yerleri, askerleri ve orduyu, kaleleri ve sınırları, karaları ve denizleri, vilayetleri ve şehirleri, eyaletleri ve buralara bağlı yerleri, dağları ve düzleri, verimli ve çorak arazileri en güzel şekilde idare edecektir. Bu devletin egemen olduğu Yemen'den,*

Hicâz ve Mısır'a, Batı'dan, sahile, Şâm'dan, buranın ötesine, yine bu taraflarda sahip olunan ıssız arazilere, Nil'in, denizin, tatlı suların ya da Fırat'ın geçtiği arazilere, buralardan yaşayan hakir ve saygın kimselere, koyun ve deve sahiplerine ya da at ve silah sahiplerine hükmedecektir. Biz bunların hepsini onun eline verdik. Emirlerini geçerli kılıp kendisine itaati şart koştuk. Bizim ve oğlumuzu dışında bu devlette hiçbir hüküm sahibi yoktur. Bizim emrimiz dışında çekilecek kılıç ya da verilecek nimet olamaz. Bizim ışıltılı tahtımızın dışında başka bir taht yoktur. Düzen ve yasaklar için yalnızca biz ve o yetkilidir. İkimizin adının dışında bir başkasının adının okunacağı minber yoktur. Kesenin içerisinde sahte değil gerçek bir ihtişamla parıldayacak üzerinde isimlerimizin yer almadığı hiçbir dinar ya da dirhem bulunamaz.

Bu taklîd ile oğul, kulların idaresi hususunda bizim üstlendiğimizi üstlenir. Sınırların, kalelerin ve memleketin menfaati konusunda üstlenecekleri konusunda bize ortak olur. Yakın zamanda ona kendisiyle özdeşleştireceği emirlerden yükümlü kılacağız. Öyle ki bunlar bir içgüdü olarak öğrenene kadar onun etiyle ve kanıyla karışacak. Allah'a şükürler olsun ki o, bu emirlerin kendisi üzerinde en iyi etkiyi ortaya çıkaracağı şekilde açık bir akıl ve sağlam bir hayal gücüyle donatılmıştır. **(s.209)** *Bunu da en parlak şekilde gösterecektir. Dolayısıyla bunları burada tafsilatıyla açıklamaya ihtiyaç yoktur. Allah'a şükürler olsun ki kökeninde asil bir ilhamla var olduğu ispatlanan iyi bir yaradılışa sahiptir. Allah bizi şefkatinden ve iyiliğinden mahrum bırakmasın. Onu da ümmet için bir dayanak ve hazine kılsın…*

Sonra Devâdâr'ın oğlu Celâleddîn'in hareketi sebebiyle düşmanın azminde bir zayıflık olduğuna dair haberler geldi. Zira Irak askerlerinden ve Türklerden bir grubun daha kolay görüp fakirlerin ve fakihlerin elbiselerini giydikleri, medreseler ile rıbatlara dağıldıkları haberi Hülâgû'nün kulağına gitmişti. Öyle ki bunlar bir süre sonrasında birbiri ardına gruplar halinde Mısır diyarına kaçıyorlardı. Sultân, onların Tatârlara güvenmediklerinden emin olduktan sonra hepsini Mısır'da toplamak için bir hile düşündü. Adı geçen Celâleddîn'e, yardım talebini öğrenmek, Türklerden ve askerlerden bir grubunun isteklerinin alınıp kendileriyle anlaşılması, Berke Han'a yardım etmek üzere istihdam edilmeleri için adam gönderdi. Celâleddîn bu konuda hızlı hareket etti.

Bolca para verip ve insanları topladı. Böylece yanında büyük bir kalabalık toplandı. Bu sırada yaptığı işin amacının hepsinin helakına yol açacağını anladı ve sonrasında hazırlanıp Sultân'ın hizmetine gitmek üzere çıktı.

Sultân bununla ilgili haberleri öğrendiğinde sevindi. Harekete geçmek azmi yatıştı. Oğlu el-Melik es-Saîd'in sünneti için hazırlıklara başladı. İnsanlara arz için (teftiş) silahlarını, zırhlarını ve bilhassa da savaş aletlerini hazırlamalarını emretti.

Devâdâr'ın oğlu ise yola çıktı. Sultân'ın hizmetkarları Hefâce Araplarıyla bir araya geldi. **(s.210)** Daha sonrasında onun yanından bir topluluk geldi. Sultân, gönlünü almak üzere Devâdâr'ın oğluna, Hefâce emîrlerine, gazilere ve bunlardan başkalarına hizmete girmeleri ve destek olmaları için mektuplar yazdı. Bağdâdlı emîrlere de kendisinden istediklerini yazmalarını emretti.

es-Saîd'in teftişinin zikri

Sultân'ın sayım ve askerin sayısının arttırılması işine önem verdiğinden emîrleri, müfredleri, cündileri sayım işinin tamamlanması, harp donanımı, kereste ve taş malzemelerin tedarikiyle görevlendirdiğinden bahsetmiştik. Bunun için bütün Şâm memleketine, Haleblilere, Hamâ Hâkimi el-Melik el-Mansûr'a yazdı. Bu hususta büyük bir azim ve gayret gösterdiler. Onlar için istenilenleri malzemeleri toplayıp arttırmakla meşgul olmaktan, altın ve gümüş ile bezenmiş deri zırhlardan, atların yüz zırhlarından, Frenk (tarzı) miğferlerinden daha önemli bir uğraşıları kalmadı. Sultân bütün askerleri bir günde teftiş etti. Öncesinde de her bir emîr ve komutana gelip adamlarıyla maiyetini takdim etmesini emretti.

Sultân, Zîlkade'nin ilk on günü içinde (25 Ağustos-3 Eylül 1264) güneş doğarken Dârü'l-Adl'in köşesindeki çardakta oturdu. Ortalık henüz aydınlanmaya başlamıştı. Askerler daha geceden giyinmeye başlamışlardı. Askerler bütün alanı doldurmuştu. Gözler parıldayan miğferlerden, ışıldayan tuğlardan, kişneyen atlardan, karşılıklı duran askerlerden, sevk edilen birliklerden ve birbirini takip eden askerlerden başka bir şey görmedi. Her emîr savaş teçhizatını giymiş bir şekilde birliğinin başında ilerledi. Yanlarında sert esen bir rüzgâr ve yüce dağlar

gibi üzerlerinde binicilerini rahatlatan savaş teçhizatıyla yedek atlarını yanlarında çekerek yürüdüler.

Bugün içinde Sultân bir sonraki seferde eksiklikleri ortaya çıkarıp anlamak üzere hiç kimsenin sahip olduğu savaş donanımından başka bir şey giymemesini emretti. Ayrıca o, Yâfâ Kastellanı (Kale kumandanı) Sir Jarod'u affetmiş ve zikredeceğimiz üzere onu serbest bırakmıştı. Bu zat ata bindi ve gördükleri karşısında şaşkınlığa düşerek şöyle dedi: *Frenklerin ve Hülâgû'nün askerlerini gördüm. Ancak bunlardan daha azametlisini görmedim.*

Askerler zırh ve silahlarını kuşanmış olarak geçerken Sultân oturmaya devam etti. Ordu Dîvânı ise önünde durup askerlerin isimleri ve sıfatlarıyla ilgili bir şey gizli kalmasın diye sorulanlara cevap veriyorlardı. Askerler beşer beşer geçtiler. İş uzadı. Sonra onar onar geçtiler. İnsanlar izdihamdan helak olacak hale geldiler. Demir ısındı ve sıcaklık arttı.

Akabinde insanlar gelişigüzel bir şekilde geçtiler. Yine de iş uzadı ve gün batımı zamanı yaklaştı. Durum giderek kötüleşti. Bugün içinde kalabalıktan aralarında İzzeddîn Aybek ve el-Emîr İzzeddîn el-Hillî'nin bir memlukünün de yer aldığı bir grup helak oldu. Sultân'ın niyeti hiç kimse başkasından bir şey ödünç almasın diye askerleri bir günde teftiş etmekti. Herkes el-Karâfe Kapısı'ndan girip burada kurulan saltanat çadırının olduğu dağ tarafındaki Zafer Kapısı'ndan (Bâbü'n-Nasr) çıkmaya devam ettiler. Gün batımı yaklaştığında Sultân üzerinde bir kaftan ile atına bindi. Savaş teçhizatları kuşanmış yakın maiyetinden ve silâhdârlarının arasında yürüyüp çadıra geldi. Görevleri düzenledi. Gün batımında da Kal'âtü Cebel'e döndü. Onun heybeti zırhların çarpışmasından daha **(s.212)** etkiliydi. Azameti göz kamaştırıyordu. Öyle ki hiç kimse ona göz ucuyla bir an olsun bakmaya güç yetiremiyordu.

Daha sonra insanlar savaş oyunlarıyla ilgilendiler. Atlarını kolan, bahrîlere ait savaş eyeri, el-Marâvât[91], altın ve gümüş hilaller, atlas ve hatayi (Çin) kumaşları ile daha birçok şeyle donattılar. Sultân kaleden indi. Üzerlerindeki hilâller, metal plakaları ve yularlarla güzellikleriyle göz kamaştıran yedek atları da önünde çekiliyordu. *es-Sîret*'in müellifi el-Kâdı Muhyîddîn dedi: el-Kâdı Fetheddîn b. Sınâelmülk bana bu vakitten bir sene önce şöyle dedi*: demir aksamlı plakalar ile birlikte*

kullanılan sarı atlastan bezlerin kıymeti 10.000 dinar idi. Daha sonrasında bunlardan hesaplanamayacak kadar çok yapmışlardır.

Akabinde Sultân atını Bayram Meydanı'na sürdü. Hiçbir hükümdarın böylesini bir araya getiremeyeceği ve onların değerlerinden daha fazlasının olamayacağı yedek atları da önündeydi. Bunlardan bir tanesini Medine sahibine -Allah'ın salâtü selâmı oranın en faziletli sakini üzerine olsun- adam gönderip istetmişti. Medine Sahibi'nin oğlu da yanında bunun gibi pek çok atla birlikte geldi. Bu at için Necd'e adam gönderip sahibiyle anlaşmak için ona deve, cariye ve kumaş verdiğini anlattı. Sultân, Medine Sahibine harcadığı meblağa ve bir hil'âte olarak karşılık 2000 dinar ve yine oğluna da çok miktarda para verdi. İşte bu atların çoğu bu şekilde elde edilmekteydi.

(s.213) Sultân, kabak oyununda[92] isabet ettiren her emîre üzerlerindeki kolanlarla birlikte bu atlardan bir tanesini bağışladı. Yine her bir müfred ya da memlûk ya da cündîlere de makamına uygun birer hil'ât verdi. Sultân'ın ardından mevkilerine göre emîrler, sonrasında müfredler, Bahrîler, Zâhirîler, halka ve ordu at sürdüler. İnsanlar gün ortasına kadar mızraklarla talim yaptılar. Sultân namaz vaktinde namaz kılmak ve yemek için atından indi. Daha sonra insanlar teçhizatlarını kuşanıp atlarına bindiler. Sultân da atlandı. Ok atanlara hil'âtler ve hediyeler verdi.

Bu sırada Berke Hân'ın elçileri geldiler. Askerin çokluğunu, iyi giyimlerini, Sultân'ın ihtimamını, yayaların (adamların) iyiliğini, atların değerlerini ve eşsizliğini gördüler. Sultân ayakta durmaya devam etti. Elçiler de onun yanında askerlerin hareketlerinin çevikliğini ve oklarının isabetini görüyorlardı. Bu şekilde birkaç gün kaldılar.

9 Zilkade/2 Eylül günü Sultân; meliklerden, emîrlerden, Bahrîlerden, hâciblerden, halkadan, makam sahiplerinden, ahaliden, vezirlerden, kâdılardan ve ev sahiplerinden hil'ât verdiklerine bir kez daha hil'ât dağıttı. İnsanlar hil'atlerini giyinmiş olarak gelip günün geri kalanında (polo) oynadılar. Bu arada Berke Hân'ın elçileri, Sultân'a: *Bunlar Mısır ve Şâm askerleri midir?* diye sorduklarında *hayır, yalnızca başkentteki askerlerdir. İskenderiye, Dimyât, Reşîd, Kûs sınırlarındaki askerler, mücerredler ve iktâlı askerler bunun dışındadır* diye cevap verdi. Elçi duyduklarına hayret ederek *bu kadar çok süvari ve askeri Celâleddîn'de*

dahi görmediğini ve hiçbir kimse de böyle bir maiyet bulunmadığını söyledi.

(s.214) 10 Zilkade/3 Eylül'de kalede bir ziyafet verildi. el-Melik es-Saîd de beraberinde meliklerin ve emîrlerin çocukları olduğu halde geldiler. Daha sonra el-Melik es-Saîd sünnet edildi. Sonra el-Emîr İzzeddîn el-Hallî'nin oğlu, el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî'nin oğlu, Seyfeddîn Sekiz'in oğlu, Hüsâmeddîn b. Berekethân'ın oğlu, Musul Sahibi el-Melik el-Mücâhid'in oğlu, Kerek Sahibi el-Melik el-Muğîs'in üç oğlu, Fâhreddîn el-Hamsî'nin oğlu ve yine emîrlerden bir grubun oğulları sünnet edildi. Bundan önce de Mısır ve Kâhire'deki yetimler ve fakirlerin çocukları getirilip sünnet ettirildi. Sultân maiyetine ve emîrlere hediye sunmalarını yasakladı. Kalbinin asaletiyle bu uygulamayı kaldırdı. Böylece diğer hükümdarların yaptıkları bu işten kaçındı.

Berke Hân'ın elçilerinin ulaşmasının zikri

es-Sîret'in başlangıcında Sultân'ın, Berke Hân'a elçiler göndererek kendisini İslâm'a meylettirip, Hülâgû'ye karşı savaşması için kışkırttığının bahsi geçmişti. Daha sonra elçiler, Bizans İmparatoru'nun ülkesine ulaştıklarında **(s.215)** el-Fakîh Mecdeddîn hastalandı. Berke Hân'ın elçileri Celâleddîn b. el-Kâdı, es-Şeyh Ali Dımaşkî ile geri döndü. Seyfeddîn Yeşbek ve iki Moğol neferi çıktılar. Elçiler, İmparator ile Abiyeh'te bir araya gelmişlerdi. Daha sonra 20 günde Konstantiniyye'ye, oradan İstanbul'a, peşinden de İmparator'un sınırları içerisinde olan Sûğdâk sahilindeki Defensiya'ya hareket ettiler. Ardından bir başka kıyıya gitmek üzere denize açıldılar. Buranın mesafesi iki ila on gün arasındaydı. Sonra Sûğdâk denilen dağa çıktılar. Kıpçaklardan, Ruslardan, Alanlardan farklı cins insanların oturduğu Kırım denilen köyün valisi bu tarafta onları karşıladı. Sahilden bu köye bir günlük mesafe vardır. Ardından Kırım'dan Beriye'ye bir günde yürüdüler. Orada bu topraklara hâkim olup 10.000 süvariye komuta eden komutanı buldular. Sonra otlaklar ve koyunlarla mamur bir sahradan 20 günde genişliği Nil Nehri kadar ve suyu tatlı bir deniz olan Etil'e yürüdüler. İçerisinde Rusların tekneleri vardı. Berke Hân'ın oturduğu yer de buranın sahilindeydi. Kendilerine bütün yol boyunca ikâmât ve koyun gönderildi.

el-Ordu’ya (Orda) yaklaştıklarında Vezir Şerefeddîn el-Kazvînî onları karşıladı. Sonra Berke Hân’ın yanına geldiler. Onun huzurunda yapılacak merasimi öğrenmişlerdi. Öyle ki; giriş sol taraftandı. Mektubu kendilerinden alındığında sağ tarafa geçilerek **(s.216)** iki diz üzerinde oturulurdu. Hiç kimse otağa kılıçla, bıçakla ve teçhizatla giremez ayağını eşiğinden atamazdı. İnsanlar teçhizatlarını sol taraftan başka bir yerde çıkaramaz, yaylarını sadakta bırakamazlardı. Ayrıca terkisinde hiçbir şekilde mızrak ve sadağında ok koyamazlardı. Kar yenmez ve el-Ordu’da elbise yıkanmazdı. Büyük Otağ’da 900 kişi bulunurdu. Otağın dışı ak keçeden olup içi ipek, hıtaî kumaş ile dokunmuş, mücevherat ve inci ile bezenmiş idi. Berke Han tahtında oturuyor, yanında en büyük kadını bulunuyor idi. Elli veya altmış emîr otağdaki sedir üzerinde oturuyorlar idi. Yanına girdiklerinde Berke Han vezirine mektubun okunmasını emretti. Sonra onu sol taraftan sağa naklettiler. Hân, elçilere Nil Nehri’ni sordu ve *duydum ki bir âdem oğlunun kemiği nehrin üzerine uzatılmış ve insanlar onun üzerinden geçermiş* dedi. Elçiler *biz böyle bir şey görmedik* diye cevap verdiler.

es-Sîret’in müellifi el-Kâdı Muhyîddîn şöyle dedi: *Musul Tarihi’nin yazarı Ebî Zekeriyya Yezîd b. İyâs b. el-Kâsım’ın yazısından naklettim. Dedi: Ubeydullah b. İshâk şöyle dedi: Bize gemide olan Avc b. Ank adlı bir adamın dışında kimsenin boğulmaktan kurtulamadığı haberi ulaştı. Suyun onun dizlerine kadar geldiği söylenir. Yüce Allah, Musa (a.s.) zamanında onu helak etti. Kendisinin oğlu yoktu. Muhammed b. İshak ise şöyle dedi: O eliyle vurarak denizden balina avlıyordu. Akabinde pişene kadar güneşin sıcaklığı ile kızartıp yiyordu. Söylenilenlere göre 3600 yaşındaydı. Annesi de Hz. Adem’in kızlarından biriydi. Musa (a.s.), kendisini öldürene kadar yaşadı.* **(s.217)** *Onun boğulmaktan kurtulması Talha’nın aktardığı gibi anlatıldı. Vehb b. Süleyman’dan onun da Şuayb el-Cabbâî’den nakledilene göre suyun yükselmesi şöyle oldu;40 gün boyunca yağan yağmurlarla yeryüzü sular altında kaldı. Sular yeryüzündeki en yüksek, çıkılması beş aylık bir süre alan bir dağın üzerine kadar yükseldi. Suların yüksekliğinin her şeyin 15 zira*[93] *üzerine çıktığı da söylenir. Anlatıldığına göre Musa’nın (a.s.) boyu yedi zira olup yerden de yine yedi zira yükseğe sıçrardı. Kâbe’ye geldi ve burada sıhhatine kavuştu. Onun dünyanın yaradılışından bu zamana değin dünyanın en uzun kişisi olduğuna dair delil şudur ki; kabri olan lahit şimdi piramitlerin olduğu yerdedir. Buranın uzun bir insan için*

yapıldığı konusunda hilâf yoktur. Mezarın parçaları eski Mısır ve gayrısında mevcuttur. Piramitler, Nûh (a.s.)'dan önce inşa edilmiştir. Zira mimarı sel felaketinin alemi helak edeceğini bilmiş ve lahdi de ona göre inşa etmiştir. Gerçekten de kabri buradadır. Allah en iyisini bilendir.

Berke Hân meselesine dönelim. Onun yanında bulunan başkâdı mektubu tercüme edip bir nüshasını Hân'a gönderildi(?). Sultân'ın mektubu onun huzurunda Türkçe okundu. Buna memnun oldular. Elçiler, Hân'ın cevabı ve kendileriyle birlikte yolladığı elçileriyle geri döndüler. Orada her bir emîrin yanında birer imam ve müezzin vardı. Yine her hatunun beraberinde de bir imam ve bir müezzin bulunuyordu. Küçükler ise *Kur'an-ı Kerim*'i mekteplerde öğreniyorlardı.

Elçiler, İmparatorun ülkesi üzerinden geri döndüler. Geldiklerinde zikrettiğimiz üzere askerler kıyafetleriyle teftişte idiler. Bu olay 10 Zilkade 662/3 Eylül 1264'te oldu. Elçiler Sultân'ın huzuruna çıkmaya **(s.218)** devam ettiler. Polo oynayanları izliyorlardı. Sünnete de geldiler ve el-Lûk'da misafir edildiler.

Sultân'ın İskenderiye'ye ve avlanmaya çıkmasının zikri

Sultân bu mühim meseleleri hallettikten sonra avlanmak üzere İskenderiye'ye gitti. Zilkade/Ağustos-Eylül ayı geçti. Önce et-Terâne'ye ve oradan Vâdi Hubeyb'e yürüdü. Adı geçen yere bağlı el-Edîre'de konakladı. Sonra Terûce'ye ulaştı. Buradan el-Hamâmât tarafına yöneldi ve el-Ukbetü's-Suğra'ya yakın Menziletü'l-Kerş'e gitti. Halka (muhafızlar), pazartesi günü atlandı. Rahat bir şekilde el-Ukbetü's-Suğra'nın üst tarafına varıldı. Burada Kurban Bayramı'nı kutladı. Kurbanlar kesip bayram namazını kıldı. Bazı Arapların silahlanıp çöllerde asilik yaptıkları haberi alınca üzerlerine bir birlik gönderdi. O sırada Havâre ve Suleym Araplarından bir topluluk geldi. Kendilerine bölgenin imarı ile ilgilenmeleri ve asi Arapların hiçbiriyle yakınlaşmamaları ile alakalı (emir) yazıldı.

Sultân buradan İskenderiye'ye gitti ve el-Câmiü'l-Garbî'de namaz kıldı. Bütün emîrleri, müfredleri ve maiyetini topladı. Onlara para, Dârü't-Tırâz'da dokunmuş kumaşlar, el-eşkerlât[94], Venedik kumaşları ve bundan başka şeyler dağıttı. Cumartesi günü ata bindi. Emîrler, önünde

atlarıyla yarıştılar. İskenderiye Meydanı'nda polo oynadı. eş-Şeyh es-Şâtıbî'yi ziyaret etti. Pazartesi günü Kâhire'ye dönmek üzere yola çıktı.

(s.219) et-Terûce'ye geldiğinde Seyfeddîn Atâullah b. Azzâz'ı, Barka Araplarına elçi olarak görevlendirdi ve onunla Arapların meselesi hakkında konuştu. Zira bunlar Mısır'da atların, satılmak üzere Mısır'a getirilen kölelerin ve koyunların 1/8'lik esman (fiyat) vergisinden faydalanıyorlardı. Ayrıca koyunları yavrulatıyor ve ekim yapıyorlardı. Ancak zekât ve öşürden Allah'ın hakkı olanı vermiyorlardı. Bu hususta Hz. Ebû Bekr şöyle demişti: *Eğer Allah'ın resulüne verdiklerini bana vermezlerse onlarla savaşırım*. Yüce Allah ise *Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin*, buyurmuştur[95]. Seyfeddîn Atâullah bu işi üstlendi. Sultân, kendisine bir sancak ve davullar hediye etti. O da zekâtı Araplardan aldı.

Sultân, İskenderiye'den döndüğünde beraberindeki bir grupla Tikrît Şahnesi geldi. Sultân kendilerine ihsanla bulundu ve onlar için Yüce Allah'ın buyurduğu gibi yaptı. *Onları açlıktan kurtarıp doyurdu ve korkularından emin kıldı*[96].

Bu sene içinde Sultân'a on adet kartal geldi ve onları serbest bıraktı.

(s.220) Muharrem 662/Kasım-Aralık 1263'te ed-Devâdâr'ın oğlu el-Emîr Cemâleddîn Yeşker geldi. Babası el-Mücâhid, Bağdâd'ta, Halifenin devâdârı idi. Sultân, kendisine, memlûklarına ve gayrısına büyük ihsanlarda bulunmuştu. Şimdi de el-Emîr Cemâleddîn Yeşker'e hediyeler ve talbhâne verdi.

Askerin Hayber'e ilerlemesi ve buranın fethinin zikri

Sonra Sultân bütün dikkatini uzak yakın memleketleri zapt etmeye yöneltti. Zorlu görevlerin meşakkatini üstlendi. Hicâz'ın, Yemen memleketinin yolu üzerinde ve yine Kerek ve Şevbek topraklarının arkasında olduğunu gördü. Dolayısıyla Hayber tarafına gözünü dikti. Bu sırada Ubeyd el-İmâm Ali b. Ebî Tâlib'in (r.a) adamlarının itaat ve hizmet arz ettikleri, ihsan vasıtaları dilediklerine dair mektupları ona ulaştı. Durum ile alakalı doğru bilgi almak için ulak gönderdi ve bu iş için el-Emîr Emîneddîn Musa b. el-Türkmânî'yi görevlendirdi. Okçular ve savaşçılar teçhiz etti. Onlara para dağıttı. İleri gelenler ve şeyhler için hil'atler hazırladı. Kerek nâibine de Emîneddîn'e katılmak üzere Arap emîrlerini ve orada bulunan Bahrîlerden grubunu teçhiz etmesini yazdı.

Bu kale için zahire ve malzeme gönderdi. el-Emîr Emîneddîn hareket etti ve Hayber'i ele geçirdi.

Safer ayı içinde Kudüs-i Şerîf için vakfedilen bir kervansarayın yazısı Sultân'ın ve Kâdı'l-kudât Tâceddîn'in huzurunda okundu. Bunun hükümleri önünde tescil edilip birkaç nüsha yazıldı. **(s.221)** Aynı şekilde Kal'âtü Cebel'in altına biri Cevherü'l-Nûbî olarak bilinen iki ahır vakfedildi. Bütün bunları dinî gayelerle yaptı.

Bu senenin Safer/Ekim Kasım 1264 ayında[97] Kerek Nâibi Üstadüddâr el-Emîr İzzeddîn'in el-Hâlil'deki maaşları düzenlediğine, misafirler için ikram ve kalacak yer temini işini düzenlendiğine dair mektupları geldi. Öyle ki söz konusu fiil uzun süreden beri kesilmişti. İşte bu da devletin iyiliklerinden biri olarak kabul edildi.

ve 663/1264-1265 senesi girdi.

Muharrem/Ekim-Kasım ayında Sultân, İskenderiye'den döndü. Daha sonra ava çıktı. Evsîm'de kaldı. Ardından el-Abbâse tarafına gitti. Bunduk attı ve içlerinde Kerek Hâkimi el-Melik el-Muğîs'in oğlu el-Emîr Fahreddîn Osman'ın da bulunduğu bazıları onu avda bir eğitmen olarak gördüler. Sultân 3 Rebîülevvel/24 Aralık 1264'te Re'sül-ma yakınlarında bir akbaba yakaladı.

Kutsal Savaş'ın ve burada cereyan eden vakaların zikri

-İslam adına kötülüklere set çekmek için düzenlenen bu seferin gerekliliklerinin zikri-

Sultân avlanmak için çıkmıştı. el-Abbâse ve Âgrâs taraflarında iken Tatârların toplanıp el-Bîre önlerine geldiklerini bildiren bir haber kendisine ulaştı. Yırtıcı bir aslanın dikilmesi gibi dikilip azgın bir sel gibi atıldı. İslâm için gayret göstermek çabası onu sardı. Kendisini uyumak ve dinlenmekten alıkoydu. el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr'a en süratli atına binmesini **(s.222)** ve (Kâhire'ye) ulaşır ulaşmaz el-Bîre'ye 4.000 hafif süvari göndermesini emretti. Bunlar yola koyuldular. Sultân da Âğrâs'tan, Kal'âtü Cebel'e gitti. Bir gece kaldı. Askerler ülke içinde dağınık durumda olup atlar da meralarda idi. Frenkler, Tatârlara bu durumu bildirmişler ve Mısır askerlerinin bahar mevsiminden önce harekete geçemeyeceğini haber vermişlerdi. Ancak bir hükümdarın İslam için bütün zorluklara katlandığını bilmiyorlardı. Öyle ki o herhangi bir tarafa gittiğinde bir şimşek veya Burâk'a binmiş gibiydi.

Kal’âtü Cebel’e yerleştiğinde el-Emîr İzzeddîn Ûgân’ı askerlerin başına komutan tayin etti. Ayrıca el-Emîr Fahreddîn el-Hamsî, el-Emîr Bedreddîn Bîlîk el-Aydemirî, el-Emîr Alâeddîn Kuştoğdî eş-Şemsî’nin yanında emirlerden ve halkadan bir topluluğu da onunla yolculuk etmek üzere yanına kattı. Bunlar ayın dördünde harekete geçtiler. Sultân ayrıca el-Emîr Cemâleddîn Muhammedî ve Cemâleddîn Aydoğdu el-Hâcibî’ye de en kısa sürede 4000 kişilik bir başka birlik hazırlamalarını emretti. Bu askerler, el-Emîr İzzeddîn Ûgân’ın yola çıkışından iki gün sonra toplandılar ve önden giden ordunun dört gün sonrasında yola çıktılar.

Bunlar harekete geçtiklerinde Sultân da hazırlıklara başladı. Silahdârlarını otlaklardan binekleri getirip asker hazırlamaları için gönderdi. Kendisi de 5 Rebîülâhir/25 Ocak 1265’te bizzat çıktı ve ayın yedisinde yola koyuldu. Yürüdü ve zafer onunla geliyordu. Allah’ın resulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *Allah kendi yolunda cihada çıkan kimseye “onu sadece benim yolumda cihâd, bana iman, resullerimi tasdik yola çıkarmıştır” buyurmuş ve o kimseyi şehit olursa cennete koymaya eğer geri dönerse ecre ve ganimete sahip bir şekilde evine döndürmeye kefil olmuştur*[98].

Askerler yeryüzünü doldurmuştu. Öyle ki içlerinden bir kısmı ayrılsa gözlerde çokluklarında bir azalma olmazdı. Bu sırada develer **(s.223)** sebepsiz yere ölmeye başladı. İnsanların (askerlerin) malları yollara dağılmış bir şekilde kaldıysa da Sultân’ın heybetinden hiç kimse geç kalmadı. Sultân develerin ölümünden ötürü insanların durumunu öğrendiğinde *ben develerle değil, İslâm’a yardım etmekle ilgileniyorum* dedi.

20 Rebîülâhir/9 Şubat 1265’te Gazze’ye ulaştı. Burada iken nâiblerinden; düşmanın el-Bîre’ye karşı 17 tane mancınık kurduğuna dair mektuplar ulaştı. Sultân durumu el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî ve Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî dışındaki emîrlerden gizledi. el-Emîr İzzeddîn Ûgân’a şöyle bir mektup yazdı: *Siz bu kalenin imdadına yetişmezseniz ben birliklerin başında geleceğim*. Askerleri harekete geçirip ilerlemeye teşvik etti. Sultân, Kârtiya’ya geldiğinde avlanmak üzere atına bindi. Ancak avda atından düştü ve yüzünden yaralandı. Derisi soyuldu. Yine de metanet gösterip yola devam etti. Yübnâ’ya geldi. Yâfâ Kastellan’ı da yanındaki hediyeler ve doğanlarla birlikte hizmetine geldi.

el-Bîre tarafından müjdeli haberlerin gelmesinin zikri

26 Rebîülâhir/15 Şubat'ta Şâm Nâibi el-Emîr Cemâleddîn en-Necîbî'den ulak geldi. Sultân otağında hamama girmişti. Bir haber güvercininin geldiğini duydu. Hemen **(s.224)** giyinmeden kalktı. Nâibin mektubunun içerisinde Hamâ Sahibi el-Melik el-Mansûr'dan bir not buldu. Notta el-Emîr İzzeddîn Ûgân'ın bir grup emirle birlikte pazartesi günü el-Bîre'ye ulaştığı yazıyordu. Bu sırada Tatârlar onları görmüş ve azametlerine şahit oldular. Hemen akabinde de mancınıkları yakıp kaçtılar. Gemileri batırdılar. Öyle ki diğerini düşünmeden kaçtı. Hiçbir baba oğlu için durmadı. el-Bîre'den gelen mektubun yazıldığı tarihten Yübnâ'ya ulaşmasına kadar geçen süre dört gündü. Önce Hamâ'ya oradan da haber güvercini ile Dımaşk'a buradan da ulak eliyle Yübnâ'ya gelmişti. Bütün bunlar Sultân'ın, İslâm'ın işlerine gösterdiği özen ve büyük menfaatler sağlayan düzenlemeleri sayesinde olmuştu. Hangi çaba, onunkinden daha büyüktür. Öyle ki el-Bîre'nin haberleri kendisine ulaştığında o sahil beldelerinin başında ve dört günlük mesafedeydi. Hamamda olmasına karşın aceleden elbisesini bile giymeye sabır gösteremiyordu. Bilakis işin gecikmesinden korkarak zikrettiğimiz şekilde dışarı çıkmıştı. Derhal el-Emîr Hüsâmeddîn ed-Devâdâr'ı bir mesajla gönderdi. el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî ve Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî'yi de durumdan haberdar etti.

Daha sonra el-Emîr İzzeddîn Ûgân'dan, el-Emîr Fahreddîn el-Hamsî, el-Emîr Bedreddîn el-Aydemirî ve Şâm askerlerinin komutanı el-Emîr Bedreddîn el-Alâî'den müjdeci olarak dört memlûk geldi. Sultân, devletin emîrlerini çağırdı. Mektupları okudular ve bu zafere çok sevindiler. *Allah savaşta inanlara kâfi geldi*[99].

Tebşirnâmeler yazıldı. Sultân devlet meseleleriyle ilgilenmeye başladı. **(s.225)** Sabah namazını kılmadan atına binmemeye büyük dikkat gösterirdi. Daha sonra çadırının kapısına çıkar ve herkesin görebileceği bir şekilde Emîr-i Cândâr'ın kürsüsüne otururdu. Burada fakir, kadın, zayıf herkes ona yaklaştı ve insanların ihtiyaçları konusunda hüküm verdi. Reayanın anlattıklarını dinledi. At Pazarı'ndan gelen emîrleri görene kadar önündeki arzları imzaladı. Kalkıp tahtına oturarak emirleri çağırırdı. Onlara sofra kurdururdu. Ardından da insanların arzlarına cevap verip onları imzalamak üzere otururdu. Bizde bütün her şeyi bu Sultân'ın vaktini Müslümanların menfaatlerine

kendisini adayarak geçirdiğini, din işlerine ihtimam göstermekten haz aldığını göstermek için anlattık.

Daha sonra ulak, düşmanın duvarlara çıkmak için yaptırdığı demir kancaları getirdi. el-Bîre'deki Nâib Cemâleddîn Akkûş el-Muğîsî'nin kararlılığının gücünü, düşmanın kalenin önlerine gelip çoğaldığındaki direniş kudretini, hendeklerin doldurulmasının akabinde ahalinin daha geniş bir hendek kazdığını, düşmanın hendekler kazıp ağaçlarla doldurduğu, lağımı öğrenip burayı ateşlediklerini böylece hepsinin hendekte burada yandığını; düşmanın ateşi söndürmeyi başaramadığını ve Müslümanların kazılan lağımı kapattıklarını bildiren mektubu geldi. Yine bu mektupta; sınır halkının sabrını, kadınların düşmanla savaşta erkeklerin dahi yapamadıkları iyi şeyleri yaptıklarını ve diğer taraftan düşmanın tek bir burca 15 mancınıkla yöneltmelerine rağmen saldırılara iki ay sabredildiğini; düşmanın her biri üç Haleb rıtlı[100] ağırlığında 40 demir gülle ile surları dövdüğünü yine bu iş için 50 büyük gülle ve kaleye merdivenleri çıkarmak üzere halatlar kullandıklarını, sınır halkının da bunların tamamının yanında düşmandan birçok tekne ele geçirdiklerini yazıyordu.

(s.226) Sultân, onların gönüllerini almak için bir mektup yazdı. el-Bîre'de mücadele eden Bahrîler ve diğerlerine uygun iktâlar tayin etti. Buradaki mücerredlerin emîrlerden Sârimeddîn Bektâş ez-Zâhidî bir mancınık darbesiyle şehit oldu ve geride birçok mal ile bu mirasın yarısını almaya hakkı olan bir kız bıraktı. Sultân hizmetlerinden ötürü hiçbir ortak olmaksızın babasının mirasın tamamının kızına bırakılmasını emretti. Ayrıca el-Bîre'nin tamirine önem verdi ve yiyecek maddeleri gönderdi. Bütün kale ve şehirlere el-Bîre sınırına yardım etmelerini yazdı. Aynı şekilde Mısır ve Şâm'a buraya malzemeler ile silahların yanında mancınık teçhizatı ve kaleyle müdafilerin on senelik ihtiyacını karşılayacak diğer şeylerin taşınması için tezkireler yazdı.

Emîrlere yazarak el-Bîre'deki hendeklerin temizlenip buradaki taşların taşınmasına kadar yerlerinden ayrılmamalarını yazdı. Yine Hamâ Sahibi el-Melik el-Mansûr'a ve herkese bunların omuzlarda ve atların sırtında çekilmesini buyurdu. Emîrler bir süre daha el-Bîre'de kaldılar. Ardından onlardan bizzat toprak ve taş taşıdıklarına dair mektuplar geldi. Söz konusu yazılar Sultân'ın, Kaysâriye surları önünde

ve burayı bizzat yıktığı sırada geldi. Elinde bir keski olup elinden yaralanmıştı. Emîrlere cevap olarak şunu yazdı: *Sizden dolayı bizi rahatlatan Yüce Allah'a şükürler olsun. Yumuşamak yok. Sizler darlık içinde olup da biz bollukta değiliz. Biz de burada mücadelelerle, taş taşımak ve düşmana karşı saf tutmakla meşgulüz. Böylelikle durumu eşitledik. Kalpleri sıkıntıya düşürecek bir durum yoktur*.

Emîrlerden; el-Emîr İzzeddîn Ûgân, el-Emîr Fahreddîn el-Hamsî, el-Emîr Bedreddîn el-Aydemirî ile **(s.227)** Bahrîlerden bir toplulukla nöbette olduğu, atlarının Şâm tarafında otladıkları ve kendilerinin de yaya şekilde çalıştıkları bir sırada kötü giyimli bir grup Tatâr tarafından kuşatıldıklarına dair mektuplar geldi. Bunun sonrasında ise Müslümanlar bir araya gelerek ok atıp onları yaralamışlardı. Neticede Tatârlar ise kaçmak zorunda kaldılar. Peşlerinden giden askerler Harrân ve buranın dışındaki yerlerde aldıkları yaralardan ötürü helak olmuş bir grup Tatâr buldular. Yine bugün içerisinde onların büyüklerinden bir topluluk da öldürüldü.

Sultân, Mısır'a haber gönderip 200.000 dirhem ve 200 teşrif hazırlanmasını emretti. Bunlarla birlikte Dımaşk'tan da 100 teşrif ve dirhemler hazırlatıp el-Bîre'ye gönderdi.

İzzeddîn Ûgân'a kale halkını ve buradaki emîr, memur, cündî ve ayak takımından herkesi çağırıp onları hil'âtlandırmasını, korucular ve gece bekçilerine kadar herkese ihsanlarda bulunup, kapıdaki hizmetlerinden ötürü hil'ât vermesini yazdı. Hz. Peygamber'den (s.a.v) şöyle rivayet edilir: *Bir adam; Ey Allah'ın resulü amellerden hangisi daha faziletlidir? diye sordu. O da Allah yolunda malıyla ve canıyla cihâd eden inanlardır. Sonra da bunların içerisinden Allah'a kulluk eden bir adamdır.* Yüce Allah ise şöyle buyurur: *Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği her başağında 100 tanenin bulunduğu yedi başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir*[101].

el-Emîr İzzeddîn Ûgân'dan bunu yaptığına dair bir mektup ulaştı. Onun haberi ülkeye yayıldı. Böylece insanlar Sultân'ın nezdinde bir iş yapanın emeğinin zayi olmayacağından ve bir hizmetçisinin yaptığından bile gafil olmadığını gördüler. Böylece kale halkının gönülleri hoşnut oldu ve *Sultân bize yardım etmek için mesafeler aşar. Onun askerlerinin haberi düşmanlara merhaleler öncesinden gelir*, dediler.

el-Emîr Cemâleddîn Muhammedî el-Bîre'ye ulaştığında Sultân, ona **(s.228)** yaşça büyük olmasından ötürü Mısır ve Şâm askerlerine kumanda etmesini; el-Emîr İzzeddîn Ûgân'a da mühim meseleleri konuşmasını, para dağıtması ve memleketin işlerinin düzenlenmesiyle ilgilenmesini emretti. Bu arada emîrlerin hendeklerin temizlendiğini bildiren mektupları geldi. Sultân kaleye taş taşınmasını emretti. Bizzat Hamâ sahibine 1000, emîrlerden her birine 100'er, her cündîye 50 taş yüklendi. Aynı şekilde bütün emîrler ile cündîlerin oklar ve mancınıklar için kereste yollamaları kararlaştırıldı.

Tamir çalışmaları için el-Emîr Alemeddîn, el-Emîr Seyfeddîn Balabân el-Habîşî ve Rükneddîn es-Servî'yi gönderdi. Her birinin yanına bu işlerde çalıştırılmak üzere 300 kişi verdi. Bunlar sonrasında Sîs beldelerine akın yapmak üzere Tell Bâşir tarafına gideceklerdi. Öte yandan Sultân, el-Bîre'ye zahire göndermeye de devam etti. Yollarda yük taşıyan hayvanlar ve kafilelerden başka bir şey görünmüyordu. el-Emîr Cemâleddîn en-Necîbî'ye yazıp bu konuda teşvik ve tekdir etti. Mezkûr emîr büyük bir kararlılıkla hareket etti. Yeryüzünü dolduracak miktarda zahire taşıdı. Ona, Şeyzer'den mancınıklar yollandı. Buradaki eksiklik de Dımaşk'tan gönderilen mancınıklarla telafi edildi. Buradan Allah'ın yardım ve zafer bahşettiği asker yola çıktı. Sultân'ın niyeti ile sınır güçlendirilip bayındır hale getirildi.

Sultân iyilikte iyilik gördü. Kötülüğü yok edip izlerini açık bir şekilde dönüştürdü. Mısır'a içkinin yasaklanması, izlerinin silinmesi, meyhanelerin tahribini, kapkacaklarının kırılması ve vergisinin dîvândan düşürülmesi ile alakalı yazdı. Yine el-Emîr İzzeddîn el-Hillî'ye yazarak *benim için bu kötülüğü kaldırmanı istiyorum. Zira bu hususta bazı sâlih kimseler benimle konuştu*, diyerek şöyle devam etti: *Allah'ın aleme kuvvet kıldığı buğday ayaklar altında çiğnenemez. Bunun yasaklanmasıyla Allah'a yakın oldum. Her kim bir şerri onun için terk ederse Allah, buna karşılık bir hayır verir. Kimde bununla* **(s.229)** *alakalı bir şey varsa Allah, onun karşılığında helal kazanç verir*. Sonrasında bunun yapıldığına dair mektuplar geldi. Kırılanların karşılığı ödendi. Söz konusu iyilik bu devletin sayfalarına yazıldı.

Frenk beldelerinin fethedilmesinin zikri

Sultân'a haberler ulaştığı sırada Tatârlara karşı yardım için sahilde bulunuyordu. Onları ağır bir şekilde mağlup etmiş ve anlatıldığı üzere el-Bîre sınırının imarını emretmişti. Akabinde yaptıklarına karşılık vermek ve onlara karşı oldukları gibi davranmak üzere atının dizginlerini Frenklerin tarafına çevirdi. Hiç kimse seferin nereye olacağını bilmiyor; Sultân'ın hedef ve amacını anlamıyordu. Birliklerin avlanmak üzere Arsûf ormanlarına hareketinden sonra el-Avcâ'dan atına bindi. Emîrlere de avlanmak isteyenlerin gelmelerini emretti. Zira ormanda çok sayıda yırtıcı hayvan bulunuyordu. Sultân'ın otağının kapısına ordudan biri tarafından öldürülen yedi hayvan getirilmişti. Öldüreni ödüllendirdi. Ormanı vahşi hayvanlardan temizlemeye çalıştı. Sonrasında yola çıkıp el-Avcâ Nehri üzerindeki köprüden geçti. Burada gecenin karanlığında köprüyü geçmeye çalışan Ordu çarşısının ahalisiyle karşılaştı. Durdu ve zayıf olanlar geçmeden kimsenin köprüyü geçmemesini emretti. Daha sonra bir yük hayvanı sebebiyle de yakın maiyetinin inip hayvanı çekmesine kadar beklemeye devam etti. Bu arada Ordu çarşısının ahalisi kumaşları naklettiler. Allah'ın resulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *Yerde olanlara rahmet edin ki göktekiler de size rahmet etsin*[102].

Sonrasında buradan ayrıldı. Halkayı sağ ve sol kanatlar olarak düzenleyip ormana girdi ve avdan hevesini aldı. Taktik ve kılıçlar bu vahşi hayvanlar üzerinde tecrübe edildi. Ölümler üzerlerine kararlaştırılmış şekilde düşman için planlandı. **(s.230)** Sultân akabinde Arsûf ve Kaysâriye'ye gitti. Bu iki şehri inceledi. Daha sonra otağına döndü. Emîr-i Cândâr'ın nâibi el-Emîr Alemeddîn'in zerdhane ile birlikte mancınıklar için getirmekte olduğu kerestelere rastladı. Emîr-i Cândâr İzzeddîn'i çağırdı. Ona bu kerestelerden çokça Mağribî ve Francî mancınıklar yapmasını emretti. Pazartesi günü seher vaktinde bizzat çıktı. Gayrete getirmek için çalışanların başında durdu. Bugün içinde küçük mancınıkların dışında dört büyük mancınık yapıldı. Kalelere yazarak mancınıklar, ustalar ve taşçılar istedi. Ayrıca asker için merdivenler yapılmasını emretti. Her bir emîrin bunlardan kaç tanesinin taşıyacağını belirlerdi. Sonrasında Uyûnü'l-Esâvir yakınlarına gitti. Yatsı namazının ardından silah kuşanılmasını emretti. Sabaha karşı atlandı ve ahalisinin haberi olmaksızın Kaysâriye üzerine yürüdü.

Kaysâriye'nin fethinin zikri

Sultân 9 Cemâziyelevvel 663/27 Şubat 1265 Perşembe günü[103] şehir önlerine gelerek derhal burayı kuşattı. Askerler, Kaysâriye'ye hücum ettiler. Kendilerini hendeklere attılar. Atlarının dizginlerini, çengel ve kancaları kullandılar. Bunlara tutunarak her taraftan surlara çıkıp sancakları diktiler. Kapılar yakıldı ve şehrin savunma hattı dağıtıldı. Müdafiler kaleye kaçtılar. Ülkeye ve hastalığı sebebiyle geride kalmış olan Atabek Fâriseddîn'e tebşirnâmeler yazıldı. Kaleye karşı mancınıklar kuruldu. Burası en güzel ve en tahkimli kalelerden birisiydi. Yeşil Kale olarak bilinirdi. Kral Louis büyük mermer direkler getirip surlarını takviye etmişti. Anlatıldığına göre sahilde Kaysâriye'den daha iyi **(s.231)** inşa edilmiş, emniyetli ve yüksek bir yapı yoktu. Zira tuzlu deniz suyu burayı çevrelemiş olup kaleye ancak hendekler vasıtasıyla girilebiliyordu. Temelinde birbirine kesişecek şekilde bulunan mermer direkler yüzünden lağım açmak mümkün değildi. Kaleye saldırı devam etti. Mancınıklar taş fırlattılar. Sultân kimi zaman kaleye bakan bir kilisenin üzerinden ok atarak kimi zamanda atına binip denizin dalgalarına girerek savaşıyordu. Debbabeler ve hücum kuleleri yapıldı. Aclûn'dan getirilen oklar her 100 süvari için 4000 tane olmak üzere askerlere, halkaya ve cündîlere dağıtıldı. Daha sonra Sultân kerestelerin ve mancınık taşlarının taşınmasını emretti. Emîr-i Cândâr İzzeddîn Efrem'e mancınıklar hususundaki bilgi ve gayretleri sebebiyle hil'at giydirdi. el-Emîr Şihâbeddîn el-Kaymerî'yi bir bölük askerle sahile Beysân tarafına gönderdi. Türkmenler ve Araplardan bir grubu da Akkâ üzerine yolladı. Bunlar Frenklerden bir topluluğu esir ettiler. Binek hayvanlarını ve gayrısını da ele geçirdiler.

Sultân ise sabredip kalede gedikler açmaya devam ediyordu. Kilisede kalıyor ve otağına gitmiyordu. el-Akciyye'den bir grup ile ok atarak Frenklerin kalenin en üstüne çıkmasını engelliyorlardı. Sultân ise bazen mürettebat gibi bir debbabenin içine girip surlara ulaşana kadar itiyor ve gedikleri bizzat görüyordu. Bazı günler ise eline kalkanını alıp savaşıyor ve döndüğünde kalkanın üzerinde sayısız ok saplanmış oluyordu.

15 Cemâziyelevvel/5 Mart Perşembe gecesi Frenkler kaçtılar ve Müslümanlar da kaleyi içindekilerle birlikte teslim aldılar. Yine surlardan kaleye çıkıp kapıları yaktılar. En üstten en aşağısına kadar kaleye girdiler. Sabah ezanı burada okundu. Sultân da kaleye çıktı. Yıkıma başlamak üzere şehri emîrleri, maiyeti, memlûkları ve halkası

arasında paylaştırdı. Kendisi de atından indi ve eline bir keski alarak bu işe bizzat nezaret etti. İnsanlar onu görerek kendisini taklit ettiler. Canı gönülden çalıştılar. Böylece Sultân da bizzat yıkıma başladı. Elbisesinin üzeri tozla kaplanmıştı. Allah'ın Resulü şöyle buyurdu: **(s.232)** *Allah korkusuyla göz yaşı döken kimse süt memeye geri dönmedikçe ateşe girmez. Bir kul üzerinde Allah yolunda yapışan tozla, cehennemin dumanı bir araya gelmez*[104]. Yine Hz. Peygamber bir başka hadiste: *Allah yolunda ayakları tozlanan bir kula cehennem ateşi dokunmaz*[105], buyurmuştur.

Cemâziyelevvel/Şubat-Mart ayı içinde akın için gönderilen emîrlerin, Akkâ kapılarına ulaşıp ganimet aldıklarına ve salimen geri döndüklerine dair mektuplar geldi.

es-Sîret'in müellifi el-Kâdı Muhyîddîn şöyle der: Bu Kaysâriye eski şehirlerden biridir. İslâm'ın ilk zamanlarında Hz. Peygamber'in hicretinin 19. senesinde (640 yılı) fethedilmiştir. Öyle ki: Kafirler ve göçmenler, Müslümanların önünde Kaysâriye'ye iltica edip burasını tahkim etmişlerdi. Müslümanlar; Ecnadeyn Gazasını, Dımaşk'ın fethini, Fihl Vakasını ve Allah'ın bütün Rûmları dağıttığı Yermük Vakasını bitirdikten sonra Mü'minlerin Emîri Ömer b. el-Hattâb (r.a.), Yezîd b. Ebî Süfyân'a *seni, Şâm* ordusunun *başına kumandan tayin ettim. Onlara işitip senin emrine muhalefet etmemelerini yazdım. Müslüman askerleriyle birlikte çık ve Kaysâriye üzerine yürü. Git ve orada karargâh kur. Allah fethini sana müyesser kılana kadar da oradan ayrılma. Şüphesiz ki Kaysâriye ahalisinin oradaki varlığı yüzünden Şâm topraklarını tam olarak ele geçirmiş sayılmazsınız. Eğer ona itaat eden tek bir kişi dahi kalsa Kayser, Şâm'a tamah etmeye devam eder. Şayet Kaysâriye'yi fethederseniz Allah, onun ayağını tamamıyla Şâm'dan keser. Daima galip gelen, izzet ve azamet sahibi olan Allah bunu yapar. Yüce Allah'ın izniyle, Müslümanlar için de bunu yapacaktır,* dedi. Sonrasında Yezîd şehir üzerine yürüyüp şiddetli bir şekilde savaştı. Ancak kuşatmada bir başarı elde edemediler. Ubâde b. Sâmit ayağa kalkıp şöyle dedi: *Ben sizin susuz kalmanızdan korkuyorum.* -yani kazançları kaybetmenizden ve şehri rahatsız edememelerinden- Hz. Ömer (r.a), Yermük gününde Müslümanlar için **(s.233)** *Sübhanallah, şayet müşrikler onlara karşı sebat ediyorsa zannetmem ki Müslümanlar sadece susuzluk çeksinler. Eğer bu olmazsa onlara karşı erzak olmaksızın ve yorulmaksızın sebat edebilirler*.

Müslümanlar kafirlerle savaşmaya devam ettiler. Bir gün Kaysâriye halkı, kuşatmacılar fark etmeden dışarıya çıktı. Müslümanlar onlara karşı her yönden toplandılar. Allah zaferi, Müslümanlara nasip etti. Savaşta 5.000 kişi öldürüldü. Yezîd, onların perişan halini görünce şehre karşı savaşmak için Muâviye'yi tayin etti ve oradan ayrıldı. Allah, Muâviye'nin eliyle belirtilen tarihte Kaysâriye'yi fethetti. Böylece Şâm'ın uzak yakın hiçbir yerinde Müslümanlar için düşman kalmadı. Memleketin tamamı onların oldu.

Bugünlerde Yâfâ tarafından el-Emîr Alemeddîn Sencer es-Sayrafî'nin taştdârına hile yapıp onu iş bahanesiyle adı geçen şehre gönderdiği haberi ulaştı. Diğer taraftan es-Sayrafî, Yâfâ Kastellanı ile de onu yakalaması için anlaşmıştı. Kastellan da adamı yakalayıp bir kuyuda hapsetmişti. Ancak Sultân bunu hoş karşılamadı. Taştdârın hapsedilmesiyle alakalı mektubu Yâfâ'dan getirtti. Sonra içlerinde el-Emîr Alemeddîn Sencer es-Sayrafî'nin de yer aldığı emîrleri topladı. Onu bu iş yüzünden şiddetli bir şekilde azarladı. Adı geçen esiri kurtardı. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *Size ne oldu da Allah yolunda, çaresiz erkekler, kadınlar ve çocuklar için savaşmıyorsunuz*[106]. Bu konuda ulema da şöyle demiştir: *Müslüman esirleri kafirlerin elinden kurtarmak en faziletli adak ve sevaplardandır*. Yine bir başka alim de *eğer bir Müslüman esir olmuş ise İslâm'a onu kurtarana kadar savaşa azmetmeleri ya da kafirleri yok etmeleri vâcip olur*.

Sultân'ın Aslîs tarafına yönelmesinin zikri

-ve Mellûha Kalesi ile Hayfâ Kalesi'nin alınması-

(s.234) Kaysâriye'nin yıkımı sona yaklaştığında Sultân, el-Emîr Şemseddîn Sunkur el-Elfî ez-Zâhirî ve el-Emîr Seyfeddîn el-Müstağribî'yi bir grup askerle Frenklerin, Mellûha yakınlarındaki kalesini yıkmaya gönderdi. Onlarda yüksek ve muhkem bir yer olan bu kaleyi yerle bir ettiler.

Kendisi ise 26 Cemâziyelevvel/16 Mart'ta ağırlıksız olarak Aslîs tarafına yöneldi. Bu arada el-Emîr Şemseddîn Aksungur es-Silâhdâr ez-Zâhirî, el-Emîr İzzeddîn el-Hamevî, el-Emîr Şemseddîn Sunkur el-Elfî ez-Zâhirî de Hayfâ'ya gönderdi. Bunlar adı geçen şehir üzerine yürüyüp kalesine girdiler. Frenkler içlerinden bir kısmı öldürüldükten ve esir edildikten sonra kendilerini gemilerine atarak kurtuldular. Esirler ve

kelleler getirildi. Şehir ve kale yıkıldı. Kapılar yakıldı. Burasını *sanki dün de yokmuş gibi*[107] tamamen harap kıldılar. Hayfâ'nın alınması, içerisindekilerin öldürülüp esir edilmesi yıkıp yakılması tek bir günde gerçekleşmişti. Emîrler akabinde sağ salim geri döndüler.

Sultân ise Aslîs'e ulaştı. Buranın darmadağın edilip ağaçların kesilmesini emretti. Neticede bütün ağaçlar kesildi. Aynı gün içerisinde şehrin evleri de tahrip edildi. Sultân geri döndü. Kafirler çok şiddetli bir kederi tattılar. Muhakkak ki önceki seferde başladığı gibi ölüm onların üzerinde dönüyordu. Böylece lanet tekerrür edip Aslîs'e kadar uzandı. Çok yükseklere çıkmış olan talih döndü. Ancak bunu belirlenen vakte kadar geciktirdi. Buranın işinin önemli olmadığını gördü. **(s.235)** Ahalisi tecrit edilmiş bir halde bıraktı. Öyle ki erzağın kesilmesinden önce umutlarını kestiler. Sultân da Kaysâriye'deki otağına döndü ve buranın yıkımını tamamladı.

Yeni gelişmelerin ve Sultân'ın, Kaysâriye'de yaptıklarının zikri

Bunlardan biri el-Emîr Seyfeddîn Zeynî'nin, Subeybe'den getirilen mancınıklarla birlikte ulaşması ve yine Sultân'ın zerdhânesinin Dımaşk'tan gelmesidir. Ayrıca Frenklerin memleketinden tarafından aralarında meliklerinden birinin oğlunun da yer aldığı bir topluluk sığınmak üzere geldi. Sultân, onlara iktalar verip ihsanlarda bulundu. Bu sırada emîrlerden bazıları hastalandı. Sultân atına bindi. el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî'yi, Emîr-i Cândâr İzzeddîn'i ve Emîr-i Alem Seyfeddîn ez-Zeynî'yi geri yolladı.

Arsûf'un fethinin zikri

29 Cemâziyelevvel/19 Mart günü Sultân, Kaysâriye'den hareket etti. Hiç kimse nereye gidildiğini bilmiyordu. Arsûf'a yürüdü. 1 Cemâziyelâhir/21 Mart'ta şehir önlerine geldi. Kerestelerin taşınmasını istedi. Bunlar şehrin çevresinde yüce bir dağ ve yüksek tepeler gibi oldular. Frenkler olan biteni izlerken onlar için takdir-i ilahi şöyle dedi: *Sizler cehennem yakıtısınız ve oraya gideceksiniz*[108]. Kerestelerden perdeler yapıldı. Sultân şehrin hendeklerinden kalenin hendeklerine doğru iki siper kazılmasını emretti. **(s.236)** Bunların üstlerine ağaçlarla çatı yapıldı. İki siper de tamamlanınca birini el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî, el-Emîr Bedreddîn Beyserî, el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr ez-Zâhirî, el-Emîr Şemseddîn ed-Dekiz el-Kırkî ile sancak emîrlerinden

bazılarına ve bunlardan gayrısına teslim etti. Diğer siperi ise el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî, el-Emîr Alemeddîn el-Halebî el-Kebîr, el-Emîr Seyfeddîn Kermûn ile emirlerden bir grubuna bıraktı. Siperlerden kaleye yol yapıldı. Frenkler ağaçları yakmak için çıktı. el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn ve diğerleri onları yakalamak istediler. Sultân da bizzat kendisi bir grup emirle birlikte su döktü ve bu ateşi söndürdü. Siperin ağaçlarla doldurulması işi tamamlandığında Frenkler kalenin içerisinden siperin altına ulaşacak şekilde bir lağım kazmayı düşündüler. Ağaçların olduğu yere doğru toprağı kazdılar. Sipere varır varmaz burasını yağ ve yanıcı maddelerle doldurup ateşe verdiler. Lağımın içinden ateşi körüklediler. Asker ateş yoğunlaşana kadar hiçbir şey anlamadı. Bu iş geceleyin oldu. Sultân geldi. İnsanlar ateşi söndürmek için çabaladılar. Kovalarla su döküldü ise de fayda etmedi. Siperin içinde bulunan bütün ağaçlar yandı. Emekler boşa gitti. Böylece Frenklerin hilesi tamamlandı. Ancak Allah bundan sonra işleri zafere taşıdı. Şöyle ki; Sultân, el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî ve onun beraberindeki sancak emîrlerinin yarısına, sağdaki Bahrî emîrlere ve halkaya el-Bîre'den gelenlerin dışında yine sağ tarafta yer alan emîrlere ve gayrısına sur tarafındaki siperlerin bulunduğu yerden denize doğru yeni bir siper kazmalarını emretti. el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî'ye de sol taraftaki sancak emîrlerinin kalan yarısı yine **(s.237)** soldaki halka askerleriyle ve bahrîlere bu cenahtan başka bir siper kazması buyuruldu. Düşman hendekleri de kazılan bu siperler için perde görevini üstlenecekti. Ayrıca kazılan toprakğı hendeğe atmak üzere buraya doğru kapılar açıldı. Siperin yüksekliği hendeğinkine eşit olacaktı. Sultân, Atâbek'in adamlarından İzzeddîn Aybek el-Fahrî'yi istedi. Sonrasında iki mühendis çağırıp bu işi onlarla konuştu.

Bu hendeklerdeki çalışma devam etti. Sultân onları bizzat dolaşıyor ve lüzumlu olan şeyleri bizzat kendi elleriyle yapıyordu. Mancınıkların çekilmesinde, toprağın atılmasında, taşların taşınmasında insanlarla aynı ölçüde gayret gösterdi. *es-Sîret*'in müellifi el-Kâdı Muhyîddîn şöyle dedi: Ümmü Cebbân(Korkağın annesi), Sultân'ın her meselede bizzat çabaladığını gördüğünde bedbaht oldu. O işleri hiç olmayacak şekilde kolaylaştırdı. Elinde yayıyla tek başına yürüyor; bazen bir siperin içinde bazen açılan kapılarda bazen de denizin kıyısında Frenk gemilerine ok atıyordu. Mancınıkları çekip perdelerin üzerine çıkıp ok atıyor ve buradan herkesi rahatça görerek cihâd için emir veriyordu. Teşekkür

gerekene teşekkür etti. İnsanlar arasında iyi şeyler yapan herkese hil'âtler giydiriyordu. Bununla birlikte Allah ümmete selametiyle mağfiret etti ve onlara himayesini bahşetti.

es-Sîret'in müellifi el-Kâdı Muhyîddîn şöyle dedi: el-Emîr Cemâleddîn b. Nehâr bana şunları anlattı: *Bugün içinde Sultân'ın 300 ok attığını gördüm*. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *Kuvvet (ok) atmaktır*[109]. Yine; *her kim Allah yolunda bir ok atarsa bir köleyi azat etmiş gibidir*[110]. Hz. Peygamber'in bir başka hadisinde; *size yaklaştıklarında onlara ok atın ve onlar size yaklaşıncaya kadar kılıçlarınızı çekmeyin*[111], buyurulmaktadır.

Anlatıldığına göre; Sultân sipere geldi ve burada ok atışı için hazırlanmış olan bir aralığın arkasındaki tümseğe oturdu. **(s.238)** O sırada yanlarında mızraklar ve çengellerle Frenk şövalyelerinden bir grup ortaya çıktı. Siperin önüne gelmelerine kadar kimse bir şey anlamadı. Sultân kalkıp el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî, el-Emîr Bedreddîn Beyserî eş-Şemsî, el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr ve ondan gayrısıyla bizzat Frenklerle savaştı. el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî, ona taşları veriyordu. Burada iki şövalye öldürdü. el-Emîr Hüsâmeddîn ed-Devâdâr kancalardan birini kılıcıyla kesti ise de pazusundan yaralandı. Frenkler en kötü şekilde geri döndüler. Sultân tek başına kuşatmadaki asker arasında dolaşıyordu. İnsanlar ne ona bakmaya cesaret edebiliyor ne de geldiğini anlayabiliyorlardı.

Âbidler, zahîdler, fakîhler ve dervişler yeryüzünün her sınıftan askerle dolduğu bu mübarek gazaya geldiler. Orduya içki ya da hayat kadınları sokulmadı. Yalnızca savaşın ortasında su taşıyan mancınıkları iten iyi ahlak sahibi kadınlar bunun dışında tutuldular. Yine ileri gelen sâlihlerden eş-Şeyh Aliyü'l-Mecnûn, eş-Şeyh İlyas için koyun ve ihtiyaç duyulan şeylerden kendilerine maaş bağlandı. Ayrıca eş-Şeyh Ali el-Bekkâî'ye bu cümleden olmak üzere para verildi. Sultân'ın yakın maiyetinden hiç kimsenin görevi sırasında cihattan başka bir işle meşgul olduğu duyulmadı. Hiçbir emîr nöbeti sırasında adamlarını ne adamlarını gönderdi ne de kendisi dinlendi. İnsanlar yalnızca savaş meselesinde birbirlerine ortaklık ettiler. Sultân mancınıkları kontrol etmek işini her vakit kendisi yaptı. Bu arada Kermûn Ağa yedi oklu tesirli bir mancınık inşa etti. Yine Dımaşk'tan mancınıklar getirildi. Müfredler bunları dağ yollarında omuzlarında taşımışlardı. el-Emîr

İzzeddîn Efrem kuşatma hususunda tam bir gayretle çalıştı. Gece ve gündüz mancınıkların yanında kalmaya devam etti. Zira kendisi bunları idare eden kişiydi.

Mancınıklar duvarların yıkılmasında tesir göstermeye başlayınca iki yönden hendek tarafına doğru kazılmış siperler **(s.239)** boşaltıldı. Buradaki kapılar geniş bir şekilde açıldı. 23 Receb 663/11 Mayıs 1265 günü Arsûf üzerine saldırı başlatıldı ve kale gün içerisinde fethedildi.

Allah'ın resulü (s.a.v.) şöyle buyurdu: *Allah korkusundan ağlayan gözler ve Allah yolunda geceleyen gözler cehennem ateşinden korunmuştur*[112]. Yine Hz. Peygamber (s.a.v.): *Öğleden önce ve öğleden sonra bir kere olsun, Allah yolunda yürümek dünya ve içindeki her şeyden hayırlıdır. Allah yolunda bir günlük rıbât dünya içindeki her şeyden daha hayırlıdır*[113], buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: *Ne mutlu bir kula ki, Allah yolunda cihad için atının dizginlerini tutmuş, başı dağılmış ve iki ayağı tozlanmıştır. Eğer ona hudutta beklemek görevi verilirse hudutta bekler. Eğer artçılık görevi verilirse artçılık yapar*[114].

Sultân, Arsûf civarında defnedilmiş olan eş-Şeyh es-Sâlih Ali b. Alîm'in kabrini ziyaret etti. Kendisi kerametleri ve bereketleriyle meşhur iyi ahlak sahibi bir kimseydi. Onun bereketine dair şu örneği verebiliriz: Naaşı Arsûf kapısında defnedilmiş olup türbesine domuz giremezdi. Buraya gelir ve kapısından dönerlerdi. Arsûf Sahibi İbn Balian, onun bu durumuna karşı çıkarak türbenin yanında içki içti. Ancak elleri kurudu ve üç gün bu halde kaldıktan sonra öldü. Bu vakitten sonra Frenkler, Şeyhe büyük saygı duydular. Allah rahmet eylesin. Yine ondan şöyle bir olay hikâye edilir: Hizmetçisi bir gün Şeyh tek başına olduğu sırada yanına geldi. Onun *vallahi razı değilim*, dediğini duydu. Sonrasında çıkıp bir kere daha girdiğinde de *vallahi razı değilim* hemen ardında da bu kez de *razıyım* dediğini işitti. Bu hal hizmetçisinin kalbinde yer etti. Daha sonra Şeyh ölüm vakti yaklaştığında hizmetçisine *eğer aklında benden duyduğun sözlerle ilgili bir şey varsa bunu mutlaka gidermelisin* dedi. Hizmetçi, onu *evet* diye cevapladı. Bunun üzerine Şeyh; *Yüce ve noksan sıfatlardan uzak olan Allah, beni ziyaretime gelen bin kişiye şefaatçi kıldı. "Razı değilim" dedim. Sonra beni 2000 kişiye şefaatçi yaptı. Ziyaret eden* **(s.240)** *herkese beni şefaatçi kılmadıkça ve onları cehennemin azabından*

korumadıkça "razı değilim" dedim. O bunda karar kıldığında ise "İşte şimdi razıyım" dedim. Daha sonraları Arsûf yakınlarından bir gemi geçti ve içerisinde bir Müslüman vardı. Şeyhi sorduğunda kendisine *işte güzel ahlaklı adamın kabri burasıdır* diye gösterildi. O kişi de *Allahım! eğer bu zat sâlih kullarından ve senin katında itibarı olanlardan ise beni kurtar*, diye dua edip sesini yükseltti. Bunun üzerine Frenkler, onu dövdüler. Fakat sonrasında adamı serbest bırakmalarına kadar gemi üç gün boyunca bekledi. O da şeyhin kabrine gitti. Bu şeyh (r.a) **(s.241)** kitaplarda anlatılan meşhur bir kimsedir.

Yine eş-Şeyh es-Sâlih Ali b. Mecnûn hakkında kerametlerinin görüldüğü enteresan bir hikâye anlatılır. Evvelinde belirttiğimiz gibi bu gazâda da hazır bulunmuştur. Öyle ki fetih gününde daha bunu kimsenin bilmediği bir sırada durum kendisine malum olunca atına bindi. Hendeğin kıyısına kadar yürüdü. Bir anda öfkelenip aklını kaybetti ve sesini yükseltmeye başlayarak kaleyi işaret etti. İnsanlar, kendisini yolun kıyısına çektiler. Bu hal Sultân'ın el-Emîr Şücaeddîn eş-Şîblî'yi göndermesine kadar devam etti. O sırada Sultân bâşûrenin çöktüğünü öğrendi. Nitekim eş-Şeyh atının başını ikince kez çevirerek siperin kapısına doğru döndü. Sur bir anda bâşûrenin üzerine yıkıldı. İnsanlar bu kerameti gördüler.

İbn Sebre'den şöyle hikâye edilir: Mardin sahibinin hizmetindeydim. **(s.242)** Bu eş-Şeyh Ali b. Mecnûn, ona geldi. Hapsetmiş olduğu Türkmenleri bağışlamasını istedi. Ancak Mardin emîri onun, Türkmenler için yaptığı şefaati kabul etmedi. Şeyh ricasını tekrarladı ise de Mardin hâkimi onun meseleye karışmasını hoş karşılamadı. Bunun üzerine Şeyh'e bir hal oldu ve *Vallahi bu kalenin taşlarını başına atsınlar*, dedi. Yaz mevsimi olmasına rağmen Allah kalenin üzerine doğru yükselen bir bulut gönderdi. Bulut en yoğun şekilde karardı ve taşlar yağdırdı. Sonrasında Mardin sahibi, Şeyh rıza gösterene kadar dizlerinin üzerine çöktü. Ardından bulut kayboldu.

Allah takdiriyle perşembe günü sabah saat dörtte bâşûre çökünce Müslümanlar hızlı bir şekilde buraya çıktılar. Frenklerden hiç kimse onları fark edemeden bâşûrede sancaklar yükseldi. Sonrasında burada bir mücadele başladı. Kapılar ateşe verildi. Sultân sancağı el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî'ye verdi ve Frenkler âmân istediklerinde onları korumasını emretti. Frenkler bunu görünce savaşmayı bıraktılar.

Emîr Şemseddîn de sancağı el-Hayyât diye bilinen el-Emîr Alemeddîn Sencer el-Mesrûrî el-Hâcib'e teslim etti. Ona Arsûf Kalesi'nden ipler sarkıttılar. Bunu beline bağladı. Sancak da yanındaydı. Frenkler kendisini kaleye çektiler. Onların kılıçlarını aldı. Frenkler iplere bağlanmış halde getirildiler. Emîrler de saf tutmuşlardı. Ardından esirler biner biner bunlara dağıtıldı.

Kaysâriye'nin fethi perşembe günü gerçekleşmiş ve şehrin kalesi de perşembe günü alınmıştı. Bu Yüce ve noksan sıfatlardan uzak Allah'ın, Sultân'a yardımına bir delildir. Zira Sultân'a, Hz. Peygamber'in (s.a.v) Perşembe'den başka bir günde sefere çıkmadığını rivayet edilmiştir. Ulema ise *Allah'ın resulünün seferlerinde yaptığına uymak adına mücahitler için Perşembe'den başka bir günde sefere çıkılmaması münasiptir. Zira ameller Yüce ve noksan sıfatlardan uzak Allah'a perşembe günü sunulur*, demişlerdir. **(s.243)** Arsûf'ta Frenklerden hiç kimse kalmayınca Müslümanların kaleye girmesine; buradaki erzak ve malları yağmalamasına izin verildi. Bunlar arasında atlar ve katırlar da vardı ancak parasıyla satın almadığı sürece kimse bunlara ilişmedi. Frenk esirleri arasında bir grup Müslüman da vardı. Bunlar derhal serbest bırakıldı. Müslümanların zincirleri alıp Frenklere takıldı. Esaret Müslümanlardan kafirlere döndü. Böylece Müslümanların kalpleri iyileşti.

Sultân, esirlerle birlikte gitmek üzere kumandanlardan bir grubunu gönderdi. Her bir emîr ve komutan ile bir esir grubunu yolladı. Yâfâ Kastellanına da efendisine göndermek üzere şu mealde bir mektup yazdı: *Biz zulme ve haksızlığa katlanamayız. Bir kimse bizden bir araziyi aldığında buna karşılık onun yüksekteki kalesini alırız. Bizden çiftçiler esir edildiğinde teçhizatlı savaşçılarından 1.000 kişiyi esir ederiz. Duvarları yıkarlarsa surları yıkarız. Kılıç onu vuranın, atın dizginleri de binicisinin elindedir. Bizde boğazları ve rızka uzanan elleri kesen bir el var. Kim tahrik ederse bunu tecrübe eder. Kim bir böyle bir şey isterse bunlar onun için bir mertebedir*.

Sultân, Arsûf'un burçlarını emîrler arasında paylaştırmaya başladı. Kalenin yıkılması için onlara izin verdi. Bu iş için esirlerin de getirilmesini emretti. Yüce Allah'ın *evlerini hem kendi elleriyle hem de mücâhidlerin eliyle yıkıyorlardı*[115] diye buyurduğu gibiydiler.

(s.244) Her feryadın kendilerine olduğunu zannederler. Bu ruhlarındaki bir hastalıktır. Umutsuzluk elbisesine rağbet edip Allah'ın kaçınılmaz kaderine kötü gözle bakarlar. Onlar ki rabbinin seni sorumlu tutmadığı işlerin düşünceleriyle uğraşırlar. Sinân, onun rüzgârı geçen dizginli atlarını, yeryüzünü dolduran ordularını, dostlarına karşı cömertliğini, rızasıyla Allah'ın rızasının kazanıldığını görmeliydi. Cömertlik kardır. Eğer bıçaklarını kastediyorsan kaç kişi Sinân yüzünden helak oldu. Pişmanlıkla dişleri vurmak, onu hayret veren sözlerle meşgul etmek, müşteri savaşında el değirmenlerinin nasıl idare edildiğini görmek için kaç tanesi mızraklarla yok edildi. Savaşlarda delilerini akıllarının sıhhatiyle iyileştirirler. Kendilerinden başkası en yüksekteki kalelere çıkmaktan imtina ettiğinde onlar da düzdeki kalelerden kaçınırlar. İşte o mızraklar dilini tuttuğu için bir şey söyleyemedi. Bıçakları bu Sultân'ın okları için olduğunu söyleyen kavminin bıçaklarını kesmek içindir. Bu cüruf ki özür dilemeye engeldir. Kendileriyle çok övünen adamları için aman dilemek içindir. Usta kişilerin elindeki el-Melik ez-Zâhir'in uzun kılıçlarından kısa Bâtınî bıçaklarını affetmesini istemek; savaşların gürültüsünü duyduğunda konuşması içindir. Bunlar filin kulağında vızıldayan sinekler değil ormanda kükreyen aslanlardır. Hükümdarlar, meleklerin önündedir (?) ve hiçbir sivrisinek suretten sayılamaz. O ise adamlarını ve kendisini tanımladığında zayıfları hor görüp incitmeyen, dağların başında tökezleyen bir rüzgâr gibi olduğunu söyler. Güçleriyle ortalığı tozu dumana katan bir rüzgâr olsa da kasırgayla karşılaşacağını bilmelidir. Demir dağların tepelerinde rüzgâr onları asla tökezletmez. Ancak **(s.245)** Haşhâşîlerin otu şiddetli rüzgarlarda nasıl incinmez. Zannederler ki her dağ kendi sağları gibidir. Fakat bilmezler ki güzel sahillerin yüksekliği dağların sırtlarından ve sahafların sayfalarının koruması ise tedbirinden daha iyidir. İtaat ve teslime kadar bu kabiliyetleri bir memleket için çoğaltan Allah'a hamd olsun. Kendisinden önceki merhametsiz meliklerin yerine bu Sultân'ın bağışlamasına ihtiyaç duyulur[116].

8 Safer 664/19 Kasım 1265'te Sultân'ın askerleri Hıms'ta, Trâblus Frenklerini mağlup ettiler. Bu olay şöyle gerçekleşti: Prens Bohemund b. Bohemund asker topladı. ed-Daviye (Templier) ve el-İsbitâr (Hospitaliers)den yardım isteyip Hıms tarafına kastetti. Buradaki Nâib el-Emîr Alemeddîn el-Başkırdî, onun hareketini öğrenmişti. Önlem alıp

etrafa keşif birliklerini yolladı. Prens, Bellâle Geçidine yöneldiği ise de el-Emîr Alemeddîn yanındaki askerlerle birlikte ondan önce buraya varıp geçide hâkim oldu. Kafir atlıları ve yayalarıyla geldiğinde geçidi tutulmuş buldu. Bir başkasına yöneldi. Müslümanların moralleri yükseldi. Suyu onun bulunduğu tarafa doğru geçerek kendisini takip ettiler. Prens mağlup oldu. Müslümanlar, onu ülkesinin içlerine kadar takip ederek öldürmeyi ve yağmalamayı sürdürdüler. Prens korkak bir kaçak gibi geldi. Ganimet yerine geri dönmekle yetindi. Bir beklentisi vardı. Ümitleri boşa çıktı. Müslümanlar ise tek bir kişi dahi kaybetmeden Hıms'a geri döndüler.

Bu süre içinde Sultân tekne inşası için Dımaşk'a emir gönderdi. Bunlar yapılıp el-Bîre'ye taşındı. Sultân ise teftiş etmek üzere İskenderiye Halicine gitti. Kazı için gerekli emirleri verip sonrasında el-Hamâmât tarafında ava çıktı ve geri döndü.

(s.236) Cemâziyelevvel/Şubat-Mart ayında Fahreddîn b. Celbân, el-Emîr Cemâleddîn en-Necîbî tarafından vakfedilmiş paralarla bir grup esiri kurtardıktan sonra Frenk memleketlerinden geri döndü. Bununla sıkıntı içindeki pek çok kadın ve çocuk kurtarıldı. Hepsini Dımaşk'a gönderip evlenmek isteyenlerle evlendirilmesi için kadıya teslim etti.

Bu sene içinde Sultân, eş-Şeria üzerine bir köprü inşa edilmesini emretti. el-Emîr Cemâleddîn b. Nehâr es-Sâlihî el-Mihmândâr'ı köprünün yapımı için teçhiz etti. Onun için Dımaşk'tan malzemeler hazırlandı ve Sultân köprünün beş kemerli olmasını buyurdu.

Bu senenin Cemâziyelevvel/Şubat-Mart ayında ed-Dârü'l-Cedîde'nin inşası tamamlandı. Buranın kitabesi Bâbü's-Ser'in At Pazarı tarafına bakan eyvanında bulunuyordu. Açılış için emîrler davet edildi. *es-Sîret*'in müellifi el-Kâdı Muhyîddîn şu şiiri yazdı:

(s.247) Bu sene içinde Sultân, İskenderiye Halicinin kazılmasıyla ilgilendi. el-Emîr Alemeddîn el-Mesrûrî'yi bu iş için gönderdi. Sonrasında bizzat kendisi harekete geçti. Yolda hastalandı ise de geri dönmedi. Hastalığı düzelince kazma işini bizzat yaptı. Emîrler ve bütün insanlar çalıştı. Sahilde en-Nakîdî Kanalı ve halicin ağzında olan kumlar temizlendi. Daha sonra Ber-i Ebyâr'a geçti. Burada gemiler batırıp üzerlerine taşlar koydurdu. Ardından Kahire'ye döndü. Bir mübarek Sûrre Alayı hazırladı. Yola çıkacak olan Dârü'l-Adl Nâibi el-Emîr Cemâleddîn'e hil'âtler giydirdi. Medinetü'n-Nebevî'nin haremine

inşaat için 10.000 dirhem imâret resmî ve günlük tayın için olarak da buğday gönderdi.

Bu senenin Ramazân/Haziran-Temmuz ayında Hülâgû'nün yanında olan Mübarek adıyla bilinen el-İmâm Mustâ'sım'ın oğlu beraberindeki bir grup Arap emîri ile birlikte geldi. Sultân, Şâm Nâibi Cemâleddîn en-Necîbî'ye onu en iyi şekilde ağırlamasını emretti. Dımaşk'a vardığında da Celâleddîn b. Devâdâr'ı ve et-Tavâşî Muhtâr'ı gönderdi. Ancak bunlar, onu tanımadılar. Böylece başka biri olduğu ortaya çıktı. Sultân da kendisini muhafaza altında tutulmak üzere Mısır'a gönderdi.

(s.248) Zilkade/Ağustos-Eylül 1266 ayında Halifenin çocuklarından olduğunu iddia eden siyahî bir başka kişi geldi. Sultân aynı şekilde onu da Mısır'a yolladı.

Sevâkin'in ele geçirilmesinin zikri

Sevâkin Sahibi Alemeddîn Üsbüânî'nin, tüccarlara yaptığı müdahalelerden, denizlerde ölen kimselerin miraslarını aldığından ve onların evlatlarını bundan mahrum bıraktığından bahsetmiştik. Bu fiilleri artınca Sultân, Kûs ve Ahmîm valisine onun üzerine yürümesini emretti. Daha sonra valinin Ayzâb'a ulaştığını ve Sevâkin'e yürümek için asker gönderdiğini bildiren mektubu geldi. Buranın sahibi kaçtı. el-Emîr Alemeddîn de büyük küçük 40'tan fazla gemisiyle harekete geçti. Kusayr'dan da savaşçıları taşımak üzere beş kalyon geldi. el-Emîr Alâeddîn, Sevâkin'e girdi ve şehirde kaldı. Bununla alakalı 12 Ramazân 664/17 Haziran 1266 Cuma günü[117] Kâhire'ye bir tebşirnâme geldi. Adı geçen emirin Ayzâb'tan Sevâkin'e yürüyüp burada işleri yoluna koyarak dönmesi on gün almıştı. Sevakin Sahibi, el-Emîr Alâeddîn'in ardından şehir üzerine yürüdü ise de buradakiler onunla şiddetli bir şekilde savaştılar. Neticede mağlup olarak geri döndü.

el-Emîr İzzeddîn el-Hillî'nin olayının zikri

(s.249) 15 Zilhicce 664/17 Eylül 1266 Pazartesi günü[118] el-Emîr İzzeddîn, vezir ve kadılarla Dârü'l-Adl'de oturdu. Elinde not bulunan bir kişi safları yararak onun önünde durdu. Elinde elbisesinin arasında tuttuğu bıçakla el-Emîr İzzeddîn'in boğazını hedef alarak saldırıp ona vurdu. el-Emîr İzzeddîn bıçağı tuttu ise de elinden yaralandı. Sonrasında saldırganı tekmeleyerek sırtüstü düşürdü. Ancak adam doğruldu ve bir

kere daha ona ya da vezire vurmaya yeltendi. Mamafih bıçak el-Emîr Sârimeddîn el-Mes'ûdî'nin kalbine doğru yöneldi. el-Emîr Sârimeddîn oracıkta öldü. Orada bulunanlardan el-Cîze Valisi Fahreddîn saldırganı tutup fırlattı. Ancak bu kez de Kâdı'l-kudât İzzeddîn'in üzerine saldırarak onu öldürdü. Adam nihayetinde kılıç darbeleriyle öldürüldü. el-Emîr İzzeddîn ise kaledeki evine taşındı.

Süsleyiciler geldiler ve bıçak boğaz ile mezbaha arasında bulundu. Saldırganın kulağında pamuk tespit edilince kendisinin cândârlardan olduğu anlaşıldı. Adam bir tür akıl hastalığından muzdarip olup bu sebeple haşhaş yutuyordu. Haber Sultân'a, Efâmiye taraflarından dönerken ulaştı. Bu ona çok ağır geldi.

es-Sîret'in müellifi dedi: Efendim Atâbek şu şekilde anlattı: el-Emîr İzzeddîn el-Hillî'nin haberi Sultân'a ulaşınca şöyle dedi: *Vallahi el-Hillî'nin ölümünden ise oğlum Berke'nin ölümü bana daha kolay gelir*. Bunun üzerine Atâbek, ona; *Ey efendim! Kalplerimizi ferah tutalım. Şayet oğlun ve veliahtının yerine gulâmlarından birini feda etmek istesen seni bundan kim alıkoyabilir*? Sonra el-Emîr İzzeddîn'in bir memlûkü onun sağlığının iyi olduğunu müjdelemek için geldi. Sultân, memlûka bir hil'ât ve 1000 Mısır dinarı verdi. Onun yanındakine de 3.000 dirhem bağışladı. es-Sârim el-Mes'ûdî'nin **(s.250)** varislerine de ihsanlarda bulundu. Mengübars el-Mihmândâr da Sultân'ın sağlığını müjdelemek için geldiğinde el-Hıllî, ona 500 dinar verdi ve *eğer ki Sultân, memlûküme 1000 dinar vermeseydi ben de 1000 dinardan başkasını göndermezdim. Ancak bu Sultân'a karşı nezakettendir*, dedi.

Safed Gazası ve burada cereyan eden vakaların zikri

-ve fethedilen memleketler ve alınan ganimetlerden haberler-

Receb 664/Nisan-Mayıs 1266'da Sultân gaza meselesiyle ilgilendi. Mısır'daki amilliklere iktâlardaki askerlerin gelmeleri için haber gönderdi. Ancak bazı askerler geç kaldılar. Sultân silahdârlarını bütün vilayetlere göndererek ordunun hazırlanmasında hızlı hareket etmeyen valileri cezalandırmak için üç gün boyunca ellerini bağlattı. Bunların arasında sipahsâlâr emîrler de vardı. Ordu toplandı. Sultân da 1 Şabân/8 Mayıs günü Kal'âtü Cebel'den çıktı ve ayın üçünde yola koyuldu.

Gazze'ye vardığında el-Emîr Cemâleddîn Aydoğdu el-Azîzî, el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn ve askerlerden bir kısmını öncü olarak gönderdi.

Bunlar el-Avcâ'ya yöneldiler. Sultân ise ziyaret için el-Hâlil (a.s) ve Kudüs-i Şerîf'e gitti. el-Hâlil'e vardığında eş-Şeyh Ali el-Bekkâî'yi sonrasında ise Makâm-ı İbrahim'i ziyaret etti. Mezâlim'e oturdu. Şikâyet dilekçeleri önünde okundu. Bunları imzaladı. el-Hâlil'de (a.s) sofra kurdurup yemek yedi. Dervişlere, imâmlara, müezzinlere, idarecilere ve bunlardan gayrısına para dağıttı. **(s.251)** Sultân, Yahudi ve Hıristiyanların el-Hâlil'i ziyaret hakları bulunduğunu ancak pislik ve kirleriyle mağaraya indiklerini öğrendi. Bunu hoş görmeyerek onların Makâmü'ş-Şerîf'e girmelerini yasaklayan bir ferman yazdı. Daha sonra Kudüs-i Şerîf'e yöneldi. Şehri ziyaret edip çokça sadaka dağıttı. Ardından iki ya da üç adamla gizlice Harem-i Şerîf'e geldi. Cuma namazını Kudüs'te kıldı ve Ayn Câlût'a hareket etti. Öncüler ise Hıms'a yöneldiler. Mamafih ne tarafa gidileceğini bilmiyorlardı.

Askerlerin Trablus üzerine akınının ve

Halbe ile Arka kalelerinin fethinin zikri

Askerler Hıms'a ulaştıklarında Sultân'ın, Trablus'a yönelmelerini emreden mektubunu aldılar. Düşmana karşı akın yapmak üzere atlandılar. Bölgenin sınırlarını kontrol ederek sel gibi vadilere yöneldiler. Sabahleyin Hısnü'l-Ekrâd önlerine vardılar. Trablus tarafındaki sahili yağmaladılar. Hısnü'l-Ekrâd'ın amilliklerinden Met adıyla bilinen kalenin önüne geldiler. Burasını ele geçirip Frenklerden bir kısmını esir aldılar. Halbe Kalesi'nde de bir topluluk vardı. Bunlar kaçıp kaleyi tahrip ettiler. Müslüman askerleri buraya girdi. Bakır kapkacak, sandıklar, şeker ve daha başka şeyler ele geçirdiler. Bu kale muhkemlik anlamında Aclûn Kalesine benziyordu. Asker, ahalisinin kaçtığını anlayınca peşlerine düştüler. Onları öldürüp kadınlarını esir aldılar. Arkâlılar, Halbe'de olanları görünce kaçıp canlarını kurtardılar. Burası Hıms Kalesine benzer. İçerisinde zahire cinsinden olmak üzere beldenin **(s.252)** mahsulünün iki aylık kısmı (15.000 dinar), şeker kamışı (20.000 dinar) ve daha birçok ürün vardı. Askerler adı geçen iki kaleyi tahrip edene kadar kaldılar. Akabinde Kuley'ât olarak bilinen kalenin önlerine geldiler. Burası çok büyük bir kaleydi. 4 Ramazân/9 Haziran günü âmânla teslim alıp aynı şekilde yıktılar.

Askerin dönüşü esnasında el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî, Kuley'ât yakınlarında konakladı. Geceleyin öncülerden bazılarını

Frenklerden çıkabilecek gruplara karşı pusu kurmak için gönderdi. Bunlar Sâfitâ'dan (Sâfîsâ) Hısnü'l-Ekrâd'a gitmekte olan okçu ve çarhçılardan müteşekkil 50 kişilik bir birliğe tesadüf ettiler. Frenklerin hepsi yakalandı ve öldürülüp başları getirildi. Yine ed-Dâviye'den (Templier) bir grup da süvari askerlerine baskın vermek üzere çıktı. el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn hizmetlilerin (gulamların) askerlerinden bir grubunu hazırlamıştı. ed-Dâviye (Templier) gulâmların üzerine saldırdığında askerler de onlara karşı harekete geçtiler. Böylece bir kısmını öldürülüp bir kısmını esir ettiler. Sâfitâ Sahibinin gönderdiği casus da yakalanıp asıldı. Adı geçen emirlerden Sâfitâ'dan Hısnü'l-Ekrâd'a yardıma gitmekte olan yaya ve süvari askerlerine rastladıklarını yine cihâd görevini yerine getirmek üzere 2000 Arap süvarisinin geldiğini, el-Emîr Şerefeddîn Îsâ b. Mühennâ'nın iki yerinden yaralandığını bildiren bir not ulaştı. Öte yandan Sultân kendisine Frenk süvarilerinden birinin başını getirene bir çift sığır verilmesini emretti. Ayrıca Hıms'ta bir birlik bırakılması ve kalan askerlerin yanına gelmesini buyurdu.

Askerlerin, Sûr üzerine akınının zikri

(s.253) Sultân, Akkâ tarafına ulaştığında el-Emîr Alemeddîn el-Bundukdâr ve el-Emîr İzzeddîn Ûgân er-Rüknî'yi bir grup askerle Sûr yönüne gönderdi. Bunlar geceleyin dağlık bölgeye girdiler. Sıkıntılı ve engebeli bir araziden geçerek Sûr topraklarına saldırdılar. Birçok deve, sığır ve koyunu ganimet aldılar. Ayrıca Sîs Sahibinin komodorunu ve iki adamını esir ettiler. Bunlar bir burca sığınıp aman istemişlerdi. Yine Sûr nazırı ve Frenklerden bir topluluk yakalandı. el-Emîr Seyfeddîn Otamış da Saydâ tarafına yöneldi. Sultân, onlara Safed önlerinde kendisiyle birleşmelerini emretti.

Kendisi ise Akkâ üzerine gitti. Muâseretü'l-Ermen yakınlarında otu ve suyu bol olan Ferec denilen bir menzilde konakladı. el-Emîr Bedreddîn el-Aydemirî ve el-Emîr Bedreddîn Beyserî'yi Kureyn tarafına; el-Emîr Fahreddîn el-Hamsî'yi Cebel-i Amile'ye gönderdi. Askerler bütün bu yerlere saldırdılar. Emîrler, Kureyn'i kuşattı. Akka yakınlarındaki bir kale ele geçirildi. Ganimetler çoğaldı. Öyle ki sığır ve mandaları pazarda satın alacak kimse bulunmaz oldu. Frenk beldelerine yapılan saldırı Trâblus hududundan Arsûf yakınlarına kadar uzanıyordu. Trâblus üzerine gönderilen birlikler o taraftan Sûr üzerine gönderilenler

de bulundukları yönden saldırdılar. Bu arada Sultân Akkâ, el-Emîr Nâsıreddîn el-Kaymerî de Aslîs taraflarındaydı.

Akkâ'daki el-İsbitâr (Hospitalier) Büyük Üstadından, Atâbek'e; barış istediğini ifade eden bir mektup geldi. **(s.254)** Aynı mektupta Trâblus topraklarına ve Ermeni beldesine yapılan saldırılar tenkit edilmekteydi. Bunun üzerine Sultân gereken bir şekilde cevap yazarak onları tehdit edip gözdağı verdi.

Daha sonra Sultân, Safed meselesiyle ilgilendi. Zira burası Şâm'ın boğazında bir düğüm ve İslâm'ın bağrında bir ıstırap kaynağıydı.

Safed'in fethinin zikri

Sultân, Akkâ'ya gelmeden evvel Şâm emîrlerinden Alâeddîn Aydegîn eş-Şîhabî ve bir grup askere Frenk beldelerine yönelmelerini emretmişti. Ancak kimse nereye olduğunu bilmiyordu. Daha sonra Sultân adı geçen emîr için askeriyle atlanıp harekete geçmedikçe okumamasını emrettiği bir mektup gönderdi. Mektupta onun, Safed'e, Fahreddîn el-Fâîzî'nin ise Şakîf üzerine gitmesi yazıyordu. el-Emîr Alâeddîn savaşmayıp kaleyi gözetlemek üzere abluka altına aldı. Sultân daha sonra Emîr-i Silâh Bedreddîn Bektâş el-Fahrî'yi otağı ile Safed'e gönderdi. Ardından el-Emîr Alâeddîn Bundukdâr ve el-Emîr İzzeddîn Ûgân da kalenin önlerine geldiler. -zikrettiğimiz üzere- Karargâh kurup burasını sıkıştırmaya başladılar.

Sultân ise akına çıkan askerlerin dönüşüne kadar Akkâ'da kaldı. Birçok mancınık yaptırıp taşımaları için emîrlerine dağıttı. Ardından harekete geçti. Askerler de savaş teçhizatını kuşanmışlardı. Sultân, Akkâ önlerine kadar ilerlerdi. Tell el-Fudûl'da durdu ve daha sonra Ayn Câlût'a doğru yola koyuldu. **(s.255)** Mancınıkları getirmek üzere Dımaşk'a gönderilen el-Emîr Seyfeddîn ez-Zeynî bu konuda büyük gayret gösterdi. Yine el-Emîr Cemâleddîn en-Necîbî de mancınıklarla ilgilendi. Bunlar omuzlarda taşındı. Sultân 8 Ramazân 664/13 Haziran 1266 Pazartesi günü[119] Safed önlerine geldi.

Safed'in fethi sırasında ortaya çıkan sebepler

Bunlardan biri Sûr sahibinin elçisinin gelmesidir. Sultân, elçiyi azarladı. Çünkü daha öncesinde Sûr hakimine bir elçi göndererek; *eğer âmânımı istiyorsan Frenklerden düşman olanları yanından uzaklaştır.*

Zira aramızdaki yemin; düşmanıma düşman olmak üzerineydi, demişti. Onların, Bânyâs üzerine yapılan saldırıda Frenklere yardım etmeleri ve burada reayadan bir kişinin öldürülmesi sulhun bozulmasının sebeplerindendir. Sultân şöyle devam etmişti: Cenovalıların *hukukunu belirlemek için elçileriniz yanıma gelmişti. Öyle ki onlar büyük butsâlarla gelip Akkâ'da deniz tarafından savaşıyorlardı. Ben ve askerim ise karada idik. Bu sırada Sûr hâkimi de Akkâlılara yardım için gelen Cenovalılarla birlikteydi. Ben anlaşmayı devam ettirdim. Fakat sizden hiç kimse bunu yapmadı. Efendine şunu bildir; şayet anlaşma bozulduysa bu onun yüzündendir*, dedi. Bunun üzerine elçi ayrıldı.

Akabinde Fedâviyye'nin (İsmâîlîlerin) elçileri geldi. Sultân, onlara şöyle konuştu: *Bana askerlerin, Trâblus beldelerine saldırdıklarında Frenklerin hayvanlarını muhafaza ettiğiniz ve mallarını koruduğunuzun haberi geldi. Haçlılarla komşu olmaktan meydana gelen şikayetler size yazıldı. Siz ancak "Sultân'ın askerleri uzak olduğunda* **(s.256)** *onlara verdiğimiz araziler hakkında konuşuyorsunuz ve eğer Sultân'ın askerleri yakınımızda olsaydı hançerlerimizdeki kanlardan bahsederdik diyorsunuz". Ancak askerlerim üzerinizdeki zulmü defetmek için kapılarınıza geldiğinde, hayvanlarını bıraktıklarından ötürü onlara karşı yüzünüzü düzelttiniz*. Sultân ayrıca Haçlıların onların ellerindeki beldelerden faydalanması yüzünden Fedâviyye'yi azarladı. Yardım veya askere harcanmak üzere para göndermelerini ya da Frenklere ödedikleri vergiyi ödemelerini istedi. *İmânlı bir köle bir müşrikten hayırlıdır*[120]. Elçilerinin bu cevapla ayrılması üzerine Sâhib Cemâleddîn geldi. -Öyle ki tek başına bir yere geldiği işitilmemişti.- Kendisine ikramda bulunuldu. Askerin durumunu gördü. Güzel hediyeler getirdi. Fakat Sultân, onu da aynı şekilde azarladı. Sâhib Cemâleddîn, Sultân'ın teveccühünü kazanmak hususunda Atâbek'e ricada bulundu. Hediyelere birçok şey ekledi. Ayrıca para ödemeyi taahhüt etti. Akabinde de bunları getirmek üzere ayrıldı.

Beyrût elçisi hediyelerle geldi. Sultân, elçiye; *bizimle müttefik olan efendiniz ölmüştür*, dedi. Beyrutlu korsanların denizde Atâbek'in gemisine müdahalede bulunup ailesine kötü davranıp gemiye el koyduklarından ötürü onlara da kızdı. Bu sebeple elçi, hâkimesinin isteklerini elden edemeden bu şekilde ayrıldı.

Sonra Yâfâ elçileri geldi. Sultân, onları da anlaşmaya aykırı olarak Yâfâ Kalesine mancınık yerleştirdikleri için azarladı.

Sahyûn elçileri Sultân'ın huzuruna vardılar. Fakat onlar da efendilerinin bizzat gelmediği ve yardım göndermediği için azarlandılar.

Daha sonra Sultân askerlere bahşiş dağıttı. Mücadeleye bizzat iştirak ediyordu. İnsanlar göğüs göğüse savaştılar. Sultân, el-Emîr İzzeddîn Hâstürk **(s.257)** ez-Zâhirî'yi düşmanla çarpışmak üzere gönderdi. Taşçılar geldi ve lağım kazmaya başladılar. Zerrâklar attıkları naft şişeleri sayesinde kapılar yakıldı. Sultân, Hâstürk ez-Zâhirî'ye 10.000 dirhem ve çok değerli nefis bir at, cevşen zırh ve hil'ât hediye etti.

21 Ramazân 664/26 Haziran 1266 gününde mancınıklar geldi. Sultân bunlarla ilgilendi. Emîr-i Cândâr İzzeddîn'i onları karşılamak üzere gönderdi. Ancak develer mancınıkları taşımakta acze düştüler. Sultân; emîrleri, askerleri ve diğer kimseleri bu mancınıkları omuzlarda Cisr-i Yakûb'tan taşımak üzere hazırladı. Burası Safed'e bir merhale uzaklıktaydı. Sultân'ın kendisi de ve yakın maiyetiyle birlikte çıktı. Mancınıkların ahşap aksamı öküzlerle birlikte çekildi.

es-Sîret'in müellifi dedi: el-Cezire Sahibi el-Melik el-Mücâhid bana şöyle anlattı ki; Yorulana kadar Sultân ile birlikte mancınıkları çektim. Sonra istirahat ettim. Ardından gelip bir süre daha çektim. Sonra tekrar dinlendim. Sultân ise hiç istirahat etmeden çekmeye devam etti.

Sultân mancınıkların ahşap kısımlarının nakledilmesi işini bizzat kendisi, maiyeti, evlere mensup gulâmlar ve ahır çalışanları ile sürdürdü. Böylece mancınıklar 26 Ramazân/1 Temmuz günü bombardıman başladı. Safed'in içinde Frenklerin komutanının bir evi vardı. Sultân, zahire dağıttı. Sonrasında bu evi görene kadar mancınığın üzerine çıktı ve evi vurmak üzere emir verdi. Taş atıldı. Sultân mancınığın üzerine çıkmaya devam etti. Hil'ât verip ihsanlarda bulundu. Kendisine Akkâ ve Sûr taraflarından esirler getiriliyor ve onları getirenleri de ödüllendiriyordu.

Bu arada Trâblus beldelerinde bulunan Mısır ve Şâm askerleri ulaştılar. Geçişleri tamamlandığında her emîr kendi mevkiine yerleşti. Daha sonra gelip Sultân'ın huzurunda yer öptüler. O ise hiç bırakmadan nöbete ve yerinde kalmaya devam etti. Safed'teki Frenkler bu askerlerin geldiğini gördüklerinde içlerinden bir tanesi *Ey Müslümanlar! Çok*

azsınız. Daha fazla asker çağırın ki **(s.258)** *Tanrı buna imkân kılsın,* diye seslendi.

Bedreddîn el-Aydemirî, Şevvâl/Temmuz-Ağustos ayının hilalini görmek için siperden çıktığında başına bir taş isabet etti. Bunun üzerine Sultân, düşmanın fırsat kollamasından ve askerin dikkatsizliğinden çekinerek bayramı karşılamak üzere hiç kimsenin bir araya gelmemesini, yerlerinden ayrılmamasını emretti. Mağribî mancınık bugün içerisinde de bombardımana devam etti. Bunlar kalenin surlarında ciddi bir etki meydana getirdi. Öte yandan asker içinde her kim şarap bulundurup içerse asılacağı duyuruldu.

2 Şevval/7 Temmuz günü Sultân saldırı hazırlıklarıyla ilgilendi. Hücumun da Hamâ Sahibi el-Melik el-Mansûr ve bazı büyük emîrler tarafından yapılmasına karar verdi. İnsanlar savaş düzenine girip gayret gösterdiler. Naftlar, güzel oklar ve mızraklar yapılmıştı. Bunlar zerrâklara dağıtıldı. Taşçılara da kim surlardan ilk taşı sökerse ona 100 dinar vereceğini vaat etti. Aynı şekilde ikinciye ve üçüncüye de onar dirhem ödül koydu. Maiyetine de yerlerinde kalarak savaşa devam etmelerini ve hatta kendisinin hizmetiyle dahi meşgul olmamalarını emretti. İnsanlar saldırı hazırlıklarına akşamdan başladılar. Dindar kimselerden bir topluluk da gaza için ordugâha gelmişti. Salih bir kişi olan Hanbelilerin Dımaşk Kâdısı da bunların içerisindeydi. Gece yarısında Sultân'ın talbhânesi vurmaya başladı. Kendisi de atına bindi ve Bâşûre'nin hendeğine hücum etti. Frenkler şiddetli şekilde savaştılar. İnananlar korkunç bir bela ile sınandı. Mücâhidlerden bir kısmı şehit düştü. Öyle ki arkadaşının öldürüldüğünü gören onu çekip yerini alıyordu. Açılan lağımlar çoğaldı. Nakkâblar buraya girdiler. Sultân, onlara 300 dinar verdi. Kim bir şey yaptıysa derhal onun tarafından dağıtılan hil'âtler ve bahşişlerle ödüllendirildi. Sultân da insanlarla birlikte savaşıyordu. Sancakların yakınına kurdurduğu çadıra hekimler ve cerrahlar koydu. Taşçılardan ve gariplerden yaralananları getirtti. Askere yiyecek ve içecek dağıttırdı.

(s.259) 8 Şevvâl/13 Temmuz'da Frenkler bazı lağımları Müslümanlar içindeyken çökerttiler. Bunların arasında Seyfeddîn Kalâvûn'un lağımı da vardı. Müslümanlar, onlara karşı elleriyle savaştılar. Akabinde askerler kale kapısına ulaşan bir köprü yaptılar.

11 Şevvâl/16 Temmuz'da Sultân atına bindi. Mancınıkların yanında durdu. Sonra bizzat ilerledi. Atından inip eline bir kalkan aldı. Lağımlara girip onları inceledi.

14 Şevvâl/19 Temmuz gecesi Müslümanlar şiddetli bir saldırı yaptılar. Sultân da kapıya kadar ilerledi. Müslüman arasında canını tehlikeye atmamasını rica eden sesler yükseldi. O da lağımları görüp geri döndü. Savaş gün ortasına kadar devam etti. Sultân da mücadelenin hep içerisindeydi. Bir ara insanların savaştan yorulduklarını ve bazılarının mücadele sahasından ayrıldıklarını gördü. Bunun üzerine çarşıdaki maiyetine es-Sevâvîn'e gitmelerini ve buradaki emîr ve askerlerin yakalanmasını emretti. Onlara *Müslümanlar bu durumdayken sizler nasıl oluyor da dinlenebiliyorsunuz*? dedi. Hepisini kaldırdı ve tutuklanmalarını buyurdu. Bunlar yaklaşık 40 kişiydi. Bağlayıp zerdhâneye götürdüler. Emîrler için şefaatte bulunuldu ise de Sultân onların bu durumlarının devam etmesini emretti. Öte yandan lağımlar genişletildi. Surlar delindi. Nihayetinde Frenkler korktular. Bâşûre'ye çıkılmasını engellemek için buranın önündeki perdeleri ateşe verdiler. Ancak yaptıkları hiçbir fayda vermedi. Sultân bunu gördüğünde 25 parçalık talbhânesinin yeniden çalmasını emretti. Herkes yanında toplandı. Müslümanlar atlarını bâşûrenin önüne doğru sürdüler. Sabah olmadan mezkûr mekânın her tarafına sancaklar dikildi. Frenkler de burasını boşaltıp kaleye çekildiler.

15 Şevvâl/20 Temmuz Salı gününde **(s.260)** kalenin burçlarından biri olan Yetim Burcu ve bir diğeri lağımlandı. Bu sırada eş-Şeyh es-Sâlih Nebhân (r.a.), el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr'ın çadırında abdestini tazelerken şehit oldu.

Safed'in tesliminin Zikri

Frenkler umutları tükenince âmân istemek üzere Sultân'a elçilerini gönderdiler. O da yanlarına silah, savaş teçhizatı ve gümüş eşyalardan hiçbir şey almamalarını ayrıca kaledeki eşyaların yakılıp tahrip edilmemesini şart koştu. Frenkler kaleye döndüler. Sultân, onlara karşı bir hile düşündü. İçlerinden bazılarına istekleri doğrultusunda âmân verip ve mendiller gönderildi. Bazılarıyla da kapıları açmaları konusunda anlaşıldı. Diğer Frenkler bunu duyduklarında aralarında anlaşmazlık çıktı. Bir seferde 15 kişi kaleden atlayıp Müslümanların

yanına geldi. Sultân, onlara hil'at verdi. Bunlar kaledeki arkadaşlarına iyilikten başka bir şey görmediklerini söylediler. Diğer taraftan askerlere ed-Daviyelerin haricindeki Frenklerden, Hıristiyanlardan ve Araplardan hiç kimseye saldırmamaları duyuruldu. Bu sırada müdafiler yeniden savaşa tutundular ve âmânı reddederek *bu şartları kabul etmiyoruz* dediler. Hatta elçiler kendilerine verilen hil'âtleri ve hediyeleri surlardan aşağı attılar. Mamafih helak olacaklarını anlayınca 18 Şevval/23 Temmuz Cuma günü daha evvelindeki şartları talep etmek üzere tekrar elçilerini gönderdiler. Ancak Sultân bunu reddetti. O sırada Atâbek, Câmdârların komutanı **(s.261)** el-Emîr Cemâleddîn Akkûş el-Kılıcî'nin mendilini aldı ve Frenklere verdi. Daha sonra elçiler öncesinde belirtilen hiçbir şeyi kaleden çıkarmamaları şartıyla oradan ayrıldılar. Cuma namazından sonra kaledekiler *ey Müslümanlar! âmân* diye bağırdılar. Bu vakitlerde Dımaşk hatibi hutbe okumuş ve bunun sonrasında mücahidler için dua etmişti. İnsanlar da duaya katıldılar. Başlar göğe doğru kalktı. Sesler titredi. Allah, onların dualarına icabet etti. Öyle ki Frenklerin âmân istemek üzere bağırmaları da tam da bu saate tesadüf etmişti. Böylece savaşan kimse kalmadı. İkindi vakti girdiğinde kapılar açıldı. Sancaklar surlarda yükseldi. Görülmesi gereken bir andı. Sultân atının üzerinde Sâfed Kapısının önünde durdu. İlk olarak Frenkler kaleden indiler ve Sultân'ın önünde toplanmaya başladılar. Fakat yanlarında kumaşların içerisine gizlenmiş bir halde gümüşlerini ve silahlarını da çıkardılar. Hatta Müslüman esirlerden bazılarını Hıristiyan gibi gösterip yanlarına aldılar. Aynı şekilde esir Müslüman çocukları da onlarla birlikteydi. Bunun için Allah'tan korkmadılar. Sultân, kontrol edilmelerini emretti. Böylelikle yanlarındaki anlaşmayı bozacak şeyler bulundu. Eğer bu işi doğru yapsalardı, nasıl olurdu da Sultân onlara gerçek bir âmân vermezdi? Teçhizatları alındı ve şartları yerine getirmediklerinden ötürü atlarından indirilip tutuklanarak çadıra koyuldular.

Müslümanlar, Safed'i teslim aldı. Sultân; el-Emîr Mecdeddîn et-Tûrî'yi vali, İzzeddîn el-Alâî'yi nâib tayin etti. Askerlerin komutanlığını da el-Emîr Alâeddîn Aydoğdı es-Silâhdâr'a verdi. Sonrasında bir toplantı düzenledi. Mısır ve Şâm askerlerinin emîr ve komutanları huzuruna geldiler. Onlara memnuniyetinden bahsederek **(s.262)** *eğer içinizden birini azarladıysam, benim tarafımdan bir tenkid veya cezalandırma olduysa bundan kastım yalnızca sizi bu büyük fethe teşvik*

etmekti. Şimdi helalleşelim dedi. Safed'deki esirlerin kararlaştırılan âmânın dışına çıkıp silahsız bir şekilde dışarı çıkmaları gerekirken bunu ihlal ettiklerini ve kendisine olan sözlerinde durmadıkları söyledi.

Daha sonra onların boyunlarının vurulmasını emretti. Atlara bindirildiler. Safed'ten çıkartılan ed-Dâviye ve el-İsbitâr şövalyeleri ile bütün Frenkler getirildi. Kalenin yakınlarında daha öncesinde Müslümanların boyunlarını vurmuş oldukları tepede boyunları vuruldu. İçlerinde ikisi dışında kurtulan olmadı. Bunlardan bir tanesi; Sultân kuşatmada bir lağımda kımız içerken yanına gelip ona su vermesi sayesinde kurtuldu. Affedilip Frenklerin yanına dönüp dönmemek konusunda serbest bırakıldığında Sultân'ın hizmetinde kalmayı tercih etti ve onun eliyle Müslüman oldu. Ayrıca Sultân bu adamı kendisine yakınlaştırdı. İhsanlarda bulunup iktâ verdi. O da hizmete devam etti. Diğerine ise Frenklere olup biteni haber vermesi için Atâbek tarafından şefaat edilmişti. Bu zat el-İsbitâr şövalyelerinden olup elçi olarak gelmişti. Sultân, onu affetti. Aslında bu bir tuzaktı. Öyle ki el-İsbitâr şövalyesi, Akkâ'ya vardığında tarikatın evinde gizlenmek istedi. Safed'de arkadaşları olan ed-Daviyeler kendisini yakalamak isteyip *bu ve Afrir Leon elçi olarak çıktığında Sultân henüz Frenklere yemin vermemişti,* dediler. Bu sebeple az daha iki taraf arasında fitne çıkacaktı. Allah'ın iradesiyle bu el-İsbitâr şövalyesi daha sonra bir akına çıktı ve İslâm askerlerinin eliyle öldürüldü. Allah, onun hayat yoluna devam etmesine müsaade etmedi. Müslümanların kılıçlarından kaçıyordu. Fakat bu eğlencesi kısa sürdü. Atabek bu şövalye ile el-İsbitâr Büyük Üstadını tekdir eden bir mektup da göndermişti. Mektubun içeriği şöyleydi: *Sana söylüyorum ki bu Sultân kut sahibi biridir. Sen ise yanılgı içindesin. Arsûf'daki mücadele için kalenin* **(s.263)** *askerlerle yıkılmayacağını konuşuyordun. Aynı şeyleri Safed için de söyledin. Ancak işte şimdi senin için sözlerimin doğruluğu ortaya çıkmıştır*.

Frenkler öldürülünce Sultân, Safed Kalesine girdi. Onların teçhizatlarını, cariyelerini ve kölelerini emîrlere dağıttı. Yanında bulunan zerdhaneyi kaleye nakletti. Ok yükleri teker teker omuzlarda kaleye taşınmaya başladı. İnsanlar ona uydular. Ayrıca kaleye en kısa zamanda bir zerdhane ve mancınıklar nakledildi. Dımaşk'tan adam istedi. Buradaki adamlar için aylık toplamda 80.000 dirhemlik bir maaş belirlendi. Bütün beldelerine emîrler tayin edildi. Kalenin içinde ile rabazında birer cami inşa ettirdi.

Diğer taraftan Sultân ahiretin hissesini de unutmadı. Kadisâ'nın yarısı eş-Şeyh Hızır'a vakfedildi. eş-Şeyh Ali el-Mecnûn'a da diğer yarısı ve el-Hukkâb'ın ¼'ü vakfedildi. el-Hukkâb'ın diğer bir ¼'lük kısmı ise eş-Şeyh İlyas'a vakfedildi. Yine Safed arazisinden Fer'âm Köyü, Halid b. Velîd'in Türbesi için vakfedildi. Şuayb Peygamber (s.a.v.) Türbesi için de buradan bir köy vakfedildi. Sultân, el-Emîr Cemâleddîn Aydoğdı el-Azîzî ve diğerlerini ziyaret etmek için atına bindi.

27 Şevvâl/1 Ağustos'da Dımaşk'a gitmek üzere yola çıktı. el-Cesûra'da konakladı. Askerlere, Dımaşk'a girmemeleri bilakis Sîs üzerine gitmek için şehir çevresinde kalmalarını emretti. Kendisi ağırlıksız olarak şehre girdi. Hamâ Hâkimi el-Melik el-Mansûr'a ise askerin kumandanı olarak Sîs üzerine yürümesini emretti. Yapacaklarını tembihleyip onu hazırladı.

3 Zîlkade/6 Ağustos günü Kermûn Ağa vefat etti. 8 Zîlkade/11 Ağustos'ta emîrlere, kâdılara, mansıp sahiplerine teşrifler verdi. Sultân, Dımaşk'a yerleştiğinde şehrin camisinin işleriyle de ilgilendi. Dervişlerin geceleri burada yatmasını yasakladı. Onların camideki alanı daraltan sandıklarını **(s.264)** kaldırttı. Böylece namaz kılınan yeri genişletti. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *O evlerdir ki, Allah oralarda adının yüceltilmesine ve anılmasına izin vermiştir*[121]. Ulema ise şöyle der: *(Camiler) kapalıdır ve dua zamanları dışında açılmaz*.

10 Zilkade/13 Ağustos günü Atâbek, el-Emîr Cemâleddîn ile mezâlime oturdu. Dârü's-Sa'âde'de şikâyet dilekçelerinin üzerine tevki çekti. Sultân ise avlanmak için Azrâ' ve Zumeyr'e gitti. Katılanlar arasında hizmetçilerden çarşı ahalisine kadar Sultân'ın hil'at vermediği kimse kalmadı. Bunlar onun hil'âtlerinden feragat ettiler. Sultân da onlara dirhemler bağışladı.

Zilkade/Ağustos-Eylül ayı içerisinde memleketin ahalisini topladı. Daha sonra emîrlerle birlikte Cerûd yakınlarındaki bir dağa çıktı. Çok sıcak bir gündü ve susuzluk şiddetlendi. İnsanlar neredeyse helak olacaklardı. Ancak dağ ahalisinden biri su kaynağına kadar onlara yol gösterdi. Ancak buranın suyu azdı. Sultân pınarın başında durdu ve insanlara eliyle su vermeye başladı. Bu bir kerametti.

el-Emîr Ahmed b. Haccî ve oğlunun hasımlarıyla aralarında gerçekleşen ve Sultân'ın adaletine delil olan şeylerin zikri

Bu sene içinde Mürre oğlu Araplarının büyüklerinden biri olan el-Emîr Ahmed'in rıza gösterilmeyecek işler yaptığına dair bir haber ulaştı. *es-Sîret*'in müellifi şöyle dedi: Onun Bermekîlerin neslinden ve Halife Harünürreşîd'e de kızkardeşi tarafından akrabalığının bulunduğunun söylendiğini işitmiştim. Öyle ki bir kitapta bu hanımın Yahya el-Bermekî'nin zevcesi olduğu ileri sürülür. Yahya'nın ondan çocukları oldu. Ancak (Bermekîlerle alakalı) olanlar olduğunda kadın çocukları çöle kaçırdı ise de dedesi, onları yakaladı. Yine de bu hikâye şüphelidir. el-Emîr Ahmed'in yaptığı kötü fiillerden biri Arrâdetü'l-Belevî'nin yanında konaklayan bir tüccarı hadım etmesi ve sonra da öldürmesiydi. Oğlu Süleyman da Arrâde'nin kardeşinin oğlunu öldürdü. Sultân'ın buna çok canı sıkıldı. Ancak gelen habere; *onlar, Hicâz'da olup ayrıdırlar,* diye cevap verdi. Böylece el-Emîr Ahmed'in endişesini yatıştırmayı düşündü. Nitekim o da sakinleşti. Daha sonra Sultân, en-Necîbî'ye, Ahmed'in oğlu Süleyman'ı yakalamasını yazdı. Süleyman yakalandı. el-Emîr Ahmed'in ıktâlarına el konuldu. Bunun üzerine Sultân'ın huzuruna geldi. **(s.266)** Sultân, onun hadım ettirdiği hasmına teslim edilmesini emretti. Fakat adam 8.000 dirhem fidyeye razı oldu. O sırada Sultân, Safed kuşatmasındaydı. Dımaşk'a döndüğünde Arrâde'nin vekili ve Süleyman'ın amcasının oğlunun vekili geldiler. el-Emîr Ahmed de tutuklandı ve oğlunun şeriatın emrettiği kısas hakkını almak üzere vekile teslim edildi. Onun için Dımaşk Kapısı'na bir kasap kütüğü konuldu. Sonrasında ise geçmişteki hizmetleri zikredildi. Atabek ve insanlar ağladı. Sultân, onu kendi özel hazinesinden 1000 dinar vererek satın aldı. Akabinde ise Ahmed'in oğlunun, Arrâde'nin kardeşinin oğlunu öldürmesiyle alakalı mahkeme yapıldı. Ahmed'in oğlu kendisi için 1000 dinar fidye verdi. Bu meblağ Vekîlü'l-Mâl'a teslim edildi. İşte bu güzel bir adalet uygulamasıydı. Sultân daha sonra el-Emîr Ahmed ve oğluna ihsanlarda bulundu. İktâlarını geri verdi.

Sultân bugünlerde Yüce Allah'ın ecrini kazanmak üzere Haşhaşîlerin kefaletini iptal etti. Onlara verilen paraların sıkı şekilde kontrol edilmesini emretti. Yine Cebelü'l-Mezze'de Şeyh Hızır için bir yer inşa edilmesini buyurdu. Kendisi de bu zatın yanına gidip onu ziyaret etti. Bu arada saltanatı zamanında meydana getirilen er-Rûm zamanında yapılanlardan çok daha güzel işlere şahit oldu.

Bu sene içinde Hospitalierlerin elçileri gelerek Hıms tarafındaki arazileri ve İsmâîlîlerin toprakları üzerine sulh yapmak istediler. Sultân,

onlara: *Hamâ memleketlerinde size ait 4.000 dinar, Bukubis (?) beldelerindeki tarlalardan aldığınız 800 dinar, Davet beldelerinden aldığınız 1200 dinar ile 100 müdd buğday-arpa haracının yarısından vazgeçmediğiniz sürece teklifinizi kabul etmem*, diye cevap verdi. Hepsinden vazgeçmeyi kabul ettiler. Anlaşma buna göre yazıldı. Ayrıca Sultân'ın, onlara bir süre öncesinde haber vermesi kaydıyla ne zaman isterse anlaşmayı iptal edebileceği şartı konuldu. Sultân sahil bölgelerindeki ikameti sırasında el-Cebel bölgesi ahalisine hil'atler göndermiş **(s.267)** yazdığı fermanlarla ihsanlarda bulunmuştu. Bu sırada Müslümanlar, Frenkleri her tarafta yakalamaya başladılar.

15 Ramazan/20 Haziran 1266'da el-Emîr Cemâleddîn en-Necîbî'den, Balebek Valisi el-Cellâ'dan gelen Cübeyl beldesinden iki komutanın bir araya gelerek beldelerini gözetleyip Nehr-i İbrahim üzerindeki bir kaleye vardıklarını, bütün gün buradaki Frenklerle savaştıklarını en nihayetinde de kaleyi ele geçirip yaktıklarını ifade eden haberlerinin de içinde yer aldığı mektubu geldi.

el-Emîr Nâsıreddin el-Kaymerî'den de; Türkmenleri ve eş-Şihâb er-Rebevî'yi Hayfâ üzerine gönderdiğine dair bir mektubu geldi. Bunlar şehre saldırıp 12 kişiyi esir aldılar. Ağaçları ve bağları kestiler. Sultân, Dımaşk'ta ikamet ettiği sırada Akkâ'dan Tebr-i Sancâr'a doğru bir birlik çıktı. Buranın ahalisinden rastladıkları dört kişiyi astılar. Sultân, Frenk beldelerine akın yapılmasını emretti. Askerler, Frenklerden 200'ün üzerinde kişiyi öldürdüler. Akabinde ne kadar manda, inek ve yük hayvanı sürüp getirerek salimen Safed'e döndü.

Muharrem 665/Ekim 1266 ayı içinde Sultân, el-Emîr Seyfeddîn Bektemur es-Sâkî ile el-Emîr Şihâbeddîn Bozabâ el-Mavsilî'yi bir grup asker ve Cebel bölgesinden yayalarla akına yolladı. Bunlar Frenklerin kamış tarlalarını kesip Safed'e döndüler.

Muharrem 665/Ekim 1266'da Frenklerle yapılan savaş ve Müslümanların zaferinin zikri

(s.268) Safed askerlerine düşmanın Taberiye topraklarına saldırdıkları haberi geldi. Asker, Akkâ tarafına gitmek üzere atlarına bindiler. Aslîn Vadisi'ne ulaştıklarında önlerine Kıbrıs ve başka yerlerden yardım almış olan Frenkler çıktı. İki taraf karşılıklı saf tuttular. Müslümanlar, Frenkleri mağlup ettiler. Sayıları 1100 süvariyi bulan Frenklerin birçoğu

öldürüldü. Melikleri de savaşta öldürüldüğü için Akkâ'da büyük bir matem oldu.

Yeni gelişmelerin zikri

Bunlardan biri olan Mağrib'ten vergi toplanması:

Sultân'ın batı meselelerine önem verdiğini anlatmıştık. Buradan zekât vergisi toplanması için 40 divan görevlisi istihdam etti. el-Emîr Cemâleddîn Akkûş eş-Şekirî de bu tarafa gitti. Şabân/Nisan-Mayıs ayı girdiğinde: Zeyneddîn Müreyd b. Azâz ile Râfi oğullarına ait el-Bilâd-ı Cevâşene'ye ilerlediklerini bildiren mektubu geldi. Zira Rafi oğulları, onların geldiklerini görünce yaya ve süvari askerlerini toplayarak; *bizim için ülkemizde tek bir yoldan başkası yoktur. Eski zamanlarda Mayorkî üzerimize geldi. Onu ve beraberindeki herkesi öldürdük. Yine aynı şekilde gelen İbnü'd-Dûnek ve adamlarını da öldürmedik mi? Batı ülkesinin sahibi bize sizden daha yakındır*. **(s.270)** *Eğer birine itaat etmek gerekirse en doğrusu kendimize itaattir. Sizinle aramızda kılıçtan başka bir şey yoktur,* dediler. Cemâleddîn ve yukarıda zikredilen Zeyneddîn Müreyd b. Azâz; *şayet bu topraklarda oturmak hoşunuza gitmiyorsa canınızın istediğini yapın. Şüphesiz ki askerler batının en uç noktasına kadar üzerinize yürüyecektir. Eğer mallarınızı korumak isterseniz Allah'ın üzerinize farz kıldığı zekatlarınızı ödeyin,* diyerek onları, Sultân ile korkuttular. Adı geçen topluluk da itaate girdi. Böylece onlardan zekât ve hak dahilindeki diğer vergileri topladılar. Bu olay Cemâziyelâhir 664/Mart-Nisan 1266 tarihinde meydana geldi.

Sîs Gazası'nın ve buranın hakiminin esir alınmasının zikri

-kardeşi ile amcasının öldürülmesi ve amcasının oğlunun esir alınması-

Sîs sahibi tekfurun kurnazlığından bahsetmiştik. Sultân, Safed meselesini tamamlamasının akabinde el-Cesûra'da kamp kurmuş ve askerlere, Dımaşk'a girmemelerini emretmişti. Yine de onlar birer birer gizlice gelip şehre girdiler. Ancak Sultân emir verince elleri iplerle bağlanmış şekilde Dımaşk'tan çıkarıldılar.

Sultân, el-Melik el-Mansûr ve aralarında el-Emîr İzzeddîn Ûgân ve el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî'nin de yer aldığı emîrleri hazırladı. Onlara, Hamâ sahibine saygı göstermelerini emretti. Ayrıca yapacakları

bütün işleri içeren bir tezkire yazıldı. Bunlar 5 Zilkade 664/8 Ağustos 1267'de yola koyuldular. Derbisâk'a ulaştılar. Bundan sonra da ed-Derbend'e girdiler. Rezil Melik Heytûm b. Konstantin b. Bâsâk rahip olup **(s.270)** hükümdarlıktan ayrılmış ve oğlu Leon'u hükümdar yapmıştı. Sîs Hâkimi Leon'u yakalamak istediklerinde onu askerlerin arasında buldular. Ermeniler, Müslümanların bu dağlara çıkmaya güç yetiremeyeceğini düşünüyorlardı. Çünkü tekfur dağların başına burçlar yaptırmıştı.

Askerler dağların zirvelerine çıktılar. Göze göz bir savaş patlak verdiğinde el-Melik Baron Leon esir edildi. Kardeşi öldürüldü. Amcası öldürüldü. Kundistabl olan diğer amcası kaçtı ve onun oğlu da esir edildi. Humûs sahibi kaçtı. Ermenilerin arasında bulunan 12 melik tamamen dağıldı. Kahramanları ve askerleri öldürüldü. Müslümanlar bugün içinde kaçakların peşine düştü. Serfendikâr'ın amilliklerinden Kerencîl'de kaldılar. Pazar günü ise Tell Hamdûn'un[122] amilliklerine indiler. Burada insanları öldürüp esir aldılar ve evleri yaktılar. Hâmvâs'ı ateşe verdiler. Bugünün ikinci yarısında Ceyhan Nehri'ne yöneldiler. Ermeniler büyük bir nehir olduğundan burasını Fırat olarak isimlendirirler. Askerler suya girdiler. Başlarında komutan olarak el-Emîr İzzeddîn Ûgân ve el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî vardı. Templierlere ait burçları göğe yükselen ve muhkem bir kale olan Amudeyn'e yakın bir yerde konakladılar. Askerler burasını kuşattı. Müdafiler boyun eğip teslim oldular. Kalede Tatârlardan başka 2200 kişi vardı. Erkekler öldürüldü. Kadınlar ise tutsak alınıp askerlere dağıtıldı. Burada Templierlere mensup bir grup şövalye de bulunuyordu. Onlar da öldürüldüler. Kaleyi içindeki ambar ve zahireleriyle birlikte yaktılar.

Ardından Sis'e doğru yola koyuldular. Burasını da tahrip edip altını üstüne getirerek tamamen ıssız bıraktılar. Askerler birkaç gün Sîs'te kalıp insanları öldürüp esir aldılar. el-Emîr İzzeddîn Ûgân, Rûm tarafına yöneldi. el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî ise el-Masisa, Adana, Ayâs ve Tarsûs tarafına gitti. Askerler insanları öldürüp esir aldılar. Sinyat adıyla bilinen **(s.271)** Templier Kalesi tahrip edildi. Onlara ait birçok yer, kale ve belde yakılıp tahrip edildi.

Bu arada Hamâ Hâkimi Sîs'te bekliyordu. Askerler geri dönünce toplandılar. Ganimetler bir araya getirildi. Melik Leon ve amcasının oğlu zincire vuruldu. Askerler hadsiz hesapsız ganimetler ele geçirdiler.

Öyle ki bir baş sığırın fiyatı iki dirheme kadar düşmüş olsa da satın alacak kimse bulunmuyordu. Askerler her gün sığır, manda ve koyun kesiyorlardı. Sonrasında koyunları sürdüler.

Bu haber Sultân'a ulaştığında Cerûd'da avdaydı. Müjdeyi getirene 1000 dinar bağışladı. Daha sonra Dımaşk'a girdi. Hazırlanıp çıktıktan sonra bayramı Hamâ'da yaptı. Buradan da Efâmiye'ye yürüdü. Sonrasında 13 Zilhicce 664/4 Eylül 1267'de askeri karşılamak üzere hareket etti. Ganimetlerden, onun hissesi ayrılmıştı. Ancak Sultân askerleri karşıladığında bunu onlara dağıttı. Sîs Sahibi ve beraberindeki esirlere iyi davrandı.

Sultân 24 Zilhicce/26 Eylül'de Dımaşk'a geri döndü. Sîs Sahibi'nin, onun amcasının oğlunun ve adamlarının huzuruna getirilmesini emretti. Şâm'daki meliklere, emîr ve kumandanlara hil'âtler verdi. Hamâ Sahibi ve bütün adamlarına atlar, para ve hil'âtler gönderdi. Kendisiyle vedalaştı. Akabinde el-Melik el-Mansur memleketine gitti. Dımaşk ganimetlerle doldu. Mücevherler, ziynet eşyaları, kıymetli taşlar, köleler, ipekliler ve sayıyız pek çok şey satıldı. Sultân bunlardan hiçbirine karışmadı.

Sultân 2 Muharrem 665/3 Ekim 1266 Pazartesi günü[123] Kerek tarafına gitmek üzere Dımaşk'tan çıktı. Bu arada askerlerde el-Fevvâr'dan ayrılıp ağırlıksız olarak yola koyuldular. Sultân 8 Muharrem/9 Ekim Pazar günü[124] Zîzâ'ya yaklaştığında atından düştü. Sağlığı düzelene kadar burada kaldı. Zorunlu olan bu gelişme yaşanınca bütün askerlere **(s.272)** ve emîrlerin hepsine Kerek'deki zahireden pay ayırdı. Bunu maiyetine ve katiplerine kadar yaydı. Onlara hazineden birçok güzel şey dağıttı. Gazze'den talbhâne emîrlerini çağırdı. Onlara da yanındakiler gibi ihsanlarda bulundu. Daha sonra Kerek Naibi İzzeddîn Aydemirî'yi çağırdı. Bu zat yanına geldiğinde Sultân, kendisine 1.000 dinar bağışladı. Hil'ât giydirdi. Aynı şekilde kaledekilere de hil'atler gönderip, buranın kurallarını kararlaştırdı.

Sonrasında emîrlerin ve maiyetinin başlarının üzerinde taşıdığı bir mahfede dağlar ve engebeli araziler üzerinden geçip Gazze'ye doğru yola çıktı. *es-Siret*'in yazarı şöyle dedi: Yüce Allah bu Sultân'da Mülkü's-Süleymânî'den bir şey görmek istedi. Ona örtünün yerine bir mahfe sağladı. Yol boyunca bir kuş kafasının üzerinden besleniyordu[125].

13 Safer 665/13 Kasım 1266'da Bilbîs'e ulaştı. Burada onu oğlu el-Melik es-Saîd ve el-Emîr İzzeddîn el-Hillî karşıladı. Sultân'ın selameti ve her tarafta kazanılan zaferler şerefine şehir muhteşem bir şekilde süslendi.

1 Rebîülevvel/30 Kasım'da Sultân atına bindi. Müjde davulları vuruldu. Bâbü'l-Nasr'a indi. 5 Rebîülvvvel/4 Aralık'a kadar burada kaldı. Oğluna iktâlar verdi ve bunu bir menşura yazdırdı. Daha sonrasında atına binip şehri bir baştan ötekine geçti. Sonra otağına çıktı ve sancağı öptü. Sultân için şehirde önüne pek çok kumaş serildi. Sultân belirtilen tarihte girip emîrleri, vezirleri ve kâdıları hil'âtle ödüllendirdi.

Bugünlerde Sîs sahibinin elçileri geldi ve onlarla el-Melik Leon meselesi hakkında konuştu. 22 Rebîülevvel/21 Aralık Cuma gecesi[126] Leon'un zincirlerini çözdü. Bir sene içinde ülkesine iade edileceğine dair bir yazı yazdı. Daha sonra bunduk talimi için Birketü'l-Cüb'e gitti. Sîs Sahibi de yanındaydı. Onu ferahlattı ve ihsanlarda bulundu.

Rebîülâhir/Aralık 1266-Ocak 1267 ayında Sultân, Atâbek'i ve Vezir oğlu vezir Fahreddîn'i **(s.273)** el-Hüseyniyye'de bir cami inşası için müsait bir mekân bulmak için gönderdi. Bu ikisi gidip devletin en güzel ikliminin bulunduğu yer hususunda ittifak ettiler. Sultân ise şöyle dedi: *Seyir yeri olan gezdiğim ilk meydanı cami için tahsis ettim*. 8 Rebîülâhir/6 Ocak'da beraberinde Vezir Bahâeddîn ve kâdılar olduğu halde atlandı. Karâkûş Meydanına gitti. Caminin inşası ve meydanın kalanının camiye vakfedilmesi için işleri düzenledi. Sonra Kâhire'deki medreseye girdi. Dört eyvandaki fakîhleri, kıraatçıları ve muhaddisleri görünce: *bu mekânı Allah için adadım. Öldüğümde beni buraya gömmeyim. Bu güzel mekânı değiştirmeyin*, dedi.

Celâleddîn b. ed-Devâdâr'ın yakalanmasının zikri

Sultân, Dımaşk'ta bulunduğu sırada rezil düşmanın Celaleddin Kockan'a gizlice casuslar yolladığını öğrendi ve şehrin kalesinde hapsettirdi. Onu yakaladıklarında yanında bir hecin ve Arap buldular. Bu da kaçmak istediğine bir delil kabul edildi. Nitekim hakkında şüpheler ortaya çıkınca annesini ve kız kardeşini gizlice hazırlamak istemişti. Yine rezil casuslar arasında bir tane de İranlının bulunduğu haberi geldi. Bu zat el-Bîre'ye vardığında yakalanıp Sultân'a gönderildi. Fakat casus olduğunu itiraf etmedi. Sultân, onun Türkçe bildiğini

öğrenmişti. Ancak adam bunu inkâr etti ise de Sultân onun itirafa zorlanmasını emretti. Nihayetinde İranlı itiraf edip Türkçe konuştu. Düşmanın yanından Devâdâr'ın oğluna geldiğini anlattı. Daha sonra bahsi geçen bu İranlı asıldı.

Hamâ Sahibi el-Melik el-Mansûr'un gelişinin zikri

(s.274) Hamâ Meliki el-Mansûr'dan, iyileştiğini görmek üzere Sultân'ın huzuruna gelmek için izin istediğine dair mektuplar geldi. Bu isteği kabul edildi. Sultân, el-Abbase[127] tarafına ava çıktı. Hama Sahibi 27 Rebîülâhir/25 Ocak'da geldi. Sultân, Re'sül-mâ'da onu karşıladı. Kendisine ve yanındakilere teşrifler gönderildi. Sultân daha sonra kaleye döndü. Hamâ Sahibi ise İskenderiye'de rahatlamak istedi. Sultân emîrlerinden Şemseddîn Sungurca ez-Zâhirî'yi de yanına vererek onu bu şehre yolcu etti. Kendisine ikâmât gönderildi ve şehirde kaldığı süre içinde büyük saygı gördü. Sonrasında geri döndü ve Sultân, Şâm'a doğru yola çıktığında Gazze'de ona katıldı. Buradan da el-Halîl'i (s.a.v.) ve Kudüs-i Şerîf'i ziyarete gitti. Sultân, Cemâleddîn b. Nehâr'ı da el-Melik el-Mansûr ile gönderdi ve ikâmât hazırladı. Ardından da memleketine yolcu etti. Ona memleketi ve amacını unutturacak ölçüde ihsanlarda bulundu.

Cemâziyelâhir 665/Şubat-Mart 1267'de İsmâîlîlerin elçileri yanlarındaki altınlarla birlikte gelerek; *yanımızdaki bu para Frenklere ödediğimiz haraçtır. Şimdi ise onu mücahidler için harcanması adına Müslümanların Beytü'l-mâl'ına veriyoruz*, dediler. Bu durum Sultân için bir bahtiyarlık vesilesiydi. Çünkü İsmâîlîler o zamana kadar ürünlerinden hükümdarlara haraç ödemezlerdi. Aksine halifelerden ve sultânlardan onlara ödenen haraçlar vardı. Ancak bu Sultân'ın devletinde hepsi onun hizmetçisi oldular ve zikrettiğimiz gibi ona haraç verdiler.

Kâkûn Kalesi'nin tamir edilmesinin zikri

(s.275) Sultân, Kaysâriye ve Arsûf'u fethettiği zaman her ikisini de yıktırmıştı. Ancak buradaki ahaliyi koruyacak bir mekâna ihtiyaç oldu. Dolayısıyla da Kâkûn Kalesi'nin tamir edilmesini emretti. Burası imar edildi ve muhkem bir kale haline getirildi. Kilisesi camiye çevrildi. Her taraftan insanlar buraya geldiler.

Sultân'ın çeşitli bölgelerden zekât toplamak konusundaki ihtimamının zikri

Yüce Allah şöyle buyurdu: *Onlar namazlarını kılarlar ve zekatlarını verirler*[128].Yine Yüce Allah; *Eğer tövbe ederler. Namazlarını kılarlar ve zekatlarını verirlerse onları yollarında serbest bırakın*[129] ve *işte şimdi biriktirip sakladıklarınızı tadın*[130], buyurmuştur. eş-Şafiî şöyle dedi: *Hiçbir mal yoktur ki içinde zekât olmasın*. Allah'ın Resulü (s.a.v) ise şöyle buyurdu: *İslâm beş temel üzerine kurulmuştur. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve gücün yeterse beyti (Kabe'yi) haccetmektir*[131]. Hz. Ebû Bekr (r.a.); *şüphesiz ki o, zekâta karşı çıkanlarla savaştı ve bütün ashâb da bu konuda onu takip etti*. Allah'ın resulü (s.a.v): *Altın ve gümüşün haklarını vermeyen hiçbir zenginlik yoktur ki* **(s.276)** *kıyamet gününde bunlar ateşten levhalar haline getirilip cehennem ateşinde kızdırılarak miktarı 50.000 sene olan bir günde Allah, kulları arasında hüküm verinceye kadar sahibinin yanları, alnı ve sırtını dağlamasın. Sonrasında ise cennet ya da cehenneme giden yolu göreceklerdir*[132]. Mağrib halkının hayvanlarının ve ekinlerinin zekatını ödememek için başlattıkları isyanın neticesinde boyun eğdiklerinden bahsetmiştik. Yemen tarafında ise Sevâkin ve adaların ele geçirilmesin akabinde Sultân'ın nâibleri bu bölgelerde ikamet etmeye başlamışlardı. Sultân, Hicâz'a da el-Emîr Sekkâk b. Muhammed'i gönderdi. Bu zat, Medine Emîri İzzeddîn Cemmâz'a ulaştı. Onun memleketlerinden adâd (vergi) istedi. Ancak Şerîf bunu geciktirdi. Şekkâk daha sonra Benû Hâlid'e geldi ve onları tuttu ise de Arabü'l-Şerîf'ten yardım istediler. eş-Şekkâk da çekinip Sultân'a adam gönderdi. Yüce ve noksan sıfatlardan uzak Allah'ın emrettiğini toplamak üzere bir birlik istedi. İşte bu güzellik Sultân'ın ihtimamı sayesinde olmuştur.

Cuma namazlarının Kahire'deki el-Ezher'de kılınmasının zikri

(s.277) 18 Rebîülevvel 665/17 Aralık 1266 Cuma gününde[133] Cuma namazı el-Ezher Camii'nde kılındı. Bunun sebebi şudur ki: el-Emîr İzzeddin el-Hillî iki senedir el-Ezher Camisi'ne komşu idi ve buraya çokça saygı duyulduğunu gördü. Komşuluktan dolayı kendisinde de böyle bir durum ortaya çıktı. Dünya evinde buraya komşu olduğu gibi ahirette de sevabına komşu olmayı düşündü. Burası için vakıflardan eşyalar aldı. Zira içindekiler cemaat tarafından gasp edilmişti. Camii de

pek çok güzel şey bir araya getirilinceye kadar buranın işleriyle ilgilendi. Ayrıca camiye pek çok para bağışladı. Aynı şekilde Sultân da bu camiye büyük miktarda para bağışladı. Böylece tamirat işlerine başlandı. Dayanıksız durumdaki sütunları, duvarları, kaplamaları ve döşemeleri tamir edildi. Çatısı ve halıları onarıldı. Cami, şehrin ortasında kutsal bir yer haline geldi. Buraya yeni güzel bir maksûre yapıldı. İçerisini de güzel bir şekilde düzenledi. Allah onu ödüllendirsin, el-Emîr Bedreddîn Bîlîk el-Haznedâr ez-Zâhirî de büyük bir maksure yaptırdı. Bir medrese meydana getirildi. Şafiî mezhebine mensup fakihlerden bir topluluk oluşturuldu. Hanefî mezhebi için ise: Bu maksurede hadîsü'n-nebevî denilen hadis, rekâik[134] ve Kır'aat-ı Seb'a kürsüleri tertip edildi. Vakıflar kurdu. Böylelikle Cuma namazı burada kılındı. Atabek, vezir ile emîrler ve eşraftan bir topluluk geldi. Adı geçen camide, Cuma namazı kılınması için gerekli fetva yazıldı. Ulemadan bununla ilgili yazılar alındı. İnsanlar burada yakınlık hissettikleri rahat bir mekân buldular.

es-Sîret'in müellifi dedi: Bu câmi, Kâhire'de insanlar için kurulan ilk camidir. **(s.278)** İnşaatı bittikten sonra 24 Ramazân 361/9 Temmuz 972 tarihinde burada Cuma Namazı kılındı[135]. Kâhire'nin inşası 358/968-969 tarihindedir. Sonra el-Muiz'in oğlu el-Azîz geldi. Camide bazı şeyleri yeniledi. Birkaç yer bina etti. Bundan el-Ezher'de serçelerin konmasını ve burada yuva yapmasını engelleyen bir tılsım olduğu söylenir.

378/988-989 senesinde vezirliğin kendisiyle bilindiği[136] Vezir Ebu'l-Ferec b. Killis ve Halife el-Azîz billâh ile fakîhlerden bir topluluğa verilecek atiyye hakkında konuştu. Her biri için yeterli miktarda para tahsis etti ve el-Ezher Caminin yakınlarında onlar için cuma gününde camiye gelebilecekleri ve yine fıkıh dersleri verebilecekleri bir ev satın aldı. Bunlar 30 kişiden fazla olup şeyhleri Hendek Kâdısı Ebû Yakûb idi. İbn Zûlâk fakîhlerinden hadîs nakletti. *Ahbârü'l-Mesîhî* adlı eser ona nispet edilir. Bu tuhaftır. Zira Fâtımîler Devleti'nde burada fıkıh ile meşgul olan biri yoktur. el-Ezher Caminin minaresi el-Kâdı Sâdreddîn (r.a) zamanında yükseltilmiştir.

Camiye ait pek çok vakıf vardı. Bunlar; Mısır darphanesinin gelirlerinin bir kısmı, Kaysâriye'deki yün gelirlerinin bir kısmı, Mısır'daki Dârü'l-Harki'l-Cedîde'nin gelirlerinin bir kısmından müteşekkildi. Elde edilen toplam gelir 1067,6250 dinardı. Söz konusu

meblağ içinde caminin hatibine 84 dinar, bugünkü değeri ile 1000 zir'a abdanî hasırın bedeline, 13.000 zir'a örgü hasıra, her biri üç kantar olan cam kandillerin bedeli için 12 dinar, 0,8750 ud buhura **(s.279)** 15 dinar ile zeytinyağı ve yeterli miktarda mumun bedeli olarak harcanmaktaydı. Bunlardan geriye kalan miktar da vakıf belgesinde açıklandığı üzere caminin yararına sarf ediliyordu. Söz konusu belgenin bir nüshasını Necmeddîn b. el-Hillî'nin elinde görmüştüm. Bu nüsha şimdi ise Kâdı'l-kudât Takîyüddîn b. Razîn'e intikal ettirildi.

564/1168-1169 senesinde Mısır'da yangın çıkınca bu abide tahrip oldu ve unutuldu. Hiç kimse bilemedi. Cami kısa bir şekilde inşa edilmişti. Sonrasında bir zir'a büyütülüp yükseltildi. el-Hâkim Camii inşa edilene kadar el-Ezher Caminde hutbe okunmaya devam edildi. el-Hâkim Camisinin kapısının üstündeki yazıda el-Hâkim'in bu caminin inşasını 393/1002-1003 senesinde Ebû Ali el-Mansûr'a emrettiği; minberinin üstündeki yazıda ise el-Hâkim'in, bu minberin yapımının Camiü'l-Hâkimî için 403/1012-1013 senesinde Bâbü'l-Fütûh'un dışında emredildiği yazmaktadır.

es-Sîret'in müellifi dedi: el-Hâkim'in Sîreti'ndeki bir belgede: *Cuma gününde vezirin -yani Ebu'l-Ferec b. Killis- Bâbü'l-Fütûh'ta inşa ettirdiği camide Cuma Namazı kılındı*, yazdığını gördüm. Adı geçen vezirin sîretinde de şöyle yazdığını gördüm: *Babü'l-fütûh tarafındaki Hâricü'l-Tâbiyye'deki yeni caminin zemininde 10 Ramazân 379/12 Aralık 989 Pazar günü*[137] *namaz kılınmıştır.* Yine Ramazân/Aralık 989-Ocak 990'da hutbe buraya taşındı. Halife de cuma günlerinde burada hutbe okurdu. Ayrıca el-Ezher Camii, İbn Tolun Camii ve Mısır Camii'nde de Cuma Namazı kılınıyordu. Yeni cami Kâhire'nin dışındaydı. Babü'l-fütuh'u çeviren bedenin üzerinde ve yine burçlardan birinin üzerinde buranın el-Muntasır Ebi Temîm Mead zamanında, Emîrü'l-Cüyûş'un vezaretinde 480/1087-1088 inşa edildiği yazılıdır. İkisinin arasında 87 sene vardır. Bu cami, Kâhire'nin dışında olup insanlar daha evvelinde anlatılmamış bir şeyden bahsederler. Buna göre Halife el-Hâkim nücûm ilmine vakıf olup soyundan gelenlerin Mısır'da hâkim olduğunu görmüştü. Bu sebeple de kendilerinin şehrinde onlardan başka **(s.280)** kimse hakkında hutbe okunmasını istememişti. Bu sebeple şehirde sadece kendisi, sonrasında oğlu ez-Zâhir ve zürriyetinin dışında hutbe okunmasın diye mezkûr camiyi inşa ettirdi. Bu camiden hutbe 400 senenin ardından Eyyûbîlerin, Mısır'da hâkim

olması üzerine kesildi. Onlar eyaleti 564/1168-1169 tarihinde ele geçirdiler. Allah'ın takdiriyle bu camide Halife el-Hâkim ve ondan sonra oğlu es-Sultân el-Melik ez-Zâhir dışında kimse adına hutbe okunmadı. Bu ilginç bir tevafuktur.

Sultân'ın, Safed'i imar etmek üzere Şâm'a çıkmasının zikri

Sultân 20 Cemâziyelâhir 665/18 Mart 1267 Cumartesi günü[138] bazı emîrlerle birlikte çıktı. Askerlerin kalanları ise Mısır'da dinlendi. Gazze'ye ulaştığında Frenk elçileri hediyeler ve bazı Müslüman esirleriyle birlikte geldiler. Sultân söz konusu esirleri giydirip serbest bıraktı. Daha sonra Safed'e yürüdü. Buraya ulaştığında Tatârların, er-Rahbe topraklarına akın yağmaya niyetlendiklerini öğrendi. Safed'in imar işlerini tertip edip aceleyle Dımaşk'a gitti. 14 Receb/10 Nisan günü şehre vardı. er-Rahbe meselesiyle ilgilendi. Burası için harekete geçmeye karar verdi. Hazine çıkarıldı. Ancak daha sonrasında Tatârların geri döndüğü; er-Rahbe'ye yollanan askerlerin onları takip edip bazılarını öldürüp esir ettiklerini ve ileri gelenlerinden bir kimseyi de öldürdükleri haberi geldi. Sultân bunu tahkik ettirip Safed tarafına döndü. Beş gün kadar Dımaşk'ta kalmıştı. 24 Receb/20 Nisan'da Safed'e vardı. Hendekleri emîrler arasında paylaştırdı. Memlûkları ve maiyetiyle birlikte kendi hissesine için de büyük bir kısım aldı. **(s.281)** İnsanlar işe koyuldular. Sultân da bizzat çalıştı. Aynı şekilde evlerin mensupları ve onlardan başkaları da gayret gösterdiler. Hiç kimse işten kaçmadı. Taşları taşımaya devam ettiler. Toprak attılar ve marangozlukta birbiriyle yarıştılar.

Sultân, Safed'de iken Frenk elçileri yanına geldiler. Yapılan işlere, onun buraya karşı ciğerlerini kederle parçalayan ihtimamına şahit oldular. Sultân ile memleketlerinin işini konuştular. Onun, Saydâ'nın iki taraf arasında paylaşılması hususunda kendilerine söylediklerini ve Şakîf'in yıkılmasını kabul ettiler. Sultân ayrıca Maşgurâ tarafına yaptıkları saldırıdan ötürü Frenkleri azarladı. Bu yüzden aciz bir şekilde ayakta kaldılar.

Sultân askerlerine gizli bir akın için atlanmalarını emretti. Kendisi de atına bindi. Frenkler, elçilerini ona gönderdiklerinden dolayı kendilerini güvende hissediyorlardı. Askerler onlara ulaşıncaya kadar hiçbir şey anlamadılar. Sultân ilerleyip Akkâ Kapısına bakan Tell el-Fudûl'da

kamp kurdu ve öldürmeye başladı. Her taraftan öldürülenlerin kelleleri kendisine getirildi. Bu arada sıcaklık artınca korunmak için bir elbiseyi mızrakların ucuna asarak gölgelik yaptılar. Daha sonra tepenin altına otağı kuruldu. Sultân burada geceleyip sabahleyin Safed tarafına döndü.

Sîs elçileri hediyelerle birlikte geldiler. Onlar ve Frenk elçileri öldürülenlerin mızrakların ucundaki kellelerini gördüler. Daha sonra bu akından esir edilen bir grup getirildi ve Safed'te öldürüldüler. Sultân, Frenk elçileri çağırıp *bu akın sizin Şakîf beldelerine yaptığınız saldırının karşılığıdır*, dedi. Sulh gerçekleşmeyince de elçileri cevapsız bir şekilde geri gönderdi.

Sultân 21 Şaban/17 Mayıs'ta atına bindi. Akkâ üzerine yürüdü. Şehir kapılarına gelinceye denk bunu hiç kimse bunu anlamadı. Taşçıları ve insanları gruplara ayırıp bostanları, binaları, kuyuları tahrip edip kesmeye gönderdi. Kendisi de öncü olarak Akkâ Kapısı'na bakan Zeylü't-Tell'in altında atının üzerinde elinde mızrağı ile durdu. Dört gün boyunca bu şekilde kaldı. Yakma **(s.282)** yıkma ve ağaçları kesmek işi bittiğinde el-İsbitârlara (Hospitaliers) ait bir değirmene asker gönderip burasını da tahrip ettirdi. Yine bütün ağaçlar ateşe verildi. *es-Sîret*'in müellifi dedi: Ulema, düşmanı zayıflatmak için bunun uygun bir silah olduğunu gördüğünden onların ürünlerinin yakılmasına, ağaçlarının kesilmesine onay vermişti. Allah'ın Resulü (s.a.v) de Taiflilerin bağlarını kesmişti. Zira bu İslâm için bir sebepti. Benû Nadîr ile savaşta da bir cins hurma olan ve etli kısmının ardından çekirdeği görülen el-Esfâr denilen ağaçlarının kesilmesi için emir vermişti. Sultân, düşmanı en ağır şekilde mağlup edip Safed'deki kampa döndü. Böyle gecelerde uyumadığı için Allah yolunda ayakta kaldı.

Bugünlerde Sîs elçileri ve beraberlerindeki bazı Müslüman esirleriyle Beyrût elçileri geldiler. Tüccarların mallarını geri verdiler. Kendilerine cevap yazıldı ve sonrasında geri döndüler.

Ramazân 665/Mayıs-Haziran 1267 ulaşan Sûr elçileri barışın devam ettirilmesini istediler. Sultân, onlara şöyle dedi: *Ben bunu hizmetçim Sâbık Şahîn'i öldürdüğünüz için yaptım. Kardeşleri ve çocukları buradadır. Eğer onun diyetini öderseniz sulh devam eder*. Sâbık Şahîn'in çocuklarını getirildikten sonra diyet 15.000 Sûr altını olarak kararlaştırıldı. Elçiler söz konusu meblağın yarısını 7500 Sûr dinarını ve Mağribli bazı esirleri getirdiler. Kalanlar için ise süre istediler. Bunun

dışında Sultân onlara; *Tıbnîn ve Hûnin ile buralara bağlı yerler sizden kılıçla alınmış ve İslâm'ın olmuştur*, dedi. Buralara Müslümanlar yerleşti. Frenkler sulha icabet ettiler ve neticede Sûr ve buraya bağlı 99 köy için 10 sene müddetle barış yapıldı.

el-İsbitâr (Hospitaliers) Şövalyeleri ile Markab ve Hısnü'l-Ekrad üzerine barış yapılmasının zikri

(s.283) Olay, onların bu hususta ki talebi üzerine gerçekleşmiş ve anlaşma fesih hakkının Sultân'ın elinde olması şartıyla yapılmıştı. Gelen el-İsbitâr elçileri Sultân'dan bir kez daha kendilerine yemin vermesini istediler. Daha evvel anlatılan değirmen meselesini kabullendiler. 10 yıl, 10 ay 10 gün ve 10 saatlik bir barış kararlaştırıldı. Onların, Dâvet beldelerinden ve Hamâ'dan aldıkları haraç kaldırıldı. Söz konusu iki yerin dışında Şeyzer ve Efâmiye'den aldıkları haraçtan da daha önce bahsedilmişti. Bu Ebû Kubeys üzerine yıllık 600 Mısır dinarıydı. Müfadene ile bilinen verginin hesabı ise 500 Suriye dinarı olup her feddân[139] iki makkûk[140] zahire ve altı dinardı.

Yemin ettirmek üzere el-İsbitârların büyük üstadına el-Emîr Fahreddîn el-Mukrî el-Hâcib ve el-Kâdı Şemseddîn b. Kureyş gönderildi. Bir Derc-i Şerif (rulo) yazıldı ve bunun üzerine yemin ettiler.

Beyrût ile sulhun devam ettirilmesinin zikri

Beyrût sahibesi ile mevcut mesele devam etmekteydi. Atabek'e ait bir gemi **(s.284)** içindeki bir tüccar grubuyla Kıbrıs Adası'na yönelmiş iken tamire ihtiyaç duymuştu. Beyrût Sahibesi'nin kardeşi de onlara aman vermişti. Ancak bu zat sözünde durmayıp gemidekileri yakalattı. Sultân 664/1265-1266 senesinde Şâm'a vardığında, Beyrût elçileri de geldiler. Gemi meselesi yüzünden sorguya çekildiler. Sultân, onları azarladı. Neticede tüccarların parasını ve geminin değerini ödemeye, tüccarları serbest bırakmaya mecbur kaldılar. İşte o zaman Sultân, onların hediyelerini kabul etti ve barışın şartları konusunda anlaşıldı.

eş-Şerîf Bedreddîn Mâlik b. Münîf'in gelişinin zikri

Bu sene içinde Sultân, Safed'de iken eş-Şeyh Bedreddîn Mâlik b. Münîf b. Şeyha gelerek eş-Şerîf Cemmâz'dan şikâyet etti. *Medinetü'n-*

Nebevî -en faziletli Salâtü Selâm oranın sakininin üzerine olsun- *babam ile eş-Şerîf Cemmâz arasında ikiye bölünmüştü. Ancak babam vefat etti. Ben ise küçüğüm. eş-Şerîf Cemmâz bana zulmetti ve payımı aldı. Sultân'a bir dost olarak hakkımı geri alması için geldim*, dedi. Bunun üzerine Sultân, eş-Şerîf Cemmâz'a yazarak Münîf'in payı olan hisseyi onun oğlu eş-Şeyh Bedreddîn Mâlik'e teslim etmesini emretti. Medine'nin yarısı ile Şâm ve Mısır şehirlerinde burası için ayrılan vakıfların eş-Şerîf'e ait olduğuna dair bir taklîd yazarak mezkûr vakıfların yarısını da ona teslim etti.

eş-Şerîf Cemmâz da cevabını verilen karara uygun olarak gönderdi. Hizmetçilerinden iki tanesini **(s.285)** bu hususta yemin etmek üzere Hz. Peygamber'in türbesine gönderdi. Sultân da kendisine yazıp teşekkür etti. Mektupları eş-Şerif Malik'in eliyle yazdı. Böylece onun hakkı zayi olmayıp kendisine iade edildi.

Safer 666/Ekim-Kasım 1267'de Zekât ve öşür almak için Medinetü'n-Nebevî'ye -sakinine en faziletli salâtü selâmlar olsun- gönderilen el-Emîr Nâsıreddîn b. Muhyîddîn el-Cezerî el-Hâcib 180 deve ve 10.000 dirhemle birlikte geldi. Sultân vergileri aldı ve kendisine geri verilmesini emretti.

Bu sene içinde Hicâz Araplarından Benû Sahr, Benû Lâm ve Benû Antare ile bunlardan başkaları geldiler. Koyun ve deveden zekât vermeyi taahhüt ettiler. Bunu almak üzere onlarla birlikte vekiller gönderildi.

Onların hepsi Sultân'ın at üzerinde ya da yaya, eliyle çalışıp, taş taşıyarak bizzat Safed'in imarına başladığı sırada yanına geldiler. Çalışmalarda hendeğin kazılması bitince lağımların yapılmasını emretti. Bunu da emîrler ve diğerleri arasında paylaştırdı. Yakacak için ağaç ve kereste taşındı. Sultân yine bu konuda da hiçbir şeyden geri durmadı. Odunları atının sırtında taşıdı. İnsanlar da odunları aynı şekilde taşıdılar. Lağımların hazırlanmasının sonrasında yapım çalışmaları başladı. İşi bir kere daha emîrler, bahrîler ve halkâ arasında paylaştırdı. Kendisi de büyük bir kısmın inşasını üstlendi. Bu sırada insanlar oruçlu idi. el-Emîr Seyfeddîn ez-Zeynî burçların tamirine başladı. Hendeğe bakan kapılar olabilecek en iyi şekilde yapıldı. Sultân kalenin surlarının üzerine şöyle yazılmasını emretti: *And olsun ki zikirden sonra Zebur'da da* **(s.286)** *yeryüzü iyi kullarıma kalacaktır, diye yazmıştık*[141]. *İşte onlar, Allah'tan*

yanadırlar. Kurtuluşa erecek olanlar da ancak Allah'tan yana olanlardır[142]*. Sultân, rezil Frenklerin esaretinden kurtarılıp Müslümanların eline geçmiş, ed-Daviye kardeşliğinden inanların kardeşliğine çevrilmiş, daha evvelinde olduğu gibi bir kere daha imana döndürülmüş, bu kalenin yenilenmesini, ıslahını, tamiratının tamamlanmasını ve tahkim edilmesini emretti. Burasını küfür için bir kayıp ve keder kıldı. İmân, küfrün yerini alana, çan kulesi ezan ile İncil, Kur'ân ile değişene dek gayret gösterdi. Hendeklerin toprağı taşınana içerisindeki taşlar çıkarılana kadar maiyetinin başında bu işe kendisini adadı. es-Sultân el-Melik ez-Zâhir Baybars… Kaledeki İslâm meliklerinden yine buradaki mücahitlere kadar herkese hepsine sevap verilmiştir*. **(s.287)** *Hiçbiri gizli ve açık günahlarından bağışlanmaktan hali olamaz. "Allah fethini çabuklaştırsın" denildikten sonra şimdi de "Allah onu korusun" diye söylenecektir. Din gününde o mutlu son takva sahiplerinindir*.

Bugünler içinde Sultân kaldığı burca namaz kılmaz için çıktı. Burada Frenklerin kaleyi koruduğunu söyledikleri büyük bir put (haç) görüp parçalanmasını emretti. Böylece mekân ondan temizlendi. Sultân buraya bir mihrap yaptırdı. Allah'ın Resulü (s.a.v) şöyle buyurdu: *Melekler köpek ve suret olan eve girmezler*[143]*.* Yine Hz. Peygamber, Allah'ın şerefli kıldığı Mekke'ye girdiğinde putları kırmış ve şöyle söylemişti: *Hak geldi. Batıl zail oldu*[144]*.* Bu iyilikler Sultân'ın eliyle yapıldı.

Bu senenin Safer/Ekim-Kasım ayında el-Halîl (s.a.v) imaretinin yenilenmesini emretti. Bunun için Dımaşk'a yazdı. Cemâleddîn b. Nehâr buraya gitti. Ahşap kısımlarını ve kapılarını yeniledi. Yağa ihtiyacı olanları yağladı. Yaptığı maksurelerin karşılığında Allah, ona cennette köşkler bağışladı. Mukaddes mezarlar yenilendi. Bu binalar dinî müesseselerdi.

Sonra 666/1267-1268 senesi başladı

(s.288) Bu senenin Safer/Ekim-Kasım ayında Sultân, Berke Hân'ın yerini alan Mengû Timur b. Togân b. Batuhân b. Beşûkân'a taziye ve tebrik mektupları yazdı. Ayrıca onu, Hülâgû'nün oğluna karşı kışkırttı.

Kudüs-i Şerîf'te su çıkmasının zikri

Bu sene içinde Kudüs Kâdısından su kuyusunun kuruduğunu bildiren bir mektup geldi. İnsanların zahmeti çoğaldı. Daha sonra bir adam kuyuya indi. Beytü'l-Makdîs'i yıkmış olan Buhtunnasr zamanından kalma tıkanmış kanalı gördü. el-Emîr Alâeddîn el-Hâc er-Rüknî iki usta getirtti ve Süleyman Kanalı tespit edildi. Buradan Kubbetü's-Sahra'nın altındaki tepeye doğru kazdılar ve kemerli bir kapı buldular. Kapıyı açtıklarında içeride neredeyse onları boğacak kadar su çıktı. Bu suyun bahsedilen kaynaktan çıkması Zilhicce 665/Ağustos-Eylül 1267'de oldu.

es-Sîret müellifi şöyle dedi: Hıristiyan tarihlerinin *Kitâbü Deyr-i Yemîn*(?) *min Esfâri'l-mülûk* içindeki bölümlerine rastladım. Öyle ki Musul hükümdarı olan Melik Âşûr ordusuyla Evraşelem'e yani Beytü'l-Makdîs'e kastetti. Hezekiyel ve beraberindekiler adı Sehârîb olan gelip suyu bularak güçlenmesini engellemek adına bunun gizlenmesi hususunda anlaştılar ve **(s.289)** buradaki bütün kaynakları kapattılar.

Bir süre sonra Alâeddîn el-Hâc er-Rüknî'den bulunan suyun azaldığına dair bir mektup geldi. Ustalar bir kere daha kuyuya girdiler. İçeride bir set bulup 20 gün içerisinde bunu deldiler. Akabinde kalafatlanmış bir çatı bulunmasının akabinde 120 zira genişliğinde delindi. Sonrasında su çıktı ve kanalı doldurdu.

Sultân'ın zamanında Mısır'da açılan kanalların, inşa edilen kemerli köprü ve köprülerin zikri

Sultân bunun için el-Emîr İzzeddîn el-Efrem'i bilhassa en-Nakîdî ve İskenderiye kanallarının düzenlenmesi için görevlendirdi. el-Efrem, Bahrü Tenâh ve en-Nakîdî Kanalı'nın ağzındaki ez-Zerebîyye'de bir mescîd inşa etti. Bu kanal kapanmış olduğundan yeniden açtırıp düzelttirdi. Salâh Kanalı, Ramses Kanalı'nın yerine inşa edildi. Mehâyir Kanalı da önceki hükümdarlar zamanında dolmuştu. Burası da 664/1265-1266 senesinde kazıldı. el-Kafûrî Kanalı da aynı şekilde belirtilen senede kazıldı. Kıyâd Kanalını 100 kasaba[145] uzattı. el-Fazl Kanalı'nı da 3-4 kasaba genişletti. el-Kallûbiyye'deki Samsâm Köprüsü, Serdûsî Kanalı, yine el-Kallûbiyye'deki es-Sehmeddîn Köprüsü de belirtilen senede inşa edildi. Ayrıca 20 kemerli köprü inşa edildi. Bunlar: el-Mansûre yakınlarındaki el-Bedmâs'da iki kemerli köprü, Bâniyetü'l-Henâzir'de bir kemerli köprü, el-Kasir'de dört kapılı

bir kemerli köprü **(s.290)** Bahrü Emvas'ta yedi kapılı bir kemerli köprü ve Dimyât yolu üzerindeki el-Cisr'de 16 adet kemerli köprü idi.

Yemen Sahibi'nden hediyelerin gelmesinin zikri

Yemen Sahibi'nin elçileri yanlarında atlastan eğer ve koşumları olan 20 soylu Arap atı, fil, attabî renklerde -ki bu hayvanların en güzel renklerindendir- zebra, yine adetten olduğu üzere misk, anber ve kamerî ve külâhî ûd, gümüş eşyalar, yeşim taşı ve siniden müteşekkil hediyelerle geldiler. Bunlar kabul edildi. Karşılığında ona; hediyeler, sancak, hil'ât, saltanat alametleri hazırlandı. Yemen hükümdarı elçisi vasıtasıyla kendisine âmân olmak üzere Sultân'ın gömleklerinden birini istemişti. Ona gömleğin dışında, bir cevşen zırh, bir RK[146] ve savaş teçhizatı hazırlandı ve kendisine; *senin için cihâd meydanlarında vücudumuza yapışan savaş ve barış aletlerinden gönderdik* denildi. Bütün bunların yanında kuşlar ve yırtıcı hayvanlar da gönderildi. Sultân, ona kendisiyle yazışmasını emretti ve bir memlûkü aracılığıyla bunu yaptı. Hediyeler el-Emîr Fahreddîn el-Mukrî ile gönderildi. Bu arada Sevmeh şehrinin baharatın üzerine konmuş olan vergisi de elçilerle birlikte ulaştı. Söz konusu meblağ elçilerden biri olan İbn Mâkasânî adlı bir tüccarla birlikte geldi. İbn Mâkasânî, Yemen hükümdarının annesinin bunu mücahidler için ve hayr yolunda harcanması için gönderdiğini anlattı. Para hazineye koyuldu. Sultân gaza için çıktığında bu meblağı mancınıklar için ayırıp harcadı. Sevabını da mezkûr hanıma bıraktı. Kalan kısmını da esirler için harcadı.

ez-Zâhiriyye'nin inşa edilmesi

(s.291) Bu günlerde Sultân, el-Abbâse yakınlarındaki es-Sedîr'e uğradı. Burası hoşuna gitti ve ez-Zâhirîyye adıyla bilinecek bir köy inşa etmek için buradan yer seçti ve bir cami yaptırdı. *es-Sîret*'in müellifi dedi: el-Abbâse öteden beri hükümdarların gezintiye çıktıkları bir yerdi. Mısır Sahibi Ahmet b. Tolun'un oğlu el-Abbâs burada doğduğundan mekân onun adıyla isimlendirildi. Yine el-Melik el-Emced Takîyeddîn Abbâs b. el-Melik el-Âdil el-Kebîr de el-Abbâse'de dünyaya geldi. el-Melik el-Kâmil de burada uzun süre ikamet eder ve *el-Abbâse, Mısır'ın kilididir. Burada kaldığımda gökyüzünden kuş, sudan balık, yabandan vahşi hayvan avlanır. Ekmek de kalemden sıcak sıcak gelir*, derdi. el-Kâmil burada bir seyir yeri, bostanlar ve ahırlar inşa ettirdi. Yine

emîrleri de onun için el-Abbâse'de bostanlar yaptırdılar. Bu seyir yeri el-Melik el-Muiz zamanında kullanılmaz hale geldi.

Sultân'ın, Şâm'a hareketinin zikri

Bu sene içinde Sultân avda iken rezil Tatârların Haleb tarafına saldırı yapmaya niyetlendikleri haberini aldı. Kâhire'ye döndü. Askerin çıkmasını emretti. Çadırlar da çıkarıldı. Sultân, çadırlarını beğenmediği bir grubu azarladı. Onlarla konuşup terbiye etti. **(s.292)** 1 Cemâziyelâhir 666/17 Şubat 1268'de Kâhire'den çıkıp yola koyuldu. Şâm Nâibü's-Saltanâ'sına ulak kendisine ulaştığında Şâm askerini hareket için hazırlanmasını yazdı. Kimse nereye gidileceğini bilmiyordu. Sultân harekete geçtiğinde ulak da yola koyuldu. Şâm Nâibi el-Emîr Cemâleddîn ile ulak arasında onun elinden alacağı bir işaret kararlaştırılmıştı. Ulak, Dımaşk'a vardığında işareti el-Emîr Cemâleddîn'in elinden aldı. Derhal emîrler çağırıldı. el-Emîr Cemâleddîn, onlara ulağı takip etmelerini emretti. Ulak, emîrlerle birlikte Bânyâs'a gitti. Burada el-Emîr Alemeddîn el-Hasenî ile el-Emîr Bedreddîn el-Atâbekî'ye hitaben yazılmış ve eş-Şakîf önlerinde konaklamalarının içeren bir mektup çıkardı. Savaştan ya da başka bir şeyden bahsetmeyeceklerdi. eş-Şakîf önlerine gelene kadar kimse bir şey anlamadı. Frenklerden bir grup buradan Akkâ ve Saydâ'ya doğru yola çıkmıştı. Askerler, onların gelmesinden önce kamp kurdular. Bazıları Saydâ tarafına gitti. İnsanları esir edip öldürdüler. Sultân da 3 Cemâziyelâhir/19 Şubat'ta Bâbü'n-Nasr'daki kampından çıktı. Gazze'ye ulaştı. Develi askerlerden bir grubun ekili arazilere girdiğini öğrendi. Bunu yapanların burunlarını kestirdi. Ekinleri çiğneyenlerden biri de emirlerden Alemeddîn Sencer el-Hamevî idi. Onu atından indirdi. Eyerini ve dizginlerini alıp tarla sahibine verdi. Daha sonra el-Avcâ'da kamp kurdu.

Yâfâ'nın fethinin zikri

Sultân ile Yâfâ sahibi Cevan Dublin (Jean de İbelin) arasında kararlaştırılan şeylerden daha önce bahsetmiştik. İbelin, Ebû Hüreyre (r.a)nın kabrinin bulunduğu Yübnâ'ya nispet edilir. **(s.293)** Aslı buradandır. Onun nâibleri bazı ihlallerde bulundular ve Kutnâ'ya avcı giysileri içinde haydutlar gönderdiler. Daha sonra Yâfâ hâkimi helak oldu ve yerine oğlu Cake (Jaques) geçti. Sultân, tamiri için Safed'de

bulunduğu sırada Yâfâ Castellan'ı yanına geldi. Şehrin sahibinin oğlu adına barış yapmayı istedi. Ancak Sultân bunu kabul etmedi ve *benim sulh yaptığım kişi ölmüştür, dedi*.

Bu arada yasak olmasına rağmen Yâfâ halkının Akkâ'ya erzak taşıdığına dair haberler ulaştı. Akkâ'dan gelenler Yâfâ'da içinde çok sayıda Müslüman kadını tuttukları bir haneye yerleştiler. Anlaşmada olmayan şeyler yaptılar. Sultân, el-Avcâ'ya ulaştığında Castellan ve şehrin ileri gelenleri geldi. Bunların Müslüman kampından çıkmaları engellendi. Sultân'a şehrin ve kalenin teslimi karşılığında malları ve çocuklarıyla birlikte serbest bırakılmalarını teklif ettiler. Bu istekleri kabul edildi.

Sultân 20 Cemâziyelâhir 666/7 Mart 1268'de atlandı. Yâfâ üzerine yürüdü. Ahalisi, askerler gelip şehri kuşatana kadar hiçbir şey anlamadı. Atabek, Yâfâlılardan kendisiyle konuşan birini aldı ve onunla şehre gitti. Ancak yine de şehirdekiler askerler her taraftan surlara çıkana kadar müzakere yapmayı kabul etmediler. Kapılar açıldı. Müslümanlar kaleye karşı saldırıya geçtiler. Müdafiler aynı gün içinde burasını da teslim ettiler. Sultân şehirde yağma yapılmasını yasakladı. Kaleye çıktı. Ahalinin gönlünü aldı ve güvende olacakları bir yere göndermek için hazırladı. el-Emîr Bedreddîn Beyserî eş-Şemsî'yi de onlarla birlikte gönderdi.

Kalenin tahribine başlayıp tamamı yıkıldı. Sultân kerestelere ve burada bulduğu mermer levhalara el koydu. Bir gemiye yükleyerek Kâhire'ye gönderdi. Kerestelerden el-Hüseyniyye'deki ez-Zâhirî Camisi için bir maksure yapılmasını, mermerlerin de mihrap için kullanılmasını emretti. Haram olan şeyleri Yâfâ ve Lüd beldelerinden kaldırdı. Sahillerde devriyeler görevlendirip onları **(s.294)** buraların kontrolünden sorumlu tuttu. Bu beldelerden elde edilen paranın diğerleriyle karıştırılmamasını emretti. *Allah bu beldeleri benim elimle fethetti*, dedi. Ayrıca söz konusu paradan yiyecek ve içecekler için bir miktar ayırdı. Hz. Peygamber'in (s.a.v), Benu Nadîr üzerine gaza edip topraklarını ele geçirdiği vakitteki uygulamasını örnek aldı. Öyle ki burası Allah'ın, Resulüne (s.a.v) ihsan ettiği ilk topraktır. Hz. Peygamber, Benû Nadîr'i buradan çıkardı. Silahlar dışında onların mallarını develerle taşımalarına müsaade etti. Yahudiler, Hayber ve Şâm'a gittiler. İbn Umeyr ve Ebû Sa'd b. Vehîb'in ellerindeki yerler

dışında bütün toprakları Allah'ın Resulünün oldu. Bahsi geçen ikisi Müslümanlığı kabul ettiler ve bu da onlara bütün mallarını korumak imkanını sağladı.

el-Emîr Alâeddîn el-Hâc Taybars bölgede bir köye sahip oldu. Yine el-Emîr Alemeddîn Sencer el-Hamevî de bir köy aldı. Sahil beldelerinin korunması için buralarda Türkmenlere yerleşim yerleri tahsis edildi. Sultân, onlara at ve teçhizat vermeyi kararlaştırdı. Bunu hiçbir karşılık olmaksızın askere de yaptı. Ayrıca Makâm-ı el-Halîl'in (s.a.v) yenilenmesini emretti. Harem bölgesinde bir yerde bir aşevi yaptırdı.

el-Emîr Bedreddin Beceke el-Âzîzî'yi, eş-Şakîf üzerine gitmek üzere hazırladı. Bu arada mancınıklar da Safed'den, eş-Şakîf'e taşınmıştı.

es-Sîret müellifi şöyle dedi: Yâfâ şehrini Amr b. el-Âs, Hz. Ebû Bekr'in hilafeti döneminde fethetmişti. el-Belâzurî'de Muâviye'nin ele geçirdiği de söylenir. İzzeddîn b. Asâkir şöyle der: el-Melik Tankli (Tankred) burayı 493/1099-1100 senesinde inşa etti. Sultân Salâhaddîn 578/1182-1183 senesinde[147] kalenin önlerine gelerek sıkıştırdı. Patrik ve ahaliden bir grup çıktı. **(s.295)** Salâhaddîn'e kaleyi aman karşılığında teslim etmek ve esir alınıp bu şekilde tutulmak istediklerini bildirdiler. Buna karar verildi. Sultân çıktı. Daha sonra sabaha kadar mühlet talep ettiler. Sultân, kendilerine istedikleri süreyi verdi. İngiltere Kralı geceleyin buraya gelip kaleye girdi ve kararlaştırılan anlaşmayı bozdu. Bunun üzerine Sultân, Yâfâ önlerinden ayrıldı ve el-Lâtun'da (Lâtrûn) kamp kurdu[148]. Akabinde el-Melik el-Âdil, Mısır hâkimi olan yeğeni el-Melik el-Âzîz'in askerleriyle buraya gelerek 591/1194-1195 senesinde Yâfâ'yı aldı.

İmparator Frederich, el-Melik el-Kâmil döneminde geldiğinde Yâfâ'nın kalesini tahkim ve tamir etti. 648/1250-1251 senesinin başında Louis de esaretten kurtulduktan sonra gelip şehri tamir ettirdi ve buraya çok miktarda para harcadı.

Sultân, Yâfâ'nın yıkım işini tamamlayınca 12 Receb 666/28 Mart 1268 günü buradan hareketle yeni imar işlerini görmek amacıyla Safed'e doğru yola koyuldu. Kaleyi gördü ve rabazının taşınmasını emretti. Sonrasında ise eş-Şakîf'e yürüdü.

eş-Şakîf Arnûn'nun fethinin zikri

eş-Şakif en güzel ve en sağlam kalelerden biri olup buranın es-Subeybe beldeleri üzerine çok zararı vardı. el-Melik el-Âdil el-Kebir kaleyi yenilemişti. eş-Şakif 638/1240-1241 senesinde es-Sâlih İsmâîl Ebu'l-Heyş, Safed ve diğer İslâm beldeleriyle birlikte Frenklere teslim edene kadar Müslümanlarda kaldı. **(s.296)** Frenkler, eş-Şakîf'i aldıklarında tadilattan geçirip yan tarafına bir başka kale daha inşa ettiler. eş-Şakîf ortalarında kaldığı için bu taraftaki yollar kesildi.

Allah, Safed'in fethini Sultân'a müyesser kıldığında o artık eş-Şakîf'den başka hiçbir şeyi kendisine amaç edinmedi. Zikrettiğimiz üzere Dımaşk askerlerinin kalenin önüne gelmelerini emretti. Mancınıklar ve perdeler için keresteleri de buraya naklettiler. Ayrıca Sultân, el-Emîr Bedreddîn Bektût el-Beceke el-Âzîzî'yi, Yâfâ'nın fethinden sonra Mısır askeriyle birlikte hazırlayıp buraya gönderdi. el-Emîr Bedreddîn kale önlerine geldi. Tutulacak yönleri belirlediler. Sultân da eş-Şakîf'e yöneldi. 19 Receb 666/4 Nisan 1268 Çarşamba günü kalenin önlerine geldi. Mancınıkları kurdurdu ve onun gelişinden iki gün sonra iki mancınıkla bombardıman başladı. İtikat sahibi meşâyıh ve alimlerden eş-Şeyh Şemseddîn el-Hanbelî, Şâm Kâdı'l-Kudât'ı, eş-Şeyh Takîyeddîn b. el-Vâsıtî ve sâlihlerden birçok kimse geldi. Her biri güçlerinin yettiği kadar cihad için çabaladılar. Anlatıldığına göre: eş-Şakîf'deki Frenkler, Şâm askerleri kalenin önüne geldiklerinde durumlarını bildirmek üzere Akkâ'ya bir adam göndermişler ve onlara kalenin zayıf yönlerini izah etmişlerdi. Akkâ'dan da kendilerine bir cevap gönderildi. Ancak haberci, Akkâlıların cevaplarıyla ulaştığında bunlarla birlikte Sultân'a geldi. O mektupları okuyup içinde yazanları anlayınca bir hile tasarladı. Mektuptan eş-Şakîf'deki kumandanların isimlerini öğrendi ve adlarına âmânnâmeler yazdı. Bunlar da oklara takılıp kalenin içine atıldı. Frenk bilini bilen bir tercüman Akkâlıların yazdıklarının yerine yine onların ağzından bir başka mektup yazdı. Fakat meseleleri farklı olarak aksettirdi. Mektubun içinde şunlar vardı: eş-Şakîf'deki nazırın yaptığı **(s.297)** müsadere sebebiyle müsaglese düşünmüyordu. Sultân bir saat içinde mektubun karşılığını aldı. Bu cevaplar da diğer tarafa eş-Şakif'deki komutanların Nazır Kelyam'dan (Guillaume) çekindikleri ve onun kalplerinde müsadere yaptığından dolayı ona karşı bir nefret olduğu şeklinde farklı yansıltıldı. Sultân bu ve buna benzer sözlerle onları birbirine karşı kışkırttı. Kendilerine okların ucunda mektuplar atıldı. Böylece aralarında bir ihtilaf meydana

geldi. Kaledekiler mektuplarda kumandanları için yazılmış âmânı buldular. Bunun üzerine içlerinden bir grubu yakalayıp vezirden şüphelendiler. Aralarında anlaşmazlık meydana geldi. Bu ise Sultân'ın başarısı doğru görüşlülüğündendi. *Akıl, cesurun cesaretinden öndedir*. Sultân savaş işini bizzat üstlendi ve kısa sürede 26 mancınık hazırladı.

eş-Şakîf'in kalelerinden birinin tesliminin zikri

Frenkler baskı görmeye başladıklarında iki kaleyi toplamak ya da iki tarafı kontrol etmekte ve öncesinde aralarında olanlar yüzünden bir araya gelebilmekten aciz kaldılar. 26 Receb 666/11 Nisan 1268 Çarşamba gecesi Templierlerin yenilediği kaledeki kendilerine ait her şeyi yaktılar. Buradaki erzak, kumaş ve gayri ne varsa yok ettiler. Sabah olduğunda Müslümanlar hiçbir zorlukla karşılaşmadan bu kaleyi teslim aldı. Sultân da düşmana yakın burçlardan birinin üstüne yerleşti. 27 Safer/12 Nisan'da buraya mancınıklar getirdi ve bombardıman yapıldı. Frenkler, Sultân'ın yerini öğrenip yakınlarına attıkları mancınık taşı üç kişiyi öldürdü ise de Sultân yerinden ayrılmadı. **(s.298)** Onun durduğu mekân kalenin en üstündeydi. Ayrıca buranın diğer kaleye bakan bir kapısı vardı. Öte yandan Sultân, kalenin en üstünden aşağısına kadar inen bir asansör yaptırdı. Savaş teçhizatını giymiş bir halde bununla inip çıkıyordu. Diğer taraftan Mısır'daki Nâibü's-Saltana el-Emîr İzzeddîn el-Hillî cihâd için hazineden yüklü miktarda para gönderdi. Sultân paranın bir kısmını mancınıklar için ayırdı. Mancınıklar el-Hillî adına atış yaptılar. Yine bu paradan askerler için de harcama yaptı. İki taraf arasında savaş şiddetlendi. İnsanlar her şeyleriyle cihâd ediyorlardı. Mezkûr Nazır Guillaume âmân alarak kaleden çıkmıştı. Ardından Frenkler canları için âmân isteyip esir alınmalarını, ailelerinin ve çocuklarının serbest bırakılmasını istediler. Sultân bunu kabul etti.

30 Receb 666/15 Nisan 1268 Pazar günü Frenkler sancakları isteyip kaleye diktiler. Sultân, el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr'ı gönderdi ve kaleyi teslim aldı. Frenkler hendeklere çıktılar ve bağlandılar. Ardından kadınlar ve çocuklar çıkarıldı. Sultân, onlarla el-Emîr Bedreddîn Beyserî eş-Şemsî'yi gönderdi ve kendilerini Sûr tarafına ulaştırdı. eş-Şakîf'deki, Frenklerin hepsi bağlanıp askerlere teslim edildiler.

Kale, Sultân'ın eline geçtiğinde buradaki her şeyi askerlere dağıttı. Hamâ sahibine, onun kardeşine, Musul sahibinin oğullarına, el-Melik

el-Emced b. el-Âdil gibi hizmetinde bulunan meliklere, diğerlerine, meliklerin çocuklarına, emirlere, kumandanlara her daim adeti olduğu üzere hil'ât giydirdi.

Daha sonra yeni kalenin yıkımına başladı. Sârımeddîn Kaymaz el-Kâfirî'yi, eş-Şakîf Kalesine nâib tayin etti. Buraya yayalar ve askerler yerleştirdi.

(s.299) Aynı şekilde kâdı ve hatip tayin edildi. Beldenin tamamına da İslâm'ın işaretleri yerleştirildi. Seyfeddîn Balabân ez-Zeynî kalenin tamiriyle görevlendirildi. Müslüman ahali kuşatma sırasında kaleden çıkarılmışlardı. Onlardan bir gruba yazıp kendilerine birkaç feddan arazi vakfetti.

Receb 666/Mart-Nisan 1268'de Sultân'ın Gürcistan'a gönderdiği elçisi Gürcü meliklerinden; Abhaz Meliki (Melik Encar) ve Tiflis Meliki David'den gelen iki mektupla birlikte ulaştı. Mektupların içeriğine bakıldığında ikisi de Sultân'ın sebebiyle Moğollara itaatten çıktıklarını söylüyorlardı. Abhaz Meliki ayrıca Sultân'a olan sevgisini öğrendiği Berke Hân'a bağlandığını ifade etmekteydi.

Şabân/Nisan Mayıs ayında Beyrut elçisi birkaç sene evvelinde denizde yakalanmış ve Sultân'ın bir süredir mallarıyla birlikte kurtarmaya çalıştığı bir grup esir Müslüman tüccarla birlikte geldi.

Bahsedilen ayda Hama sahibi veda edip memleketine döndü. Ayın 10'unda ise (25 Nisan) Sultân, eş-Şakîf'ten ayrılmıştı.

Sultân'ın, Trâblus üzerine yönelmesi ve buraya saldırmasının zikri

Trâblus Sahibi Beymond (Bohemund) b. Bohemund, Müslüman memleketleri üzerine saldırılarını arttırmış ve kendisine komşu yerleri ele geçirmişti. Bunlar el-Melik en-Nâsır döneminin sonrasında meydana geldi. **(s.300)** Tatârlar, Şâm'ı istila ettiğinde Bohemund da onların en büyük yardımcısıydı. Tatârların, Müslümanlara karşı baskısının şiddetlendiği bir sırada Bohemund da Müslüman kalelerini ele geçirdi. Bunlar arasında kuzey tarafındaki Deyrkûş ve beldeleri, eş-Şakîf Kerdbin ve bağlı araziler ile eş-Şakîf Kafr Telmîs vardı. Ayrıca el-Lâzkiye'yi aldı. Limanında muhkem bir burç yaptırdı. Yine Müslüman beldelerinden sayısız köy ele geçirdi. Allah, Sultân'ı memlekete hâkim kılınca bir kere daha saldırmak üzere Hıms yakınlarına geldi ise de

buranın askerleri kendisini şiddetli bir şekilde geri püskürttü. Sultân, Mısır ve Şâm askerlerini el-Emîr Alâeddîn el-Hâc Taybars ile el-Emîr Şemseddîn Sunkur er-Rûmî komutasında gönderdi. Bunlar Antakya topraklarına kadar akın yaptılar. Yine Sultân, el-Emîr Cemâleddîn Aydoğdu el-Âzîzî ve el-Emîr Seyfeddîn Kalâvun el-Elfî'yi de yola çıkardı. Adı geçen komutanlar zikrettiğimiz üzere Trâblus beldelerine saldırdılar. Zira Bohemund, Gürcü Melikine gönderilen elçileri hediyelerle birlikte döndükleri sırada yakaladı. Nitekim rüzgâr onları Trâblus'a atınca Bohemund da kendilerini ele geçirip Hulâg'ye gönderdi.

Sultân, eş-Şakîf'ten hareketinin sonrasında Bânyâs Köprüsü'nün yakınlarında kamp kurdu. Ağırlıklarını hazırlayıp Dımaşk'a gönderdi. el-Emîr İzzeddîn Ûgân'ı bir grup askerle bir taraftan el-Emîr Bedreddîn el-Aydemirî'yi de başka bir birlikle diğer taraftan gönderdi. Yollar tutulup askerlerle doldurudu. Sultân ise Balebek'e yöneldi. Buradan da Cibâlü'z-Zenîn üzerinden Trâblus'a hareket etti. Prens yolları tahrip etmişti. Yine de Sultân 15 Şabân 666/30 Nisan 1268'de Trâblus'a ulaştı.

(s.301) Askerler Trablus'u çevreleyen dağı aşmalarının akabinde sıcak şiddetlendi. İnsanlar başka bir şey bulamadıkları için kar yediler. Atlarını da bununla beslediler.

Sultân, şehir yakınlarında kamp kurdu. Burası İslâmî dönemdeki mekâna uzaktır. Zira Trâblus eski zamanlarda üç şehrin birleşmesinden meydana gelmişti. Halife Osman (r.a) zamanında Muâviye b. Ebî Süfyân, Şâm'a vali olunca Süfyân b. Mücîb el-Ezdî'yi zikrettiğimiz gibi üç şehirden müteşekkil olan Trâblus'a üzerine yolladı. Süfyân buraya birkaç mil mesafede yer alan düzlükteki tepenin üzerine Hısn-ı Süfyân diye isimlendirilen bir kale yaptırdı. Trâbluslulara denizden ve başka yerlerden gelen erzak yardımını kesip onları kuşattı. Müdafiler kuşatmadan bunalınca üç kaleden birinde toplandılar. İmdatlarına koşması ya da kendilerini buradan alıp yanına götürmesi için gemiler yollamasını istemek üzere Rûm Melikine yazdılar. Rûm Meliki, onlara gemiler gönderdi. Şehirdekiler bu gemilere binip kaçtılar. Sabah olduğunda Süfyan, her gece kaldığı kalesindeydi. Müslümanlar muhkem hale getirdikleri bu yapı üzerinden düşmana saldırıyorlardı. Süfyan, müdafilerin şehirden kaçtıkları günün sabahına onlara doğru yöneldi ise de kalenin içinde kimseyi bulamadı. Müslümanlar kaleye

girip bu fethi Muaviye'ye yazdılar. O da şehirde Yahudilerden büyük bir topluluğu iskân etti. Bu sırada kale limanda idi. Daha sonrasında Abdülmelik b. Mervan, şehir ve kaleyi imar etti. Muaviye her sene Trâblus'daki nüfusu arttırmak üzere Cünd'ten bir grup gönderiyordu. Şehri bir vali idare etmekte olup askerler deniz kapandığında geri dönüyorlardı. Bu sırada vali yanındaki az sayıdaki insanla kalıyordu. Söz konusu durum Abdülmelik b. Mervân zamanına kadar devam etti. Onun devrinde Rûm patriklerinden biri az sayıda bir cemaatle birlikte geldi. Bunlar haraç ödemek kaydıyla şehirde kalmak üzere aman istediler ve bu kabul edildi. **(s.302)** İki sene ya da bundan biraz daha fazla bir sürenin ardından askerler döndüğünde bu patrik kapıyı kapattı. Şehrin valisini ve Yahudilerden bir kısmını öldürdü. Askerlerden bazılarını da esir alıp adamlarıyla birlikte Rûm'a kaçtı. Ancak daha sonra Allah'ın takdiri ile Müslümanlar, onun kaderi oldular. Patrik birçok gemi ile Müslüman sahillerine yöneldiği bir sırada onu öldürdüler. Esir alınıp Abdülmelik'e getirildiği halifenin de onu öldürüp teşhir ettiği söylenir. Yine zaferin kazanıldığı sırada yakalanıp Trâblus'a getirildiği ve burada öldürüldüğü de anlatılır.

Ali b. Muhammed el-Medâinî hikâye etti: Uneyn b. İbrahim şöyle dedi: Trâblus, Abdülmelik zamanında Süfyan b. Mucîb tarafından ahalisinin anlaşmayı bozduğu günde fethedildi. Şehir Halife Velid zamanında ele geçirildi(?). Trâblus, Kadı Celalülmülk Ali b. Muhammed b. Ammar'ın hakimiyetine kadar Müslümanların elinde kalmaya devam etti. Bu zat 30 Şaban 492/21 Temmuz 1099'da ölünceye kadar şehri idare etti. Onun ardından oğlu Fahrülmülk Ammâr b. Muhammed b. Ammar başa geçti. Fahrülmülk'ün hakimiyeti Frenklerin Şam'da ortaya çıkışına kadar devam etti. Onlar 1 Receb 491/4 Haziran 1098'de Antâkya'yı ele geçirdiler. Adı Meymuns (Raymond) olan ve Meymûn olarak bilinen el-Melik Sancil (St. Gilles) şehir önlerine geldi. İzzeddin b. Asâkir şöyle dedi: Kendisi Senciliyye şehrine nispet edilir. Receb 495/Nisan-Mayıs 1102'de adamlarıyla birlikte Trâblus üzerine geldi. Bir kale inşa ettirip şehirdekilerle buradan savaştı. Uzun bir süre şehri zorladı. St. Gilles'in burada kalmak süresi uzayınca şehrin sahibi Müslümanlardan yardım istemek üzere ayrıldı. 501/1107-1108 senesinde Bağdâd'daki Sultân'ın yanına gitmeye kastetti. Trâblus'da ise amcasının oğlu Ebu'l-Menâkib'i vekil tayin etti. Onun yanına da Sadüddevle diye bilinen Fityân b. el-A'şer adlı bir adam koydu.

Anlatıldığına göre Ebu'l-Menâkib bir gün bir meclis tertip etti. Yanında **(s.303)** şehrin ileri gelenlerinden ve askerlerin büyüklerinden bir topluluk vardı. Aniden çıldırarak karışıklığa sebep oldu ise de adı geçen Sadüddevle, onu engelledi. Bunun üzerine Ebu'l-Menâkib bağırıp kılıçla bu zata saldırdı ve onu öldürdü. Daha sonra bu çılgın deli kalkıp surların üzerine dans edip alkış tuttu. Nihayetinde ahali harekete geçip onu yakaladılar. Bu olay Ramazân 501/Nisan-Mayıs 1108'de meydana geldi. Ahali, Mısır'da Sultân olan el-Melik el-Efdal b. Emîrü'l-Cüyûş'un adını nida edip Sancil'in ölümüne kadar şehri korumaya devam ettiler. 3 Zilhicce 502/4 Temmuz 1109 Salı günü[149] şehri teslim edene kadar da savunmayı sürdürdüler. Trâblus muhasarası ahalisi adına hiçbir rahatlama olmaksızın yedi sene boyunca devam etti.

Frenklerden es-Serdânî adlı bir komutan şehri ele geçirip burayı mülk edildi. es-Serdânî batıdan; içerisinde Sancil'in oğullarından Tebran Tebs Tulula (Pons) adlı bir çocuğun yer aldığı gemiler gelinceye kadar yönetimde kaldı. Çocuğun yanında kendisine hizmet edip işlerini idare eden babasının arkadaşlarından yaşlı adamlar vardı. Bunlar, es-Serdânî'nin yanına gelerek *bu çocuk Sancil (St. Gilles)'indir. ve babasının şehrini istiyor* dediler. es-Serdânî kalktı ve çocuğu tekmeleyerek tahttan atıp odadan çıkarttı. Adamlar çocuğu alarak birlikte Frenkleri ve şövalyeleri dolaştılar. Bunlar çocuğa acıyıp babasının kendilerine ettirdiği yemini hatırladılar. Ona *yarın olunca gel. Biz de senin yanındayız. Konuş,* dediler. Ertesi gün çocuk yanlarına geldiğinde ona hitap ederek adını bağırdılar. Şövalyelerin hepsi es-Serdânî'ye karşı ayaklandı ve onu memleketten çıkarıp burasını küçük çocuğa teslim ettiler. 4 Receb 531/28 Mart 1137 Pazar günü Bervâc onu ve adamlarından çoğunu öldürünceye kadar şehri idare etti. Patrik el-Âgûr esir edildi. Trâblus'da oğlu Kums Bedran'ı (Bertrand) başa getirdiler. Atabek Zengî b. Kasîmüddevle, Ba'rîn Kalesi yakınlarında Kudüs Kralı Fulk b. Fulk ile birlikte onu da esir etti. **(s.304)** Kral ile yanındakiler Ba'rîn Kalesine çıktılar. Atabek 14 tane mancınık kurdurup burasını kuşattı. Kral, kalenin teslimini teklif edene kadar onları zorladı. Trâblus Sahibi Kums'u(Kont) ve diğer esirleri kurtardı. Kums, Trâblus'a döndü. Bu zat İsmâîlîler kendisine saldırana kadar tahtta kaldı. Ondan sonra küçük bir çocuk olan Raymond başa geçti. Bu zat el-Melik el-Âdil Mahmûd b. Zengî ile Hârim'de savaşa girdi. Nûreddîn, onları mağlup etti. İçlerinden birçok kimseyi öldürdü ki bunların

arasında Trâblus Hâkimi Kums de vardı. Söz konusu olay 559/1163-1164 senesinde meydana geldi. Sultân Salâhaddîn eş-Şehîd 29 Rebîülevvel 570/28 Ekim 1174 Pazartesi günü Dımaşk'a hâkim olduğunda onu serbest bırakıp ihsanlarda bulundu. Hükümdarlık şu an başta bulunan zata kadar onun çocuklarının elinde kaldı.

İşte Frenklerin şehirdeki hakimiyetlerinin sebebi budur. Yazılı olarak görmemekle birlikte şöyle bir rivayet de bulunmaktadır: Trâblus sahibi kuşatma uzayınca halifeye haber gönderip ondan yardım istemişti. Zira çok kötü bir durumdaydı. Bu sebeple içindeki toplulukla birlikte bir gemi geldiğinde kendilerine yardım geldiğini zannetti. Müslümanlar sevindi. Ancak gemiyle gelen elçi, Trâblus sahibine yalnızca *Halifeye, senin yanında güzel yüzlü ve onun hizmetine uygun bir cariyenin olduğu haberi geldi*, demişti. İşte bu sözleri duyan Müslümanların azimleri kırıldı ve kurtuluştan ümitlerini keserek şehri teslim ettiler. Allah en kısa zamanda burasını Müslümanlara döndürsün.

Sultân, Trâblus'a saldırmaya devam etti. Askerlerde şehirdekilerle ok atarak savaştılar. Bir grup Frenk'in müdafaa ettiği bir burcu ele geçirip içindekilerin boynunu vurdular. Sultân bir bölük askeri de el-Hades'e gönderdi. Askerler bu **(s.305)** dağı yağmaladılar. Ganimetler ele geçirip hepsini otağın kapısına getirdiler. Birçok mağarayı da zorla ele geçirdiler. Askerler esirleri getirdiklerinde Sultân hepsinin boyunlarının vurulmasını emretti. Bu arada ağaçlar kesilip kiliseler yıkıldı. Sular kirletildi. Benzeri görülmemiş bir yapı olan Rumâniye Kanalları yıkıldı. Sultân da ganimetleri askerler arasında paylaştırdı. 29 Şabân 666/11 Mayıs 1268 günü Trâblus'tan ayrıldı.

Bu seferler sırasında gerçekleşen ve haber alınan bazı önemli olayların zikri

Bu olaylardan: **el-İsbitârlarla müzakare ve Tell Halife'nin fethi:**

el-İsbitârlar ile yapılan barıştan bahsetmiştik. Sultân ikinci kez Safed'e geldiğinde onlarla Hısnü'l-Ekrâd ve Markab üzerine anlaşma yapmıştı. O bu kutlu hedefe yöneldiğinde Hıms naibine de anlaşmalı memleketlerden gelecek zararların engellenmesi için Hısnü'l-Ekrâd sınırında durmasını yazdı. Birçok tarafa da yazıp tembihlerde bulundu. Öte yandan Hısnü'l-Ekrâd elçisi de gelip talimatları sordu. Sultân da onlara kendi alametini verdi. Ağırlıklar Kasb tarafına geçtiğinde

refakatçilerin eşliğinde bir ticaret kervanı Tell Halife yakınlarındaki bahçeye geldi. Frenkler bu kervandan çokça mal ele geçirdiler. el-İsbitâr komutanı, Tell Halife'ye birini gönderip bahsedilenleri getirtti. Onların boyunlarını vurdurup kalanları da hapsetti. Sonrasında Hıms Nâibi bunları istemek üzere Tell Halife'ye geldi. Ancak el-İsbitâr naibi **(s.306)** kendisini geri çevirerek; *onları öldürdüm* dedi. Yanlış bir şey yaptığı gibi yanlış bir söz kullandı. Müslümanlar, Frenkleri kuşatıp Şücâeddîn b. Becîr'i elçi olarak gönderdiler. O da faillerin Sultân'a götürülmek üzere aşağı indirilmesi için Frenkleri ikna etti. Aynı sıralarda Hısnü'l-Ekrâd'tan onları istemek üzere elçi geldi. Sultân elçilerin dileğini kabul etti ve konunun mutlaka araştırılacağını söyledi. Böylece Hısnü'l-Ekrâd'dakilerin moralleri yükseldi. Nâib, kalenin kapısını kapattı. Erzaka mâni oldu. İçlerinden bir grup da savaş teçhizatlarını giydiler. Sultân, Trâblus'tan döndüğünde Hıms'a gitmek üzere Hısnü'l-Ekrâd'ın altında kamp kurdu. Kaleden birini göndererek kendisine *sizin buradan geçmeniz ancak benim emrimle olur* denildi. Karşılık olarak gelen elçiye: *hangi maksatla kapıları kapatıp savaş teçhizatını giydiniz? Siz barışta değil misiniz?* diye sorulduğunda: *kapıları sadece yanımızdaki Batılı Frenklere karşısında Sultân'ın askerlerine acıdığımızdan dolayı kapattık. Zira onlar asla ölümden korkmazlar* diye cevap verdiler. Bu sözler Sultân'a ağır geldi. Çünkü kalede bulunan Batılıların sayısı 100 kişiden daha azdı. Onların gücü İslam askerlerine zarar vermeye nasıl yeterdi. Sultân yine de el-İsbitâr beldelerine ilişmedi.

Efrîr Mâhî Sâfâc'ın (Frere Sauvage)'nin yaptığı hizmetlerin zikri

Adı geçen şahsın Sultân'a yaptığı hizmetlerden bahsedilmişti. Onun bu tarafa yöneldiğini öğrenince de hizmet etmek üzere askerleri karşıladı. Orduyla birlikte yürüdü. Böylece beldelerini korudu. Sultân, Trâblus önlerine vardığında yanına gelerek hediyeler getirdi. Safisâ ve Antârtûs'tan ibaret memleketini korumak üzere yanına asker verildi. Sultân bu zatın yanında getirdiği 300 Müslüman esiri için kendisine teşekkür etti ve ülkesine dokunmadı.

Sultân'ın, Antâkya şehrinin üzerine yürümesi ve buranın fethinin zikri

(s.307) Sultân, Trâblus'tan harekete geçtiğinde hiç kimse onun nereye yürüyeceğini anlamadı. Hıms'a yöneldi. 27 Şabân 666/12 Mayıs

1268’de şehir önlerine geldi. Şarabı ve haram olan şeyleri yasakladı. Şehirde bir mescid inşa edilmesini emretti. Hama’ya vardığında askeri üçe böldü. Bunlardan bir kolu el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr, diğerini el-Emîr İzzeddîn Ûgân’ın komutasına verdi. Son grup da kendisinin yanındaydı. el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr Süveydiye’ye, el-Emîr İzzeddîn Ûgân ise Derbisâk’a yöneldi. İnsanları öldürüp esir aldılar. Daha sonra hepsi Antâkya’ya akın ettiler. Sultân ise önce Efâmiye’de kamp kurdu. Ardından da Suğr ve Bekkâs’ın altındaki köprüyü geçti.

1 Ramazân/15 Mayıs sabahı Antâkya’ya saldırdı. Öncülerin başında Üstadüddâr el-Emîr Şemseddîn Aksungur’u gönderdi. Bu zat bir grup Antâkya askerine rastlayınca taraflar arasında mücadele patlak verdi. Memlûk ordusundan bir grup el-Emîr Şemseddin Aksungur ve ……[150] din el-Muzafferî saldırdı. Bunlar Kundistabl’ı esir edip Sultân’ın yanına getirdiler. Sultân, ona emîrlik verip ihsanlarda bulundu.

Daha sonra askerler, Antâkya’yı her yönden kuşattılar. Çadırlar ve ağırlıklar 3 Ramazân 666/17 Mayıs 1268 Cuma günü[151] sabahı buraya geldi. Sultân, Kundistabl **(s.308)** kendisine getirildiğinde akıllı bir adam olduğunu gördü. Ona, Antâkya girip ahali ile arasında savaşsız teslim olmaları için aralık yapıp yapamayacağını sordu. Sultân, Allahü Teala’nın nezdinde delil olması için saldırıdan önceki uyarı konusunda adeti üzere davrandı. Kundistabl’ı şehre gönderdi ve onun adına rehine olması için de şehirden oğlu getirildi. Kundistabl içeridekilerle konuştu. Daha sonra kendisiyle birlikte keşişlerden ve ruhbanlardan bir grupla şehirden çıktı. Ancak bunlar teslim hususunda üç gün boyunca tereddütte kaldılar. Sahipleri olan prensin korkusundan cesaretleri arttı.

Cumartesi sabahı Sultân, kendilerini saldırı konusunda uyardı ve şehre girmesine kadar sabretti. Sonrasında askere hücum emrini verdi. Şehri ve kaleyi geniş bir şekilde kuşattı. Müdafilerle şiddetli bir şekilde savaştı. Müslümanlar kalenin yakınlarındaki dağ tarafından surlara tırmandılar. Ardından da şehre girdiler. Antakya ahalisi kaleye kaçtı. Askerler ise yağmalamaya, öldürmeye ve esir almaya başladılar. Şehirdekilerin başından kılıç eksik olmadı. Öyle ki burada 100.000’in üzerinde insan ve sayısı bilinemeyecek kadar Tatâr nâibi vardı. Askerler getirdikleri her kelle için bir dinar aldılar. Türkmenler de sayılamayacak kadar çok ganimet ele geçirdiler. Sonrasında Sultân şehrin kapılarının tutulmasını emretti ve burasını güvenlik önlemleriyle korumaya aldı.

Kalede ise kadınlar ve çocuklardan başka 8.000 savaşçı toplanmış durumdaydı. Ancak kalabalıktan ötürü burada sıkıştılar ve çok sayıda insan öldü. Bâilli, Nâzır ve Vâli mevcut durumu görünce geceleyin yaya olarak sağ yolundan kaçtılar. Sabah olduğunda kaledekiler bunlardan hiçbirini bulamadı. Diğer taraftan kalede müdafilere yetecek miktarda un ve su yoktu. Şehrin ele geçirilmesinden iki gün sonra elçi gönderip öldürülmeyip esir alınmaları için âmân dilediler. Sultân hemen kaleye çıktı ve buradaki **(s.309)** herkes çiçek bahçesi gibi elbiseler giyinmiş bir şekilde kalenin dışına çıkıp kendisini karşıladılar. Sultân, onları öldürülmekten bağışladı. İpler getirilip her bir emîr ve kumandan bir grubu teslim aldı. Kaleden indirilenlerin isimleri Sultân'ın önünde yazıldı. Ardından tebşirnâmeler kaleme alındı. Bunlardan Antâkya Sahibine yazılmış nüsha şöyle idi:

Ey yüce, saygın, güçlü, atılgan kont, cesur aslan, Hıristiyan ümmetinin gururu, Haçlı taifesinin lideri, İseviyye ümmetinin büyüğü, Antâkya'nın alınmasından beri prenslikten kontluğa inmiş Bohemund bilsin ki!

Allah sana aklı selim ve güzel amaç nasip etsin; tutacağın nasihatler versin. Trâblus üzerine yürüdüğümüzü ve evlerinin içine kadar nasıl saldırdığımızı biliyorsun. Bizim saldırılarımızın akabinde binalarının nasıl tahrip olduğunu, mamur yerlerin nasıl yıkıldığını, kiliselerinin yağmalanıp yerle bir edildiğini görmedin. Nasıl her evin felaketi yaşadığını, cesetlerin deniz kıyısında ada gibi nasıl biriktiğini, erkeklerin nasıl öldürüldüğünü, çocukların ve kadınların nasıl köleleştirildiğini, mancınık direklerinde kullanmak ve perde yapmak üzere ağaçların nasıl kesildiğini, senin ve tebaanın mallarının, kadınlarının, çocuklarının ve sürülerinin nasıl yağmalandığını, fakirlerin nasıl zenginleştiğini, evsizlerin aile, kölelerin köle, yayaların at kazandığını görmedin. Ayrıca ölümün hakkından geldiği biri gibi görünüyorsun. Bir ses duyduğunda korkuyla şöyle söyle: **(s.310)** *"Bu sesler benim suçumdur."*

Daha sonrasında mukadder olan sonunu erteleyerek senden nasıl ayrıldığımızı, önümüzde sürmediğimiz tek bir davar, sahip olmadığımız tek bir cariye ve çapa sapı olmayan tek bir direğin kalmadığını; yağmalanmadık tek tarla olmadığını biliyorsun. Yüksek dağların başındaki mağaralar ve sınırları aşan vadiler sana sığınak olamaz. Sen

bizim gerçekten gittiğimizi düşünürken Antakya önlerinde nasıl ortaya çıktığımızı biliyorsun. Eğer gidersek döneriz. Burada sadece olanlar hakkında ve sarıldığın belalar hakkında seni haberdar ediyoruz.

24 Şabân 666/9 Mayıs 1268 Çarşamba günü Trâblus'ta senden ayrıldık. 1 Ramazân/15 Mayıs'ta Antakya önlerine geldik. Kampımızı kurar kurmaz askerlerin savaşmak için çıktı ise de mağlup edildiler. Birbiri ardına geldiler. Ancak kazanamadılar. Kundistabl esir edildi. Sonra adamlarına geri dönmek istedi ve şehre girdi. Ardından ruhbanlar ve ileri gelenlerden bir grupla birlikte çıktı. Bizimle konuştular. Fakat senin kötü ve hilekâr görüşünden etkilendiklerini gördük. **(s.311)** *Öyle ki çeşitli iyilikler görmelerine karşın kötülükteki sözleri birdi. Artık çok geç olduğunu ve Allah'ın kendileri için ölümü takdir ettiğini anladılar. Onları "şimdi sizi kuşattık. Bu size ilk ve son uyarıdır." diyerek geri yolladık. Senin gibi döndüler. Yayalar ve süvarilerle geldiğine inandılar. Bir saat içinde şan-ı mürşan geçti. Rahipler kastellan'ın belası yüzünden birbirine girdi. Ölüm her taraftan onların üzerine geldi. 4 Ramazan/18 Mayıs Cuma günü saat dörtte şehri kılıçla fethettik. Müdafilerden canımızın istediği herkesi öldürdük. Ellerinde dünyalık bir şey kalmadığı gibi bizden de onlardan ve şehirden bir şey almadık kimse kalmadı. Şövalyelerinin atların toynakları altında nasıl secde ettiğini, evlerinin yağmacılar tarafından nasıl yağmalandığını, mallarının kantarlarla nasıl tartıldığını, madamalarının dörder dörder ve bir dinara satıldığını, kiliselerini ve buradaki haçların kırılıp saçıldığını, düzmece kitabının sayfalarının nasıl dağıtıldığını, patriklerin mezarlarının yıkıldığını görmeliydin. Düşmanın olan Müslümanların, senin kutsal mekân ve mihrabını nasıl ayaklar altında çiğnediklerini, buradaki rahip, keşiş ve diyokozların boğazlandıklarını, patriklerin hızlı bir şekilde öldüklerini, memleketinin evlatlarının nasıl köle olduğunu görmeliydin. Ateşin saraylarını nasıl yaktığını, ölülerinin ahiret ateşinden önce bu dünyada nasıl yandığını görmeliydin. Sarayların tanınmaz haldedir.* **(s.312)** *St. Paul ve Kusyan kiliseleri yıkıldı. Lakin sen şöyle demelisin: "Keşke toprak olsaydım*[152]*." "Keşke bu haberi yazılı olarak almasaydım." Zira kederinden erir ve o yangınları göz yaşınla söndürürdün. Zenginliklerinin elinden çıktığını, Süveydiye'deki gemilerinin ele geçirildiğini ve şinilerini görmeliydin.*

Bilmelisin ki Antâkya'yı sana veren Allah, onu senden aldı. Kalesini sana veren Râb burayı senden aldı ve yeryüzünden kaldırdı. Senin,

İslâm beldelerinden ele geçirdiğin ve Allah'a şükürler olsun ki benim senden aldığım kaleler şunlardır: Deyrikûş, eş-Şakîf Telmîs, eş-Şakîf Kafrdebîn ve elindeki bütün Antakya beldeleri…

Adamlarını kalelerden indirdik. Yakın ve uzak olarak ayırdık. Irmağın dışında asilik adına bir şey kalmadı. O da eğer bilseydi. Böyle isimlendirilmezdi. Gözyaşları pişmanlıkla dökülmüştü. Nehre dökülen gözyaşları ise döktüğümüz kanlardı. Bu mektubu sana fetih sırasında Antakya'da olmadığın, Allah'ın seni sağ salim bırakıp ömrünü uzattığını müjdelemek için yazdık. Diğer türlü ya ölmüş ya yaralanmış ya da esir düşmüş olacaktın. Kurtulanlar ölüleri gördüklerinde hayatta kaldıklarına sevindiler. Belki de Allah itaat ve hizmet etmeyi anlayabilesin diye canını bağışlamıştır. Canının kurtulduğunu ve onun dışında **(s.313)** *her şeyin helak olduğuna dair müjdeyi sana hiç kimse haber vermeyince biz sana bu mektupla müjdeledik. Yine bundan sonra olanları kimseye sormaman gerektiği gibi bu yazışmadan sonra bize yalan söylememelisin.*

Söz konusu mektup kendisine ulaştığında Bohemund'un öfkesi arttı. Zira kendisine Antâkya ile ilgili bundan başka bir haber ulaşmamıştı.

Sultân kaleyi teslim aldığında burayı el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr ve el-Emîr Bedreddîn Beyserî eş-Şemsî'ye teslim etti. Kundistabl'ı ailesi ve yakınlarıyla birlikte serbest bıraktı. O da Sîs'e gitmeyi tercih edince buna müsaade edildi.

Antâkya'dan bahsettiğimiz gibi şimdi de onun haberlerini anlatalım. İlk olarak Yüce Allah'ın şu buyruğunu söyleyelim: *Onlara malum şehrin halkını örnek göster. Oraya elçiler gelmişti*[153]. Müfessirler burada zikredilen karyenin Antâkya olduğunu söylerler. Ancak haber ehli bu konudan bahsetmezler. el-Melik Asûhiş'in buraya kendisine nispet edilecek bir şehir inşa ettirmeye karar verdiği söylenir. Bunun içinde bilgelerini, vezirlerini suyu ve havası en iyi, denize ve dağa yakın mekânı seçmek üzere gönderdi. Onlar da hem dağlık hem de denize kıyısı bulunan yumuşak iklimi ve taze su kaynakları olan **(s.314)** ayrıca doğusunda bir gölün yer aldığı bu yeri buldular. Yine burada surun dışında üzerinde değirmenlerin yer aldığı, gemilerin şehre erzak ve başka malzemeler taşıdığı bir nehir olan Asi bulunur. Yer aramak için gidenler hükümdara bu vasıfları bildirdiler. Neticede hükümdar söylenen yerde bir şehrin inşa edilmesini emretti. Harcamalar yaptı.

İnşaat çalışmaları için 80.000 kişi istihdam etti. Bunların içinde 800 usta, 600 arabacı, 1900 katırcı, dışarıdan taşları taşımak üzere 100 kayıkçı bulunuyordu. Süveydiye Limanı'nda da mermerleri, direkleri ve kaideleri taşımak üzere arabacılar, kayıkçılar ve ustalar vardı. Şehir üç buçuk senede tamamlandı. Surları ve burçları inşa edildi. Bunlar 153 burç, 153 bende (mazgal), beşi büyük ikisi küçük yedi kapıdan müteşekkildi. Yine şehirde nehre dökülen yedi atık su kanalı ve Haşkerut denilen vadinin yanından oradaki dağa açılan bir kapı yapıldı. Buradan insanlar şehre giriyordu. Önünde de yine insanların şehre girdikleri köprüler vardı. Nehir taştığında surun altına kadar çıkıyordu. Şehrin suyu el-Bûlît ve el-Âvîye adlı iki kanaldan geliyordu. İnşaat tamamlandığında hükümdar gelip burasını gördü. Ustalara ihsanlarda bulundu. Üç gün boyunca onlara ziyafet verdi. Mağazalar ve dükkanlar yapılmasını emretti. İnsanlar derhal bunları inşa etmeye başladılar. Hükümdar da eline gelen her şeyi buraya gönderdi. Şehrin ve çevresinin haracını üç seneliğine düşürdü. Kiliseler ve orada ibadet edenler için evler bina ettirdi. Böylece herkesi buraya topladı. Anlatıldığına göre bu hükümdar günün birinde mutlu ve halinden memnun bir şekilde otururken veziri, ona: *eğer bu şehir için ne kadar para harcadığını bilsen bu kadar neşeli olmazdın*, deyince hükümdar kendini düzeltti. Ziyafetler **(s.315)** ile otlaklardan toplanan mandalar ve ücretsiz sağlanan hayvanlar dışında şehre harcanan paranın hesabının yapılmasını istedi. Hesap 4050 kantar altın tuttu. Bu miktar ona az geldi ve imar faaliyetlerine devam etti. Tugl şehirleri yaptırdı. Yedi şehir inşa ettirdi ve insanlar buralarda oturdular. Her hükümdar Hz. İsa'nın (s.a.v) gelişine kadar burada iyi bir iz ve dokunuş bıraktı.

Antâkya mübarek fethe kadar Rûmların elinde kalmaya devam etti. er-Remlî *Kitâbü Fütûhi'ş-Şâm* adlı eserinde şöyle anlatır: Rûm hükümdarına, Yermük Savaşı'nda Halîd b. el-Velid ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın önünde mağlup oldukları haberi ulaştığında Antâkya'da idi. Adamlarına İstanbul'a gideceğini duyurdu. Yola çıktığında yüzünü döndü ve şöyle dedi: *Sana son bir kez selâm olsun ey Suriye!* Çünkü buranın bir daha asla kendisine döneceğine inanmıyordu. Sonra Antâkya topraklarına yöneldi ve *Heyhat! Sen zengin çayırlarınla bereket ve hayrınla düşman için ne yararlı bir memleket olacaksın*, dedi.

el-Belâzurî, *Kitâbü'l-Fütûh el-Buldân*'da şöyle der: Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, Haleb tarafına yöneldiğine buranın halkının Antakya'ya

gittiğini gördü. Bunlar, oradan şehirleri için Ebu Ubeyde ile barış yaptılar. Sulh gerçekleştiğinde geri döndüler. Ve dedi: Ebû Ubeyde, Antâkya'ya yöneldi. Kınnesrin Cündü'nden pek çok kimse buraya sığınmıştı. **(s.316)** Ebû Ubeyde, Antâkya şehrine iki fersah mesafedeki Mehrûbe şehrine geldiğinde burada düşmanların hepsiyle karşılaştı. Onları dağıtıp şehre sığınmaya zorladı. Şehirdekileri bütün kapılardan kuşattı. Askerlerin ağırlıklı kısmı Fars Kapısı ve Rahmet Kapısı denilen kapıların önünde bulunuyordu. Müdafiler cizye ve şehri tahliye etmeleri karşılığında barış yapmayı teklif etti. Sonrasında bazıları şehri boşalttı ve bazıları da burada kaldı. Onlara âmân verildi. Ergenlik çağına gelenlerin üzerine bir dinar ve bir cerîb buğday vergi yükledi. Ancak anlaşmayı bozdular. Ebû Ubeyde onlara karşı İyâz'ı ve Habîb b. Mesleme'yi gönderdi. Bu ikisi ilk anlaşmadaki şartlar üzerinden şehri aldılar. Diğer taraftan onların Ebû Ubeyde'nin Filistin'e dönmesiyle anlaşmayı bozdukları söylenir. Bunun üzerine Ebû Ubeyde İliya'dan o sırada Kudüs'te bulunan Amr b. el-Âs'ı gönderdi. Amr da şehri fethetti ve geri döndü.

el-Belâzurî, meşâyıhtan şöyle nakleder: Antâkya'nın, Hz. Ömer ve Hz. Osman nezdinde büyük bir önemi vardı. Şehir ele geçirildiğinde Hz. Ömer, Ebû Ubeyde'ye iyi niyetli, sebatkar Müslümanlardan bazı kimselerin yerleştirilmesini ve aylıklarından kısılmamasını yazdı. Daha sonra Muâviye vali olduğunda ona da buna benzer şeyleri yazdı. Dedi: Muâviye 42/662-663 senesinde Balebek ve Hıms halkından bir grup süvariyi Antâkya'ya nakletti. Abdullah b. Habîb b. Müslim el-Antâkî'nin dedesi Müslim b. Abdullah da bunların arasındaydı. Müslim, Antakya kapısında öldürüldü. Bu kapı Müslim Kapısı olarak bilinir. Zira Müslim surların üzerindeyken bir adam ona iri bir taş atıp öldürmüştü.

Denir ki: Muâviye suğurun idaresini düzenlemeye başladığında Balebek, Hıms ve Antâkya ahalisini Ürdün sahillerine yani Sûr, Akkâ ve bu ikisinin dışında kalan yerlere gönderdi. Kûfe ve Basra çevresinden bir topluluğu da Hıms ve Antâkya'ya nakletti. Bu olay 42/662-663 senesinde ve o civarlarda meydana geldi.

(s.317) Ümeyye oğulları zamanında Abbâs b. el-Velîd b. Abdülmelik şehri yaktı. el-Mutasım devrinde Ebû Said olarak bilinen Muhammed b. Yûsuf el-Marûdî şehri yeniden inşa etti. Antâkya sahilinde Şam sınırının en büyük kalesini yaptırdı. er-Reşîd burasını el-Avâsım olarak

isimlendiriyordu. el-Avâsım Antâkya ve Tarsûs şehirleriyle bu ikisinin arasındaki kaleleri kapsıyordu.

Antâkya'ya Benû Hamdân hâkim oldu. Seyfüddevle b. Hamdân ölünce şehir ahalisi Hamdânîlerden hiç kimsenin içeriye girmesine müsaade etmemek hususunda anlaştılar. 5.000 askerle gaza için Horasan'dan gelmiş olan Bealluş el-Kürdî adlı bir şahsı bırakmayıp vali tayin ettiler. Bealluş'un şehrin ahalisiyle birlikte gücü arttı. es-Seâlik'ten ez-Zebîlî diye bilinen siyah bir adam onunla birlik olmuştu. Kendilerini cihada adadılar. ez-Zebîlî bir gün onu selamlamak üzere yanına girdi ve elini öptü. Sonrasında el-Kürdî'yi öldürdü. Adamları da kaçtı. ez-Zebîlî ve bir grup şehre hakim oldu. O sırada Bagrâs'ta adı Mihail el-Berlecî olan bir Rûm nâibi ve onun yanında da Patrik Ester Ebû Yedreh adlı biri vardı. el-Berlecî beraberinde büyük bir ordu ile geldi. Müslümanlar şehri yeterli şekilde korumaktan aciz kaldılar. Rûmlar 13 Zilhicce 358/28 Ekim 969 Perşembe gecesinde şehre hâkim oldular.

Öyle ki Müslümanlar, Rûmlarla aralarına ateş attılar. Ardından Deniz Kapısını açıp buradan hücum ettiler. Ancak Rûmlar hepsini esir etti. Böylece Rûmlar güçlendi ve Haleb'e yöneldiler. Haleb ve Hıms ahalisi **(s.318)** Rûm hükümdarı ile 10 kantar altın yıllık vergi karşılığında barış yaptılar. Hastalıklı ve zayıf olanlar dışında her Müslüman bir altın verecekti. 336/976-977 senesi geldi. Cafer b. Fulâh bir gulâmını Antakya'yı ele geçirmek için gönderdi. Gulâm şehri beş ay boyunca kuşattı. Ancak ele geçirmeyi başaramadı. Bu sene içinde büyük bir deprem meydana geldi. Antâkya surunun da bir kısmı yıkıldı. Rûm hükümdarı şehrin yıkılan yerlerinin tamir edilmesi için taş ustaları ve zanaatkarlarla birlikte bir nâib gönderdi. Bu zat en güzel şekilde şehri tahkim etti. Antâkya Kalesini Leon b. Pokas (Phokas) inşa ettirdi. Onun hizmetinde Ermenilerden ve diğerlerinden bir grup vardı. Burasını tahkim etti ve öldü ve ardından Melik Basil inşaatı tamamladı. O öldüğünde geride 6.000 kantar altın bırakmış olup iktidara geldiğinde ise dört kantardan fazla altın yoktu. Melik Basil 415/1024-1025 senesinde Ermeniyye şehirlerinden Erciş'i ele geçirmiştir. Onun için büyük bir mezar yeri ve türbe yapılmıştı. Bunun üzerine bir kilise inşa ettirilmiş olup türbesi mermerden inşa edilmişti. Vefatı yaklaştığında; *ne kötü ki ben Allah'a gidiyorum. Oysaki ben meliklerin süsüyüm*, dedi ve şöyle devam etti: *beni gariplerin arasına defnedin. Fakirlerin kefeniyle*

kefenleyin. 49 sene ve bir ay hükümdarlık yapmıştı. 86 yıl yaşadı. Antâkya, Rûmların elinde ……..[154] senesine kadar kaldı.

el-Melik Süleyman b. Emîr Kutalmış b. İsrail b. Selçuk kardeşi Mansûr'dan sonra başa geçmişti. Türkmenler, ona itaat ettiler. Rûm beldelerinin büyük kısmını ele geçirdi. Hakimiyetini güçlendirdi. Antâkya'nın fethi için de bir hile yaptı. Ordusundaki 280 süvari ile şehrin üzerine gitti. Geçitleri kapattı. İnsanların, Kalendros'un kendisini çağırıp şehre karşı yürümeye teşvik ettiğini düşünmesini sağladı. 27 Receb 477/29 Kasım 1084 **(s.319)** gecesinde Antâkya'ya ulaştı.

Antâkya'dakileri uyarmasınlar diye arazideki el-İmraniyye denilen ahalinin hepsini öldürdü. İpleri mızraklarla surların en yükseğine astı. Askerler bunlar sayesinde Fars Kapısının üstüne tırmandılar ve kapıyı açtılar. Askerler içeri girip gürültülü bir şekilde bağırdılar. Antâkya ahalisi onları kendilerinden zannetti. Sonra savaş devam etti. Kaçabilenler kaleye çekildiler. Şehir 12 Şabân/14 Aralık gününde âmânla ele geçirildi. Sayılamayacak kadar çok mal yağmalandı. Süleyman şehre yerleşti. Askerleri yanına geldiler. Daha sonra Antâkya'nın çevresindeki kaleleri fethetti. Trâblus'tan İstanbul kapılarına kadar her yer onun oldu. Süleyman 13 Safer 479/30 Mayıs 1086'da öldürülünce işlerin idaresini veziri el-Hasan b. Tâhir eş-Şehristanî ele aldı.

Sultân Melikşâh, Şâm'a vardığında buranın tamamını geri aldı. Adı geçen veziri yakaladı. 481/1088-1089'da Antâkya'da kaldı. Ardından şehirden ayrıldı. er-Rûm ülkesine girdi. Antâkya'yı ise Yağısıyan b. Alp'e verdi. Bu zatın kızı Haleb Sahibi Melik Rıdvan ile evli olup bu zatın kendisinden sonra şehrin idaresini ele alan kişi olan oğlu Alparslan'ın annesidir. Antâkya'da 19 Şaban 484/6 Ekim 1091 gecesinde bir zelzele meydana geldi ve şehirdeki evleri tahrip etti. Çok sayıda insan helak oldu. Burçlarından 70'e yakını yıkıldı. Sultân 485/1092-1093'te yıkılan burçların yeniden imarını emretti.

Antâkya'daki Müslüman hakimiyeti 490/1096-1097 senesinde düşman gemileri denizden gelip şehir önlerinde karargâh kurdular. Sonrasında da şehri ele geçirdiler. **(s.320)** Bunun Cemâziyelâhir 491/Mayıs-Haziran 1098'de olduğu da söylenir. Bağdâd Sultânı (?) tarafından buraya tayin edilen adı Yağısıyan b. Alp olan nâib kaçtı ise de yolda öldü. Şehri rüşvet karşılığında Frenklere teslim eden şahsın adı

ise Ercerz el-Ermenî idi. Kuşatmacılardan b Meymûn (Bohemund) adlı bir melikle şehir hususunda bir anlaşma yapmıştı. Çünkü savunduğu yer Meymûn'un bulunduğu tarafta yer alıyordu. İçerisinde *sana şehri teslim edeceğim* diye yazdığı bir notu oklar vasıtasıyla ona attı. İkisi anlaştılar. Frenkler arasında işlerin danışıldığı büyük melikin ismi Kontfroi (Godefroi) idi. Meymun bu işten emin olunca onun yanına geldi ve *şehir ele geçirilirse kimin olacak*? dedi. Bu hususta konuştular. Nihayetinde orada bulunan her birinin onar gün süreyle Antâkya'yı kuşatmasını ve içlerinden hangisi o sırada şehri alırsa buranın onun olması kararlaştırıldı. Böylece Meymûn'un hilesi tamamlandı. Sırası geldiğinde merdivenler yaptırdı ve kendisiyle anlaşan Ermeni de şehri ona teslim etti. Böylece Meymûn şehre hâkim oldu. Ancak kale dayandı. Burada Ahmed b. Mervan vardı. Frenkler, kendisiyle mektuplaştılar ve aman verdiler. Ahmed kaleyi Frenklere teslim etti. Frenkler de ona olan sözlerini yerine getirdiler ve kendisini İslam memleketlerine gönderdiler.

Şâm askerleri toplandı. Bu ordunun komutanları arasında Tuğtekin, Rıdvan'ın atabeyi olan ve Cenâhüddevle Hasan diye bilinen Hıms Sahibi ve **(s.321)** Musul Sahibi Kürboğa vardı. Müslümanlar, Antâkya'yı kuşattılar. Frenklerin sayıları az olduğundan *çıkmak için âmân istiyoruz* dediler. Akşam olduğunda Frenkler, çıkış yapıp savaştılar. Fakat Müslümanlar mücadele etmeden dağıldılar. Meymûn, İbn Danişment tarafından mağlup edilene kadar şehrin hâkimi olarak kaldı. İbn Danişment, onu mağlup edip askerinin çoğunu öldürdü. Bu olay 493/1099-1100 senesinde meydana geldi. Daha sonra Meymun kendisini 100.000 dinar fidye karşılığında satın aldı. Antâkya'da kardeşinin oğlu Tankri'yi (Tankred) yerinde bırakıp denize açıldı. Frenklerden yardım isteyip geri dönmek üzere memleketine gitti. Ancak Allah, onu helak etti. Tankri de, Allah 12 Rebiülevvel 506/6 Eylül 1112 tarihinde kendisini helak edinceye kadar Antâkya ve çevresindeki hakimiyetini devam ettirdi. Ondan sonra şehre Rocer hâkim oldu. Tankri, onu memleketine çağırmış ve veliahtı ilan etmişti. Bu kelime varis olarak da bilinir. Rocer, Kudüs'e Bagduvin er-Ruvvis'in (Baudouin de Boulogne) yanına geldi. Baudouin yaşlı bir kimseydi. O ve Rocer, Kudüs'te bir araya geldiler. İkisi aralarında kim diğerinden daha önce ölürse memleketin diğerine kalmasını kararlaştırdılar[155]. Rocer genç bir adamdı ve Baudouin'in kızıyla evliydi. Anlatılanlara

göre Rocer, Necmeddîn İlgazî b. Artuk ile Sermadâ Geçidi'nde savaştı. İlgazi 18 Rebîülevvel 513/29 Haziran 1119 Cumartesi günü[156], onu mağlup etti. Rocer de dahil olmak üzere süvari ve yayaların hepsini öldürdü. Baudouin **(s.322)** Antâkya'ya yürüdü ve şehre hâkim oldu. Genç öldü. Yaşlı olan yaşadı. Baudouin'in şehirdeki hakimiyeti 8 Ramazan 520/27 Eylül 1126'ya kadar devam etti. Bu tarihte gemiyle gelen bir çocuk Meymûn b. Meymûn b. Enbert ve Antâkya sahibi olduğunu iddia etti. Baudouin, onun olayını öğrendi ve şehri bu çocuğa teslim edip aynı gün buradan çıktı. Çocuk şehre hâkim oldu. Kendisi cesur bir komutandı. Geçitlere yürüyünceye kadar şehirde kaldı. Sonrasında İbn Danisment, onunla karşılaştı ve mağlup etti. Aynzarba topraklarında Meymûn ve askerlerinden bir kısmını öldürdü. Bu olay 15 Ramazan 524/22 Ağustos 1130 tarihinde oldu. Ondan sonra Antâkya'da el-Ebrens (Prens) hâkim oldu. Kuvvet ve iktidarla tahtta kaldı. el-Melik el-Âdil Nûreddîn Mahmûd b. Zengî eş-Şehîd ile Receb 543/Kasım-Aralık 1148'de Hısnü'l-Ekrâd'da karşı karşıya geldi. Müslümanlar mağlup oldu ve ağırlıkları ele geçirildi. Vadesi dolanlar öldürüldü. Sonrasında Nûreddîn asker topladı. 21 Safer 544/30 Haziran 1149 Çarşamba günü[157] onunla karşılaştı. Ebrens ve şövalyelerini öldürüldü. Çadırı ele geçirildi. Adamlarının başları memlekete taşındı. Bundan sonra Antâkya'da Prens Ernat (Renauld de Chatillion) hâkim oldu. el-Melik el-Âdil'in Haleb Nâibi Mecdeddîn Ebû Bekr ile karşılaşıncaya kadar iktidarda kaldı. Bu olay Safer 551/Mart-Nisan 1156 tarihinde gerçekleşti. **(s.323)** Nâib Mecdeddîn, onu mağlup etti. Adamlarını öldürdü ve kendisini de esir aldı. Ernat, Nûreddîn eş-Şehîd'in hapsinde kaldı. Onun peşinden Antâkya'ya soyundan bir adam olan Meymûn (Bohemund) hâkim oldu ve bunu devam ettirdi. Ernat ise hapisten kurtulunca Kerek Sahibesi ile evlendi. Sultân eş-Şehîd el-Melik en-Nâsır Salâhaddîn 584/1188-1189 senesinde onu yakalayıp öldürmesine kadar bu durumda kaldı. Sultân el-Melik en-Nâsır, Antâkya Hâkimi Meymûn ile Teşrinevvel'den bir sonraki Mayıs ayına kadar sekiz aylık bir ateşkes yaptı. Bu hususta yemin ettiler. Sultân 3 Şabân 584/27 Eylül 1188'de buradan ayrıldı. Haleb'e geldi. Prens Bohemund da onun hizmetine geldi. Sultân, Bohemund'a ihsanlarda bulundu ve yanındaki 14 barona Antâkya iktâlarında senelik 14.000 dinar gelirli iktâlar verdi. Toplantı ve ayrılmaları tek bir günde oldu. Bohemund, Sultân'ın yanından 22 Şevval 588/31 Ekim 1192 Pazar günü[158] ayrıldı. Ondan

sonra el-Esir diye bilinen Prens hâkim oldu. Akabinde bunun oğlu Sed iktidara geldi. Bundan sonra da oğlu Bohemund, onun yanına Beyrut'a geldi. Şehre hâkim oldu. Bunların hepsi Denzilyal (Lusignan) olarak bilinir. Bu nisbe Cevvü'l-Bahr beldesine aittir.

İnsanlar Antâkya yağmasını bitirdiklerinde Sultân paylaşılmak üzere ganimetlerin getirilmesini emretti. Atına bindi ve çadırlardan uzaklaştı. Kendisinin, memlûklarının ve maiyetinin aldığı ganimeti taşıyarak: *Allah için, bana getirilenlerden hiçbir şey saklamadım. Aynı şekilde memlûklarım da saklanacak hiçbir şey bırakmadılar. Eğer memlûklarımdan birinin bir şey sakladığını öğrenirsem onun benim yanımda kıymeti yoktur. Kendisini en ağır şekilde cezalandırırım.* **(s.324)** *Her birinizin elindekileri bırakması gerekir. Ben emîrlere ve kumandanlara yemin ettirdim. Onlar da askerlere ve beraberindekilere yemin ettirsin,* dedi. İnsanlar para, mücevherat ve birçok emtia getirdiler. Bunları, altın ve gümüşü tartmak için el kantarı getirildi. Bu iş uzayınca paralar taslar ve kadehlerle paylaştırıldı. Hizmetçisi olmayan hizmetçi kalmadı. İnsanlar kadınları, kızları ve çocukları paylaştılar. Küçük bir çocuk 12 dirheme, cariye ise beş dirheme satıldı. Sultân kendi payını yüklemek üzere iki gün kaldı. Fakat bazıları ganimeti getirmekten imtina ettiler. Bunun üzerine Sultân kızgın bir şekilde geri döndü. Emîrler, kendisinden çekindiler. Ganimetleri toplamaya çalışıp getirip özür dilediler. Sultân akşama kadar atının üzerinde kalmaya devam etti. Mallardan, kumaşlardan, mücevherlerden, bineklerden ve sürü hayvanlarından paylaşılmadık hiçbir şey bırakmadı. Sonrasında Antâkya Kalesine çıktı. Burasını ateşe verdiğinde yangın şehre kadar uzandı. İnsanlar kapıların demirlerini, kiliselerin kurşunlarını aldılar. Çarşılar şehir dışına kuruldu. Her taraftan tüccarlar buraya geldiler.

Trâblus Sahibi, rezil Tatârlar, Haleb'i aldıklarında en muhkem kalelerden biri olan Deyrkûş'u, eş-Şakîf Kefr Telmîs'i ve eş-Şakîf Kefredabin'i zapt etmişti. Buralar, Sultân'ın boğazında bir ıstırap ve göğsünde bir sıkıntıydı. Antâkya fethedildiğine mezkûr kalelerin çıkış yolları kesildi. Böylece sakinleri öldürülmeyip esir alınmak ve bu şartlarla kaleleri teslim etmek üzere âmân istediler. Sultân, el-Emîr Bedreddîn Bîlîk el-Eşrefî **(s.325)** ez-Zâhirî'yi gönderdi. O da 11 Ramazân 666/25 Mayıs 1268 Cuma gecesi Deyrkûş'u peşinden de diğer

kaleleri teslim aldı. İçindekileri de esir etti. Bu kaleler olabilecek en güzel şekilde Müslümanların eline geçtiler.

Kusayr Sulhu'nun zikri

Kusayr, Büyük Patriğin hası olup ona aitti. Ellerinde Hz. Ömer b. el-Hattâb'tan bir belge olduğunu iddia ediyorlardı. Sultân bu taraflarda konaklayınca ellerindeki toprakların yarısını ona verdiler. Sultân da kendileriyle bu hususta bir anlaşma yaptı. Kusayr beldelerinin yarısı da İslam memleketlerine dahil oldu.

Bağrâs Kalesinin ed-Daviye'nin elinden alınmasının zikri

Allah'ın, Sultân için Antâkya'yı, Deyrkûş'u, zikredilen kaleleri ve Kusayr beldelerinin yarısının fethini müyesser kıldığında bu tarafta Bağrâs dışında yer kalmadı. Ancak mezkûr kaledeki ed-Dâviyeler bilhassa da Sîs sahibi ile anlaşma yapılması üzerine korktular ve kaleyi terk ettiler. Sultân Üstadüddâr el-Emîr Şemseddîn Aksungur'u askerlerle birlikte hazırladı. el-Emîr Şemseddîn 13 Ramazân/27 Mayıs Cumartesi günü[159] kaleyi teslim aldı. Burada yaşlı bir kadından başka kimseyi bulamadı. Bağrâs'ın ambar ve mahzenlerini mamur bir haldeydi. Öyle ki bu kadar çok zahire başka hiçbir kalede saklanamazdı. **(s.326)** Böylece Bağrâs zahmetsiz bir şekilde İslâm hakimiyetine geçti.

es-Sîret müellifi dedi: Hamâ Sahibi(?) el-Melik el-Azîz b. el-Melik ez-Zâhir b. Sultân Salâhaddîn döneminde Haleb askerleri kalenin önlerine gelip yedi ay boyunca burayı kuşattı. Ancak ele geçiremedi. el-Belâzurî şöyle dedi: Bağrâs toprağı Mesleme b. Abdülmelik'e aitti. O bu toprakları hayır işlerine vakfetti. Müslümanlar, Mesleme b. Abdülmelik ile Amûriyye gazasına çıktıklarında savaşta daha istekli olmak adına yanlarında eşlerini de götürdüler. Müslümanlar, Bağrâs yokuşundan ovaya inen dar bir yola geldiklerinde içinde kadın bulunan develi bir mahfe vadiden aşağıya düştü. Bunun üzerine Mesleme diğer kadınlara yürümelerini emretti. Sonrasında burası *Kadınlar Yokuşu* olarak isimlendirildi. el-Mutasım bu yolun kenarına taştan bir duvar inşa ettirmişti. Dedi: Yolda bir aslan olup onun yüzünden kimse buradan geçemiyordu. Durum el-Velîd b. Abdülmelik'e şikâyet edildi. el-Velîd buraya 4000 erkek ve bir dişi manda yolladı. Bunlar aslanı telef ettiler.

Sonrasında kale tamir edilip güçlendirildi. Tahkimatını el-Melik Tekfûr ve 357/967-968 senesinde İslâm memleketlerine karşı sefere çıkan Rûm meliki tamamladı. İmparator öldürüp esir alarak Şâm beldelerine ulaştı. Maarratü Nusreyn (Mısreyn?) ve Maarratünnumân **(s.327),** Hamâ ve Hıms'ı ele geçirdi. Hıms'tan Aziz Merihna el-Endermus'un (Yuhanna Andoris) başını aldı. Arkâ'yı kılıç zoruyla ele geçirdi. Yine aynı şekilde Antartûs, Marakiye[160] ve Cebele'yi de aldı. Rûm Meliki, Bağrâs Kalesi olan bu kaleyi inşa ettirdiğinde burada el-Berecî denilen bir nâib ve onunla 1000 asker tertip etti. Kaleyi ulaşılmaz ve ele geçirilemez şekilde tahkim etti. Tahkimat ve yenileme Allah, onları aciz bırakana kadar ki süre içinde sürdürüldü. Kale yorgunluk ve hile olmadan ele geçirildi. Yüce olan kolaylaştırdı. es-Sultân eş-Şehîd Salâhaddîn kalenin önlerine gelmiş ve 2 Şabân 584/26 Eylül 1188'de âmânla teslim almıştı. Burayı ve Derbisâk'ı Alemeddîn Sencer b. Cândâr'a teslim etti.

Sîs Hâkimi Tekfûr Heytûm ile barış yapılmasının zikri -oğlunun bırakılmasının ve el-Emir Şemseddîn Sunkur el-Eşkar es-Sâlihî'nin gelişinin-

Askerlerin, Sîs üzerine yürüdüğünden, Heytûm'un oğlu Leon'un esir edilmesinden, babasının sürekli şekilde elçi göndererek Sultân'a elinde mevcut kaleleri ve para teklif ettiğinden bahsetmiştik. Sultân ise anlaşmak için onun, el-Emîr Şemseddîn Sunkur el-Eşkar'ı istemesini şart koştu. Tatârlar, Haleb'i el-Melik en-Nâsır'dan alıp memlekete nüfuz ettiklerinde onu esir etmişlerdi. Sunkur el-Eşkar daha sonra Tatâr komutanlarından Sultâncuk'un hizmetinde çalışmaya başladı. Sultân, Sîs sahibine oğluna karşılık onu getirmesini ve Haleb topraklarından aldığı kaleleri vermesini teklif etti. **(s.328)** Sîs Hâkimi de Ordu'ya gitmek ve Sunkur el-Eşkar'ın durumunu tahkik etmek için bir sene mühlet istedi. Sonrasında onun serbest bırakılmasının kabul edildiğini bildirdi. Bunun üzerine Sultân emîrlerini toplayarak: *Ey emîrler! Ben esir düşsem ne yapardınız*? diye sordu. Onlar: *mallarımızı verir. Sultân'ı sıkıntısından kurtarmak için sonuna kadar giderdik* diye cevap verdiler. Bunun üzerine Sultân; *İçinizden biri esir düşmüştü. Hoşdaşı unuttuk. Sakın beni de unutmayın. O, Şemseddîn Sunkur el-Eşkar'dır. Sîs Sahibi oğlu için bana para ve beldeler teklif etti. Bunlardan hiçbirine bakmadım. Sunkur el-Eşkar'ı istedim. Sîs sahibinden onu bulduğuna*

dair bir mektup ulaştı, dedi. Emîrler, Sultân'a dua ettiler ve böylece toplantı dağıldı.

Sultân, Sîs sahibine cevap yazarak Sunkur el-Eşkar'ın getirilmesini kabul ettiğini bildirdi. Sonrasında Sîs elçisi Sunkur'un mektubu, alamet ve işaretlerle birlikte Sultân'a geldi. Ancak bazı kalelerin teslimi konusundaki konuşmalarını değiştirdiler. Sultân, onları reddetti ve Sîs hakimine; *eğer sen oğlun ve veliahtın için katı kalpli olursan ben de onunla aramda akrabalık olmayan bir arkadaş için daha katı davranırım. Bundan benim değil senin vazgeçmen gerek. Kitabımız üzerine yemin ettik. Sunkur el-Eşkar hakkında ne istersen yap*, diye yazdı. Elçi bu mektupla dönüşünün akabinde Sultân da Antâkya üzerine gelince Sîs Hâkimi korktu. Sultân'ın kendisine emrettiği şeyi verdi. Behisnâ, Derbisâk, Merzüban, Rabân, ez-Zerb, Şeyhü'l-Hadîd ve İslâm beldelerinden alınan bütün kalelerin teslimi konusunda anlaşmaya varıldı. Heytûm buraları teslim aldığı gibi mahsulleriyle birlikte geri verdi. Ayrıca Sunkur el-Eşkar'ın bırakılması kararlaştırıldı. Sultân da Heytûm kardeşi Fâsâk ve Leon'un eşinin kardeşi Raymond'u rehine olarak gönderildiği takdirde onun oğlunu, kardeşinin oğlunu ve bu ikisinin hizmetçilerini serbest bırakacaktı.

(s.329) Ramazân/Mayıs-Haziran Antâkya'da anlaşma yazıldı. Sultân, el-Emîr Seyfeddîn Balabân er-Rûmî ed-Devâdâr ve Derc Kâtibi Şerîfü's-Sadr Fetheddîn b. el-Kaysâranî'ye, Heytûm'a yemin ettirmek üzere gitmelerini emretti. İkisi bugünün sabahında yola çıktılar. Sultan bu ikisinin dışında el-Emîr Bedreddîn Beceke er-Rûmî'yi de Melik Leon'u, Mısır'dan getirmek üzere 13 Ramazân 666/27 Mayıs 1268 Pazar gecesinde hazırlayıp gönderdi. el-Emîr Bedreddin Beceke, Mısır'a ulaşmasının ikinci gününde yani Cuma günü tekrardan yola koyuldu.

Leon, el-Emîr Bedreddîn Beceke er-Rûmî ile 26 Ramazan 666/9 Haziran 1268 Pazartesi gecesi[161] Dımaşk'a ulaştı. Sabahleyin Sultân ile buluşmak üzere çıktı. Bedreddîn Beceke'nin, Antâkya'dan yola çıkışı ile Dımaşk'a ulaşması arasında 13 gün vardı. Sîs Hâkimi Tekfûr 17 Ramazân/31 Mayıs'da yemin etti ve sulh yapıldı.

Öte yandan Sîs ahalisi, Seyfeddîn ed-Devâdâr'ı gördüğünde onu askerin öncüsü zannetmişlerdi. Bu sebeple onlardan bir kısmı kaçarken nehirde boğuldu. Sultân, Dımaşk'a yerleştiğinde Sis Hâkiminin oğluna

ihsanlarda bulundu. Her şeyden hediyeler verdi. 3 Şevvâl/16 Haziran'da babasının yemininin bulunduğu nüshaya ayakta ve başı çıplak yemin etti. Sultân 11 Şevvâl/24 Haziran el-Emîr Bedreddîn Beceke ile onu yola çıkardı. Leon babasının memleketine yerleşti (vardı). Daha sonra Sultân, el-Emîr Seyfeddîn ed-Devâdâr'ı anlaşmanın yürürlüğe girmesi için Sîs'e gönderdi. Adı geçen rehineler ulaştığında onlar için ikâmât tahsis edildi. İhsanlarla gönülleri alındı. Ardından Sultân'ın nâibleri kaleleri teslim aldı. Rehineler de Sultân'ın ihsanlarına şükrederek geri döndüler.

el-Emîr Şemseddîn Sunkur el-Eşkar'ın gelmesinin zikri

(s.330) Sîs Sahibi'nin oğlu kendisine gönderilince Şemseddîn Sunkur el-Eşkar da serbest bırakıldı. Sultân o sırada Hıms yakınlarındaki Cerûd'da avdaydı. Onun yaklaştığı haberini alınca gizlice atlandı ve kendisini karşıladı. İkisi otağa girdiler. el-Eşkar, Sultân'ın yanında geceledi. Sabah olunca insanlar Sultân'ın huzurunda toplandılar ve Sunkur'u görünce şaşırdılar. Sultân, ona para, hil'ât, maiyet, atlar, katırlar, develer ve memlûklar gönderdi. Gerekli görülen hiçbir şeyi bırakmadı. Aynı şekilde emîrler de Sunkur el-Eşkar'a hediyeler verdiler. Sultân, ona hiç kimsenin oğluna dahi yapmayacağı ihsanlarda bulundu. Mısır'a dönünce de kendisini emîr yaptı ve maiyeti arasına aldı.

Bu olaylar içerisinde birkaç yeni gelişmenin zikri

Bunlardan: Cebele'nin fethi

Frenkler Cebele'yi işgal etmişlerdi. Burasını el-İsbitâr ve ed-Daviyeler başka İslam beldeleriyle birlikte ele geçirmişlerdi. Safed fethedilip Sultân Şam'a geldiğinde bahsedildiği üzere Efrîr Mâhî Sâfâc, kendisini karşılayarak Safisâ ve Antartûs için aman istedi. **(s.331)** Sultân ise Cebele beldelerinin teslimini şart koştu. Efrîr cevabını Akkâ'ya gidip buradaki komutan ve kardeşleriyle konuşmak üzere erteledi. Onların yanına gitti. Nihayetinde Cebele'nin teslimi kararlaştırıldı. Bunu Sultân'a yazdı. O da Alâeddîn b. el-Kâdı'yı vali tayin etti. Hüsâmeddîn el-Celdekî'yi de nâib olarak atadı. Sultân'ın adı geçen nâibleri, ed-Daviyelerin şehirdeki hissesini teslim aldılar. Ancak el-İsbitârlar kendilerine ait kısmı vermekten kaçındılar. Fakat nâibler onlara aldırmadılar. Daha sonra Akkâ'dan elçiler gelip de naiblerin beldelerine el koyduğunu söylediklerinde Sultân kendisinden yazılı emir

gelinceye kadar el-İsbitârların erzaklarını saklamalarını emretti. Mamafih el-İsbitârların komutanı çıkıp Trâblus Hâkimi'nden yardım istedi. Ardından da Cebele'deki Hüsâmeddîn en-Nâib'in üzerine saldırdı. Nâib ve adamları şehirdeki bir burca çıktılarsa da Frenkler, onları yakalayıp bir kısmını öldürdüler. Daha sonra el-İsbitârların komutanı, Hamâ sahibine yazarak Sultân'ın nezdinde özür beyan etmek istediğini ifade ile *Sultân'ın naibleri onlara eziyet etmişlerdi. Ayrıca olanlarda benim rızam dışında gerçekleşmiştir* dedi. Sultân ise Hıms'daki naibine yazarak burada hapiste bulunan Tell Halife'de yakalanmış el-İsbitârları çıkarmasını ve Cebele'deki burçta öldürülenlere karşılık boyunlarını vurmasını emretti. Bu emri yerine getirdiler. Daha sonra nâib, Cebele'ye döndü.

Akkâ hükümdarı ile yapılan barış ve bunun bozulmasının zikri

eş-Şakîf fethedildiğinde Akkâ ahalisi başlarına işleri idare edebilecekler bir melik tayin etmeyi istedi. Kıbrıs'ta küçük bir hükümdar vardı. Onun da askerlerine kumanda eden Ûk b. Heri (Hugue b. Henri) adında bir bailly'si bulunuyordu. Bu zatın yaşı 30'un altındaydı. Ayrıca Trâblus Sahibi'nin de amcasının oğluydu. **(s.332)** Yine adı geçen çocuğun babası olan Kıbrıs Sahibi'nin de kız kardeşinin oğluydu. Anlatıldığına göre çocuk öldü. Bu bailly, Arsûflulardan biri ile evlenmişti. Kralın ölümüyle hakimiyet bu gence ve onun teyzesinin oğluna döndü. Teyzesi, onun annesinden daha büyük olduğu için kuzeninin hükümdarlık hakkı daha fazlaydı. Büyük çocuğun önce gelmesi Frenklerin adetiydi. Ancak çocuk Sîs beldelerinde kaybolunca bu genç Kıbrıs'a hâkim oldu. Frenkler, onu Akkâ'ya davet ettiler. Akkâ beldeleri ile Kıbrıs beldeleri birbirine komşuydu. Kral buraya geldi ve şehir halkı ona yemin etti. Diğer taraftan Sûr melikinden, Sultân'a gelen bir mektupta; bu kralının gelişi ve kendisinin akıllı bir adam olduğunu, Frenklerin Sultan ile kötü komşuluk ilişkilerini doğru bulmadığını; düşmanlık için gelmedim dediğini bildirmekteydi. Ayrıca Sultân'ın, onunla barış yapıp yapmayacağını sordu.

Sultân, Antâkya gazasından Dımaşk'a döndüğünde kralın elçileri ve Frenk atlılarından yaklaşık 100 kişi geldi. Yanlarında mücevherat, yırtıcı kuşlar ve daha başka hediyeler getirdiler. Sultân ile bu kral arasında birkaç madde üzerine anlaşma yapıldı. Buna göre Akkâ ve buraya bağlı 31 köy ile Hayfâ ve yine şehre bağlı üç köy Frenklere

kalacaktı. Hayfâ'nın kalan yerleri ise paylaşılacaktı. Yine Karmel beldeleri de taraflar arasında bölüşülecekti. Aslîs ve beş köyü Frenklere kalacak, kalan kısımları ise paylaşılacaktı. Kureyn'in 10 köyü Frenklerin olurken kalan kısımları Sultân'a ait olacaktı. Saydâ beldeleri ve Vatâ' Frenklere, dağlık bölgeler ise Sultân'a kalacaktı. Anlaşmanın Kıbrıs memleketlerini kapsaması hususunda mutabakata varıldı.

Bu durum bütün memleketler için karara bağlandığında anlaşmanın 10 sene geçerli olması, batılı biri ya da denizden gelen bir hükümdar tarafından bozulmaması ve esirlerin serbest bırakılması konularında da anlaşıldı.

es-Sîret müellifi şöyle dedi: Ben ve el-Emîr Kemâleddîn b. Şîş gelen elçiyle birlikte Kral'a yemin ettirmek üzere yola çıktık. Sultân Antâkya'da esir edilen rahip ve keşişlerden 20 kişiyi de bizimle hediye olarak gönderdi. 24 Şevval 666/7 Temmuz 1268'de **(s.333)** Akkâ'ya girdik. Bizi çok iyi bir şekilde karşıladılar. Sultân, oturmak konusunda tevazu göstermememizi ve konuşmamamızı tembihlemişti. Kralın yanına girdiğimizde onu, adamlarıyla birlikte bir sandalyede oturduğunu gördük. Bizim için karşısına sandalye konuluncaya kadar oturmadık. Nazırı mektubu almak için elini uzatmasına karşın Kral elini uzatıp alıncaya kadar kimseye vermedik. Kral mektubun içeriğine vakıf olduğunda Kıbrıs için ayrı bir anlaşma yapılmasını, yine bu anlaşmanın batılılar ve denizden gelen hükümdarları kapsamamasını, İsmâîlîlerin de anlaşmaya dahil edilmemesini, rehineler ve diğer meselelerin de sonraya bırakılmasını istedi. Sultân'ın elçileri onun yanından geri döndüler. Böylece işler durgun bir halde kaldı.

Öte yandan Akkâ'daki bu kral ne zaman konuşsa: ben *Fransa Kralı Louis'in kardeşi Charles'ten korkuyorum. Bu yüzden barış yapamam*, diyordu.

Sultân'ın, Antâkya'dan hareketinin zikri

Fetih işi tamamlanıp ganimetleri de paylaştırınca Sultân yola çıktı ve Şeyzer'e ulaştı. Buradan da yabanda avlanmak üzere Hıms'a gitti. Hamâ sahibi de kendisine refakat ediyordu. Asker ise Hamâ'da konakladı. Sultân yanındaki el-Emîr Bedreddîn Beyserî, el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr ve el-Emîr Hüsâmeddîn ed-Devâdâr ile Hıms'taki nâibinin evine geldi. 27 Ramazân 666/10 Haziran 1268'de

esirler önünde ve Sîs Sahibi de hizmetinde olduğu halde Dımaşk'a girdi. 18 Zilkade 666/30 Temmuz 1268'de buradan ayrıldı. **(s.334)** Bayramı Ümmü'l-Bâride de yaptı. el-Melik es-Sâid de onu karşılamaya çıkmıştı. Hep birlikte bayram yaptılar. 11 Zilhicce/22 Ağustos günü kaleye girdi. Böylece insanları şehri süsleme külfetinden kurtardı.

Sonra 667/1268-1269 senesi başladı

Bu senenin başlangıcında Sultân, yapılan güzelliklerin durumunu görmek üzere Karâkûşî Meydanı'nda inşasını emrettiği ez-Zâhirî Camisi'ne indi. Ebu'l-Mürecca Kanalı'nı bizzat açtı.

Şâm'dan dönüşünün akabinde Meliklerin, Sultân'a gönderdikleri elçilerin zikri

Mısır'a gelenlerden biri de Bizans İmparatorunun elçisiydi. Bu zatın eliyle gelen mektup: imparatorun hoşnutsuzluğa, gerilim ve tehdide sebebiyet veren görüşlerinden vazgeçtiğini içermekteydi. Nitekim Sultân'ın elçilerini onunla anlaştıktan sonra geri gönderdiğini, bunların gecikmesinin ise Berke Hân'ın vefatı ve yerine kardeşinin oğlunun geçmesi sebebiyle olduğunu bildiriyordu. Ayrıca Sultân ile sulhun devam etmesini ve hatta Hûlâgû'nün oğlu Abakâ'yı da buna dahil etmesini, zaten onun da Sultân ile yapılacak barışı ve Berke Hân tarafıyla uzlaşmayı kabul ettiğini söylüyordu. Sultân'dan, İmparatora giden nüshayı ben kaleme aldım. Mektubun içeriğinde: onun istediği **(s.325)** yemini, Mengü Timur b. Togân b. Sûfâ ile sulh yapmak arzusunu kabul ettiğini söylüyorsa da *Abakâ ile aramda kılıçtan başka bir şey olamaz. Çünkü o, Müslümanlara karşı olan hıncını bizden çıkarmak istiyor* diyordu. Öte yandan İmparator yemin nüshasına Sultân'ın dostuna dost olmak maddesini koydurmak istedi. Bundan maksadı akrabası olan Abakâ b. Hûlâgû'yu da yemin nüshasına dahil etmekti. Ancak Sultân bunu kabul etmedi.

Berke Hân'ın elçileri

Onların elçilerinin ulaşmasından ve Bizans İmparatoru tarafından yollarda geciktirilmelerinden bahsetmiştik. İmparator yemin edince Sultân, Berke Han'ın elçilerini hazırladı. Ellerine Mengü Timur'a hitaben yazdığı ve kendisini Beytü Hülâgû'ya (İlhanlılara) karşı

kışkırtan, bunları sıkı bir şekilde kuşatmayı teklif eden, memleketleri ve askerleriyle korkutan, İmparator ile alakalı meseleyi anlatıp onunla ilgili şefaatinin kabulünü isteyen bir mektup gönderdi. Ayrıca elçilerle birlikte Berke Hân için hediyeler hazırladı[162].

Reydefransis olarak bilinen Louis'in kardeşi Charles'e gitmek üzere elçiler hazırlanmasının zikri

(s.336) Frenkler onu Reycâr (Kral Charles) veya Cârilâ (Charles) derler. Biz de Cârilâ (Charles) olarak yazıyoruz.

Melik Charles'in elçileri, Sahil Frenklerinin üzerinden kılıcını çekmesini tavsiye eden mektubuyla birlikte Sultân'a gelmişlerdi. Sultân da kendi kendilerini telef etmedikleri, büyüklerin kararlaştırdıklarını küçüklerin bozmadığı müddetçe bunu kabul ettiğini bildirmişti. Ayrıca Melik Charles'in elçileriyle birlikte Bedreddîn Muhammed b. Azîz el-Hâcib'i gönderdi ve kendisine yazdığı mektubunda şöyle dedi: *Ben onunla ve Reydefransis olarak bilinen kardeşi Louis ile anlaşma yapmaya öncelik verdim. Dimyât Olayı sırasında Louis esir olduğunda şöyle demişti: Bende; İmparatorlar (II. Frederich) ile el-Melik el-Kâmil ve oğlu el-Melik es-Sâlih'in arasındaki gibi bir dostluğun Sultân ile aramda olmasını istiyorum.* İşte Sultân da buna icabet edeceğini vaat etti. Charles'in elçileriyle birlikte gizlice olanları dinlemek üzere bir kapı elçisi (casus?) da gelmişti. Haberi kendisine ulaştığından Sultân bu zatı tanımış ve adama *niçin kendini gizliyorsun?* demişti. O da itiraf etmiş ve olanlardan bahsetmişti. Daha sonra Sultân'ın, Sahil Frenkleri için şefaatinin kabul ettiğini bildiren cevabı yazıldı.

Elçiler gidip geliyordu. İmparatorun oğlunun elçileri de; kendisinin Kral Cârilâ'ya karşı yardım isteğini, Allah'ın seleflerinin gasp edilmiş olan hakkını tekrardan geri verdiğini **(s.337)** ve her şeyden önce de ülkesini geri aldığını bildiren mektubuyla birlikte Şâm'a geldiler. Ona gönül alıcı bir üslupla amcasının ve babasının adamlarına karşı iyi davranmasını tavsiye eden bir mektup yazdım.

Nûbe Hâkimi Ebu'l-İzz'in gözleri kör olmuş ve kız kardeşinin oğlu Dâvûd mülkünü ele geçirmişti. Bu zat sonrasında dayısını hapsetmiş ve çocuklarını da ülke dışına sürgün etmişti. Dâvûd'un bunu bildiren mektubu hediyeler ve bir zürafa ile Sultân'a geldi. Ona yazılıp vergi istendi.

Mağrib'e gönderilmek üzere elçilerin hazırlanması

Allah, Sultân'a fetih kapılarını açtığında Müslümanların, Frenklere karşı büyüyen gücünü bu tarafa bildirmeyi uygun gördü. el-Emîr Bedreddîn Cumak'ı hazırladı. Onunla birlikte memlûklar, hizmetçiler ve mürver ağacı yağından hediyeler gönderdi. Buraya Allah'ın iradesiyle gerçekleşen yeni fetihlerle alakalı bir tebşirname yazdı. Aynı şekilde Yemen hakimine de bir tebşirname kaleme aldı.

Bu süre içerisinde el-Funş'un (Alphonso)[163] dostluk isteği ve hizmetini sunduğu mektubu geldi. Sultân da ona iyi bir karşılık ve kabulle bir mektup yazdı.

Yine Berşenûnî (Barselona) hükümdarının elçileri, Katalanlar tarafından denizde esir edilen tüccarlarla ilgili Sultân'ın gönderdiği mektuba karşılık kaleme aldığı cevabî mektubu ve birlikte geldiler. Bu zat ayrıca yakalanan tacirleri de elçileriyle birlikte gönderdi. Karşılık olarak tüccarların mallarının da geri istediğinde dair bir mektup yazıldı.

el-Melik es-Saîd'e yeminin yenilenmesinin zikri

(s.338) Sultân, emîrlerle oğlu el-Melik es-Saîd'in veliahtlık meselesini ve ona biat işlerini konuştu. Emîrler de işitip itaat ettik diyerek buna icabet ettiler. el-Melik es-Saîd 9 Safer 667/18 Ekim 1268'de hükümdarlık tahtına oturdu. Emîrler gelip huzurunda yer öptüler. el-Emîr İzzeddîn Hillî, Atabek, Vezir Bahâeddîn ve inşâ katipleri de önünde oturdular. Emîrler ve askerler ona bağlılık yemini ettiler. el-Melik es-Saîd 13 Safer/22 Ekim'de babasının yaptığı gibi saltanat alayı ile birlikte atına bindi. Dîvân'da mezâlime oturdu. Kendisine dilekçeler okundu. 20 Safer/29 Ekim'de eyvanda hükümdarlık taklîdi okundu. Sonrasında eyvanda oturmaya ve saltanat alayı tertip etmeyi sürdürdü.

Sultân için okçuluk ve harp oyunlarının yapılmasının zikri

Muharrem 667/Eylül-Ekim 1268'de başta maiyeti olmak üzere insanlar Sultân'ı ok atmak ve cirit oyunları için teşvik ettiler. Bâbü'n-Nasr'daki Meydânü'l-İyd'de (Bayram Meydanı) bir platform kuruldu. Sultân her gün öğle vaktinde buraya inip akşamın geç vakitlerine kadar at binip ok atıyordu. Böylece insanları ok atmaya ve at koşturmaya heveslendiriyordu. Bununla uğraşmayan tek bir emîr ve memlûk

kalmadı. Cirit oynayıp ok atanlar çoğaldı. Sultân Rebîülâhir 667/Aralık 1268-Ocak 1269 ayında deniz tarafına doğru ava çıktı.

Sultân'ın, Şâm'a yönelmesinin zikri

(s.339) Sultân 12 Cemâziyelâhir 667/16 Şubat 1269'da emîrlerin büyükleri ve askerlerden bir grubunu da yanına alarak Şâm'a gitmek üzere yola çıktı. Geride kalan askerlere Mısır'da dinlenmelerini emretti. Gazze'ye geldiğinde beraberindeki emîrlere bağışlarda bulundu. Sonrasında Arsûf'da otu ve suyu bol olan bir yerde konakladı.

Abakâ b. Hûlâgû'nün elçilerinin ulaşmasının zikri

Sîs Sahibi, Sultân ile Beytü Hülâgû (İlhanlılar) arasında barış için aracılık yapmak hususunda Sultân'a yazmıştı. Sunkur el-Eşkar'ın oğulları ve bunlardan başkalarının durumlarını sebep göstermiş; Sultân'dan onları istemek için müzakerelere bulunmak üzere kendisine bir mektup yazmasını istemişti. Sultân bu hususta Tekfûr'a bir mektup yazdı ise de üzerinde üstü kapalı hiçbir şey yoktu. Abakâ da bir elçiyle birlikte yarlığ ve altın bir pazubent gönderdi. Mezkûr elçi, Tekfûr'un yanına Sîs'e geldi. Elindekileri teslim alacak birini istedi. Sultân bunun için Haleb Müşidd'i el-Emîr Nâsıreddîn b. Sayram'ı gönderdi. Ancak hiçbir şey konuşmamasını tembih etti. Kendisi de elçinin geldiğini öğrenince emîrlerle birlikte atına bindi. Ağırlıkları Arsûf'da bıraktı ve Dımaşk'a gitti. Abakâ'nın elçisi de buraya ulaşmıştı. Sultân, onu iyi bir şekilde karşılamadı. Atından inmekten muaf tuttu. Elçi içeriği mühürsüz şöyle bir mektup getirdi:

(s.340) *Yüce Tanrı'nın gücüyle Kağan olan Abaka'nın fermanıdır; Sultân Rükneddîn bilmelidir ki görüşlerimize sunulmak üzere Tekfûr'un nezdine mektuplar gönderildi. Ancak bilsin ki İlhan'a gönderilen elçiler Kutuz'un yaptığı gibi öldürülmez. Eğer melikler arabuluculuk isterlerse evvela İlhanlılara il olmalıdır. Şimdi: Şayet İlhan'dan bir ihsan bekleniyorsa il ol… İşittik ki yanımızdaki Seyfeddîn Balabân, Bedreddîn Bekmiş ile Seyfeddîn Sekiz'in oğulları gibi Kıpçakları istemişsin. Ancak onlar birkaç sene öncesine kadar bizimleydiler. Şurası doğrudur ki büyük küçük kardeşlerimizin bazılarının arasında bir anlaşmazlık vardı. İşte bu yüzden sizin üstünüze güç yetiremedik. Ancak şimdi büyük ve küçük kardeşlerimizle bir araya gelip kurultay toplandık. Hânın yasa ve fermanlarını değiştirmemek üzere ittifak ettik. Sizler ise aynı şekilde*

bana gelip il olmak istediğinizi bildirdiniz. Biz de sizden gelen bu davranışı hoş karşıladık. Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar kim varsa bizi kabul edip itaat etti ve kulluğa girdi. Bunun öncesinde yasa ve ferman Cengiz Hân'ın idi. Şimdi de aynı şekilde yasa ve ferman Ögeday Hân'ındır. Eğer baba bir günah işlerse evlat bundan mesul değildir. Kardeş günah işlerse küçük kardeş onun günahlarından sorumlu tutulamaz. Şayet günah Kuduz[164] tarafından işlenmişse bu günahtan o sorumludur. Hakkın elini kabul et. Eğer iyi emîrlerinden, evlatlarından ve kardeşlerinden bize gönderdiklerinin sözünü tutmak istersen kağanın yasa ve yarlığı onları dinleyip anlamamız için işte buradadır. Sonrasında bunlar sana dönerler. **(s.341)** *Aramızda ittifak vaki olursa bizden istediğin insanları size veririz. Eğer ki sözünü tutmazsan haddini aşar ve yanlış düşünmüş olursun. Ferman bizimdir. Bunu biliriz. Allah da bilir. Kağanı selamla.*

İşte böyle emrettik ve Bektût ve Ebu'l-Garîb Balaulağ adlı bu iki elçiyi size gönderdik.

20 Rebîülevvel 677/27 Kasım 1268 tarihinde Bağdâd'ta yazıldı.

Mektupta birbirine bitişik dört kırmızı tamga mevcuttu.

Buna cevap olarak Sultân'dan yazılan nüsha ise şöyleydi:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Allahü Teala'nın yardım ve kuvveti, Sultânü'l-Â'zam Baybars es-Sâlihî'nin ikbaliyle;

Melik Abakâ anlamalıdır ki, biz tekfûra, Şemseddîn Sunkur el-Eşkar ile alakalı bize aktardığı cevabın dışında kendisinin bilmesi gereken bir şey söylemedik. el-Melik el-Muzaffer'in (r.a.) elçileri öldürmesine gelince: biz melikin yanımıza gelen elçilerini geldikleri gibi sağ salim geri gönderdik. Ancak anlamakta zorlandığımız şudur ki el-Emîr Şemseddîn Sunkur el-Eşkar konusunda tekfûra aramızda ve onu bizden isteyenler arasında aracı olmasını emrettik. Biz bunda bir şey görmedik. Bu şekilde nasıl ittifak olabilir? Bizim bugün Cengiz Hân'ın yasasından daha büyük bir yasamız yok mudur? Allah bize hükmetmek üzere 40 mülk vermiştir. Ancak bunu güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar olduğundan bahsetmez. Kitboğa Noyan'ın **(s.342)** *başına ne geldi? Nasıl yerle bir oldu? Eğer sen, Sunkur el-Eşkar da verdiğin sözde durduğun gibi sözünde durur; kardeşlerimizden, evlatlarımızdan ya da*

büyük emirlerimizden birini bize gönderirsen biz de aynı şekilde sana bahsettiklerimizi göndeririz.

Mektubun üzerine içinde Sultân'ın işareti olan tamga işlendi. Sonrasında da elçiler gönderildi.

Sultân'ın, Mısır'a gitmesi ve Haribetü'l-Lüsûs'daki kampına dönmesinin zikri

es-Sîret'in müellifi, Sultân'ın konuşmasında da belirttiği üzere şöyle dedi:

Sultân, elçilerin hazırlanmasından sonra emîrlerin hepsine veda edip Dımaşk'tan çıktığında Mısır'a yöneldi. Yanında Atabek, el-Muhammedî, el-Aydemirî, İbn Atlas Hân ve Akkûş er-Rûmî'den başka büyük emîrlerden kimse kalmadı. Kalelere yöneldi. es-Subeybe ile başladı. Buradan da eş-Şakîf ve Safed'e gitti. Bu arada el-Emîr İzzeddîn el-Hillî'nin vefat haberi kendisine ulaştı. Üstadüddâr el-Emîr Şemseddîn Aksungur'a askerler ve ağırlıklarla Haribetü'l-Lüsûs'a gelmesini yazdı. Daha sonra kendisi de buraya ulaştı. Askerler çadır kurmuştu. Aklına Mısır'a gitmek geldi. Şâm'daki nâiblere yazışmaları el-Melik es-Saîd ile yapmalarını yazdı. Beraberindekilere de gelen her mektubu kendisine okumalarını ve cevaplarına göre iş yapmalarını emretti. Beyaz derc rulolarındaki alametini kaldırdı. Bu kural bir müddet devam etti.

(s.343) 14 Şabân 667/18 Nisan 1269'da hasta olduğunu söyledi. Hekimler çadırına geldi ve bu işi de açıkça herkese gösterdi. Sabahleyin emîrler gelip Sultân'ın yanına girdiler. Hepsi, onu acı çeker bir şekilde gördüler. Şurup istemek üzere Dımaşk'a yazdı. el-Emîr Bedreddîn el-Aydemirî ve Seyfeddin Bektût Cermek en-Nâsırî'yi ulak atlarıyla Haleb'e gönderdi. Bunlar yanlarındaki bir ulak olduğu halde Sultân ile vedalaştılar ve 16 Şaban 667/20 Nisan 1269 Cumartesi gecesi yola çıktılar. Fakat Sultân, onlara atlarına bindiklerinde kendileriyle konuşmak üzere otağın arkasına gitmelerini tembihlemişti. Bu arada Aksungur es-Sâkî'yi de Mısır'a gitmek üzere ulak olarak hazırladı. Kendisine yayını vererek otağın arkasındaki câmdârların çadırında beklemesini emretti. es-Sâkî de gidip kendisine emredilen yerde durdu. Sultân ise yırtık elbiseler giyip hizmetçilerin taktığı sarıktan sararak otağından çıkmak istedi. Bunu muhafızlardan kimse bilmiyordu.

Memlûklardan birinin geceliğini buldu. Maiyetinden bir hizmetçi istedi ve ona; *ben bu elbiseyi taşıyarak çıkıyorum. Önümden yürü. Eğer biri sana bir şey soracak olursa da bu kapı halkındandır. Yanındaki elbise de hasta olup bu gece hizmete gelemeyen bir çocuğa aittir. Bu gulâm da elbisesini ona götürüyor dersin,* dedi. Sultân bu oyunla ile kamptan çıktı.

Daha sonra Aksungur ile sözleştiği yere yöneldi. Evvelden dört tane at temin etmiş ve onları Emîr-i Âhûr Bahâeddîn ile kararlaştırılan mekâna göndermişti. Aksungur atları aldı. Peşinden Sultân, Emîr-i Âhûr'u oradaki tepeye gönderdi. Bu zat el-Aydemirî ve yanındaki refakatçisini bulup Sultân'ın yanına getirdi. Ordu çarşısına girdiklerinde Sultân **(s.344)** el-Aydemirî'ye *beni tanıyor musun?* diye sordu. O da *eyvallah* diye cevaplayıp atından inip yer öpmek istedi. Ancak Sultân kendisine engel olup bu kez de Cermek'e *beni tanıyor musun?* diye sorduğunda *bu ne demek ey efendimiz?* dedi. Sultân da *sakın konuşma* diye karşılık verdi. Ulakların komutanı Alemeddîn Şukayr (r.a.) da onlarla idi. Hepsi toplamda beş kişiydiler. Yanlarında Sultân'ın ahırından dört yedek at bulunuyordu. Mısır tarafına doğru yöneldiler. Gece yarısında el-Kusayr-ı Muînî'ye ulaştılar. Sultân at almak için valinin yanına girdi. Ancak bu zat 40 ya da 50 adamla ona karşı çıkarak: *burası Sultân'ın mülküdür. Kimse buradan tek bir at bile alamaz. Eğer sizi öldürmemizi istemiyorsanız gidin,* dedi. Böylece Sultân yanındakilerle oradan ayrıldı. Ardından Beysân'a yönelip buranın idarecisinin evine giderek *posta için at istiyoruz* dediler. O da *inin alın,* diye cevap verdi. Sultân aşağıda valinin uyuyan adamlarının birinin yanına oturdu ve el-Aydemirî'ye şöyle dedi: *Dünya kapımızda bekliyor. Ben ise bu valinin kapısında bekliyorum. Kimse beni önemsemiyor. İşte dünya hayatı da böyle geçicidir*. Daha sonra validen bir bardak su istedi. Ancak *yanımızda bardak yok. Susadıysan dışarı çık ve orada iç…* cevabını aldı. el-Aydemirî bir sürahi getirdi ve Sultân bundan içti. Atlarına bindiler. Sabahleyin Cînîn'e ulaştılar. Buradaki posta atları ise topal ve yaralıydı. Sultân içlerinden birine bindi. Fakat atın yarasının kokusundan üzerinde zor duruyordu. Tell Acûl'a vardıklarında herkesin sadece kendi atı kalmıştı. el-Ariş'e ulaştıklarında da Sultân ve el-Emîr Seyfeddîn Cermek arpa ayıkladılar. Bu sırada Sultân, el-Aydemirî'ye: *saltanat, üstadüddâr,* **(s.345)** *emîr-i cândâr nerede? Bize hizmet eden halk nerede? Sultânlar işte böyle mülklerinden çıkıp giderler. Daimî*

olan ise Yüce ve noksan sıfatlardan uzak olan Allah'tır, diye konuştu. Öte yandan Sultân'ın elindekinin dışında dört yedek attan hiçbiri kalmamıştı. Sultân bu atla es-Sâlihiyye'ye ulaştı.

Gecenin ilk 1/3'lük diliminde Kâhire'deki Kal'âtü Cebel'e geldiler. Muhafız, valiye danışmak üzere onları durdurdu. Sultân ahırın kapısında indi. Emîr-i Âhûr'u çağırdı. Zira daha önceden ona gizli kapının altından başka yerde yatmamasını tembihlemiş olup aralarında da bir parola vardı. Sultân gizli kapıyı çalıp bu adama parolayı söyledi. O da kapıyı açtı. Sultân ve yanındakiler içeriye girdiler. Salı gecesi, çarşamba ve perşembe gecesi burada kaldılar. Hiç kimse bunu bilmiyordu. Sultân, At Pazarı'nda emîrlerin arasında dolaştı ise de et-Tavaşî'den başka kimse bunu bilmiyordu. Perşembe günü el-Melik es-Saîd için at hazırlanınca Emîr-i Âhûr, Sultân için de bir at hazırladı. Sultân bu ata binip oğlunun karşısına çıktı. el-Melik es-Saîd korktu. Ancak babası olduğunu anlayınca hemen attan inip yer öptü. Sultân yine beklenmedik bir şekilde dışarıya çıktı. Vakit hala alacakaranlıktı. Emîrler bunu anlamayıp Sultân'a karşı kılıçlarını çektiler. Ancak kendisini tanıyınca attan inip yer öptüler. Sultân, Meydanü'l-İyd'a indi. Ardından kaleye döndü. İnsanların işleriyle meşgul oldu. Perşembe gününün kalanını ve cuma gününü bu şekilde geçirdi. Cumartesi günü polo oynadı. Pazar günü Mısır (Fustat) tersanesine gidip bir şiniyi suya indirdi. Harrâkalara bindi.

Pazartesi gecesi yeniden ulak kılığında yola çıktı. Otağına yaklaştığında el-Aydemirî **(s.346)** ve Cermek'i çadırlarına gönderdi. Elinde posta çantası ve omzunda havlu olduğu halde yaya olarak muhafızların bulunduğu taraftan çadıra girmek istedi. Ancak muhafızlar kendisini engellediler. Bir tanesi Sultân'ın yakasından tutup çekerek onu dışarı çıkardı. Daha sonra Sultân gizli kapıdan otağa girdi. Cuma günü ikindi vaktinde atlandı. Emîrler hizmetine geldiler. Sultân'ın hastalığının iyileştiğini düşündüler. Müjde davulları çalındı. Bütün bunları yalnızca Atabek, Üstadüddâr, Devâdâr ve cândârların ileri gelenleri biliyordu. Yokluğunda yazışmalar ve emirler sanki kendisi varmış gibi verilip yazılmaya devam etmişti.

Sahil Frenkleriyle yaşanan olayların zikri

Sultân, Mısır’dan geldiğinde Frenklerin, öldüğünü zannedip kötü işler yaptıklarını haber aldı. Frenk elçisi gelip barış istedi. O sırada Sultân’ın dört memlûkü kaçmış ve Akkâ’ya girmişlerdi. Sultân, onları geri istediğinde bunun karşılığında fidye talep ettiler. Sultân, memlûkları alıp Hıristiyan yaptıkları için elçileri azarladı ve tutuklanmalarını emretti. Nâiblerine de anlaşmanın feshedildiğini yazdı. el-Emîr Cemâleddîn Akkûş eş-Şemsî, Frenklere saldırdı. Bir kısmını öldürüp esir aldı. Diğer taraftan Sultân’ın Hicâz’a gittiği öğrenilince eş-Şemsî’nin yakaladığı esirler serbest bırakıldı. Ancak memlûkların getirilmesine kadar elçilerin alıkonulmasına devam edildi. Bunlardan yalnızca Sultân’a hizmet ettiği için el-İsbitârların nazırı serbest bırakıldı.

Sûr üzerine yapılan akının zikri

(s.347) Daha öncesinde Sultân ile Sûr sahibi arasında barış yapılmıştı. Ancak Sûr Sahibi, elçi yanına vardığında maddelerden bazıları üzerine yemin etse de bazılarını çıkarmış ve kabul etmemişti. Sultân, Şâm’a ulaştığı sırada Sûr’da esir olarak tutulurken fidye verip kendisini kurtardığını anlatan bir kadın önüne geldi. Sonrasında kızı için de bir fidye belirlemişti ve parayı Dımaşk’taki vakıflardan temin edip kızını Frenk dilinde yazılmış bir belge ile Sûr’dan satın almıştı. Ancak şehirden ayrılıp Safed beldelerine yaklaştıklarında Sûr’dan çıkan Frenklerin arkalarından gelerek kızını aldıklarını ve onu Hıristiyan yaptıklarını anlattı. Sultân bu hadiseyi duyduğunda çok kızdı. Kızı istemek üzere Frenklere yazdı. Onlar ise kızın, Hıristiyan olduğunu mazeret gösterdiler. Diğer taraftan Frenkler adam yollayıp en-Nevâkir’de bulunan bir cemaati yakalamışlardı. Bunlarda iki tanesini öldürmüş ve kalanları da hapsetmişlerdi. Sultân söz konusu esirleri de geri istemesine karşın ısrarla alıkoymaya devam ettiler. Akabinde Sultân 20 Ramazân 667/23 Mayıs 1269’da atına binip hafif süvarilerden meydana gelen askerlerle bizzat harekete geçti. el-Emîr Cemâleddîn el-Muhammedî bir taraftan, Atabek de diğer yandan ilerleyerek Sûr topraklarına girdiler. Erkek, kadın ve çocuklardan oluşan bir grubu esir aldılar. Bu sırada Cemâleddîn Akkûş er-Rûmî’nin memlûklarından biri kaçtı. Sûr Hâkimi de bu adamı derhal Hıristiyan yapıp kendisinden istenildiğinde geri vermedi. Sultân da ekinleri tahrip ettirmeye başladı. Kadınlar ve çocuklardan alınan çok sayıda esir getirildi. Sultân kampına

geri döndü. Sûr sahibine de mühlet verdi. Ancak kızı ve memlûkları alıkoymayı sürdürünce memleketini yağmalamak ve buraya gelen erzakı kesmek için bir birlik gönderdi.

Balâtunus'un tesliminin zikri

(s.348) Balâtunus[165] el-Melik en-Nâsır'ın (r.a.) memleketinin önemli kalelerinden biriydi. Tatârlar, Haleb beldelerine hâkim olduklarında burayı Sahyûn Sahibi Muzaffereddîn Osmân ele geçirmişti. Sultân, söz konusu kaleyi vermesini istediğinde de *ben burada yalnızca naibim* diyerek onu geri çevirmişti. Muzaffereddîn, Sultân, Antakya üzerine yürüdüğünde kendisine hediyeler gönderdi ise de o bunları reddetti. Hatta Haleb askerlerinden bir birliği de buraya saldırmak üzere yolladı. Diğer taraftan kalenin gönül rızasıyla teslimi için elçiler gidip gelmeye devam etti. Muzaffereddîn kendisine kâfi gelecek bir kale istiyordu. Bununla ilgili kardeşinin mektubu geldi. Sultân, Şeyzer beldesinde bir köy tayin edip kendisine ve çocuklarına bıraktı. Balâtunus Sahibine de Sahyûn beldesinde beş köyü olan bir yer verilmesi kararlaştırıldı. Sultân yine onun için aynı yerden 30.000 dirhemlik bir iktâ bağışladı. Böylece Balâtunus 16 Ramazân 667/19 Mayıs 1269'da ondan teslim alındı.

es-Sîret müellifi şöyle dedi: Bu Balâtunus zikredilen bütün İslâm kaleleri içerisinde en güçlü olanlardan biridir. Kalesiyle meşhurdur. Çünkü hem denize hem karaya hem dağa hem denize hakimdir. Asla kılıçla alınamaz. Kaleyi dağ halkından Benû Ahmer denilen adamlar inşa ve tahkim etmişlerdir. Nikita adlı Antâkya komutanı gelişmeyi haber alınca burasını tamamlamadan onları yakaladı. Daha sonra kaleyi âmânla teslim aldı ve tahkim ettirip büyüttü. **(s.349)** Söz konusu olay 422/1030-1031 senesinde oldu. 511/1117-1118'de Antâkya Sahibi Roger çıkıp İslâm beldelerini sıkıştırdı. 28 Zilhicce 511/22 Nisan 1118 Salı gününde[166] Benû Sâ'libe oğullarından el-Kâdı Şerefeddîn'in kardeşinin oğullarının bulunduğu Balâtunus üzerine kastetti. Balâtunus'u kuşatıp onların elinden almak üzere buraya karşı bir kale kurmak ister gibi göründü. Bu sebeple müdafilerin ümitleri tükendi ve 12 Muharrem 502(512)/5 Mayıs 1118 Cumartesi günü[167] kaleyi ona teslim ettiler. Karşılığında ise kendilerine geçimlerini sağlamak için Antâkya'ya bağlı üç köy verildi. Ancak Roger, onları yakalayıp beraberinde götürdü. Roger, Sermeda'da mağlup olana değin de Antâkya'dan kurtulamadılar.

27 Şabân 530/31 Mayıs 1136 Cumartesi gününde[168] Balâtunus ahalisi kaledeki Frenklere saldırıp onları öldürdüler. Kalan az sayıdaki Frenk kaleye sığındı. Dağ halkı, Biskrâîl Sahibi Mengücek et-Türkmânî'ye adam gönderip yardım istediler. Mezkûr zat gelip bir süre kaleyi kuşattı. Ancak içerideki Frenkler bir oyun edip et-Türkmânî ile yazıştılar. Kendisine kaleyi vereceklerini fakat kadınlarıyla çocuklarının Cebele ve Sahyûn'a ulaşmasına kadar bunu tehir etmeyi şart koştular. Bunların salimen yerlerine ulaştıklarına dair gerekli işaret geldiğinde de kaleyi ona teslim edeceklerdi. Mamafih aileleri ve çocukları memleketlerine ulaştığından emin olduklarında kaleyi teslim etmekten vazgeçtiler. Bu onların bir hilesiydi. Ancak zamanları ve yanlarındaki erzakları azaldı. Müslümanlar da Frenklerin kaleden çıkacaklarını düşünüp rahatladılar. Moralleri yükseldi. Bununla birlikte kaledekilerin haberi Antâkya'ya ulaştı. Müslümanları, Balâtunus'tan uzaklaştırmak üzere asker gönderdiler. Böylece Sultân Salâhaddîn ile İslâm'ın eline geçinceye kadar kale Frenklerde kaldı. Allah burasını onlardan ayırmasın.

Zarar verici şeylerin kaldırılması

(s.350) 9 Cemâziyelâhir 677/13 Şubat 1269'da Sultân, Kâhire, Fustat ve bütün Mısır topraklarında kötü şeylerin kaldırılmasını emretti. Böylece Mısır bu haramdan temizlendi. Sultân hayat kadınlarının hapsedilmelerini ve evlendirilmelerini emretti. Bununla ilgili bütün memlekete yazılar yazdı.

Sîs beldesinde meydana gelen deprem

21 Şabân 667/25 Mayıs 1269'da Sîs beldelerinde bir deprem meydana geldiğine dair haberler ulaştı. Serfendikâr ve Hücr-i Şealan gibi kaleler yıkıldı. Nehir suyu kan akacak kadar insan öldürüldü. Birçok yer tahrip oldu. Sîs'ten gelen elçiler de bu doğrultuda bilgiler verdiler.

el-Emîr İzzeddîn el-Hillî es-Sâlihî'nin vefatının zikri

Sultân, Abakâ Hân'ın mektubunu haber alıp çıktığında el-Emîr İzzeddîn el-Hillî de onunla birlikteydi. Sultân, Arsûf'a geldiğinde el-Hillî izin isteyip mülklerini kontrol etmek için Dımaşk'a yöneldi. Bir süre burada kaldı. Sultân da Dımaşk'a geçince ona birçok mal ve elbise bağışladı. Sultân burada iken Cebel-i Mizze'deki dervişlerden bir şeyhi

ziyaret etti. Bu sırada el-Emîr İzzeddîn de onunla birlikteydi. Bir ara abdestini tazelemek üzere kalktı. **(s.351)** Şeyh, Sultân'a: *bu adam bugünlerde ölecek. Sakın Şâm'dan ayrılmaya kalkma*, dedi. Sultân bu sözlere şaşırdı. Zira el-Hillî aslan gibi kuvvetliydi. Ancak söylendiğine göre ikinci günü hastalandı. 1 Şabân 667/5 Nisan 1269'da vefat etti. Daha sonra oğlu, Sultân'ın Haribetü'l-Lüsûs'daki otağına geldiğinde Sultân, ona ihsanlarda bulunup Mısır'a gönderdi. Ayrıca bahsettiğimiz üzere Mısır'a ulaştığında onu 40 süvariye emîr yaptı. Ayrıca emîrlerin büyüklerinden dördüne yani el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî, el-Emîr İzzeddîn Ûgân, el-Emîr Bedreddîn Beyserî eş-Şemsî ve Emîr-i Silâh Bedreddîn'e, çocuğun mallarını koruyup gözetmelerini emretti. Emîrler söylenileni yaptılar. Sultân da babasının bıraktığı mirastan hiçbir şeye ilişmedi.

Bu sene içinde akıncılar el-Bire ve başka yerlerden Gerger tarafına doğru yöneldiler. Buranın yerleşimini yaktılar. Sürülerini ele geçirdiler. Daha sonra Gerger ile Kahta arasında Sermuşâk isimli kalenin üzerine yürüdüler. Buraya saldırıp ele geçirdiler. Müdafilerini öldürdüler. Sürülerinden pek çok şey yağmaladılar. Ayrıca çiftçilerinden büyük kısmını Sultân'ın beldelerine teçhir ettiler. Ganimetten 1/5'i dîvân için alındı. Sonrasında Sultân bunlardan işe yarar kimselerin el-Hamise, Şeyzer ve Antâkya beldelerine yerleştirilmesini emretti.

Bu senede Mekke'deki emîrlerden eş-Şerîf Necmeddîn Ebî Numâ'dan mektuplar geldi. Bu zat amcası eş-Şerîf Bahâeddîn İdris b. Katâde'nin, Yemen Sahibi'ne meylettiğini ve ikisinin birlikte hareket ederek Sultân'ın otoritesini ve adına okunan hutbeyi Mekke'den çıkardıklarını yazdı. Ayrıca şehirde onlara destek vermeyen emîrlere bir emrinin olup olmadığını sordu. Sultân yolladığı cevabında Allah'ın evinde (Kâbe) abîdler ve münzeviler için sebiller yapmasını **(s.352)** kendilerinden para alınmamasını, gece ve gündüz buraya yapılan ziyaretlerin engellenmemesini, söz konusu işler için 20.000 dirhem para ayırmasını, tacirlerle hacılara kötü davranılmamasını, hutbe ve sikkelerde kendi adının geçmesini şart koştu. eş-Şerîf Necmeddîn'den de bunu kabul ettiğine dair bir cevap geldi. Sonrasında ona emîrlik taklidi yazıldı. Daha sonra eş-Şerîf Bahâeddîn İdris'ten ordu toplayıp Mekke üzerine yöneldiğine dair mektuplar geldi. Akabinde Yemen Meliki ile Sultân'a itaat etmek üzere anlaştılar. Bu hususta ikisinden de mektuplar geldi. Vakıflar da onların nâiblerine teslim edildi.

Medinetü’n-Nebevî -oranın sakinine en faziletli salatü selamlar olsun- emîrlerine gelince; eş-Şerîf Bedreddîn Mâlik b. Münîf’in amcası Cemmâz ile aralarında geçenlerden bahsetmiştik. Sonrasında ikisi ortak hareket etmek üzere anlaştılar. Sultân, eş-Şerîf Bedreddîn Mâlik’in yaptıklarından memnun kalmadı. Bu sene içinde hâc kafilesi hazırlandığında eş-Şerîf Şemseddîn, Medine Kâdısı, şehrin hatibi ve veziri ile eş-Şerîf İzzeddîn Cemmâz’dan elçi olarak gelmişlerdi. Dımaşk’ta tutuklandı. Sultân, onu yanına getirtip hil’ât verdi. Medine eşrafından aldığı develeri istedi. Bunlar yaklaşık 3000 tane olup hepsini sahiplerine ulaştırılmak üzere Sultân’a teslim etti. O da Ahmed’in develeri Sultân’ın emri ya da fermanı olmadan aldığını anladı.

Sultân bu işleri bitirdiğinde Hz. Peygamber’in odasının hizmetçilerinin şeyhi et-Tavâşî Cemâleddîn Muhsîn es-Sâlihî geldi. Kendisine büyük ikramlarda bulundu. Otağının hemen yanında onun için bir çadır kurdurdu. Dımaşk’a yazarak et-Tavâşî için meliklere yapıldığı gibi yiyecek, develer, şeker ve bunun dışındaki şeylerin hazırlanmasını ayrıca her sene 200 irdeb zahirenin Medine’ye yollanmasını emretti. Bunun ücretini de Kerek Dîvânı’nın parasından karşıladı ve **(s.353)** *Ona ulaşanlardan takdir edilen meblağ 200.000 dirhemin üzerindedir. Bunu Şâm hâc kervanı, Medine Kâdısı ve develerle birlikte gönderin* dedi.

Bu sene içinde Mısır hâc kervanının emîri, Emîr-i Cândâr İzzeddîn, el-Melik es-Saîd’in annesinin, el-Emîr Alemeddîn el-Halebî’nin de yer aldığı bir kafileyle yola çıktı. Mekke’deki -Allah burasını şereflendirsin- Kâbe ve Medine -sakinine en faziletli salatü selamlar olsun- için birer örtü hazırlandı.

es-Sîret müellifi dedi: Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber’den şöyle rivayet etmiştir: Kâbe’yi ilk örten Es’âd el-Yemânî’dir. Sonrasında yine Yemenî bir örtü ile Allah’ın Resulü örttü. Ardından Kubâtî örtüyle Ömer b. el-Hattâb örttü. Sonra Yezîd b. Muâviye Horasân dibâcı ile örttü. Mehârib b. Diyâr şöyle anlatır: Kâbe’yi ilk olarak dibâc ile örten Halîd b. Câfer b. Kilâb’tır. Cahiliyye döneminde misk dökülürdü. Yine üzerinde bir dibâc olur ve Kâbe, onunla bağlanırdı. Akabinde İbn Zübeyr ve el-Haccâc dibac ile örttüler. Ardından Ümeyye oğullarından bazıları Necrânlıların üzerine cizye olarak konmuş olan astarlık kumaş ve onun üzerine de dibâc ile örttüler. el-Mütevekkil burasını ve mermerlerini

yenileyip gümüş ile sardı. Çevresindeki duvarlarını da giydirdi. Sundurmasını da altın ile kaplattı. Sütunlarını da dibâc ile örttü. Kâbe'nin dibâc ile örtünmesi yıkılana kadar bütün Abbâsîler tarafından devam ettirildi. Allah saltanatını ebedi kılsın Sultân da burasını örttü.

Sultân'ın Hicâzü'ş-Şerîf'e gitmesinin zikri

(s.354) Sultân'ın, Hicâzü'ş-Şerîf'e gitmek azmi kuvvetlendi. Askerlerin hepsine para dağıttı. Bir birliği el-Emîr Cemâleddîn Akkûş er-Rûmî es-Silâhdâr komutasında gönderdi. Bunlar kendisiyle birlikte yola çıkacaklardı. Askerlerin kalanlarını ise Üstadüddâr el-Emîr Şemseddîn Aksungur ile Dımaşk'a gönderdi. Bu askerler şehrin dışında kamp kurup burada kaldılar. Sultân ise Safed, Şakîf Arnûn ve Dımaşk'a gidecek askerleri hazırladıktan sonra ava gidiyormuş gibi Kerek taraflarına yöneldi. el-Hâcib Cemâleddîn b. ed-Dâye dahil hiç kimse Hicâz'a gidildiğini konuşmaya cesaret edemedi. Sultân, ona da konuşmamasını emretti. Böylece bu durumu konuşacak kimse kalmadı.

Sultân 25 Şevvâl 667/27 Haziran 1269 Perşembe günü el-Fevvâr'dan hareketle 1 Zilkade/2 Temmuz'da Kerek'e ulaştı. Yol için peksimeti, unu, gerekli ihtiyaçları, kurbanlıkları, içecekleri, kendisiyle gelecek Arapları ve menziller için lazım olan parayı hiç kimsenin haberi olmadan organize etmişti. Geldiğinde de bunların hepsini hazırlanmış halde buldu. Askerlere, onlara yetecek kadar arpa dağıttı. Ardından ağırlıklarını 4 Zilkade 667/5 Temmuz 1269'da yola çıkardı. Kendisi de 6 Zilkade/7 Temmuz günü yanındakilerle Şevbek'e hareket etti. Burada birkaç gün kaldı. Hicâz'a gittiği haberinin gizlenmesini emretti ve Allah'ın selameti ile 15 Zilkade/16 Temmuz'da yola çıktı. **(s.355)** Bu sırada Mısır'dan bir ulak geldi. Arapların eliyle ona ulaştırılmak üzere mektuplar Kerek civarında hazırlandı. Cevapları da yine buradan yazıldı. Sultân 25 Zilkade/26 Temmuz'da Medine'ye (en faziletli salâtü selamlar sakininin üzerine olsun) ulaştı. Kutsal yerleri ve vahyin indiği yerleri ziyaret etti. Ayın 27'sinde (28 Temmuz) Medine'den yola çıkarak Haram Arazi'nin sınırına vardı. İnsanlarla birlikte ihrama girdi. Saçı başı dağınık bir şekilde yürüdü. 5 Zilhicce/5 Ağustos Mekke'ye (Allah burasını şereflendirsin) geldi.

Allah yolunda gayret gösterip Kâbe'nin direklerini uğurlu sayarak eliyle musafaha yaptı. Allah'a şükürler olsun ziyaretlerini bırakmadı.

Gizlice dağıtmaları için maiyetine çok miktarda para verdi. Haremeyn halkına gömlek ve elbiseler dağıtıldı. Sultân beraberinde tek bir muhafız olmadan kaldı. Onu, Allah'tan başka kimse korumuyordu. Namaz kılarken, tavaf ederken, say yaparken hep tek başınaydı. Sonra Kâbe'yi (Allah şereflendirsin) mesh etti. Omuzundaki kırbayla su taşıyıp Beytü'ş-Şerîf'i yıkadı. İnsanların arasında kaldı. Her kim ona ihramını attı ise su döküp yıkadıktan sonra sahibine geri atıyordu. Kâbe'nin kapısına oturdu. İnsanların elini tuttu. Kâbe'nin üstüne çıkmak için halktan bir kimse ona tutunup neredeyse yere fırlattı. Ancak Sultân bu işten mutluydu. Kâbe'nin, Mısır'da işlenmiş olan örtüsünü astı. Örtüyü Kâbe'nin direklerine bizzat kendisi ve maiyeti kaldırdı. Buradaki birçok insan için sebil dağıttı. Sâlihlerle hemhal oldu.

Kâdı'l-kudât Sadreddîn Süleymân el-Hanefî yol boyunca ona eşlik etti. Sultân hâccın gerekliliklerini ona danışıp öğrenmeye çalışıyor ve bunları tam bir şekilde yerine getiriyordu. Bu arada memleket meselelerini de ihmal etmedi. İnşa katipleri mühim meseleleri onun ağzından kaleme aldılar. Olanlardan dolayı Yemen Sahibini **(s.356)** onu kınadı. Yazının muhtevası şöyleydi: Bu mektubu Mekke'den yazdım. *Buraya gelen yolu 17 hatvede aldım* -Burada hatveden kasıt menzildir-. Yine ona hitaben; *Hükümdar odur ki, Allah ve onun cihâdı için çabalar. Dinin mülkiyetini savunmak için çaba gösterir. Eğer hükümdar isen çık ve Tatârlarla karşılaş.*

Sultân haccın farzlarını gerektiği gibi yerine getirdi. Tıraş olup kurban kesti. Mekke (Allah burasını şereflendirsin) emîrleri el-Emîr Necmeddîn Ebî Numâ ve el-Emîr İdris b. Katâde'ye, Yenbu sahibine, Halîs Sahibine ve bütün Hicâz reislerine ihsanlarda bulundu. Ayrıca kendisinden bir naib isteyen iki Mekke (Allah burasını şereflendirsin) emîrine birer menşur yazdı. Emîr-i Cândâr İzzeddîn'in naibi Şemseddîn Mervân'ı Mekke'ye (Allah burasını şereflendirsin) nâib olarak atadı. Şemseddîn bu ikisinin işleriyle ilgilenecek ve meseleleri halletmek de onun görevi olacaktı. Sultân ayrıca Kâbe için harcanmak üzere Mekke (Allah burasını şereflendirsin) emîrlerine ayrılan tahsisatı ve senelik erzakı arttırdı. Yine Cemmâz ve Medine emîri dışında bütün Hicâz emirlerinin tahsisatlarını yükseltti. Bu ikisini ise önünden uzaklaştırdı.

Bu sırada Tatârlar özelliklerini araştırmak ve yollarını öğrenmek amacıyla Hicâz'a gitmek üzere bir kervan hazırlamışlardı. Kervan

yanlarındaki bir grup Moğol ile yola çıktı. Ancak Allah'ı ve haramı bilmiyorlardı. Müminler konusundaki aldırmazlıkları sebebiyle kaç milletin helak olduğuna bakmamışlardı. Onların hedefi Haccâc'ın, Haram'daki kanını mübah saymak içindi. Fakat Sultân'ın hareketini öğrendiklerinde hayal kırıklığına uğramış ve ahmak bir halde geri döndüler. Bu haberler Sultân'a ulaştığında **(s.357)** Hicâz'a doğru yola çıkmıştı. O yine de duraksamadan yoluna devam etti. Hac ile cihadı bir araya getirmeye azmedip kararlı davrandı. Allah bu şerefli yerleri onların pis kanlarını akıtmaktan veya artıklarından arındırsın. Onların boyunları, Sultân'ın kılıçlarına dediler ki: *Size yürüyeceğimizden bahsettik*.

15 Zilhicce/15 Ağustos'ta Mekke'den (Allah şereflendirsin) çıktı. 20 Zilhicce/20 Ağustos'da Medine'ye ulaştı. Buradan da geldiğinin ikinci günü erken saatlerde ayrıldı. Küçük bir grupla hızlı şekilde hareket ederek 30 Zilhicce/30 Ağustos'ta Kerek'e döndü. Hiç kimse Cafer b. Ebî Tayyâr'ın (r.a.) mezarına geldiğini bilmiyordu. Kerek'tekiler atlanıp onu karşılamaya çıktılar. Sultân pelerin giymiş olarak bir hecin devesinin üzerinde Kerek'e girdi. Kalede geceledi. Sabahleyin de yola koyuldu.

(s.358) Bu süre içinde Cemlin (Cümeleyn) Sahibi kardeşi ve oğullarıyla birlikte Sultân'ın huzuruna geldi. Onlara ihsanlarda bulundu. Bunlar İslâm beldelerine yerleştiler. Aynı şekilde Sahyûn Sahibi el-Emîr Seyfeddîn ve kardeşi Balâtunus Sahibi İzzeddîn Ahmed geldiler. Sultân ikisine de iyi davrandı. el-Emîr Seyfeddîn ülkesine döndü. el-Emîr İzzeddîn ise kendisine uygun görülen Karyetü'l-Celme'ye gitti.

Beyrût elçisi beraberinde hediyeler ve Müslüman esirlerle birlikte geldi. Bunlar otağın kapısında serbest bırakıldılar. Beyrût Sahibesi Melike Zabin (İsabella) için bir anlaşma yazıldı. Sultân da Ramazân 666/Mayıs-Haziran1268'de bu anlaşma üzerine yemin etti.

Sultân'ın, Hicaz'a doğru yola çıkmadan önce el-Emîr Şerefeddîn Îsâ b. Mühennâ yanındaki Arap emîrleriyle Sultân'ın otağına geldi. Sultân, ona hareketinin Irak üzerine olacağı intibaını verdi. Gelenler, Sultân'ın Hicâz'a gideceği hususunda hiçbir şey anlamadılar. Sultân, ona hareket emri verilene kadar hazırlık yapmalarını emretti. Îsâ hazırlandı. Ancak Sultân, Hicâz'a gidene kadar hiçbir haber gelmedi. Oysaki Emîr Îsâ ve

Arap topluluğu Sultân'ın yanından ayrıldıktan sonra ganimet için beklemeye başlamışlardı.

668/1269-1270 senesi başladı

Sultân'ın, Dımaşk ve Haleb'e gitmesinin, Kudüs ve Salâtü Selâm üzerine olsun el-Halîl'i ziyaretinin zikri

(s.359) Sultân, Kerek'e ulaştığında zikrettiğimiz gibi burada geceledi. Cuma Namazını 1 Muharrem 668/31 Ağustos 1269'da Kerek'de kıldı. Daha sonra kendisi ve adamlarının yanında yalnızca birer at olduğu halde ağırlıksız olarak Dımaşk'a hareket etti. Şehre yaklaştığında ahalisinin onun gelişinden haberi yoktu. Öyle ki kendisinin Şâm'da mı? Hicâz'da mı? Yoksa başka bir yerde mi olduğu bilinmiyordu. Ayrıca kimse de bunu konuşmaya cesaret edemiyordu. Maiyetinden birini selamette olduğunu ve haccını ifa ettiğini müjdeleyen mektuplarla birlikte ulak olarak Dımaşk'a gönderdi. el-Emîr Cemâleddîn en-Necîbî, insanları müjdeyi duymaları için topladı ve onlara durumu açıkladı. Sultân'ın meydanda olduğunu haberi kendisine ulaşmıştı. en-Necîbî, Sultân'ı meydanda tek başına ve atından inmiş bir halde buldu. Zira atını kendisini tanıtması için At Pazarı'ndaki bir münadiye vermişti. İnsanlar önünde yer öptüler. Üstadüddâr el-Emîr Şemseddîn Aksungur ve Mısır emîrleri de Sultân'ın hizmetine geldiler. Bir şeyler yedi. İnsanlar, onu karşılamaya geldiler. Sultân daha sonra kalktı ve az sayıdaki maiyetiyle atına binip Haleb'e yöneldi. İnsanlar hizmetine geldiklerinde kimseyi bulamadılar. Sultân ise beraberindeki emîrlerle Haleb'e girdi. Ancak onlara doğru ilerlediğinde kimse onu tanımadı. İnsanların haberi duymasına için bir saat kadar bekledi. Emîrler inip önünde yer öptüler. Sultân, Haleb Nâibü's-Saltanâ'sının evinde konakladı. Şehrin kalesini teftiş etti. **(s.360)** Yine hiç kimsenin haberi olmaksızın buradan geri döndü ve 13 Muharrem 668/12 Eylül 1269'da Dımaşk'a ulaştı. Polo oynadı. Geceleyin atına binip Kudüs-i Şerîf ve el-Halîl'e (salâtü selâm üzerine olsun) yöneldi. Bu iki yeri ziyaret edip sadaka dağıttı. Mısır askeri ise ondan evvel Büyük Üstadüddâr el-Emîr Şemseddîn Aksungur idaresinde Tell Acûl'e gelmişti. Sultân da buraya gitti. Cuma günü Kerek'e ulaşmıştı. Bir başka Cuma'da Haleb'e bir diğerinde ise Dımaşk'a sonrasında da Tell Acûl'e geldi. Bunların hepsi 20 gün içinde gerçekleşti. Öyle ki üzerindeki hac elbisesini dahi

değiştirmemişti. 21 Muharrem/20 Eylül'de Tell Acûl'de askerler ona katıldılar. Oğlu el-Melik es-Saîd de es-Sâlihiyye'ye çıktı ve onu burada karşıladı. Sultân 3 Safer/2 Ekim'de Kal'âtü Cebel'e girdi.

Sultân'ın, İskenderiye'ye gitmesinin zikri

Sultân 12 Safer/11 Ekim'de beraberindeki emîrler ve kumandanlarla harekete geçerek et-Terâne'ye gitmek üzere bir harrâkaya bindi. Yabana girip el-Kuhliyyât denilen yerde avlandı. Otağa 300 ceylan ve 15 devekuşu getirdiler. Avlanan her ceylan için sincap derisinden bir kaltak[169] ile her bir deve kuşu için eyerli ve gem vurulmuş birer at verdi. 21 Safer/20 Ekim'de İskenderiye'ye girdi. Vezir Bahâeddîn ondan evvel buraya gelmiş; para ve kumaş toplamıştı. Sultân, emîrlere hil'atler verdi. Büyük bağışlarda bulunup mal dağıttı. İskenderiye'nin dışında polo oynadı. **(s.361)** Ardından el-Hamâmat'a gitmek üzere yola çıktı. el-Luyûne denilen yerde konakladı. Beytü'l-mâl vekili de beraberindeydi. Rezil Tatârların haberlerini alınca hemen Kal'âtü Cebel'e döndü. 8 Rebîülevvel/5 Kasım'da buraya ulaştı.

Sultân'ın ağırlıksız olarak Şâm'a hareketinin zikri

Sultân, Rezil Tatârların Sahil Frenkleriyle anlaşarak harekete geçtiklerini ayrıca Frenklerin Reydrokon'un (Aragon Kralı) askerlerinin yanlarına ulaşmasıyla kuvvetlendiklerini, Tatârların, Haleb yakınlarındaki es-Sâcur ve başka bir yere daha saldırdıklarını, Arapların sürülerini aldıklarını öğrendiğinde emîrlere ağırlıksız olarak harekete geçmek hususunu danıştı. Emîrler, Sultân'ın Kal'âtü Cebel'de kalmasını ve kendilerinin yola çıkmasını tavsiye ettiler. Ancak o sevap kazanmak için bizzat harekete geçmesinin dışında bir şeyi kabul etmedi. Allah'ın, kullarına düşmanı yenmek için yalnızca kendisinin pek çok askerin yerini alabileceğini öğrettiğini, askerleri de hiçbir sevap ve minnet beklemeden Allah rızası için beslediğini söyledi. Adının dahi düşmanı her yönden geriye püskürtüp onları talihsizlik oklarıyla vuracağını söyledi. Askerlerini dinlendirdi. el-Emîr Alâeddîn el-Bundukdârî'yi bir grup askerle birlikte düşmanın o tarafa yürümesi ihtimaline karşı Şâm beldelerinin başına gönderdi. Kendisi de 21 Rebîülevvel 668/18 Kasım 1269'da az sayıda askerle Kal'âtü Cebel'den ayrıldı.

(s.362) Gazze'ye ulaştı. Yağan yağmurlar mübarek yüzüyle birlikte ülkeyi suladı. Sultân yürüyüşüne devam etti. 7 Rebîülâhir/4 Aralık'da

Dımaşk’a vardı. Hemen akabinde kendisinin gelişini işiten düşmanın geri çekildikleri haberini aldı.

Sultân’ın, Akkâ’ya yaptığı akının zikri

Bu sene içinde Batı Frenklerinden bir grup Akkâ’ya geldi. Frenkler bunu birbirlerine müjdelediler. Batı hükümdarlarından biri olan Reydrakon’un akrabasından, adamlarından ve savaşçılarından bir topluluk onların yanına ulaştı. Yine elçileri de Abakâ’ya kendisiyle buluşmak üzere geldiğini ve ikisi arasındaki yolların Sîs tarafında birleştiğini bildirmek üzere yola çıkarıldı. Ancak Allah, Frenklere ağır bir fırtına gönderdi. Gemilerdeki adamlardan bazıları helak oldu. Sonrasında söz konusu haber bir daha duyulmadı.

Batı Frenkleri ve Akkâlılar çıkıp şehrin dışında kamp kurdular. At biniyor ve kendilerine hayranlık duyuyorlardı. Zira Sultân’ın az sayıdaki askerle Şâm’a geldiğini haber almışlardı. Bu sebeple de üzerlerine gelemeyeceğini zannediyorlardı. Sultân ise avlanmak için el-Harisiye taraflarına çıktı. Merc-i Bergûş’ta avlanırken hızla geri döndü ve hızla düşmanın üzerine yöneldi. Merc-i Felûs’a giden yola ulaştığı sırada el-Emîr İzzeddîn Muin es-Silâhdâr’ın bir memlûkunu savaş teçhizatı ve cevşen zırhları almaya gönderdi. el-Emîr Rükneddîn İyâcî’yi de Şam askerlerini **(s.363)** çıkarması için yolladı. Yine Sultânî gulamlardan Kellâ’yı da kendisinin savaş teçhizatını almak üzere gönderdi.

21 Rebîülâhir/18 Aralık Salı günü[170] sabahı Merc-i Bergûs’ta askerler toplandı. Sultân atına binip ilerledi. Akşama doğru Cisr-i Yâkub’a ulaştı ve ilerleyişine devam etti. Sabah olduğunda Akkâ Ovasının başına ulaştı. Ayn Câlût askerlerinin komutanı Cemâleddîn eş-Şemsî’yi ve Safed askerlerinin komutanı Alâeddîn Aydoğdu’yu ayın 22’sinde (19 Aralık) akına göndermişti. Bu iki komutan yenilmiş gibi Frenklerin önünden çekileceklerdi. ez-Zeytûn diye isimlendirilen Kontlufir (Kont Oliver) komutasında bir grup Frenk Akka’dan çıktılar. Bunların arasında er-Raydrokon’un akrabaları ve Batıdan gelen diğerleri bulunuyordu. Sultân da tuzak kurdu. Tam bu sırada Frenkler, el-Emîr İzzeddîn Ûgân er-Rüknî’nin komuta ettiği Safed askerleriyle vuruşmak için çıktılar. Ardından da el-Emîr Cemâleddîn el-Hâcibî ve bu ikisiyle birlikte olan Şâm emîrleriyle savaşa tutuştular. Bu sırada Sultân’ın

beraberindeki komutanlardan el-Emîr Seyfeddîn Ayıtmış es-Saîdî ve Emîr-i Meclis Alâeddîn Gündoğdu ez-Zâhirî ile halka komutanları da düşmana karşı harekete geçtiler. Şâmlı emîrler çok güzel bir şekilde savaştılar. İzzeddîn Ûgân, Reymun Dükül (Raymond de Gaul) adlı bir şövalyeyi yakaladı.

Sultân ve gönderdiği mezkûr emîrler düşman mağlup edilene kadar öncülerin yanına ulaşamadılar. Mücadele çok şiddetli ve yumruk yumruğa geçmesine karşın hiçbir karışıklık meydana gelmedi. Atlar ve süvarileri düzlükte yayılmış bir halde bırakıldı. ez-Zeytûn tuzağa düştü. Askerler, onları aralarına alıp çevirdiler. ez-Zeytûn'u ve Frenklerin büyüklerini yakaladılar. ez-Zeytûn'un kardeşi öldürüldü. er-Reydrokon'un kız kardeşinin oğlu ve muhteşem şövalyelerinden bir grubu esir edildi. **(s.364)** Sultân'ın ilk dönemleri dışında onlar gibisi esir edilmemişti. Ayrıca Fransa Kralı'nın oğlunun, Akkâ'daki nâibi öldürüldü. el-Emîr Fahreddîn Altûnapâ el-Fâizî dışında İslâm askerlerinden kimse yitirilmedi.

Sultân, düşmandan öldürülen kumandanların kelleleriyle Safed'e döndü. Buradan da Dımaşk'a gitti. 26 Rebîülevvel/23 Aralık Pazar günü[171] esirler ve kelleler önünde olduğu halde şehre girdi. Emîrlere hil'atler giydirdi. Sultân, Dımaşk'a gelişinin hemen ardından Hamâ'ya yöneldi. Buradan da Kefertâb'a hareket etti. Kimse amacını bilmiyordu. Ağırlıkları el-Melik el-Emced b. el-Âdil ve et-Tavâşî Mürşîd el-Hamevî ile bıraktı. İyi durumdaki süvarileri yanına aldı. Markab tarafına yürüdü. Bu sırada ağır bir yağmur ve kar yağışıyla karşılaştı. Hamâ'ya döndü ve 19 gün şehrin dışında kaldı. Sonrasında bir kere daha Markab tarafına doğru akına niyetlendi. İsmâîliyye beldelerinin yakınlarına vardı. Ancak bir kere daha yağmur ve kar yağışı kendisine engel oldu.

3 Cemâziyelâhir 668/28 Ocak 1270'te Hamâ'dan ayrıldı. 200 kadar askerle Hısnü'l-Ekrâd tarafına yöneldi. Frenklerden bir grup gördü ve beraberindeki 40'tan fazla olmayan süvariyle Hısnü'l-Ekrâd dağına/tepesine çıktı. Bir grup Frenk teçhizatlarını giymiş olarak çıktılar. Sultân, onlara saldırıp mağlup etti. İçlerinden bir kısmını öldürdü. Antakya'nın alındığı sene Trâblus'a saldırdığında DA Hısnü'l-Ekrâd'tan geçmişti. O sırada kaleden bir elçi gelmiş ve *kardeşlerim, Sultân'a selam söyleyip şöyle diyorlar: kendisinden kaleye çok fazla yaklaşmamasını istiyoruz. Zira yanımızda Batılı Frenkler var. Onlardan,*

Sultân'ın askerlerine bir zarar gelmesinden korkuyoruz, demişti. O dönemde Sultân'ın yanında Mısır ve Şâm askerleri vardı. Elçinin sözlerini unutmamıştı. Bu akın sırasında Hısnü'l-Ekrâd'ın hendeklerine ulaştığında **(s.365)** kendisini küçümseyenin kim olduğunu bilmediğinden şöyle dedi: *Trâblus senesinde gelen haberciye söyleyin. Batı Frenklerine söylesin de çıksınlar. Biz 40 süvariden fazla değiliz ve üzerimizde de zırh yoktur*. Daha sonra kampına döndü. Atlarını, Frenklerin otlaklarında ve ekinlerinde otlattılar. Bu olay kalenin ele geçirilmesinin sebeplerinden biriydi. Çünkü kale için beldelerindeki ekinlerden başka yiyecek maddesi yoktu. Askerler bunların hepsini yağmaladılar.

İsmâîlîyye beldelerinin ele geçirilmesinin zikri

Sultân'ın, İsmâîlîlerin gücünü kırmak için yaptıklarından, Mısır hükümdarlarının onlara vermeleri kararlaştırılmış olan yıllık vergiyi iptal edip üzerlerine koyduğu vergilerle sıkıştırdığından bahsetmiştik. Sultân, İsmâîlîlere yakın bir yerde konakladığında Hamâ Sahibi ve Sahyûn Sahibi de dahil olmak üzere yanına gelmeyen kimse kalmadı. Fakat el-İsmâîlîyye'nin lideri Necmeddîn eş-Şirânî ve oğlu Şemseddîn gelmediler.

Daha sonra elçi gönderip Haçlılar için kararlaştırılmış vergilerin azaltılmasını istediler. Sultân da bunu iptal edip söz konusu vergiyi Beytü'l-mâl'e bağladı. Sultân birkaç yıl öncesinde İsmâîlîler yüzünden Uleyka Sahibi Sârimeddîn er-Radî'ye kızmıştı. Sahyûn Sahibi de Sultân ile onun arasının düzelmesine aracı oldu. Necmeddîn ve oğlu adı geçen **(s.366)** Sârimeddîn'in, Sultân'ın yanına gelmesine kadar gafletten uyanmadılar. er-Radî, Sultân'ı memnun etti. Sultân da davet beldelerine bağımsız olarak onu tayin edip kendisine talbhâne gönderdi. Necmeddîn ve oğlunu davet naibliğinden azletti. Sârimeddîn'i de Davet Nâibliği adetine göre Sâhiblik unvanıyla geri yolladı. Bu zat 27 Cemâziyelahir 668/21 Şubat 1270 tarihinde kendisiyle kararlaştırılmış olduğu üzere Şâm müfredlerinden İzzeddîn el-Adîmî ile yola çıktı. Sultân yine onun yanında Şeyzer ve buranın dışındaki yerler için bir birlik gönderdi. Bunlar Masyâf'a ulaştılar ve içeridekilerle konuştular. Ancak kaledekiler teslim olmaktan imtina ettiler. Gelişmeler üzerine Sultân, onlara karşı asker gönderdi ve kaleyi 10-20 Receb 668/5-15 Mart 1270 tarihinde teslim ettiler.

Masyâf, Dâv'et memleketlerinin merkezidir. Burada İsmâîlîlerin büyükleri meskûn olup meliklere elçiler gönderirler. Kale fedailerin ikametgâhıdır. Necmeddîn ve oğlu Masyâf'ın ele geçirildiğini öğrendiklerinde hızlı bir şekilde Sultân'ın huzuruna gelmeyi istediler. Sâhib Necmeddîn 90 yaşında olduğu halde geldi. Sultân, kendisine acıdı ve kapısına gelmesinden ötürü affetti. Onu er-Radî'nin oğlu için ortak nâib tayin etti. Zira er-Radî, Necmeddîn'in damadıydı. Ayrıca er-Radî'nin babası da Necmeddîn'in danıştığı bir kimseydi.

Necmeddîn'in üzerine senelik 120.000 dirhemlik vergi ödemesine, kendisinin ayrılmasına karşın oğlunun Sultân'ın yanında kalmasına, er-Radi'nin oğluna da senelik 2000 dinar vergi ödemesi kararlaştırıldı. Bu acayip bir olaydı. Zira İsmâîliler adetlerine göre alırlar ama vermezlerdi.

Sîret'in müellifi dedi: Bu Masyâf sözlüklerde genellikle C ile yazılır. Eskiden burada Benû Kilâb emîrlerinden Vessâb b. Mahmûd b. Nasr b. Sâlih b. Mirdâs Ebu'd-Devâm vardı. Bu zat 495/1101-1102 senesinde Masyâf'ta ölünce -berber, ondan kan aldığında eli karardı ve kangren oldu. Akıllı bir kimseydi- **(s.367)** yerine oğlu Nâsireddîn Sâbık kaleye hâkim oldu. Burasını 521/1127-1128 senesinde İzzeddîn Ebî Asâkir Sultân b. Munkîz'e sattı. O da kaleye Hâcib Sunkur'u atadı. Bu zat Bâtınîler tarafından öldürüldü. 535/1140-1141 senesinde Bâtınîler kaleyi ele geçirdiler. Şu ana dek de onların elinde kaldı. Bu bilgileri *Kitabü'l-Hüsun* adlı eserinde Müeyyededdîn b. Munkîz zikretti.

Onlar İsmâîlîler olup davete ilk başlayan kişi Keyyâl olarak da bilinen Hasân Sabbâh'tır. Kendisi İbn Attâş et-Tabîb'in öğrencilerindendir. Mısır'a 480/1087-1088 senesinde el-Müstansır el-Alevî zamanında tacir kılığında geldi. el-Müstansır'ın yanına girdi. Acem ülkesinde daveti ikame etmek üzere onunla konuştu. el-Müstansır da kendisine izin verdi. er-Reîs Abdürrezzâk b. Behrâm'ın, Rey şehriyle ilgili güzel bir kitabı vardır. O bu eserinde Hasân'ın, el-Müstansır'a: *Senden sonra imâm kim olacak*? dediğini ve onun da en-Nizâr'ı işaret ettiğini iddia eder. İşte bundan dolayı da Nizârîyye diye isimlendirilirler. Davet'in ilk ortaya çıktığı yer ise Alamût'tur. Hasân'ın sancaklarının yükselmesi de 483/1090-1091 senesinde olmuştur. Babasının ölümünün sonrasında Nizâr'ın başına bazı saklanamaz şeyler geldi. Kendisi İskenderiye'ye kaçıp burada halifelik iddiasında bulundu. el-Müstafi billah lakabını aldı. el-Efdal b. Emîrü'l-Cüyûş, onu yakaladı ve saraya

getirdi. Nizâr bir daha buradan çıkamadı. İşte bu vakitte Alamut halkı, Mısır'dan ayrıldılar. el-İsmâîlîyye kaleler ele geçirmeye başladı. Kalelerden birini aldılar ve bir başkasını inşa ettiler. Burada Ali el-Yakûbî ile başladıkları bıçak kullanımıyla temayüz ettiler. Dâilerden biri olan Ebâ Muhammed adlı kimseyi Şâm'a gönderdiler. Bu zat Nusayrî beldelerinde bazı kalelere hâkim oldu. Ondan sonra Sinân başa geçti. Tam adı Sinân b. Süleymân b. Muhammed el-Basrî'dir. Aslen Basra'nın Akrü's-Seden diye bilinen köyünden gelir. Sinân 30 seneden fazla Şâm'da ikamet etti. **(s.368)** Akabinde yerine Ebû Mansûr Muhammed geçti. Sinân kaba saba giyinirdi. Hiç kimse onun yediğini, içtiğini, işediğini ve tükürdüğünü görmemiştir. Kayalık bir yerde oturur. Sabahtan akşama kadar konuşurdu. İsmâîlîler de onun içinde Tanrı olduğuna inandılar.

Nizâr öldüğünde adı geçen İbn Sabbâh'tan onu istediklerinde: *Nizâr birçok düşmanın arasında ve uzak bir memlekettedir. Gelmesi de mümkün değildir. Zira bir kadının karnında saklanmaya karar vermiştir. Böylece salimen gelecek ve yeniden doğacaktır*, dedi. Buna ikna oldular. Sonra bağlanmış bir cariye getirdi ve *şüphesiz ki o, bunun içinde gizlenmiştir. Onu ululayın*, dedi. Hasân 515/1121-1122 senesinde öldü. Yerine oğlu Muhammed geçti. Onun da Hasân adlı bir oğlu vardı ve ölümünden sonra babasının yerini aldı.

Harizmşâh'ın mülkü genişleyince onların ülkelerine kastetti. Ancak bu Hasân b. Muhammed rüyasında ona göründü ve selam verip şöyle dedi: *İslâm'ın şiarına, farzlarına ve sünnetine göre ibadet et.* Bazıları gerçekten de Harizmşâh'ın onu gördüğünü iddia ederler. Hasân daha sonra onlara *zaman zaman size görev verip bazen de bunu sizden almamız din değil midir?* diye sordu. *İşittik ve itaat ettik* dediler. Bu hususta Bağdâd'a ve başka memleketlere yazdı. Hafızları ve fakihleri çağırdı. Kazvin halkı, onun peşinden gittiler. Halife de Hasan'ın elçisinin beraberinde onun nâiblerinin elini güçlendirmek için Haleb'e bir elçi yolladı. Zira ilk nâibi öldürülmüş ve yerine kendisine bu ulaşan kişi atanmıştı. Böylece İsmâîlîler, Harizmşâhların saldırılarından kurtuldular.

İbn Sem'ânî tarihinde şöyle dedi: Onlar, İsmâîlîler diye isimlendirilirlerdi. **(s.369)** Çünkü Bâtınîler, Muhammed b. İsmâîl b. Câfer es-Sâdık'a intisab edilirler. Mağriblilerin lideri de adı geçen

Muhammed b. İsmâîl'e bağlanır. *Kitâbü'ş-Şecere*'ye göre ise onun halefi yoktur.

İsmâîlîlerin bıçakla ilk işleri şöyle olmuştur: Hasan Sabbâh görünüşte dindar bir kimse olup kendisini takip eden bir topluluk vardı. Mısır'dan Alamût'a geldiği sırada burası güçlü bir kale olup sahipleri zayıftı. Kaledekilere şöyle dedi: *Bizler zahidlerdeniz. Allah'a ibadet ederiz. Sizden bu kalenin yarısını satın alalım. Sizinle kalıp Allah'a ibadet edelim*. Böylece kalenin yarısını 9.000 altına satın aldı. Sonrasında da güçlenip burasını ele geçirdi. Bir cemaat oldular. Haberleri bu memleketin hükümdarına ulaşınca askerleriyle birlikte onların üzerine yürüdü. İsmâîlîlerin arasından Ali el-Yakûbî denilen bir adam şöyle dedi: *Sizi bu ordudan kurtarmam karşılığında bana ne verebilirsiniz*? Onlar da *tesbihlerimizde ve şükürlerimizde seni zikrederiz* diye karşılık verdiler. el-Yakûbî de *razı oldum* dedi ve onlarla birlikte kaleden indi. İsmailileri askerler gibi dört gruba ayırdı. Davullar verdi. *Bir haykırma işittiğinizde davullara vurun* dedi. Kendisi ise hükümdara saldırıp öldürdü. Daha sonra adamlarına bağırdı. Onlar da davullara vurdular. Askerlerin kalpleri korkuyla doldu ve birbirlerinden kaçtılar. Çadırları boşaldı. Geride bıraktıklarının hepsi kaleye taşındı. İsmâîlîler de bu vakitten sonra bıçaklarını bilediler.

Onların, Hasan Sabbâh'a: *Nizâr'ın geleceğine dair bize gösterebileceğin bir delilin olmalı*, diye konuştukları söylenir. Hasân da *bu hususta ki işaret ayın doğacağı zamandan vakitsiz görünmesidir* diye cevap verdi. Akabinde buradaki yüksek ve ulu bir dağa çıktı. Defe benzeyen büyük bir şeyi de yanına aldı. Daha sonra arkasından bir ışık yükselip onu kaldırdı. İsmâîlîler, Hasân'ı gördüklerinde birbirlerine imamı müjdelediler.

(s.370) Sinân 552/1157-1158 yılındaki zelzelede ayağına düşen bir taştan dolayı topal kaldı. İsmâîlîler bu durumu öğrendiklerinde *İlahın bir topallığı olmaz* deyip bunun devam etmesi halinde onu öldürmeye niyetlendiler. Sinân durumu anladı. Ramazân ayında onlarla sofraya oturdu ve yemek yedi. İsmâîlîler de yiyip ona biat ettiler.

Sultân bu meseleleri hallettikten sonra Hısnü'l-Ekrâd tarafına döndü. 28 Receb 668/23 Mart 1270'te buranın arazisine girdi. Akabinde de Mısır'a döndü. Zira ona; Fransa Kralı yani Louis b. Louis ile içlerinde İngiltere hükümdarı, el-Uskusena hükümdarı, es-Senakir

memleketlerindeki Nûrek hükümdarı, Keynaniye Kontu olan Nebrak hükümdarı, adı Raydrokon olan Barşenuni hükümdarı, onun kardeşinin oğlu Frensis, Eflander Kontu, annesi ve bu hanımla birlikte 500 süvari, Beluş Kontu ve Belyune Kontu'nun harekete geçtikleri haberini aldı. Hiç kimse bunların nereye gideceklerini bilmiyordu. Sultân da suğura ve şini yapımına önem verdi. Fustat'tan adaya buradan da el-Cîze'ye kadar gemiler üzerinden askerlerin geçmesi için köprüler inşa etti. er-Raydefrensis'in birkaç sene evvel boş olan Kaysâriyye'yi imar ettiği gibi Askalân tarafına yönelip burayı yeniden inşa edebileceğini düşündü. Zira buranın surları ve özellikle de kalesi hala ayaktaydı. Bu sebeple Sultân bizzat Askalân'a gitti.

669/1270-1271 senesi başladı

(s.371) Bu senenin başında Berke Hân'ın akrabalarından ve ordusunun en büyük kumandanlarından biri olan Bîsû Nogây'dan bir mektup geldi: Mektubun içeriği şöyle idi:

Bu mektup Bîsû Nogây'dan el-Melik ez-Zâhir'e yazıldı. Beni, Müslümanların cümlesine katan, apaçık dini takip eden birine dönüştüren Yüce Allah'a şükürler olsun. Bu mektubu tamamlamak üzere beni sağlamlaştıran, delillerin rehberi, peygamberlerin imamı, sakınanların direği Muhammed'e (s.a.v), onun peygamber kardeşlerine, sevgi dolu ashabına, hak erbabına ve kemale ermiş olanlara salâtü selâm olsun.

Sonra; bizin bu mektubumuz iki anlam taşımaktadır. Bunlardan ilki bizden sana tahiyyat ve selamdır. İkincisi ise Erboğa'dan duyduğumuz; babamız Berke Hân ile ilgili ahdına sadık kalarak onun evlatlarından ve akrabalarından Müslüman olanlardan getirdiği haberlere dairdir. Biz bu haberi vermekle el-Melik ez-Zâhir'e olan sevgimizi ve ahitlere olan vefayı gösterdiler. Biz bu haberleri ancak İslâm'ın hamiyeti ve anlaşmaların yenilenmesi için iyi niyetimizi göstermek adına verdik.

Bu mektup Eritmuva ve Tok Boğa eliyle yazıldı. Bilinsin ki ben İslâm'a girdim. Allah'a, ondan resulü Muhammed (s.a.v) ile gelene iman ettik. Bu hususta söylediklerimize güvenilsin. Ben de babamız Berke Hân'ın yolu üzerinden gidiyorum. Hakikate tabi **(s.372)** *olup batıldan kaçınınız. Bize mektup göndermeyi kesme. Biz seninle bir elin parmakları gibiyiz. Muvaffak olursak da başarısız olursak da sanadır.*

Sultân'dan Bîsû Noyân'a cevap şöyle yazıldı:

Bu mektup rabbinin yolunda mücadele eden; yüce, aziz ve asil meclise yazıldı. Kalbinin nuruyla ışık saçan, Müslümanların sığınağı ve Müminlerin yardımcısı Bîsû Nûgâ; Allah kalbini İslâm ile mamur etsin. Dünya ve ahirette onu selametle doldursun. Tabilerine muamele ettiği gibi ihsanla muamele etsin.

Senden kulakları ve kalbi hoşnut eden bir mektup geldiğini biliyoruz. Başarı için hüküm zaferledir. Başarı için hüküm zaferledir. Onu da üzerinde doğru itikattan başka bir şey olmayan anlayışla Berke Han'ın sünnetini örnek alarak din ve cihat yolunda çabalamakla bulduk. Kendisinden bırakılıp iptal edilemeyecek bir emir aldık. Bize, Yüce Allah'ın buyurduğu gibi işte aradığımız buydu[172]*. Müslümanların cemiyetini kalabalıklaştıran, onu kafirlerle savaşmak için ibadet ehli kılan Allah'a hamd olsun. Bilinir ki Allah'ın Resulü (s.a.v) önce en yakın akrabalarının İslam olmaları için çabalamıştır. Geride kalanlardan olmaya rıza gösterenleri de kınamıştır. Hatırlatmaların amacı da budur. Korunmuş tarafta olanlara, Allah'ın gerçeğe rehberlik edene kadar basiretini aydınlattığı kimseye, cihâd konusunda Berke Han'ın yolunu takip edenlere ve Allah'ın batıda bizim için sevap yazdığı cihada devam edenlere selam olsun.* **(s.373)** *Onlar için doğuda düşmanın gücü kırılana kadar ecir vardır. Kafirler ahiretin akıbetini bilirler. Onların yardımcıları da hayal kırıklığına uğrayacaktır. Öyle ki zalimlerin yardımcıları yoktur*[173]*.*

7 Safer 669/25 Eylül 1270'te Sultân, Askalân'a gitti. Yapının izlerini tamamen ortadan kaldırdı. Taşlarını limandan attı. Sonrasında geri döndü ve 8 Rebîülevvel/25 Ekim'de Kal'âtü Cebel'e ulaştı.

Fransa Kralı'nın Tûnus'a çıkması, ölümü ve Frenklerin buradan ayrılmasının zikri

Muharrem 669/Ağustos-Eylül 1270'te Fransa Kralı, Tûnus'da, Berberi beldelerinde karaya çıktığına ve burada büyük bir savaş gerçekleştiğine dair dair birbiri ardına haberler geldi. Yine Girit'ten gelen bir geminin mürettebatının Fransa Kralı ve kalabalık ordusuyla Tûnus halkı arasında büyük bir savaşın yaşandığını ve Frenklerin, Mağriblilere üstünlük sağlayarak Tunus'a yaklaştıklarını bildirdiklerine dair İskenderiye valisinden bir mektup geldi. Frenk süvarilerinin sayısı

5000 kişiydi. Arbaletçileri ve terkebiliyye de bir o kadardı. Gemilerin mürettebatı ise bu sayının dışındaydı. Fransızlar, İngiltere Kralı'nı bekliyorlardı. Sultân **(s.374)** Tunus sahibine, askerlerinin yardıma geldiğini bildiren bir mektup kaleme aldı. Ayrıca Batı Araplarına ve Barka beldelerine Tûnuslulara yardıma gitmelerini ve askerin yollarında kuyular kazmalarını yazdı. Batı tarafına asker gönderme konusunda ihtimam gösterdi. Daha sonrasında Fransa Kralının, oğlunun ve askerlerinden bir bölümünün öldüğüne, Müslümanlardan da bir topluluğun şehit olduğuna dair haberler geldi. Frenkler etraflarını hendekle çevirdiler. Bu arada Arapların yardımları da Tûnus'a ulaştı. Krallarının ölümüyle cesaretleri kırılan Frenkler, Tûnus sahibiyle tazminat ödemek ve buna mukabil kendilerine yardım edilmesi karşılığında sulh yapmayı konuştular. Nihayetinde de 5 Safer 669/23 Eylül 1270'te buradan ayrıldılar.

Sîs sahibinin vefatının zikri

Bu zatın adı el-Melik el-Mücir Heytûm b. Konstantin olup 21 Rebîülevvel/7 Kasım'da vefat etti.

Sâfîsâ Kalesi'nin fethinin zikri

Sultân, Allah'ın Frenk hükümdarlarını feleklerin kılıçlarıyla öldürdüğünü ve onlara cehennemi helal kıldığını öğrenince 10 Cemâziyelâhir 669/24 Ocak 1271'de harekete geçti. Oğlu el-Melik es-Saîd de onunla birlikteydi. Yönetim işlerini oğluna bıraktı. el-Melik es-Saîd 8 Receb/20 Şubat günü Dımaşk'a girdi. Sonrasında el-Emîr Seyfeddîn el-Haznedâr ile el-Katîfe tarafından çıktılar.

(s.375) el-Melik ez-Zâhir ise Balebek taraflarına gitmişti. Trâblus'a vardı. Buranın ahalisini öldürüp esir etti. Akın Sâfîsâ'ya kadar uzandı. Frenkler evvelden buranın alınıp Trâblus üzerinde baskı kurulmasın diye kaleyi yıkmak hususunda anlaşmışlardı. Sultân bu akın esnasında Sâfîsâ önlerine geldiğinde kalenin amanla teslim edilmesini istedi. Frenkler baştan kabul etseler de sonrasında bundan vazgeçtiler. Sultân daha sonra kaleyi kuşatacak kadar asker bırakıp oradan ayrıldı. Antartûs'taki komodor, ona bir elçi göndererek Sâfîsâ'daki ed-Daviye kardeşleri için şefaatte bulunup onlara kaleyi teslim etmelerini emredeceğini söyledi. Sultân da bunu kabul edip müdafilere birini yolladı. Kadınların ve çocukların dışında toplamda 700 kişi kaleden

indi. Bunlar o sırada Hısnü'l-Ekrâd önlerinde bulunan Sultân'ın önüne getirildiklerinde başlangıçtaki âmânını kabul etmedikleri için evvela esirleri öldürmek istedi. Ancak el-Melik es-Saîd'in şefaati üzerine onun hatırına Frenkleri serbest bırakıp yanlarındakilerle birlikte salimen geri gönderdi. Sâfîsâ ve beldelerini teslim aldı. Aynı şekilde Hısnü'l-Ekrâd'ın çevresindeki Tell Hâlife ile diğer burçlar ve kaleler de ele geçirildi.

Hısnü'l-Ekrâd'ın fethinin zikri

Sultân, Trâblus üzerine yaptığı saldırının sonrasında 9 Receb/21 Şubat'da Hısnü'l-Ekrâd önlerine geldi. 20 Receb/4 Mart'da kalenin varoşlarını ele geçirdi. Hamâ Sahibi el-Melik el-Mansûr askeriyle birlikte geldi. Sultân, kendisini karşılayıp onunla atından indi. Saygısından ötürü muhafızları ve silahları olmadan sancağının altında yürüyüp bir otağ gönderip kurulmasını emretti. Aynı şekilde Sahyûn Sahibi el-Emîr Seyfeddîn ve İsmâîliyye Davetinin Sahibi Necmeddîn de **(s.376)** Receb ayının sonlarında (Mart 1271 başları) geldiler. Akabinde birçok mancınığın kurulması tamamlandı. 7 Şabân/21 Mart'ta kalenin başûresi kılıçla alındı. Burada Sultân'ın ok atması için bir yer yapıldı. O da askerler ile emîrlere para ve hil'at vermeye başladı. 16 Şabân/30 Mart günü kalenin burçlarından birinde gedik açıldı. Askerler saldırıp buradan çıkıp kaleyi teslim aldılar. Kalan Frenkler ise tepeye çıktılar. Onlardan ve Hıristiyanlardan bir topluluk getirildi. Sultân bunları oğlu el-Melik es-Saîd için serbest bıraktı. Mancınıklar kaleye nakledilip tepeye karşı kuruldu. Sultân, tepedekilere Trâblus'taki Frenk komutanının ağzından teslim olmalarını emreden bir mektup yazdı. Sonra müdafiler âmân istediler. 24 Şabân/7 Nisan Salı günü memleketlerine gidebileceklerine dair âmân yazıldı. Frenkler kaleden çıkıp beldelerine gitmek üzere hazırlandılar. Sultân da kaleyi teslim aldı.

el-İsbitârların Büyük Üstadına ve Hısnü'l-Ekrâd Sahibine şu mealde bir tebşirnâme yazıldı:

Bu mektup Allah'ın kader karşısında boyun eğdirdiği Efrir Unk'a (Hugue)dır. Hiç kimse onun zafer ve galebe bahşettiği ordusuna karşı koyamaz. Kimse Allah'ın kazasından sakınarak kurtulamaz. Kapalı mekanlar ve taştan binalar onu koruyamaz. Senin güçlendirip imar ettiğin ve tek başına bıraktığın Hısnü'l-Ekrâd'ın fethini nasıl

kolaylaştırdığını bilmelisin. Kalenin korunmasında kardeşlerine güvendin. Ancak sana bir faydaları olmadı. Aksine buraya yerleştirerek onları telef ettin. Kardeşlerin de kaleyi ve seni mahvettiler. Bu askerler ne hizmet ne de düşmanlık etmek için kalede kalmayacaktı.

(s.377) Sultân, Hısnü'l-Ekrâd'a naib olarak el-Emîr Sârımeddîn el-Kâfirî'yi naib tayin etti. Kalenin onarılması işini ise el-Emîr İzzeddîn Efrem ve İzzeddîn Aybek es-Şeyh'e emanet etti. Öte yandan kuşatma sırasında Uleyka'dan, Trâblus sahibine gönderilmiş iki fedai yakalamıştı. Trâblus Sahibi de bunlarla Sultân'a suikast düzenlemeye karar vermişti. Sahib Necmeddîn geldiğinde Sultân, kendisini azarladı ise de sonradan onları serbest bıraktı.

Kalenin haberlerinden bazı şeylerin zikri

Allah, ona lanet etsin. Sancil (St. Gilles), Trablus önlerine geldiğinden beri buraya ve yakın kalelere karşı saldırılarını kesmemişti. 496/1102-1103 senesinde Hısnü'l-Ekrâd üzerine yürüdü. Burasını kuşatıp sıkıştırdı. Hatta kaleyi almaya çok yaklaştı. Sonrasında Hıms Sahibi Cenâhüddevle öldürülünce Sancil bu şehre gitmek üzere kalenin önünden ayrıldı. Onun helakından sonra oğlu Bedran geldi ve kaleyi sıkıştırıp çevresini yağmalamak hususunda babası gibi davrandı. Kaledekiler, kendisinden korktular. Bedran daha sonra Beyrut'u kuşatmaya gitti. Antakya Sahibi Tankli (Tankred) de harekete geçip birçok beldeyi ele geçirdi. Ancak Şâm ahalisi **(s.278)** onu püskürttü. Bu arada Tankli ahalisi olabilecek en zayıf durumda iken kalenin önlerine geldi. Sahibi de kaleyi Tankli'ye teslim etti. Sancil'in yerine onu tercih ettiği için kendisini kalede tutacağını zannediyordu. Ancak Tankli, ahaliyi kaleden indirdi. Sahibini de yakaladı. Kalenin korunması için Frenkler yerleştirdi. Bu Hısnü'l-Ekrâd ile alakalı İbn Asâkir'de anlatılanlardır.

İbn Munkîz'in, *Kitâbü'l-Buldân*'ın da anlattığı üzere eş-Şehîd Nûreddîn'in (r.a) Frenklerin yanında çalışan Türkmenlerden bir adamı vardı. eş-Şehîd, kaleye karşı yürüdüğünde içerideki adamlarıyla birlikte ayaklanıp buraya kendisinin sancağını dikmesi ve adını nida etmesi hususunda onunla anlaşmıştı. Bu Türkmenin çocukları ve kardeşleri olup Frenkler, onların kale içerisinde kalmalarına müsaade etmişlerdi. Nûreddîn ile aralarındaki işarete göre Türkmen çıkıp başûrenin üzerinde

duracaktı. Anlatıldığına göre eş-Şehîd bunu kimseye söylememişti. Askerler kalenin üzerine yürüdüler ve burada Türkmeni gördüler. Fakat bir ok atıp öldürdüler. Ailesi de onun ölümüyle meşgul olunca hile geçersiz kaldı. Daha sonrasında Sultân Salâhaddîn de, Hısnü'l-Ekrâd'ı alamadı.

Antartûs ve Markab ile sulh yapılmasının zikri

Ardından Sultân, Antartûs komodoru ve Beytü İsbitâr (Hospitaliers) Büyük Üstadı ile bilhassa Antartûs, bunun dışında Sâfîsâ ve beldeleriyle Markab üzerine bir anlaşma yapmayı kabul etti. Ayrıca Sultân el-Melik en-Nâsır (II. Salâhaddîn) zamanında aldıkları **(s.379)** topraklar ve şu an için ortak kullanımda olan yerlerin Müslümanlara bırakılmasını istedi. Markab'ın beldeleri ve gelirleri ise Sultân ile el-İsbitârlar arasında paylaşılacaktı. Bunun dışında Markab'ta hiçbir yenileme yapılmayacaktı. Sultân anlaşma için onlara yemin etti. Bir elçiyi de el-İsbitâr komutanına yemin ettirmek üzere gönderdi.

es-Sîret'in muhtasarında şöyle dedi: Bahsi geçen Antartûs'taki komutana yemin ettirmek üzere el-Emîr Fahreddîn el-Mukrî ve babam gitti. Adı geçen bu mektup ve babamla birlikte yola çıktı.

Frenkler, Karfis Burcunu tahliye ettiler. Burada taşıyabilecekleri bütün malları çıkardılar. Sonrasında da adı geçen burcu bu günler içerisinde teslim ettiler. Yine bir diğer burcu da yakıp yıktılar. Sultân da buranın kalan kısmının yıkılmasını emretti.

Akkâr Kalesi'nin fethinin zikri

Bu kalenin, Müslümanlara çok büyük zararı vardı. Zira ulaşılması zor yüksek bir dağın tepesinde kurulmuştu. Kaledekiler aşağıya inip eşkıyalık yapıyorlardı. Sürekli olarak da burasını tahkim ediyorlardı. Kaç hükümdar Akkâr'ı zorlamış ve kanını boş yere akıtmıştı. Sultân evvela bunlara casusluk yaptıkları için evvela Kâra Hıristiyanlarını öldürdü. Allah, Hısnü'l-Ekrâd'ın fethini kolaylaştırdığında 17 Ramazân 669/29 Nisan 1271 Çarşamba günü, Akkâr Kalesi'nin önlerine geldi. Dağa çıkarılacak mancınıkları tertip etti. Bizzat mancınıkların ağaç aksamını **(s.380)** öküz arabalarıyla dağda, kaleye karşı kurulacağı yere kadar taşıdı. Taşçıları çağırdı. Kendisi de bizzat çalışıp yolları düzeltti ve kalenin önlerine geldi. 20 Ramazân/2 Mayıs'da büyük mancınıkları

buraya karşı kurmaya başladı. Bu sırada el-Emîr Rükneddîn Menkübars ed-Devâdârî şehit oldu. Çadırında namaz kılarken bir mancınık taşının isabet etmesi sebebiyle öldü. Kaledekiler 29 Ramazân/11 Mayıs'ta aman istediler. Sancaklar burçlarda yükseldi. 30 Ramazân/12 Mayıs'ta Frenkler kaleden çıktılar ve güvencede olacakları bir yere gitmek üzere hazırlandılar. Sultân bayramı burada yaptı. Daha sonra ovadaki karargahına hareket etti. Trâblus Sahibine de şu mektubu yazdı:

Allah'ın, kendisini sakındırıp dünden beridir gününün akıbetini düşündürdüğü Kums Beymond (Bohemund) bilmelidir ki; Hısnü'l-Ekrâd'tan sonra Akkâr Kalesi'nin önlerine geldik. Sonrasında kuşların bile yuva yapmaya zorlandıkları dağlardan mancınıkları nasıl taşıdığımızı, bu nedenle ortaya çıkan sıkıntılara nasıl sabrettiğimizi, yağmurlara katlandığımızı, karıncaların dahi yürüyünce kaydığı yerlerde mancınıklar kurduğumuzu, eğer güneşin bulutlardan göründüğü takdirde iplerine rüşvet verilemeyeceği vadilere indiğimizi, seçimlerinde kusur etmediğin adamlarının nasıl hakkından geldiğimi, kendilerine büyüklenen naibini onlara yardıma göndermenin nasıl iyi olduğunu görmeliydin.

Sana bu mektubu kırmızı sancağının yerini sarı sancağımızın, çan seslerinin yerini Allahü Ekber nidalarının aldığını müjdelemek için yazdık. Adamlarından kalanları **(s.381)** *serbest bıraktık. Ancak kalpleri ve zihinleri yaralıdır. Kılıç yaralarından sadece pişmanlık gözyaşlarıyla kurtuldular. Onları konta olanları bildirsinler; senin yalan konuşmalarına aldanmaları hususunda Trâblus halkını uyarmaları, üzerlerinde açtığımız yaraları göstermeleri, kalan günlerini yaşamaları ve bunun içinde çok az zamanınızın kaldığı konusunda ahaliyi ikaz etmeleri için serbest bıraktık. Ancak onlar yola çıkıncaya kadar bizi bırakmadılar. Bilmelisin ki yakın zamanda karşı karşıya gelindiğinde mancınıklar kiliselerinizi ve duvarlarınızı teslim alacak. Bilmelisin ki kılıçlar şövalyelerinin cesetleri üzerinde durmaksızın ziyafet çekeceklerini söylüyor. Çünkü Akkârdakiler onların açlığını dindiremedi. Öyle ki hedeflerini onların kanlarıyla sulamadan bitirmezler. Kanlarını içip düzelmeden onları bırakmazlar.*

Kont bu söylenenlerin hepsini bilir ve ona göre amel etmelidir. Aksi takdirde kendisinin ve adamlarının bineklerini hazırlasın ki biz de adamlarının ve onun zincirlerini hazırlayalım.

Akkâr Kalesi’nin haberlerinden bir kısmının zikri

(s.382) Bu kale Müslümanların elinde olup İbn Akkâr diye bilinirdi. Frenkler bu taraflara hâkim olup Trablus ve çevresinin zaptını tamamladıklarında Rûmîye ve bunun dışında kalan yerlere yöneldiler. Onlarla, Hıms’ta bulunan Atabek Tuğtekin arasında elçiler gidip geldi. Nihayetinde el-Beka’a beldelerinden üçünün ayrıca el-Muneytıra ve İbn Akkâr Kalesi’nin verilmesi karşılığında Frenklerin, Müslüman memleketlerine saldırmamaları üzerine anlaşma yaptılar. Ayrıca Masyâf, Hısnü’l-Vâdi, et-Tevviyât ve Hısnü’l-Ekrâd’ın da anlaşmaya dahil edilmesi ve buralardan onlara haraç verilmesi kararlaştırıldı. Ancak Frenkler iki kaleyi teslim aldıklarında sulh konusundaki sözlerinde durmayıp saldırılarına devam ettiler.

Bu arada meydana gelen bazı yeni olayların zikri

Şabân 669/Mart-Nisan 1271 ayında Akkâ’dan gelen haber kağıtlarında Sineh’ten şehre gelen bir geminin Raydefrensis’in (Fransa Kralı) yerini alan oğlunun memleketine yöneldiğini, aynı şekilde kontların da memleketlerine döndüğünü; yine Kral, Tunus’ta hastalığa yakalandığında buranın sahibi diğer şeylerin yanında onlara 200.000 ukiyye[174] altın ve vezni dört dirhem okkasına eşit 60 ukiyye altın verdiğini haber verdiğini; Etraniyye’de Frenklerin 40 gemisinin batırıldığını bildiriyordu.

Trâblus ile yapılan sulhun zikri

(s.383) Sultân’ın Trâblus’a karşı mücadelesinden, kanalları tahrip edip ağaçları kestiğinden tekrar tekrar bahsetmiştik. Öyle ki buranın sahibinin tuzakları zayıfladı; yardımcıları azaldı ve toprakları yıkılmaya yüz tuttu. Hısnü’l-Ekrâd’ın, Akkâr Kalesi’nin, Sâfîsâ’nın, Halbe’nin, Kuley’ât’ın, Bânyâs’ın ve Marekiyye ile buranın dışındaki yerlerin ele geçirilmesiyle dayanağı kesildi. Bu arada Fransa Kralının helak olduğu ve Frenklerin 40 gemisinin battığı ayrıca Markab ve Antartûs ile yapılan barışın haberi ona da ulaştı. Böylece şehrinde hapsolmuş ve hatta saklanmış bir halde kaldı.

Sultân 4 Şevvâl/16 Mayıs’ta savaş teçhizatını giymiş olarak askerleriyle birlikte el-Erzûnîye’deki kampından hareket etti. Ağırlıklar ise burada kaldı. Sultân güçlü ve kararlı bir şekilde yürüdü. Bu sırada

İngiltere Kralı'nın sekizi butsa olmak üzere şini ve diğerlerinden meydana gelen toplamda 30 geminin yanında 300 şövalye ile Ramazân/Nisan-Mayıs ayının sonlarında Akkâ'ya vardığı haberi geldi. Ondan evvel üstadüddârı aracılığıyla da maiyetiyle haccetmek için geldiğini bildirmişti. Sultân'ın kararlılığı azaldı. Ağırlıkları olmadan Trablus yakınlarında kamp kurdu. Atabek, el-Emîr Seyfeddîn ed-Devâdâr ile elçilik için Trâblus tarafına gidip geldi. Kont ile bir araya geldiler. Bu arada Sultân ağaçları kesmek istedi. Prens ise barış istediğini bildiren bir elçi gönderdi. Danışmanları şehirden çıktılar. Neticede on sene müddeti olan bir anlaşma yazıldı. Sultân bunun üzerine yemin etti. Sonra Fahreddîn b. Celban ve Hazine Şadd'i Şemseddîn el-Ahnâî'yi hazırladı. Ayrıca onlarla esirlerin azat edilmesi için 3000 Mısır altını gönderdi. Kendisi ise tamirat işlerini düzenlemek üzere **(s.384)** Akkâr'a yöneldi. Sonrasında el-Erzûnîye'deki kampına geri döndü. Buradan da Hısnü'l-Ekrâd'a gitti ve tamirat işini tanzim edip ve bu taraftaki meselelere çeki düzen verdi.

İsmâîlîlerin elinden Uleyka Kalesinin alınmasının zikri

Burası en muhkem ve en zorlu dağ kalelerinden biri olup er-Rızâ ve oğluna tahsis edilmişti. Ancak sonrasında bu zatın oğlunun Mısır'da tutuklanmasını gerektirecek bir olay meydana geldi. Sultân daha evvelinde onlara misli ve örneği görülmedik şekilde ihsanlarda bulunmuş, kendilerine meyletmiş, zenginleştirip mallarını çoğaltmıştı. Fakat bu Balâtunus'taki askerler için bir fayda getirmeyince Sultân buradaki Nâib Abdüzzâhir'e ve ahalisinden bazı kimselere teslim için onları teşvik edip aynı zamanda korkutan bir mektup gönderdi. Kaledekiler bunu kabul ettiler. Adam gönderip Sultân'ın Uleyka'nın karşılığında teklif ettikleri üzerine yemin ettiler. Ardından da 11 Şevvâl/23 Mayıs 1271 Cumartesi günü kaleyi, Sultân'ın nâiblerine teslim ettiler. O da buraya yaya askerleri yerleştirdi.

Yeni gelişmelerin zikri

9 Şevval/21 Mayıs günü Dımaşk'ta öğlen vakti büyük bir sel felaketi yaşandı. Sel her şeyin üzerine geldi ve değdiğini çürümüş bir hale getirdi. Şam nehri bir mızrak boyu kadar yükseldi. Birçok hayvan suya kapılarak boğuldu. Su daha sonra şehre girdi. Buradaki ahırı yıktı. Sayılamayacak kadar çok at ve devenin yanında birçok şey selde

boğuldu. Hiç kimse yağan şiddetli yağmurdan kaçmak için nereye gideceğini bilmiyordu. **(s.385)** Allah kudret ve güç sahibidir. Ağaçlar köklerinden söküldü. Sultân bundan bir gün sonra Dımaşk'a girdiğinde şehirde su veya gidebileceği bir hamam bulamadı. İnsanlar sarnıçlardan ve kuyulardan su içtiler. Bu selde 10.000 kişinin helak olduğu söylenir. Sel mevcut değirmenleri taşlarıyla birlikte alıp götürdü.

Anlatıldığına göre Dımaşk'taki Nâibü's-Saltanâ'nın evine *emîre, Balebek'e gitmek istediğimi bildirin* diyen sâlih bir derviş geldi. Nâib ise ona *koş, git* diye cevap verdi. Dervişe güldüler. O da ayrılıp bir süre sonra geri döndü. Bu kez insanları sel konusunda uyarıyordu. Yine kendisine güldüler. Ancak zikredildiği üzere insanlar sel bastırana kadar hiçbir şey anlamadılar.

el-Kureyn'in fethinin zikri

Sultân bu taraflardaki işlerini tamamlayınca tamirat için el-Emîr İzzeddîn Efrem ve İzzeddîn Aybek eş-Şeyh'i tayin edip yola çıktı. 15 Şevvâl/27 Mayıs'da Dımaşk'a ulaştı. 24 Şevvâl/5 Haziran'da da buradan ayrıldı.

el-Kureyn Ermen/Ermeni el-İsbitârlarına aitti[175]. Onların sahilde buradan başka kaleleri yoktu. Burası en muhkem kalelerden olup ve Safed bölgesinde en çok zararı dokunan bir yerdi. Sultân, Safed'i ele geçirdiği sırada kafirlere örnek örnek teşkil etmesi için buraya bir saldırı yapmıştı. Ayrıca Hısnü'l-Ekrâd'ın **(s.386)** ve Akkâr Kalesi'nin fethinden sonra burayı arkasında bırakmayacağını da anladı. Safed'e gidip mancınıklar hazırladı. Ardından el-Kureyn üzerine yürüyüp kalenin önlerine geldi. Mancınıkların kurulduğu sırada Akkâ'dan elçiler geldiler. Bu sırada Sultân kaleye karşı ok atıyordu. Üzerinden bir kuş geçti. O da kuşa nişan alıp onu vurdu. Kuş getirildiğinde üzerinde askerler arasında bulunan bir casustan kendisiyle ilgili haberleri içeren bir not buldu. Bu olay elçilerin büyüğü Sultân'ın huzurunda iken olmuştu. Sultân da kuşu elçiye verdi ve *Frenklerin okuması için bunu yanında götür. Bu casusunuzdan size yazılan bir nottur. Kuşu okumla vurmuştum. Biz, sizin haberlerimizi almanızdan memnun oluruz* dedi.

Sultân 1 Zilkade/11 Haziran'da rabazı bir gün sonrasında da başûreyi ele geçirdi. Lağımcılar surlarda gedikler açmaya başladı. Sultân taşçılara kale duvarlarından taş getirecek olan her kişiye 1000 dirhem

mükafat vaat etti. Savaş şiddetlendi. Bu sırada müdafilerin elçileri geldi. Neticede yanlarında silah ya da malları olmadan kaleden çıkmaları ve istedikleri yere gitmeleri kararlaştırıldı. *es-Sîret* müellifi şöyle dedi: *Sultân'ın ağzından aman belgesini yazdım*. Daha sonra sancaklar kalenin üzerine çekildi. el-Emîr Bedreddîn Beyserî, Frenkleri Akkâ'ya götürdü. *es-Sîret* müellifi, Hamâ tebşirnâmesini yazmakla nimetlendirildi. Sultân ise atına bindi ve sabaha karşı Akkâ kapısının önlerine geldi. Ancak Frenkler tarafından hiçbir hareket olmadı. Bunun üzerine el-Kureyn'deki kampına döndü. Kalenin yıkılmasını emretti. Böylece el-Kureyn 24 Zilkade/4 Temmuz'da tamamen yıkıldı. Mezkûr günün sonunda Sultân, el-Kureyn'den ayrıldı. Akkâ tarafına yöneldi. Şehirden birileri çıkar diye askerlerle pusu kurdu. Ancak yine Frenklerden kimse çıkmadı. Sultân geri döndü ve el-Lehûn'da kamp kurdu.

Sultân Şevval 669/Mayıs-Haziran 1271'de Mısır'a şinilerin Kıbrıs üzerine gönderilmesini yazdı. Akkâ önlerinden ayrılıncaya kadar adamları bu işle meşgul oldular. İbn Hassûn gemilerin, Frenkleri gafil avlayıp limanlarına girene kadar kendilerinden olduğuna inanmaları için şinilerin onların gemileri gibi siyaha boyanması ve üzerlerine haç işareti konulması planında insanların uğursuzluk **(s.387)** gördüklerine işaret etti. Eğer bu fikir uygulamaya konulursa Allah'ın gazabını üzerine çekebilirdi. Ancak yine de plan uygulandı ve şiniler reisleriyle birlikte yola çıktı. Onlar mücahidlerin reisleri olup bu hal üzereydiler. Ancak Kıbrıs'ın Limasol şehri yakınlarında büyük bir fırtına koptu. Ardından Kıbrıs Kralı'ndan, Sultân'a serzenişte bulunduğu bir mektup geldi. Kral, Mısır'dan Kıbrıs'a doğru yola çıkan şinilerin fırtınada battığını, bunlardan 11 tanesinin ele geçirildiğini ve mürettebatının da esir edildiğini bildirmekteydi. Sultân bu haberi öğrendiğinde şöyle dedi: *Allah'a şükürler olsun ki hükümdar olduğumdan beri hiç yenilgiye uğramadım. Nazar değmesinden korkuyordum. Anca başka bir şey olmadan sadece bununla sonuçlandı*.

Sultân daha sonra Mısır'a yazarak 20 şini inşa edilmesini ve Kûs'ta bulunan beş şininin de getirilmesini yazdı. el-Kureyn'i fethettikten sonra da Kıbrıs Kralının mektubuna cevap yazılmasını emretti. *es-Sîret* müellifi şöyle dedi: Sultân'ın önünde şu mektubu kaleme aldım:

Bu mektup Uk de Luzinyal (Hugue de Lusignan) cenaplarınadır ki Allah, onu adının hakkını verenlerden yapsın. Öncesinde ve sonrasında bir fayda görmediği zaferiyle de övünmesin. Bilmelidir ki; Allah bir insanı mutlu ederse ondan bütün sıkıntılarını alır. Kralın gücü yerindeyken önlem alması kendisi için iyi olur. Bize fırtınada birkaç şinimizin battığını haber vermiş ve bununla da gururlanıp sevinmiştin. Biz de şimdi sana el-Kureyn'in fethini müjdeliyoruz. Allah bize yetti ve gözlerden bir göze sahip olduk. Ne tuhaf ki kendisi demir ve tahtayı ele geçirmekle övünüyor. Ancak **(s.388)** *muhkem kaleleri zapt etmek; işte asıl şaşırtıcı olan budur. O sözünü söylemişti ve şimdi de biz konuştuk. Allah sözümüzün doğru olduğunu bilir. O güvendi. Biz de güvendik. Ancak kimi rüzgâra güvenirken kimi de Allah'a ve kılıcına güvenir. İyi havada kılıçla olanın dışında zafer kazanılmaz. Biz sayısız gemiler inşa ettiğimiz sırada siz tek bir kale dahi inşa edemezsiniz. Biz yüzlerce yelkenli donatırken siz yüz senede bir kaleyi bile donatamazsınız. Kimin eline bir fırsat geçerse değerlendirsin. Her kılıç verilen en iyi darbeyi vurmayı bilip anlayamaz. Şayet denizden gemiler birer birer eksilirse biz de bunlardan binlercesi var. Denizin ortasında gemileri batırmak safların içerisinde mızrakla vurmaya benzer. Sizin süvarileriniz gemileriniz bizim süvarilerimiz ise gemilerimizdir. Bunu denizciler gibi yapanlarla çamurun içinde yapanlar arasında fark vardır. Arap atı ve şahinlerle avlananlar ile kargayla avlandığını söyleyerek övünenler arasında fark vardır. Siz bizden yıkık bir köy aldığınızda biz sizden kaç tane mamur köy ele geçirdik. Siz buranın halkını yakaladığınızda biz sizin beldelerinizden kaçını boşalttık. Siz ne kazandınız. Biz ne kazandık. İşte bizim neler kazandığımızı gör. Bir kimse mülkünün sükuta uğramasını istemiyorsa susması ve konuşmaması gerekir.*

Gemilerin mürettebatı ise bahsedeceğimiz üzere Allah onları Frenklerden kurtarana kadar esir kaldılar.

Sûr ile barış yapılmasının zikri

(s.289) Sûr sahibi sıranın kendisine geldiğini anlayınca geçmişe girdi. Elçileri geldi. Akabinde Sûr'a bağlı 10 beldenin Frenklerin ve seçeceği beş beldenin ise Sultân'ın olması kalan yerlerin ise paylaştırılması üzerine anlaşma yapıldı. Sultân bu hususta onlara yemin etti. Daha sonra elçiler hazırlandı ve onlar da Sûr Sahibine yemin ettirdiler.

İbn el-Kaysâranî *Muhtasarü's-Sîret*'inde Sûr sahibine yemin ettirmek için gittiğini söyler.

Sultân'ın, Mısır'a ulaşmasının zikri

Sultân daha sonra Mısır'a yürüdü ve 12 Zilhicce 669/22 Temmuz 1271'de Kal'âtü Cebel'e girdi. Üstadüddâr Şemseddîn Aksungur'u hazırlamaya başladı. Ardından aynı ay içerisinde Şâm'a gitmek üzere Kahire'den ayrıldı.

Bu sene içinde Yemen sahibinin elçileri içerisinde değerli eşyalar, bir fil ve siyah bir ayının bulunduğu hediyelerle birlikte geldiler.

Sultân beraberindeki emîrlerle bizzat Fustat'a inerek gemi yapım işini takip edip bu hususta ihtimam göstermeye devam etti.

(s.390) Zikredilen ay içerisinde meydanda emîrlerden, halkadan 1700 kişiye hil'ât ve değerli atlar bağışladı. Yine 1850 kişiye de at dağıttı. Önündekiler ayrılıncaya kadar oturmaya devam etti. 23 Zilhicce/2 Ağustos'da yine önündeki insanlar tükeninceye kadar ihsanlarda bulunmayı sürdürdü. Yine birkaç gün boyunca da şinilerin inşası ve suya indirilmesine nezaret etti.

Davet kalelerinden Rusâfe'nin ele geçirilmesinin zikri

Buna göre; Nâiblerden Rusâfe üzerine hücum ettikleri ve Şevvâl/Mayıs-Haziran ayının sonlarında burasını ele geçirdiklerine dair mektuplar geldi.

Frenklerin saldırısının zikri

Bayram gününün sabahında Frenkler 1500'den fazla süvari ve çok sayıda yaya ile eş-Şâğûr ve el-Ba'ne taraflarına saldırdılar. Zahireleri ve ekinleri toplayıp tarlaları yaktılar. Akabinde de geri döndüler. Ancak içlerinden bazıları sıcaktan bazıları da susuzluktan helak oldu.

Ve 670/1271-1272 senesi girdi. Sultân zararlı şeylerin yasaklanması ve içkilerin dökülmesi işine girişti. Görülmesi gereken bir gündü.

Sultân'ın, Kerek'e oradan da Şâm'a yürümesinin zikri

(s.391) Bu süre içerisinde Sultân, Îsâ b. Mühennâ ve ondan başka bazı Arapların davranışlarında değişiklik olduğu ve (belki de) göç edeceklerini haber aldı. Hatta çağırdığında yanına gelmeyeceklerini ve

bu durumu gizleyeceklerini düşündü. Onları yeniden geri kazanmak için Şâm'a gitmeye karar verdi. 7 Muharrem 670/15 Ağustos 1271'de Lûk Meydanı'na indi. Hassa askerlerine 400.000 dirhem ve 12.000 dinar nakit para ile 60'tan fazla altın eyer kayışı dağıttı. Rebîülevvel/Ekim-Kasım ayından önce askerin Akkâ'ya yürümek üzere hazırlanmasını emretti. Şiniler tamamlanıncaya kadar her gün tersaneye inmeye devam etti. Bu arada Üstadüddâr el-Emîr Şemseddîn ve beraberindeki askerler yürüyüşlerine devam ederek Cînîn'e vardılar ve burada kamp kurdular.

Sultân 27 Muharrem 670/4 Eylül 1271'de akşam güneş batarken maiyetinden az sayıda adamıyla birlikte yola çıktı. Ancak hareketini gizledi. Yanında gelen askerlerin hiçbirinin hayvan yemi ve yiyecek satın almamalarını emretti. Onlara ihtiyaç duydukları şeyleri verdi. ez-Zuaka'dan, Kerek'e gitmek için çöle saptı. Bunu hiç kimse bilmiyordu. 6 Safer/13 Eylül günü buraya vardı ve kalesinde konakladı. Üstadüddâr Alâeddîn Aydegîn de Sultân ile birlikteydi. Sultân, ona Kerek Nâibü's-Saltanâsı taklîdini yazdı. el-Emîr İzzeddîn Aydemir'in Kerek Nâibliği taklîdini de Şâm Saltanât Nâibliğine çevirdi. İzzeddîn'in iktâ menşurlarını Alâeddîn'e, en-Necmî'nin iktâ menşurlarını da İzzeddîn adına yazdı. Bunu hiç kimse bilmiyordu. 8 Safer/15 Eylül'de Alaeddîn Aydegîn, Kerek Naibliğini teslim aldı. el-Emîr İzzeddîn Aydemir'e de Şâm'a gelmesini emretti. **(s.392)** Ona kendisini, Hısnü'l-Ekrâd nâibliğine atamak istediğini anlattı.

Akabinde Dımaşk'a yürüdü ve 13 Safer/20 Eylül'de buraya ulaştı. Geldiğini kimse bilmiyordu. Şehre girmeden önce *es-Sîret*'in yazarının oğluna İzzeddîn Aydemir'in, Şâm niyabeti ile görevlendirilmesiyle alakalı naiblere yazılacak yazıları kaleme almasını emretti. 80 civarında mektup geldi. Sultân, en-Necmî için teşrif gönderdi. İşiyle meşgul olmasını ve Mısır'a gitmesini emretti. el-Emîr İzzeddîn de Pazartesi günü Şâm Nâibliği görevine başladı.

Sultân beraberindekilerin hepsine para, mal, kürk ve atlar dağıttı. 16 Safer/23 Eylül akşamı atlandı. Hamâ'nın dışındaki bir köşkte konakladı. Hamâ sahibi de insanları örnek alarak çadıra indi. Sultân ağırlıksız olarak çıktığı için Üstadüddârını, Emîr-i Cândârını, maiyetindeki hizmetçilerini onun hizmetine verdi. Ayrıca sabah akşam ona sofralar kurdu.

Sultân bu işe öncelikle Araplar meselesi yüzünden başlamıştı. Öyle ki onların hoşnutsuzluklarının nedeni Sultân'ın, bazılarının çocuklarını rehin almasıydı. Bu sebeple Îsâ b. Mühennâ ve diğerleri Ahmed b. Muhammed, Rebîa b. ez-Zâhir, Ebû Bekr b. Ali'nin yaptığı gibi Tatârlara sığınmaya niyetlenmişlerdi. Sultân, Hamâ'ya ulaştığında aniden Osmân b. Menî', Ömer b. Mahlûl ve Arapların büyüklerinden bir topluluğa rastladı. Onlara ikramlarda bulundu ve bir şey hissettirmedi. Îsâ'ya bir mektup yazarak falanca falanca atları isteyip kendisini teskin etti. Mısır'dan çıkmadan önce Îsâ, ona yazarak gizlice huzuruna gelmeyi talep etmişti. Sultân başlangıçta Îsâ'yı atlatıp *ben haber verene kadar gelme* dedi ise de şimdi ona yeniden yazdı ve *huzura gelmeyi istemişsin*. **(s.393)** *Hamâ'dayım. İstersen gel* dedi.

Îsâ b. Mühennâ geldi. Sultân, Arapların kendisi hakkındaki konuşmalarını sordu. Îsâ da *evet… Doğruyu söylemek yalandan daha iyidir* dedi. Sultân da dürüstlüğünün hakkını vererek ona ve Arap emirlerine ihsanlarda bulundu. Osmân ve Amr kaçmışlardı. Fakat affı duyduklarında ikisi de geri geldiler. Sultân, Arap emîrlerinin rehinelerini serbest bıraktı. Ayrıca Îsâ'nın daha önce 668/1269-1270 senesinde kendisine takdir edilmesine karşın kesilen 130.000 dirhemlik aidatının yarısını da geri verdi. Yine Haleb'ten ona 1000 mekuk, Arap emîrlerine de 500 mekkuk zahire bağışladı. Onlar da Sultân'a yemin ettiler.

Davet nâiblerinin haberinin zikri

Sâhib Necmeddîn akın senesinde Hısnü'l-Ekrâd düzlüğüne geldiğinde oğlu ile kendisinin durumları aralarından birinin Sultân'ın yanında diğerinin ise kalelerde olması şeklinde anlaşılmıştı. Bundan başka onlar için Beytü'l-mâl için 120.000 dirhem para harac ve Şemseddîn ve oğlunun huzura gelmeleri kararlaştırılmıştı. Fakat Frenklerle yazışmakla suçlandı ve Hısnü'l-Ekrâd'ın ele geçirildiği sene oğluyla birlikte geldiğinde bundan dolayı özür diledi. Ayrıca oğlu Şemseddîn, Atabek ile kalelerin teslimini ve Sultân'ın hizmetine geleceklerini konuştular. Sultân bunu kabul etti. Ardından Şemseddîn içerisindekilerin işlerini düzenlemek ve 20 gün içerisinde geri dönmek üzere Kehf'e gitti. Babası ise Sultân ile Kureyn'e ve akabinde de **(s.394)** o gelene kadar Mısır'a yolculuk etti. Ancak Şemseddîn gelmediği gibi bunu reddetmeye başladı. Sultân ona yazarak *Şimdi*

bundan döndüğünüz gibi kalelerin teslimi konusunda siz bana istekte bulundunuz. Biz verdiğimiz sözde dururuz. Sana 40 süvarili bir emîrlik veriyoruz ve bunlar babana teslim edilmiştir, dedi. Sonrasında Şemseddîn'in huzura gelmeyişinden dolayı özür diledi. Kuley'at'ın kendisine bırakılması karşılığında kalan kaleleri Sultân'a teslim edeceğini bildirdi. Sultân bunu da kabul etti. el-Emîr Alemeddîn Sencer ed-Devâdârî ve Hıms Kadısını, onun yanına gönderdi. İkisi Şemseddîn'e, Kehf Kalesi için yemin ettirip kaleyi teslim etmesini istediler. Ancak kaledekiler gizlice Şemseddîn ile anlaşmış olduklarından kaleyi vermekten kaçındılar. Bunun üzerine elçiler geri dönüp durumu haber verdiler. Sultân ise yeni bir yemin nüshası düzenleyip el-Emîr Alemeddîn Sencer ed-Devâdârî ve ulakların komutanı Alemeddîn Şukayr ile yolladı. Mamafih İsmâîlîler, elçilerin Kehf Kalesine girmesini engelleyerek *geri dönün* diyerek onlardan mektupları almadılar. Bu haber Sultân'a ulaşınca Kehf'tekilerin sıkıştırılmasını emretti. Fakat Şemseddîn pişman oldu ve kaleden indi. 26 Safer 670/3 Ekim 1271'de Sultân, Hamâ'nın dışında konakladığı sırada onun yanına geldi. Sultân, kendisine hürmet edip cömertlik gösterdi. Akabinde Şemseddîn, Kehftekilerin, Sultân'ın emîrlerine suikast için fedailer gönderdiklerini bildiren bir not gönderdi. Bu sözler Sultân'a ağır geldi. Derhal onun ve adamlarının yakalanıp Mısır'a gönderilmesini emretti. Kaleleri sıkıştırmaya da devam edildi. Davetin valisi ve Sermîn nazırı yakalandı. Bu ikisinin Havâbî de akrabaları vardı. el-Emîr Şemseddîn Balabân ed-Devâdâr, onlara kaledeki akrabalarına teslim olmaları için mektuplar yazmalarını tavsiye etti. Hevâbî'dekilerden bir grup geldi. Sultân onlara para verip hil'at giydirdi. Tahsisatlarını olduğu gibi bıraktı. Bunlar da kaleyi teslim ettiler. 1 Rebîülevvel 670/7 Ekim 1271'de Hısnü'l-Ekrâd nâibleri İsmâîlîyyenin kalelerinden biri olan Kuley'at'ı amanla teslim aldılar.

(s.395) Aynı gün Sultân yatsı vaktinden sonra Hamâ'dan ayrılmak üzere atına bindi. Kimse nereye gideceğini bilmiyordu. Haleb ve Şeyzer yoluna doğru ilerledi. Sonra yön değiştirip sabahleyin Hıms'ın dışına vardı. Ardından tamirat işlerini denetlemek üzere Hısnü'l-Ekrâd ve Akkâr Kalesine yöneldi. Oradan da Dımaşk'a yürüdü. Mısır'dakilere hülasası şöyle olan bir mektup yazdı: *Büyük emîrlere hitaben "oğlunuz", kalanlarına da "kardeşiniz ve babanız" size selam eder. Sizi özler ve kendisinden hiç ayırmaz. Öyle ki onların rahatını kendi*

rahatımıza tercih ettik. Defalarca onlar yoruldu biz dinlendik. Şimdi de şahitlik etmeleri ve mücahidler olarak görüşlerini bizimle paylaşmaları için onlara gelişmeler bildiriliyor. Bunlar: İsmâîlîler meselesi, Araplar meselesi ve Tatârların hareket haberinin gelmesidir. Eğer biz dönseydik; memleket korkuya kapılırdı. Frenklere ise demirden merdivenler yapıp Safed'e saldırmaya karar verdiler. Beyrût'tan harekete geçtiler. Ancak biz buraya vardığımızda hedefleri değişti. Bazen kılıçla bazen de bıçakla tedbir alıyoruz. Ülkesini elinden aldığımız Markiye sahibi yardım istemek üzere Tatârlara gitti. Arkasından fedaileri gönderdik. Bunlardan biri gelip üzerine saldırıp onu öldürdüklerini haber verdi. Ayrıca Tatârların harekete geçtiği haberini almıştık. Allah'a yemin olsun ki ben ancak atım bağlı ve üzerimde savaş teçhizatı ile geceliyorum.

Bu arada düşmandan bir topluluğun Ayntâb'a saldırıp ardından da Hârim Geçidine yöneldikleri haberi geldi. 15 Rebîülevvel/21 Ekim'de Sultân, Mısır'a yazarak el-Emîr Bedreddîn Beyserî'nin 3000 süvariyle yola çıkarılmasını istedi. Tatârlar daha sonra Hârim ve er-Rûc üzerine saldırdılar. Bazı insanları öldürdüler. İbn el-Mecellî ve Haleb askerleri Hamâ tarafına çekildi. **(s.396)** Ulak es-Sârim el-Müşrîfî, Beyserî ve askeri çağırmak üzere 18 Rebîülevvel/24 Ekim Pazar gününün[176] 1/3'ün de Dımaşk'tan hareket etmişti. Onun Kâhire'ye girişi ise 21 Rebîülevvel/27 Ekim Çarşamba gecesinin[177] 1/3'ünde olmuştu. Bedreddîn Beyserî ve askerde aynı günün sabahına yola çıktı. el-Emîr Bedreddîn Üstadüddâr da 500 süvariyle Cînîn'e geldi. Dımaşk halkı korkup yollara düştüler. Bir devenin fiyatı 1000 dirheme ulaştı. Yine bir devenin Mısır'a kadar kirası ise 200 dirhemi buldu. Beyserî, askerle 4 Rebîülâhir/9 Kasım'da Dımaşk'a vardı. Sultân da bunun sonrasında Haleb'e yürüdü. el-Emîr Şemseddîn Üstadüddâr'ı da Araplardan bir topluluk ile Maraş tarafına yolladı. el-Hâc Taybars el-Vezirî ve Îsâ b. Mühennâ'yı da Harrân ve Urfa taraflarına gönderdi. Onları teçhiz edene kadar bütün gece at sırtında kalmaya devam etti. Casus ve haberciler hazırlanmasını emretti. el-Hâc Taybars, Harrân'a ulaştı ve burada bulunan Tatârları öldürdü.

Rebîülâhir/Kasım-Aralık ayının sonlarında Sultân, Frenklerin Kâkûn'a saldırdıklarını, el-Emîr Hüsâmeddîn Üstadüddâr'ı öldürüp el-Emîr Rükneddîn Çâlık ve Kâkûn valisini yaraladıklarını haber aldı. Haleb'ten yola çıktı ve Frenklerin geldiğini öğrenmemeleri için öncü

göndermekten kaçındı. Önünde Harran'da esir edilen Tatârlar olduğu halde Dımaşk'a girdi. Öte yandan Frenklerin yağması, Tatârlarla iş birliği içinde yapılmış gibi görünüyordu. Pervane ve Samgâr o taraftan hareket ederken Frenklerde Kâkûn'a saldırmışlardı. Ancak Tatârlar, Sultân'ın **(s.397)** Haleb'e hareketi üzerine geri çekildiler. Frenkler de süvari askerleri Kâkûn tarafına yönelince buradan ayrıldılar. el-Emîr Cemâleddîn Akkûş eş-Şemsî Ayn Câlût askerleriyle birlikte gelip Frenkleri takip etti. Nihayetinde asker onları yakaladı. Frenklerden Türkmenleri geri aldılar. Yayalardan bir kısmını da öldürdüler. Atlarını kestiler. Kakun askerlerinin kumandanı Beceke el-Alâî öldürülen Frenk atları ve katırlarını 500 baş olarak saydığını anlattı.

Sultân 3 Cemâziyelevvel/7 Aralık'ta Mısır ve Şâm askeriyle birlikte Akkâ üzerine akın yapmak üzere Dımaşk'tan çıktı. Bu sırada Merc-i Bergûs'ta çok şiddetli yağmurlar yağıyordu. Durum giderek kötüleşti. İnsanlar sığınacak yer bulamadıklarından neredeyse helak olacaklardı. Sultân saldırı kararından vazgeçti. Şâm askerini geri gönderip kendisi de Mısır'a yürüdü. 23 Cemâziyelevvel/27 Aralık'ta Kal'âtü Cebel'e ulaştı.

O sırada Tûnus elçisi beraberinde hediyelerle birlikte gelmişti. Bunlar arasında 25 tane at da vardı. Elçiler atlardan iki tanesinin Tûnus'taki bütün atları geçtiğini söylediler. Sultân bunları emîrlerine dağıttı ve kendisine hiçbir şey almadı. Mektupları da kusurlu bir üslupla yazılmıştı. Sultân da Tûnus hakimine aynı şekilde bir mektup yazdı. Dine aykırı şekilde davrandığını, Müslümanlara karşı Frenkleri yardımcı olarak kullandığını, Frenkler topraklarına geldiğinde kralları ölmesine rağmen onlara karşı çıkmayıp gizlendiği için tenkit etti ve *senin gibi biri Müslümanların idaresinin başına getirilmeye layık değildir* dedi. Ayrıca onu üzerine asker göndermekle korkuttu.

Muharrem 670/Ağustos-Eylül 1271'de Fransa Kralı'nın kardeşi er-Reycâr'dan elçiler geldi. Sultân da adeti olduğu üzere şini yapımı için tersaneye indi. Elçileri, o ahşap ve keresteler ile ustaların arasında otururken getirildiler. Emîrler de çalışıp kereste taşıyor, şinileri tamir ve inşa ediyorlardı. Elçiler gördükleri karşısında hayran kaldılar. Sultân, er-Reycâr'a el-Hâcib Bedreddîn b. Azîz'i elçi olarak göndermişti. O da mektubunda gecikmeden ötürü özür dileyip Akkâlılar için şefaat ediyordu.

(s.398) Sultân Receb 670/Şubat-Mart 1272'de avlanmak için es-Salâhiyye taraflarına çıktı. Ancak kendisine Tatârların hareket haberi gelince geri döndü. 3 Şabân/5 Mart'ta Şâm'a gitmek üzere Kal'âtü Cebel'den çıktı. Kaysâriye düzlüklerinde kamp kurdu.

Frenklerle yapılan barışın zikri

Bu sırada gelmiş olan Frenk elçisi Sultân ile es-Sevâde denilen yerde karşılaştı. Sultân, onunla el-Avcâ'ya döndü. Daha öncesinde verilmiş olan 12 köyün dışında anlaşma haricinde Frenklere sekiz köy daha bırakmayı kabul etti. Ardından Frenkleri el-Avcâ'dan ayrılmak üzere hazırladı. Onlar Akkâ Kralı tarafından gönderilen bir şövalye de yanlarında olduğu halde geri döndüler. Sultân da Menziletü'r-Ravhâ'ya doğru hareket etti. İki taraf arasında elçiler gidip gelmeye başladılar. Frenklerin amacı Şefr-am, Kâbûl (Kâkûn) ve İskendûne idi. Sultân, Şefr-am'ın tamamıyla İskendûne'nin yarısıyla yine buraya bağlı bir köyün yarısını onlara bağışladı. Akabinde anlaşma dahilinde onlara verilmesi kararlaştırılan yerlerin çiftçilerini yolladı. Akkâlıların büyük şövalyeleri ve tarikat şövalyeleri geldiler. Sultân, Kıbrıs ve Akkâ Kralı Uk de Denzinyal (Hugue de Lusignan) üzerine yemin etti. Tarikatların büyük üstadları da ayrı ayrı yemin ettiler. Sultân'ın elçileri el-Emîr Fahreddîn Ayâz el-Mukrî ve Derc Kâtibi[178] es-Sadr Fetheddîn b. el-Kaysâranî de krala yemin ettirmek üzere gittiler. Anlaşma 20 Ramazan 670/20 Nisan 1272'den başlamak üzere 10 yıl, 10 ay, 10 gün ve 10 saat olacaktı. Akkâlılar askerleri görmek üzere çıktılar. Sultân ve askerler atlarına bindiler. Cirit oynadılar. Elçiler, Frenklerin yemin etmesinden sonra geri döndüler.

2 Şevvâl/2 Mayıs'ta Sultân, Menziletü'r-Ravhâ'dan, Haribetü'l-Lüsûs'a doğru hareket etti. **(s.399)** Zira Tatâr elçilerinin geldiği haberi kendisine ulaşmıştı. Emîrlerden bir grup ve askerlerin ileri gelenleriyle Dımaşk'a girdi. Şâm askerleri, onu karşıladı. Elçiler, Şâm Naibi el-Emîr İzzeddîn ile geldiler. Bunlar Tatâr askerlerinin komutanı Samgâr ve Pervane'nin elçileriydi. Sultân, onları şifahî olarak dinledi. Ellerindeki mektup daha evvelden bu ikisine yazılmış olan mektubun cevabını ve onların sulh ile alakalı isteklerini içermekteydi. Sultân elçileri çağırdı. Onlarla gitmek üzere Emîr-i Teber Mübârezeddîn et-Tûrî, el-Emîr Fahreddîn Ayâz el-Mukrî el-Hâcib'i hazırladı. Adı geçenler ve Tatârların elçileri 15 Şevvâl/15 Mayıs günü yola çıktılar. Sîs'e girdiler.

Buranın sahibi onları karşıladı. Üç günde Sîs geçidinden Rûm tarafına yürüdüler. Karavullar kendilerini karşıladı. Kayseri'ye girdiler. Sivâs ve el-Cisr arasında Samgâr ile buluştular. Tatâr komutanı, Sultân'ın elçilerine ikramlarda bulundu. Elçiler de beraberinde getirdikleri Dokuz adet yay ve dokuz adet gürzü ona takdim ettiler. Hediyelerin azlığından ve ulak üzerinden ulaştıklarından ötürü özür dilediler. Geldiklerinin ikinci gününde Pervane ile bir araya geldiler. Ona, Sultân'ın gizlice göndermiş olduğu değerli kumaşları verdiler. Sultân elçilerle birlikte Abaka için de kuş tüyü ile süslü bir cevşen zırh, miğfer, kılıç, yay, sadak ve dokuz eşsiz oktan oluşan hediyeler göndermişti. Elçiler, Pervane ile yola çıktılar. el-Ordu'ya ulaştılar. Abakâ Hân'ın hediyelerini iki ateş arasından geçtikten sonra takdim ettiler. -Bununla hediyelerin temizlenmesini kastediyorlardı. Ayrıca zehir ve sihir olup olmadığını inceliyorlardı.- Mübârezeddîn et-Tûrî, Abakâ'ya şöyle dedi: *Sultân, size selam ediyor ve Mengü Timur, kendisine defalarca elçiler gönderdiğini ve defalarda* **(s.400)** *ne tarafa at sürerse kendisinin de oraya at süreceğini bildirdiğini söylüyor. Saltanatımızı atları nereye ulaşırsa orası Mengü Timur'ın, onun atları nereye ulaşırsa da kendisinindir diyor*. Abakâ Hân bu konuşmayı duyduğunda ciddi şekilde rahatsızlık duydu. Kalkıp atına bindi. Elçiler de çadırlarına döndüler. Abakâ daha sonra emirlerini çağırdı ve onlarla bir meşveret yaptı. Ardından elçilere hil'ât giydirdi ve dönmelerine müsaade etti. Elçiler geri döndüler.

2 Zilkade/31 Mayıs'ta Frenklerden bir millet olan el-Mersiliyye'nin (Marsilya), Mengü Timur'a ait içerisinde elçilerinin ve Sultân'ın tercümanının da yer aldığı ve onun yanından dönmekte olan bir gemiyi ele geçirdikleri ve esirlerin Akkâ'ya getirildikleri haberi geldi. Sultân durumu öğrendiğinde Frenklerin, Abakâ'nın gözüne girmek isteyebileceklerinden ve onun da elçileri Frenklerden talep edebileceğinden çekindi. Frenkler, Sultân'ın elçisini serbest bıraktılar. Ancak kalanların Sultân'ın tebaası olmadıkları ve barışın geçerli olduğu bir bölgede yakalanmadıklarını teslim edemeyeceklerini bildirip özür dilediler. Onları er-Reycâr'ın adamlarından biri yakalamıştı. Sultân, sınırdaki (İskenderiye ve Dimyât) Marsilyalıların hepsini tutuklattı. Bunun üzerine elçileri ve aldıkları bütün malları ona gönderdiler. Elçiler, Dımaşk'a geldiler. Mengü Timur'un yolladığı Arapça ve Farsça *düşmanının düşmanı olmak* ve Sultân ile mevcut muhabbetinin de

babaları Berke Hân ile olduğu gibi ilerlemesi isteğinin yer aldığı mektubunu getirdiler.

Sultân'ın fedailerinin Melik Vared (Kral Edward)'a saldırmasının zikri

(s.401) Kral Edward'ın geldiğinden, el-Ba'ne ve Kâkûn'a saldırdığından bahsetmiştik. Zira Frenklerle barış yapıldığında o buna dahil olmadığı için durumdan etkilenmemişti. Remle Valisi İbn Şâver'e, Edward meselesi konusunda bir çözüm bulması emredildi. Vali, Edward'ın yanına fedailer gönderdi. Bunlar onunla kaldılar. Adı geçen vali de Edward ile yakınlaşmak için bir mektup gönderip kendisinin, ona haber taşıyacağına inandırdı. Ayrıca kendisine ve eşine hediyeler verdi. Diğer taraftan kralın çevresindeki herkes de fedailerden birinin elinin altındaydı. Daha sonra fedailerden biri Sultân'dan haber getirdiğini söyleyerek huzurunda bir tercümandan başkası olmayan Kral'ın yanına girdi ve üzerine saldırıp beş yerinden bıçakladı. Bu olay Zilkade/Mayıs-Haziran ayı içerisinde meydana geldi. Fedai de öldürüldü. Frenkler de atlanarak Akkâ'dan çıkıp bazı Müslümanları öldürdüler.

Sultân'ın bu süre içerinde okçuluk ve ok atmakla ilgilenmesinin zikri

Sultân, Hz. Peygamber'den gelen şu hadisi işitmişti: *Bir ok yüzünden üç kişi cennete girecektir. Hayırlı bir iş için onu yapanlar, onu atanlar ve atana ulaştıranlar… Ok atın ve at binin. Sizin ok atmanız bana daha sevimli gelir*[179]. Yine Hz. Peygâmber şöyle demiştir: *Kuvvet, ok atmaktır*[180]. Bu sebeple bizzat ok atmaya başladı. **(s.402)** Yine bütün emîrler ve maiyeti de bu işle meşgul oldu. Ayrıca Sultân oğluna ve bütün nâiblerine yazdı. Böylece bu işle uğraşmayan kimse kalmadı. Sultân okçuluk ile alakalı tahtasının oyulması, tüylerinin ve temrenin takılmasına kadar her şeyi bizzat yaptı.

Sultân'ın tamiratları denetlemek üzere kalelere gitmesinin zikri

Sultân, kurbanını Dımaşk'ta kesti. Hamâ sahibine ihsanlarda bulundu. Yastık ve minderde ve adına kurulan sofradaki sandalyede yanında oturmasını emretti. Daha sonra Hısnü'l-Ekrâd'a gitti. 21 Zilhicce/19

Temmuz’da buraya ulaştı. Tamiratı denetledi. Emîrlere ve beraberindekilerle kalenin dışındaki mancınık taşlarının içeriye taşınmasını emretti. Kendisi de taş taşıdı. Hendekte çalışılması gereken bir yer vardı. Sultân yine yanındakilerle buraya inip bizzat çalışıp kazdı.

Ardından ağırlıkları bırakıp Akkâr Kalesine yöneldi. Yapılan tamiratları denetledi. Kaledeki mancınık taşlarının fırlatılmasını emretti ve bunların düştükleri yerleri tetkik etti. Sonra Hısnü’l-Ekrâd’a döndü. Buradaki emîrlere ve hizmet ehline hil’âtler giydirdi. Daha sonra döndü. Yolda avlandı. Beraberindekilere 500 kadar teşrif dağıttı. 5 Muharrem 671/2 Ağustos 1272’de Dımaşk’a girdi.

671/1272-1273 senesi başladı

Sultân’ın, berîd olarak Mısır’a gitmesinin zikri

(s.403) Sultân mezkûr tarihte Dımaşk’a girdiğinde kendisine yakın emîrlerle Tatârların birbiri ardına gelen hareket haberlerini, Akkâ’dan dönüşü geciken elçileri ve eğer Tatârlar memlekete kastettikleri takdirde askerlerin ve hazinenin hazır olmaması durumunda yaşanacak zorluklar konusunda istişare etti. Emîrlere, ulak kılığında Mısır’a gideceğini bildirdi. 6 Muharrem/3 Ağustos gecesi yatsıdan sonra geç vakit beraberinde el-Emîr Bedreddîn Beyserî eş-Şemsî, el-Emîr Cemâleddîn Akkûş er-Rûmî, Cubrek es-Silâhdâr, Cermek en-Nâsırî, Sunkur el-Elfî es-Silâhdâr, berîdlerin komutanı Alemeddîn Sunkur ile atına bindi. 13 Muharrem/10 Ağustos Çarşamba günü[181] Kal’âtü Cebel’e girdi. Atının üzerinde kale kapısının önüne gelene kadar insanlar hiçbir şey anlamadılar. Sultân, el-Melik es-Saîd ile karşılaşmak için şehre girişinin Cumartesi olmasını istemişti. Ancak onu gözü iltihaplanmış bir halde buldu. Daha sonra kaleye girdi. Polo oynamak için meydana gitti. Şâm’da bulunan emîrlere el-Bîre’den gönderilmiş gibi mektuplar yazdı. Onlara da Şâm’dan ulaklarla civara cevaplar yazılması için imzalı kağıtlar gönderdi. el-Emîr Seyfeddîn ed-Devâdâr mektupları yazmak ve ulakları göndermek için Dımaşk Kalesi’nde bulunuyordu.

Sultân salı günü Fustat’a gidip gemiye bindi. Şiniler önünde manevra yaptılar. 27 Muharrem/24 Ağustos Çarşamba gecesi ağırlıksız olarak Şâm’a gitmek üzere asker teçhiz etti. 29 Muharrem/26 Ağustos **(s.404)** gecesi kendisi de beraberindekilerle buraya doğru yola çıktı. 3 Safer/30 Ağustos’ta Dımaşk’a ulaştı ve geceleyin kaleye girdi.

Abakâ'nın elçilerinin gelişinin zikri

Safer/Ağustos-Eylül ayında Abakâ'nın ve Rûm'un elçilerinin gelmekte olduğu haberi ulaştı. Sultân iyi karşılanmamalarını, Haleb Saltanat Nâibinin ve Hamâ Sahibinin onlar ulaştıklarında üç sefer nevbet çaldırmalarını emretti. Elçiler, Dımaşk'a geldiler. Abakâ emîrler için *barıştan zarar; düşmanlıktan da fayda gelmez*, Sultân'a da *Sunkur el-Eşkar'ı göndersin. O da aramızda sulh için arabuluculuk yapsın* diye haber gönderdiğini söylüyorlardı. Tatâr elçileri, At Pazarı'nın yanındaki bir burçta misafir edildi. Bu arada Safed'ten ve başka yerlerden birbiri ardına askerler geldi. Elçiler de bunları görüyorlardı. Daha sonra Sultân elçileri çağırdı. Ancak elçiler konuşmalarını değiştirdiler ve *Abaka, Sultân'ın ya da makam olarak ondan sonra gelen birinin sulh için yanına gelmesini söylüyor* dediler. Sultân da bunu *eğer Abaka sulh istiyorsa kendisi ya da kardeşlerinden biri gelir* sözleriyle cevapladı. Akabinde de askerlerinin en iyi teçhizatlarını giymiş tam bir şekilde meydanda harp oyunları oynamalarını emretti. Tatar elçilerinin yanında Mengü Timur'un ve Bizans İmparatorunun elçileri de meydanda hazır bulundular. Elçiler hemen sonrasında Rebîülevvel/Eylül-Ekim ayı içerisinde ülkelerine gönderildiler.

Sahyûn'un tesliminin zikri

(s.405) 3 Rebîülevvel/28 Eylül Perşembe günü[182] Sahyûn Sahibi el-Emîr Seyfeddîn vefat etti. Sultân, onun oğlu Sâbukeddîn ve kardeşi Fahreddîn'i çağırdı. Sâbukeddîn de amcası Celâleddîn'e kalenin içindeki zahirelerle birlikte Sultân'ın nâiblerine teslim edilmesini yazdı. Nâibler burasını 12 Rebîülevvel/7 Ekim'de teslim aldılar. Sahyûn Sahibinin ailesi ise Dımaşk'a taşındı.

Tatârlar ile el-Bîre için yapılan mücadele ve onların Fırat üzerinde mağlup edilmelerinin zikri

9 Rebîülevvel/4 Ekim'de Tatârların harekete geçtiklerine dair haberler geldi. Sultân, el-Emîr Fahreddîn el-Hamsî'yi Mısır ve Şâm askerlerinden oluşan bir birlikle Hârim tarafına yolladı. Yine el-Emîr Alâeddîn el-Hâc Taybars el-Vezirî'yi de askerlerden ve Araplardan bir grupla yola çıkardı. Tatârlar er-Râhbe üzerine yürümek için nehrin diğer tarafına geçtiler. Aynı şekilde el-Bire önlerine geldiler. Sultân askerleri

el-Bîre ve er-Râhbe arasında dağıtmak hususunda kararsız kaldı. Dımaşk'ın dışına çıktı. Bu arada düşmanın er-Râhbe'den ayrıldıkları haberi geldi. O da yeniden harekete geçti. Fırat üzerindeki Yemhâdetü'l-Himâm denilen geçit yerine ulaştı. Sayıları yaklaşık 5000 süvariyi bulan rezil Tatârların nehrin kıyısında yerleşmiş olduğunu gördü. Başlarındaki Cunkur **(s.406)** onların büyük kumandanlarından biriydi. Tatârlar geçidin ağzını tuttular. Sultân, Dımaşk ve Hıms'tan yanına birkaç tane tekne almıştı. Fırat'ta suya indirdiği bu teknelerin içine karşı tarafı kontrol etmek üzere el-Akçiyyeleri bindirdi. Düşman geçidin sığ yerini bırakıp derin kısmına çekilerek bir tuzak kurmuş ve burasını da engeller koyarak korumaya almışlardı. Müslümanların, onların korudukları bu yerin geçidin en sığ yeri olacağını düşüneceklerini zannedip suya girdiler. Düşman nehrin kendi tarafında kalan kısmına burada karaya çıkacaklara mâni olmak ve arkalarından öldürmek üzere bir su yolu yapmışlardı. Atlarından inip ok atarak savaşmaya başladılar. İslâm askerleri de atlarıyla birlikte kendilerini Fırat Nehrine atıp onların yanında yüzerek ilerlediler. Atların dizginlerine sımsıkı tutunup bulabildikleri şeyleri de kişneyen gemilerine kürek yaptılar. İnsanlar kalabalıklaşınca nehrin suyu kesildi. Yüksek ve yüce bir dağ gibi oldular. Dalga sesleri silah şakırtılarına karışınca kulaklar neredeyse sağır olacaktı. Diğer taraftan **(s.407)** Tatârlar seti yükseltip kaldırdılar. Parıldayan kılıçlardan bir ateş çıktı. Bu onları inançlı Müslümanlardan kurtardı. Ancak en kötülerinin ateşte yanmasını engelleyemediler. Yaptıkları sur gibi set kendilerini Müslümanlardan korudu ise de intikamlarından koruyamadı. Saldırılarını engelledi ise de öldürmelerini engelleyemedi. Müslümanlara atlarıyla yüzmeyi yahut yürümeyi, saldırmayı, hızlı gitmeyi öğreten Allah'a hamdolsun. Tatârların seddini yıktılar. Karaya ve suya hâkim oldular. Üzerinde insanları zafere çağıran sancaklar yükseldi. Sultân kavminin önünde yürüdü. Düşmanın olduğu yerde *bugünün galibi Allah'tır,* diyerek şükür namazı kıldı. el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî ve el-Emîr Alâeddîn el-Hâc Taybars en büyük saldırıyı en güzel anlatılacak şekilde yaptılar. Daha sonra askerler doğuya ve kuzeye kılıç vurmak, lanetlenmiş düşmanı helak etmek üzere dağıldılar. Atları yalnızca kahramanların başlarının tökezletmesi engelleyebildi. Doğudan ve kuzeyden esirler getirildi. Sultân bugün de güzel şeyler yapan herkese ihsanlarda bulundu. Esirlere yöneldi ve onlara az bir şeyden fazlasını vermedi. Tatârların Cunkur el-Kebîr

denilen komutanı öldürüldü. Sultân ikindi vaktine kadar savaş meydanında kaldı. Getirilen esirleri ve öldürülenlerin başlarını topladı. Zafer meydanında geceledi. Askerlerin üzerlerinde savaş giysileri olup atlar dizginlenmiş haldeydi. Şüpheler dağılmış ve gözlerde uyku yoktu.

Sultân pazartesi günü sabahında etrafa dağılmış olanların dönüşüne kadar bulunduğu yerde kaldı. Tatârlardan saklanan olur mu? Yoksa bir haber alınır mı diyerek düşman meselesine önem verdi. Hiç kimse gelmeyince o ve askerler nehri geçtiler. Onlar için dönüş gidişten daha zordu. Zira akılları sevap kazanmakta **(s.408)** yitip giden şehadeti ümit etmekte kalmıştı. Korkunun ardından atlarıyla yüzerek döndüler. Yüzen atlar susamıştı. Nasıl susamasınlar? Çünkü büyük bölümü kandı.

Sultân, Şâm tarafına geçtiğinde Durbây idaresinde el-Bîre önlerinde bulunan düşmanın yanlarında bulunan erzak ve mancınıkları da geride bırakıp bazılarını ateşe vererek kaçtıklarını haber aldı. el-Bire müdafileri kaleden aşağıya inip ganimetlerden bir çok şeyi içeriye taşıdılar. Allah bu sınırın gücüne güç direncine direnç kattı. Sultân, Şâm tarafında el-Bîre'ye hâkim ve buraya bakan bir tepede konakladı. Ardından emîrlerle birlikte düşmanın Fırat üzerinde tekneler, zincirler ve direkler üzerinde yaptıkları büyük köprüden geçti. el-Bîre'yi teftiş etti. Buradaki naibe 1000 dinar bağışladı. Yine sınırda bulunan herkes için Haleb'ten keselerle 1000 dinar ile teşrifat, hil'âtler ve ihsanlar gönderilmesini emretti. Onun sınır ahalisi için dağıttığı paranın toplamı 100.000 dirhem tutmuştu. Ayrıca burada kalacak askerlerin sayısını arttırdı. Daha sonra kampına döndü ve Dımaşk'a yürüdü. 3 Cemâziyelâhir 671/26 Aralık 1272'de esirler önünde olduğu halde şehre girdi.

es-Sîret müellifi şöyle dedi: Bu savaş Sa'd'ın (r.a), Buheysir'e indiğinde yaşadıklarıyla benzerlik gösterir. Nitekim o, Kisrâ'nın yaşadığı uzak bir şehir olan Buheysir'e geldiğinde Farslıların kendi taraflarında yaptıkları gemileri gördü. Zaman uzayınca insanları topladı. Yüce Allah'a hamdü sena ettikten sonra şöyle dedi: *Düşmanımız bu suya tutunmuştur. Siz ondan kurtulamazsınız ama o istediği zaman sizi kurtarır. Ancak ben burayı yüzerek geçmeye karar verdim*. Sa'd'a; *Allah bize ve sana doğrusunu yapmak azmini versin* diye cevap verdiler. Bu birliğe Korku Birliği **(s.409)** denilmekteydi. Sa'd, insanlara saldırı için izin verdi. Dedi: *Biz ancak Allah'tan yardım diler ve ona tevekkül*

ederiz. Allah bize yeter. O ne güzel vekildir. Kuvvet ve güç yalnızca büyük ve yüce olan Allah'ın yardımı sayesindedir, dediler. Sa'd kendisini suya attı. İnsanlar da birbirlerini takip edip atlarıyla birlikte yüzdüler. O sırada Dicle Nehri dalgalı olup kararmıştı. İnsanlar yek diğerini cesaretlendirmek için konuşmalarının çoğunu karada yürümekle ilişkilendirdiler. Böylece Farsları hesapta olmayan bir şekilde gafil avladılar. Farslar, onların önünden kaçtı. Müslümanlar Safer 16/Mart-Nisan 637'de şehre girdiler. Kisrâ'nın geride kalan evlerine sahip oldular. Süleymân şöyle dedi: Bugün de İslam yenilendi. Vallahi karalar onların olduğu gibi denizler de kendilerinindir. Bugün Kabuslar Günü diye bilinir.

(s.411) Sultân daha sonra Mısır'a yürüdü ve 15 Cemâziyelâhir 671/7 Ocak 1273'te Kal'atü Cebel'e girdi. 27 Cemâziyelâhir/19 Ocak'da el-Emîr İzzeddîn ed-Dimyâtî'yi serbest bıraktı. Onu Dârü'l-Vezâre'de misafir etti. Maaş ve iktalar tahsis etti. Receb/Ocak-Şubat 1273 ayında emîrlere, vezirlere, kâdılara ve komutanlara hil'ât giydirdi. Yolculara ve misafirlere de aynısını yaptı.

Melik Mengü Timur'a elçiler hazırlanmasının zikri

Şabân 671/Şubat-Mart 1273'te Sultân, Mengü Timur'un elçilerini yola çıkarmak üzere hazırladı. Onlarla gitmek üzere el-Emîr Seyfeddîn es-Savâbî, el-Mihmândâr, Bedreddîn b. Azîz el-Hâcib'i, içinde Mengü Timur'un istediği bitkisel ilaçlar da olan hediyelerle birlikte teçhiz etti. Abakâ ile olanları, elçilerinin gelişini, askerlerinin el-Bîre'yi kuşatmalarını ve onlara karşı kazandığı zaferi yazdı.

Geriye kalan Davet kalelerinin ele geçirilmesinin zikri

Allah'ın, Sultân'ın eliyle fethettiği bu kalelerden bahsetmiştik. el-Kehf, Meyneka ve el-Kadmûs'takiler ise teslim olmaktan kaçınmışlardı. Sultân, Hamâ sahibini el-Kehf meselesi konusunda ve oradakilerin tavırlarının yumuşatılmasıyla görevlendirdi. İsmâîlîlerle mektuplaşmaya devam etti. **(s.412)** Ayrıca onlarla yakınlaşmanın arttırılmasını ve Eshâb-ı Kehf uykusu gibi uzun bir uykuda tutulmalarını emretti. Mamafih yolladığı bütün mektuplarında onun ve İsmâîlîlerin işleri şaşırtıcı bir şekle dönüştü. Kendilerinden ne zaman itaat bekledi ise bunu bulmaya güç yetiremedi[183]. Teslim olmayı onlara ne kadar kolay gösterdi ise de bunun kolay olmadığını söylediler. Ne zamanki liderleri

gizlice putlardan ilah edindiler. Sultân'dan onlara apaçık deliller geldi. el-Melik el-Mansûr da kendilerine Sultân adına gerçeği anlatmaya devam etti. Kendisini en zor iş olarak söz ile onlarla mücadeleye adadı. Zira şeytan kalplerini bağlamıştı. Haddini aşan sözler söylüyorlardı. Kabalaşıp bunu belli etmiyorlardı. el-Emîr Şemseddîn b. Sâhib Necmeddîn'in durumunun kötüleştiğini bilmiyorlardı Onun mağaralardaki hücreye güneş sağdan vurup batarken de onlara dokunmadan soldan geçeceği bir hücrede olduğunu zannediyorlardı[184].

Ancak durumları, Sultân'ın çevrelerinde bulunan nâiblerinin onlardan yakaladıklarını asmaları neticesinde kötüleşti. Yüce Allah'ın şöyle buyurduğu gibi oldular: *Eğer o insanları görseydin dönüp kaçardın ve gördüklerin yüzünden içini korku kaplardı*[185]. Sultân'ın onları sıkıştırmak konusundaki emirlerine Allah'ın vaadinin hak olduğunu ve saatlerinin tartışılamayacağını anlamalarına kadar hassasiyet gösterildi. Kurtulmak için aralarından bir grubu görevlendirdiler. Hamâ sahibinin elçisinin yanına kattıkları elçileriyle birlikte Kehf'in anahtarlarını gönderdiler. Daha sonra Şâm emîrlerinden Cemâleddîn Akkûş eş-Şihâbî'den 22 Zilhicce 671/10 Temmuz 1273'te Kehf'in teslim alındığını bildiren bir mektup geldi.

(s.413) *es-Sîret* müellifi dedi: Buradan mektuplarda *Ah harfi olmaksızın Keffe Kalesi olarak bahsedilmiştir. Kalede, Mısırlılardan (Fâtımîlerden) bir vali vardı. el-Emîr Leysüddevle b. İmrân, Kehf'te valilik yaptı ve Seyfüddevle b. İmrân'ın valiliğine kadar bu görevde kaldı. 529/1134-1135'te pazartesi gecesi yatağında öldürüldü. Kaleye hâkim olan oğlu babasının başına gelenlerden korkuyordu. İsmâîlîlere sığınıp onlardan bir topluluğu yardıma çağırdı. Gelenleri kaleye yanına yerleştirdi. İsmâîlîlerin sayıları zamanla arttı. Kalenin hâkimi de bu şekilde kendisine kasteden amcasının ailesine karşı durumunu kuvvetlendirdi. Ancak bir süre sonra onu zelil edip kaleden çıkardılar ve bu zamana kadar da Kehf'i ellerinde tuttular.

el-Müneyka ise 3 Zilkade 671/22 Mayıs 1273'de Sultân'ın nâibleri tarafından teslim alındı.

Kadmûs ise buranın ileri gelenlerinden bir topluluk geldi ve itaatlerini bildirdiler. Nihayetinde 8 Zilkade/27 Mayıs'ta kaleyi teslim ettiler. Böylece Davet kalelerinin hepsi ele geçirildi. Buralarda camiler

kuruldu. Sahabe razı oldu. Kötülükler kaldırıldı ve İslâm'ın alametleri ortaya çıktı.

es-Sîret müellifi şöyle dedi: Kadmus Kalesi, Mısırlıların hakimiyetinden sonra Benû Muharrez'in (Muhriz) eline geçmişti. Bu ailenin son hâkimi Munîrüddevle Hamdân b. Hâş b. Muhriz idi. Ölünce yerine oğlu Alemüddevle Yusuf b. Hamdân b. Hâş b. Muhriz hâkim oldu. Bu zat akıl yönünden zayıftı. Kaleyi 12?(burada ay verilmemiş) 523/1128-1129 Cuma günü İsmâîlîlere teslim etti ve bu zamana kadar onların elinde kaldı.

el-Muneyka'ya gelince burası Revâdîf Dağı'nın üzerindeydi. Nasr b. Müşrîf er-Revâdîfî diye bilinen bir adam bu dağda oturanlara ve civarının tamamına hâkim olmuştu. Fakat bu zat kötü bir yönetim gösterdi. Anlatıldığına göre: yakalanıp zincirlere vurulmuş bir halde Antakya'ya götürüldü. Ancak pişmanlık gösterdi ve serbest bırakıldı. Sonrasında yeniden Müslümanlara ve Rûmlara eziyet etmeye başladı. Yakalanınca **(s.414)** bir kere daha af isteyip oğlunu rehin verdi. Ayrıca Rûmlara, Revâdîf Dağı'nın arkasında el-Müneyka denilen küçük bir köyde bulunduğunu ve mekânın bütün bölgeyi koruyabilecek bir kale yapılması için uygun olduğunu salık verdi. Rûmlar bu tavsiyesine uydular. Nasr; *Müslümanların size gücü yetmez. Ben, onları oradan uzaklaştırırım. Bunu kendilerine ben ve oğlum bizzat anlatırız. Kaleyi yapınca da size teslim ederim*, dedi. Rûmlar, onun sözlerine aldandılar ve kendisine yardım ettiler. Nasr kaleyi inşa ettiğinde söz dinlemez oldu. Burayı korumak için de bir başka kalenin inşasına başladı. Sonrasında Antakya Komutanı Nikita, el-Müneyka'ya geldi ve kaleyi kuşattı. Fakat hiçbir şey elde edemedi. Bu olay 422/1030-1031 senesinde meydana geldi. Rûmlar daha sonra yeniden kalenin önlerine gelip buraya hâkim oldular. Burçlarını yerle bir ettiler. Ardından kale tamirat gördü. Nihayetinde de İsmâîlîlerin eline geçti.

Hevâbî Kalesi ise Cebel-i Bahrâ'da idi. Muhammed b. Ali b. Hamid burasını Şevvâl 411/Ocak-Şubat 1021'de Rûmlara teslim etti.

Barka Araplarından Belbûş'un mağlubiyetinin zikri

Sultân'ın, Barka meselesine olan ilgisinden bahsetmiştik. Nitekim buradaki Araplardan bazılarını kendisine itaat etmeye meylettirmiş ve Belbûş'tan taraf olanların dışındakilerden zekât almıştı. Onlar ise

(s.415) Sultân'ın dostluğuna dik başlılık edip, idaresine karşı soğuk durarak başarılarını küçümseyerek bundan kaçındılar. Kendilerini Allah'a adayan Mukaddem b. Azâz ve diğer Arap emîrleri toplandı. 13 Zilhicce 671/1 Temmuz 1273 tarihinde ona karşı yürüdüler. Yanlarında süvarilerin dışında 5.000 civarında yaya vardı. Belbûş, sadık olan Arapları mağlup etti ise de kadınlar onları yeniden savaşa teşvik edince mücadele günün geç vakitlerine kadar devam etti. Neticede Belbûş esir edilip Kâhire'ye getirildi. Kendisi yakalandığında memleketinde Arapların kale diye isimlendirdiği 76 muhkem burç ele geçirildi. Belbuş'un, Barka'da 30 kadar tabisi vardı. Bunlar hiçbir zaman Sultân'a itaat etmediler.

es-Sîret müellifi dedi: Barka içerisinde birçok şehri olan büyük bir memlekettir. Burada askerler vardır. Antâblus olarak da isimlendirilir. Barka'da şehirler deniz kıyısındadır. Her şehrin gemilerin mallarıyla birlikte yanaştıkları bir limanı bulunur. Buranın atları el-Barkiyye diye bilinir. Ayrıca eyaletten iyi cins develer, koyunlar, bal, mum ve katran getirilir. Yine buradaki büyük ağaçlardan büyük keresteler elde edilir. Ağaçların yer aldığı beldelerin mesafesi yaklaşık 10 gündür. Askerleri 3.000 süvaridir. Şehirlerinden en büyüğü Merc'dir. Burası suyu olan bir yerdir. Otlakları ve ekili alanları vardır. Denizden bir günlük yürüyüş mesafesinden daha az uzaklıkta olup bu memleketin en güvenli yeridir. Barka'daki şehirlerden biri de Tilimsan'dır. Halkının çoğu Yahudidir. Yine gemilerin demirlediği bir limanı olan Taref/Taraf şehri vardır. Burası Benû Gâzî'nin yurdudur.

Sultân, Şâm'dan döndüğünde el-Emîr Belbûş'a iyi davrandı. Ondan biat alıp emîrlik menşuru yazdı. Memleketine gönderilmesine karar verdi. Ancak ölüm Belbûş'u buldu. Yüce Allah'ın rahmetine intikal etti.

Bu sene içinde Frenklerin Mısır üzerine kastedeceklerine dair birbiri ardına haberler ulaştı. Bu sebeple şini yapım işine önem verildi. İskenderiye'nin surlarına mancınıklar kuruldu. **(s.416)** Ardından İskenderiye'ye tayin edilen valisinden kalede yaklaşık 100 mancınığın kurulduğuna dair bir mektup geldi.

Nûbe186 meselesinin başlamasının zikri

Dâvud olarak bilinen Nûbe Sahibi görme duyusunu kaybeden Mürteşkir'in kız kardeşinin oğlu idi. Nefsi onu şeytana uymak

hususunda ayarttı. Kûs valisinden onunla alakalı bir mektup geldi. Mektupta; Dâvud'un, Safer 671/Ağustos Eylül 1272 Asvân'dan gemilere binip buraya 20 günlük mesafedeki Dunkula'ya[187] giderek insanları öldürüp esir aldığı ve çevreyi yağmalayıp yaktığını bildiriyordu.

Bu senenin Arefe gününde Sultân, Piramitler tarafına doğru ava çıktı. *es-Sîret* müellifi şöyle dedi: Sultân'ı gördüm. Islak bir zırh giyiyordu. Kilimlerin serili olduğu büyük bir sofra/azık hazırlatmıştı. Burada el-Emîr Hüsâmeddîn ed-Devâdâr ve el-Emîr Alâeddîn Aydoğdu ile oturdu. Daha sonra bu sofra iki at eşliğinde kaldırılıp taşındı. Sultân ise Piramitler Köprüsü Kanalının bir yakasından diğer yakasına kadar zırh giysisiyle yüzdü.

672/1273-1274 senesi başladı

Göynük'ün fethinin zikri

(s.417) Göynük halkının kötülükleri artmış olup tüccarlara ve ulaklara saldırıyorlardı. Sultân, Sis sahibine durumu yazdı ise de bu mektuplaşma fayda sağlamadı. Ermeniler Serakucat[188] giyip kafilelere saldırmak için çıkıyorlardı. Sultân, Haleb askerinin komutanı Hüsâmeddîn el-Ayntâbî'yi Göynük üzerine yolladı. el-Ayntâbî 3 Muharrem 672/20 Temmuz 1273'de şehrin önlerine geldi. Müslümanlar el-Hüsu'l-Barânî'yi aldılar. Ermeniler kaleye çekildi. Ancak Müslümanlar, onlarla savaşıp burasını aldılar. Erkekleri öldürdüler ve kadınları esir ettiler. Askerlerin saldırıları Tarsûs taraflarına kadar uzandı. Bunlar yağma yapıp esir aldılar.

es-Sîret müellifi dedi: Göynük'ün diğer adı Hadesü'l-Hamrâ olup Seyfüddevle b. Hamdân inşa etmiştir. Göynük yani yanık olarak isimlendirilmesinin anlamı şudur: Şimdiki Sîs sahibinin atası olan buraya hâkim Konstantin adlı bir bey vardı. Burasını Rûm Selçuklularından ele geçirmiş ve yakmıştı.

(s.418) Seyfüddevle b. Hamdan bu kaleyi inşa etmek için geldiğinde şehir ahalisi tarafından Rûm hükümdarının domestikine teslim etmişlerdi. Bu olay 337/948-449 senesinde oldu. Seyfüddevle 12 Cemaziyelahir 343/13 Ekim 954 Çarşamba günü Göynük'e geldi ve kalenin temelini geldiği gün atıp başlangıcını da bizzat eliyle kazdı. 13

Receb/12 Kasım Salı günü[189] kalenin inşası tamamlanıncaya kadar burada kaldı.

Bu sene içinde Kâhire'de sarayın kapılarından birinde ortaya çıkan tılsımın zikri

Sarayın kapılarından biri Deniz Kapısı (Babü'l-Bahr) olarak bilinmekteydi. Burası Dârü'l-Hadîsi'l-Kamiliyye tarafındaydı. Duvarlarından bir sandık ortaya çıktı. İçerisinde bir sandalyenin üzerine oturmuş halde sarı bakırdan kedi şeklinde[190] bir heykel çıktı. Heykelin yüksekliği bakırın altından itibaren bir karış idi. Put da bunun üzerinde oturuyordu. Elleri havada olup çerçevesinin genişliği üç karış idi. **(s.419)** Bu levhanın şekli kabartmalıydı. Resmin ortasındaki suretin vücudu yoktu. Üzerindeki dairenin içerisinde ise kıpt dili ve hiyerologlif içeren bir yazı bulunuyordu. Köşesine doğru levhanın içerisinde şekli başağa benzeyen iki boynuz yer almaktaydı. Diğer köşeye doğru ise başının üzerinde haç bulunan bir figür ile elinde asa olan bir başkası ve bu ikisinin ayaklarının altında da kuş figürleri vardı. Bunların başlarının üzerinde ise geniş bir kitabe yer almaktaydı. Sandıkta bununla birlikte içinde yazı bulunan bir kitabe daha yer alıyordu. Ancak yazının çoğu kazınmış durumdaydı. Levhalar da yıpranmıştı. Bir yüzünde Kıpt diliyle yazılmış bir yazıda el-Melik Yezcer'in adı bulunuyordu. Aslında bu yazı her türlü kötülüğü kovan bir muskaydı. Yine yazının içerisinde Baybars adı vardı. Kitabenin görünen kısmının kalanı ise kelimelerin araları kazındığından dolayı okunmuyordu. Levhaların Mısır Halifesi el-Hâkim'in yazısı olduğu söylenir. İlginç olan ise içerisinde Sultân'ın adının (Baybars) geçmesidir. Tılsımın yazısını el-ez-Zâhir b. el-Hâkim yaptırmıştır. İçerisinde melek isimleri vardı. Büyük bölümü Mısır'ı ve buranın sınırlarını korumak ve düşmanları buradan uzaklaştırmakla alakalıydı.

es-Sîret'in müellifi dedi: *el-Musannife* adlı eski bir kitapta *"el-İmâm el-Hâkim'in babası el-İmâm el-Azîz'in adı mezkur oğluna vasiyetidir" şeklinde bir yazı gördüm. Burada sarayın kapılarındaki tılsımlardan da bahsediyor ve şöyle diyordu: Hamel yıldızları Merîh'in kalbidir. O kuvvet ve kılıç sahibidir. Şehrimiz kurulduğunda manevi güce sahip olmak için bu tılsımı onun saatinde ve gününde düşmanları kahretmek üzere koyduk.*

Sultân'ın, Şâm'a yönelmesinin zikri

(s.420) Tatâr Hükümdarı Abakâ'nın hareketine dair haberler gelmişti. Sultân 26 Muharrem 672/8 Ağustos 1273 gecesi yakın emîrlerden bazılarıyla birlikte yola çıktı. Bu yolculukta onların masraflarını üstlendi. Yolculuk sırasında Tatârların hareketine dair haberler artmaya başladı. Bunun üzerine Sultân bütün askerlerin ve Arapların el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr ile Mısır'dan çıkması için yazdı. Ayrıca gaza etmek üzere memlekette binebilecek atı olan herkesin toplanmasını, Şâm'daki her köyden ahalisinin gücünün yettiği ölçüde süvari askeri çıkarılmasını ve bunların masraflarının da karşılanmasını emretti. 17 Safer 672/2 Eylül 1273'te Dımaşk'a girdi. Askerler ise Mısır'dan 20 Safer 672/5 Eylül 1273'te hareket etmişlerdi. Yâfâ'ya vardıklarında el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr'a bu şehir yakınlarında kamp kurması için ferman geldi.

Sultân'ın Yâfâ'ya gelişinin zikri

Sultân, Mısır askerlerinin harekete geçip Yâfâ'ya geldiklerini öğrenince beraberinde 40 kadar süvariyle Dımaşk'tan ayrıldı. Rikabdârını ya da bir başkasını dahi yanına almamıştı. Yâfâ'ya ulaştılar. Askerler çağırılmıştı. Kamp yerine **(s.421)** yaklaşıldığında Türkmen bir hacib zannettikleri Sultân'ın ve beraberindeki peçeli grubun girişine engel oldular. Onlara atlarından inmelerini emrettiler. Ancak Sultân ile yanındakiler inmediler. Sultân tek başına ilerledi. Sancakların arkasına geldi. Yüzündeki peçeyi açınca silahdâr kendisini tanıdı. Sultân kampa girip maiyetinin arasında ilerledi. İnsanlar atlarından inip yer öptüler. Sultân ise otağının önünde atından indi. İşlerini düzenledi. Pazartesi sabahında maiyetiyle birlikte atlandı. Sonra atından inip insanların meseleleriyle ilgilendi. Akşama doğru yeniden atlandı ve Dımaşk'a döndü. Sabahleyin beraberindekilerle tekrardan atına bindi. Yokluğunda şehirdeki işleri el-Emîr Şemseddîn ed-Devâdâr üstlenmişti. Sultân, ona ulaklarla gelen mektuplara cevap yazması için imzalı kağıtlar bırakmıştı.

Bu süre içerisinde Sultân'ın yaptığı işlerin zikri

Bunlardan biri Celâleddîn Harizmşâh'ın taştdârı Melik Ferec'in oğlu el-Melik Şemseddîn Bahâdır ile alakalıydı.

Adı geçen bu zat Sümeysât hakimiydi. Babası, Celâleddîn Harizmşâh'ın taştdârı olup ondan sonra Kirân Kalesine ve Nahcivân nahiyesindeki altı başka kaleyi ele geçirmişti. Daha sonra er-Rûm'a geldiğinde kendisine Aksaray iktâ edildi. Şemseddîn Bahâdır, Sümeysât'tan Sultân ile yazışıp elçiler gönderiyordu. Rezil düşman hakkında doğru bilgiler vererek Sultân ile yakınlaştı. 671/1272-1273 senesinde Sultân'a bir memlûkunu gönderdi ve ondan emin oldu. Sultân da kendisiyle Hilafetin yurdunda oturup buradaki Müslümanlara aleni şekilde kötülük yapan Nastûrî Patriğine bir oyun oynamak üzere anlaştı. **(s.422)** Sultân adı geçen patriğe içerisinde şu sözlerin yer aldığı bir mektup yazdı: *Bize olan sevginizi ve ülkemizdeki Hıristiyanlarla ilgili tavsiyelerinizi biliyoruz. Sizin varlığınız sebebiyle onlara iyi davranıyoruz. Moğollarla alakalı işaret ettiğiniz gizli bilgilerden de haberimiz var*. Yine mektupta aslı olmayan bazı aldatıcı şeylerden de bahsedilmekteydi. *Bizden istediklerinizi yerine getirdik. İmarını belirlediğin mekanları tayin ettiğin kişiye teslimi konusunda da söz verdik. Kararlaştırılan çözüm senin işaret ettiğin şey üzerine çalışmaktır. Allah bunu takdir edecektir. İstediğin mürver yağı ve Mesih kuyularının suyunu sana yolladık. Ayrıca sana teslim edilmek üzere Gerçek Haç'tan bir parçayı da er-Râhbe'ye gönderdik. Buradaki naibe de kararlaştırılan alametleri (işaretleri) yolladık. Bunu almak için güvendiğin bir kimseyi gönder*. Söz konusu taltifler el-Bîre'deki naibe gönderilip ona *bunları patriğe ulaştırmak üzere bir Ermeni hazırla ve bunu yaptıktan sonra da Melik Bahâdır'a birini yollayıp onu haberdar et*, diye söylendi. Bahâdır da bu haberciyi yolda durduracak birini gönderdi. Adam haberciyi yakaladı. Daha sonra Bahâdır ele geçirilen Ermeni ve mektubu Abakâ b. Hûlâgû'ya gönderip ona; *güvendiğin bu patrik senin aleyhine çalışmış* dedi. Abakâ mektup kendisine ulaşınca patriği öldürdü.

Sümeysât sahibi bu mesele ve benzer birçok şeyler sayesinde Sultân ile yakınlaştı. Mamafih düşman yapacaklarını yapıp amaçlanan hedefe ulaştıktan sonra onun durumunu anladı. Bahâdır'ı yakalayıp Ordû'ya gönderdiler. Memlûkları ve maiyeti ise Sultân'a sığındılar. Bunların sayısı memlûklar, askerler ve diğerleriyle birlikte 1000 kişiden fazlaydı. Sultân, kendilerine ihsanlarda bulunup maaşlar tahsis etti. **(s.423)** el-Melik Şemseddîn Bahâdır ise düşmandan kaçıp kendisini kurtardı. el-Bîre'ye geldi. Buranın ahalisi onu karşılayıp Sultân'a gönderdiler.

Anlatıldığına göre bir şeyler yemek için yedi gün kaldı. Mısır'a vardığında Sultân, kendisini karşıladı. Mısır'da iktâlar verip ihsanlarda bulundu.

Mezkûr olayların bir diğeri de Gürcü melikine karşı kazanılan başarıdır. Bunun sebebi de Sultân'ın aldığı haberleri araştırmasıdır. Nitekim bu sıralarda kendisine, Gürcü Melikinin gizlice Beytü'l-Makdis'i ziyaret etmek üzere geldiği bilgisi ulaşmıştı. Sultân'da ona bir tuzak kurmak üzere teyakkuza geçti. Bu aslında Gürcü melikinin yeğeni olarak bilinen kişiydi. Sultân, onu yakalamaları için adam gönderdi. Adı geçen zatı ve yanındaki Gürcü ileri gelenlerinden üç kişi yakalanıp Dımaşk'ta bulunan Sultân'a gönderildiler. Sultân, esirlerin gönüllerini aldı. Kendilerine ülkesine girenlere karşı uyanık olması gerektiğini bildirdi ise de yine de onları gözaltına aldı. Bu arada Tatârlarla ilgili haberler kesilince Sultân ve askerleri geri döndüler ve Sultân 24 Cemâziyelâhir 672/5 Ocak 1274'te Kal'âtü Cebel'e girdi.

Sultân, Şabân 672/Şubat-Mart 1274'te er-Remle yakınlarında askerlerin geçmesi için iki tane kemerli köprü yapılmasını emretti. Bunun için de her taraftan ustalar getirtti. Zilhicce 672/Haziran-Temmuz 1274'te Arapların büyüklerinden Amr b. Mahlûl geldi. Sultân, onu Aclûn'da tutuklamıştı. Ancak Amr hapisten kaçmış ve aman isteyerek Tatârların yanına gitmişti. Sultân ise Aclun'da hapis tutulduğu yere gelinceye kadar ona aman verilmeyeceğini söyledi. Onu getirmek adına başka ne yapılabilirdi. Zira demirden bir halka takıyordu. Hiç kimse de Amr'ı bundan kurtaralım demiyordu. Nihayetinde Amr hapis tutulduğu yere geldi. Bu durum Sultân'a ulaşınca Amr'ı affetti.

el-Emîr Necmeddîn Hızır'ın sünnetinin zikri

(s.424) Ramazân 672/Mart-Nisan 1274 tarihinde Sultân askerlerden bir kısmına kabak oyunu ve ok atmak için hazırlanmalarını emretti. Askerler onarlı gruplar halinde atlara bindiler. Demirin parıltısıyla gözleri kamaştırdılar. Atlar meydanda en güzel şekilde yürüdüler. Salınışları kafirleri kızdırıyor; bakışları durdurup akılları şaşırtıyorlardı. Sultân da binlik memlûkların arasında parlayan yıldızlar ve atılgan bir aslan gibi at sürdü. Cirit oynamak için alana girdiler. Halka yakaladı. Ok attı. Hedefe isabet ettiren her emîre ünlü hâs ahırından bir at verdi. Halka'ya (muhafızlar) ve Bahrîlere de bagletak (elbise)verdi. Bu

eğlence birkaç gün devam etti. Sultân farklı farklı oyunlara girip çıktı. Bazen cirit oynadı. Bazen de ok atıp, gürzlerle oynadı. Bir gün adeti olduğu üzere oynamak için meydana çıkıp kılıcını çekti. Memlûklar da kılıçlarını çektiler. O ve yakın memlûkları tek bir adammış gibi hamle yaptılar. İnsanlar parlayan kılıçlardan ve onların birbirine vurmasından başka bir şey göremedikleri gibi bu büyüleyici görüntüden korktular. Eğer onlar için *kınama yoktur* diye af kelimesi söylenmeseydi neredeyse helak olacaklardı.

(s.425) Bu esnada hiçbir hükümdarda duyulmamış ölçüde teşrif ve elbise dağıttı. Sultân'ın yanındaki meliklerin çocuklarından, vezirlerden, büyük ve küçük emîrlerden, komutanlardan muhafızların, Bahrîlerin ve memlûkların komutanlarından, müfredlerden, evlerin komutanlarından, iş sahiplerinden, maiyetinden rütbesi ölçüsünde teşrif almayan hiç kimse kalmadı. Aynı şekilde kâdılar ve vazife ehli de teşrif aldılar. Bayram gününde de el-Emîr Necmeddîn Hızır ve emirlerin çocuklarından bir kısmı sünnet oldu

Sultân yaradılışındaki gibi davrandı ve hiç kimseyi hediye sunmak ve para vermekle yükümlü tutmadı. Çalgıcılar ve şarkıcılar dışında onun ihsan ve tebriklerinden nasibini almayan kalmadı. Zira Sultân'ın döneminde bu iki grup için hiç para harcanmadı. Onlar için bu tamahlarında geçim yoktu.

el-Melik es-Saîd'in, Şâm'a gitmesinin zikri

(s.426) Bu sene içinde Sultân yönetimi altındaki memleketlerden hiçbirinin sahibi tarafından tek başına bırakılamayacağını ve kimsenin onun işini yapamayacağını gördü. Ayrıca Tatârların hareketleriyle ilgili birbiri ardına haberler gelmeye devam etti. Îsâ b. Mühennâ'ya bir saldırı yapmasını emretti. Îsâ, el-Enbâr'a ulaştığında burada Tatâr askerlerinden bir topluluk ile karşılaştı. Öte yandan Sultân, onun haberini gizlemişti. Bu sebeple Îsâ, el-Enbâr'a vardığında Tatârlar, Sultân'ın baskın verdiğini zannedip kendilerini bu kıyıya attılar. Îsâ ve Heface Arapları savaştılar. Mücadele gün ortasına kadar sürdü. Bu akın 18 Şabân 672/27 Şubat 1274 tarihinde yapılmıştı. Olanların haberi Abakâ'ya ulaştı. Askerleri ise en kötü şekilde yenilip arkalarını dönüp kaçmaya başladılar. *Allah inkarcıları hiçbir şey elde edemeden kin ve öfkeleriyle geri çevirdi. Allah, inanlara savaş için kâfi geldi*[191].

Sultân daha sonra Üstadüddâr el-Emîr Şemseddîn'i, emîrlerin, maiyetindekilerin büyüklerinden bir grup ve el-Melik es-Saîd ile gönderdi. Kendisi de 12 Ramazân 672/22 Mart 1274 tarihinde yatsı namazından sonra kimsenin haberi olmadan yola çıktı.

26 Ramazân/5 Nisan günü ahalisine hissettirmeden Dımaşk'a girdi. Hatta kendisini, At Pazarı'nda gösterene değin Şâm Nâibü's-Saltanâsının onun gelişinden haberi olmadı. İnsanlar karşısında yer öptüler. **(s.427)** Kaş ile göz arasında ya da insan vücudunun sağlığına kavuşması gibi kaleye girdi.

Kabak oynamak istedi ise de aşırı yağmur sebebiyle bunu erteledi.

Bayram gecesinde Şâm emîrlerine, komutanlara ve müfredlerin ileri gelenlerine hil'âtler giydirdi. Sonrasında teftiş etmek üzere eş-Şakîf ve Safed'e gitti. Ardından Mısır'a döndü ve 21 Şevval 672/30 Nisan 1274'te buraya ulaştı.

Bu süreçte meydana gelen işlerin zikri

(s.428) Bunlardan biri alışılagelmemiş bir hikayedir. Nitekim er-Remle Valisi el-Gars b. Sâver'den memleket ahalisinin arasında kuyu sularını içmekten ötürü ateşli hastalıklar ortaya çıktığını ve bunun arttığını bildiren bir mektup geldi. Daha sonra valiye bir Hıristiyan adam geldi. Bu kuyuların Tatârların Şâm'a geldiği senede olduğu gibi adet gördüklerini ve Frenklerin Abûd denilen bir köye adam göndererek suyundan alıp bu kuyulara döktüklerini söyledi. Böylece şüphe ortadan kalktı. İbn Şâver bu sözleri işitince adı geçen köye bir adam gönderip suyundan aldırdı ve Yâfâ'daki kuyulara döktü. Su buralarda çoğalmıştı. Ancak getirilen su döküldüğünde Yâfâ'daki suların bilinen seviyesi düştü. Bu sebeple de suyun hayız gören bir kadın olduğu ve dağdaki Abûd köyündeki suyun ise erkek olduğu söylendi.

29 Şevvâl/8 Mayıs 1274'te el-Amânîye memleketinde adı Markis Rudolf Defriterku adlı birinin imparator olduğuna dair mektuplar geldi. Zilkade/Mayıs-Haziran ayı içerisinde bu tarafta Frenklerle mücadele eden Tilimsan Sahibi Yağmur Esen'in vefat haberi geldi. Benû Merîn Meliki Yakûb b. Abdülhak onun yerini aldı. Bu zat daha sonra Septe şehrini kuşatma ve açlık yoluyla ele geçirdi.

673/1274-1275 senesi başladı

(s.429) Muharrem 673/Temmuz-Ağustos 1274'te Hamâ Sahibi el-Melik el-Mansûr, Sultân'ın hizmetine geldi. Sultân; ona, kardeşine ve oğluna ihsanlarda bulundu. el-Melik el-Mansûr daha sonra memleketine döndü.

Sultân'ın, Kerek'e gitmesinin zikri

Sultân 8 Safer/13 Ağustos'da bir hecinin üzerinde el-Bedriyye üzerinden yola çıktı. Kerek ve Şevbek'e ulaştı. Kerek'te 13 gün kaldı. 22 Rebîülevvel/25 Eylül'de Kal'âtü Cebel'e döndü.

el-Melik es-Saîd'in bunduk atmasının zikri

Bu sene içinde Sultân, el-Melik es-Saîd yanında olduğu halde el-Abbâsîyye'ye gitti. el-Melik es-Saîd 28 Cemâziyelâhir/29 Aralık 1274'te büyük bir su aygırı vurdu. Bunun üzerine kendisine *kiminle iddialaştın?* denildiğinde *hayatı için dua ettiğim, dualarıyla Allah'a yaklaştığım ve adını söylemekten gurur duyduğum babam ve ona düşmanlarını öldürmekte yardım için alıştırma yapanlarla* diye cevap verdi. Babası, onu en güzel şekilde kabul etti. Her şeyi verdi. Eğer yapabilseydi gözünü ve dişini dahi verirdi.

(s.430) Bu sene içinde ez-Zeytûn'un (Oliver) Akkâ'da öldüğü haberi geldi. Sahildeki Frenklerin en büyük kontlarından biriydi. Büyük bir birlikle Akkâ'ya gelmişti. Onun, Akkâ Çayırında Sultân ile çatışmasından bahsetmiştik.

Şini reislerinin Akkâ'dan kaçırılmasının zikri

Frenklerin, onları Kıbrıs'ta esir ettiğinden bahsetmiştik. Sultân, el-Emîr Fahreddîn el-Mukrî'yi, esirlerin fidyesini ödeyip kurtarmak üzere Sûr'a göndermişti. Fakat Frenkler *onlar denizlerde düşmüşlerdir ve anlaşma dışıdırlar* diyerek buna yanaşmadılar. Okçular ve komutanlara gelince Frenklerden bir topluluk onları satın aldı ve kendi esirlerini kurtarmak için fidye olarak verdiler. Sultân da denizcileri kurtarmak için Frenklerden bir kısmını serbest bıraktı. Reisler ise hapiste kalmaya devam ettiler. Bunlar sekiz kişi olup içlerinde İskenderiye reisi ve Dimyât Reisi Ebu'l-Hasân el-Mağribî de vardı. Frenkler, onları Akkâ Kalesi'ndeki bir kulede hapse attılar. Sultân, Safed Nâiblerinden Seyfeddîn Kutluboğâ'ya esirleri kaçırmasını emretti. Nâib de Frenk

yöneticilerinden birini para karşılığında esirlerin yanına eğe ve testereyle girmek için ayarladı. Neticede esirler kalenin sarnıcından kaçırıldılar. Bir tekne ile çıkıp kendileri için bekleyen atlara bindiler. Akkâ'dan hiç kimse onların kaçtığını anlamadı. Böylece Kâhire'ye ulaştılar. Bu sebeple Akkâ'da çok büyük bir fitne patlak verdi.

Mezkûr sene içinde adı Mahrâ Melik olan Habeş Sahibinden **(s.431)** bir piskopos istediğine dair bir mektup geldi. Onun, Sultân'a elçi göndermek için evvela Yemen Sahibine elçi göndermesi gerekiyordu.

es-Sîret müellifi şöyle dedi: İmharâ ise burası Habeş iklimlerinden biridir. Büyük bir bölgedir. Buranın sahibi ed-Dânûb ve el-Cerl beldeleri gibi geriye kalan çok az bazı yerlerin dışında bütün Habeşlilere hükmeder. İmharâ memleketinin sahibi Hatâ -yani Halife- olarak isimlendirilir. Bütün hükümdarları da bu lakapla bilinir. Habeş Meliklerinden Yusuf b. Ersamâye; Hedâye ve Şevâ beldelerinin yanında Kelcûr ve amilliklerinin de sahibidir. Üstlerinde Müslüman melikleri vardır. Zeylâ memleketlerinde ise buranın kabilelerinin idarecilerinin dışında bir hükümdar yer almaz. Onlar yedi Müslüman kabiledir. Komutanlarının adına hutbe okurlar. Yemen Sahibi, onların memleketinde kendi adına hutbe okunacak bir cami inşa etmek istedi. Ancak bunu yaptırması mümkün olmadı. İmharâ'ya giden yol Avvân şehri üzerindendir. Burası Habeş beldelerinin kıyısında bulunmakta olup askerleri çoktur. Mülküne de çoğunlukla Habeş melikleri hükmederler.

Mar'aş üzerine yapılan akının zikri

Bu sene içinde Haleb askerleri Hüsâmeddîn el-Ayntâbî ile Mar'aş tarafına akına gittiler. Ayrıca Sîs beldeleri üzerine saldırdılar. Çok sayıda koyunu sürüp götürdüler. Mar'aş rabazının kapısını söktüler. Rabîa b. et-Tâhir b. Ganem burada nehir geçişi sırasında boğuldu.

el-Emîr Fâriseddin Atabek (r.a.) 9 Cemâziyelevvel 673/10 Kasım 1274'te vefat etti. Sultân, onun varislerine ihsanlarda bulundu.

Sîs Gazasının Zikri

(s.432) Sîs Sahibi evvelinde kararlaştırılmış olan hediyeleri göndermeyi kesmişti. Yine yapılan anlaşma gereğince binaları yenilemeyeceğine ve kaleleri tahkim etmeyeceğine dair yemin etmişti. Ayrıca anlaşmanın gereklikleri ile kararlaştırılmış olduğu gibi doğru

haber göndermiyordu. Öte yandan Ermeniler, Moğol serpuşları giyip kervanlara saldırıyor ve kağanın askerleri olduklarını iddia ediyorlardı. Bu sebeple Göynük tarafında tüccarlar için sıkıntılı bir durum hasıl oldu. Zikrettiğimiz gibi Sultân burasını tahrip etmek için asker gönderdi. Yapılan akın sebebiyle Sîs hâkimi sıkıştı. Ancak kendisine: *bunlar yapmış oldukların için sadece bir cezadır*, denildi. Ayrıca Sultân, ona birini gönderip Sîs üzerine yürüyeceğini bildirdi. Diğer taraftan Frenkler de Moğolların tarafına meyletmeye başladılar. Müslümanları gözlerinde küçümsediler. Anlatıldığına göre: Türkmen tüccarlar er-Rûm memleketinden atlarıyla ve katırlarıyla buraya geldi. Göynük ahalisi bunların üzerlerine saldırdı. Kervandakiler *bu atlar Sultân'ındır*, demelerine rağmen Ermeniler onlarla savaştılar.

Ülke ve kullar için Göynüktekilerin isyan ve zararları artıp fesatları memlekete yayılınca ki *Allah bozgunculuğu sevmez*[192], Sultân ümmet için büyüklendi. Böylece ondan gelen rahmet, adı geçenin üzerine gazaba, anlaşma mücadeleye, sulh ihtilafa, ateşkes hakarete döndü. Kendisini Sîs hakiminin üzerine yürümeye adadı. Ancak kimseye hissettirmeyip Şâm'a hareket edeceğini duyurdu. Bunun için de süvari askerlerinin hepsini Kal'âtü Cebel'in altında bir günde teftiş etmeye karar verdi. Teçhizatını giyindi. Memlûkları da harp giysilerini ve altın yaldızlı miğferlerini giydiler. Öyle ki aralarında Sultân dahi tanınmıyordu. Askerler birlikler halinde geçmeye başladılar. Sultân da onları teftiş etti. Yürüyüp Bâbü'n-Nasr'daki kamplarına indiler. **(s.433)** Sultân daha sonra cevşeninin uyluk ve kol kısımları olmayan eksik teçhizatlıların sayısı istedi. Onlara eksikliklerini tamamlamak için para verdi. 3 Şabân 673/1 Şubat 1275'te yola çıktı ve ayın sonunda (27 Şubat) Dımaşk'a vardı. Karlı bir gündü ve toprak beyaz bir örtüyle kaplanmıştı. Yüce Allah'ın buyurduğu üzere *gökyüzü açılır ve orada pek çok kapı oluşur*[193]. Şâm askerleri de teçhizatlarını giymiş bir şekilde çıktılar. Sultân daha sonra 7 Ramazân/6 Mart'ta şehirden ayrıldı. Hamâ'ya vardığında buranın hâkimi el-Melik el-Mansûr askerleriyle onun hizmetine çıktı. Sultân tebdili kıyafetle at binmişti. Nitekim Hamâ Sahibi de yanına gelinceye kadar kendisini tanımadı. Sonrasında beldesinde Sultân'a gerekli saygıyı gösterdi. Akabinde Sultân yanındaki askerler ve bütün Araplarla birlikte hareket etti. Askerleri atının üzerindeyken teftiş etti. Mühennâ b. Îsâ ve Hüsâmeddîn el-Ayntâbî'yi keşif birliği olarak el-Bîre taraflarına gönderdi. Bunlar el-Bîre'ye

ulaştılar. Sultân ise Nireb Sermîn'e gelinceye kadar Derbisâk tarafına doğru yürümeye devam etti. el-Emîr Şemseddîn Sungurca ez-Zâhirî bir grup asker ve ağırlıklarla burada kaldı.

Emîr-i Cândâr İzzeddîn Efrem ve Mübârezeddîn et-Tûrî'yi hazırlık yapmak ve askerin karşılaşacakları zorlukları ortadan kaldırmak üzere Kara Nehir tarafına gönderdi. Sultân, askerlerin çoğu nehri aşana kadar bekledi. Derbisâk ve Bağrâs arasında kamp kurdu. Binliklerin kumandanlarından her birine bir yöne gitmelerini emretti. Bunlar dağlara çıktılar. Ayrıca Sultân askerlere mum yakmalarını emretti. İnsanlar dağları tanıdılar. Hiç kimse yolunu şaşırmadı ve geçitlerde zorlanılmadı. Demirlerin parıltısı ve atların toynak sesleriyle üzerinden kıvrılarak dağları aştılar. *Büyük olaylar gerçekleştiği zaman artık onun vukuunu yalanlayacak kimse kalmayacaktır. O alçaltır ve yükseltir*[194]. Yer sarsıldığında, dağlar parçalanıp **(s.434)** toz duman haline geldiğinde[195]….

Sultân nakil için 30 adet gemi hazırlatmıştı. Kendisi de İskenderûne Kapısı'nın içine Sîs Hâkimi Leon'un babası Bey Heytûm'un yaptırdığı surun arkasına indi. Sonrasında Miskeb yakınlarına yürüdü. Askerler Masîsa köprüsünü ve şehri ele geçirdiler. Buradakilere üstün gelip bulduklarını öldürdüler. Sayılamayacak kadar çok manda, sığır ve koyun ganimet aldılar. Türkmenlerden ve Araplardan bir grup sürüleri ve atlarıyla itaat arz etmeye geldiler. Sultân bunları Memlûk topraklarına gitmek üzere hazırladı. 29 Ramazân/28 Mart günü yeniden harekete geçti ve Sîs'e ulaştı ise de buradan ayrıldı. Öncüler yollayıp gizli saklı mevkileri keşfetti. Rûm Derbendine ulaştı. Tatârların genç ve yaşlılardan oluşan ailelerine tesadüf etti ve bunları ele geçirdi. Daha sonra geri dönüp bu yüksek dağlarda geceledi. Burada onlara seslenildi. Sağırlar bile atların toynaklarının seslerini işittiler. Sultân bayramı Sîs şehrinde yaptı. Burası memleketin merkezi ve tehlikeli işlerin kaynağı idi. Ermeni memleketin bahçesi ve izleyenleri şaşkına çevirecek manzarası da buradaydı. Öyle ki insan Sîs'i kafirlerin cenneti olduğunu zannederdi. Sultân sabaha karşı konakladı. Burası gül bahçesiydi. Yok olup giden bir yer oldu. Matem şarkıları söyleyen kuşlar geri döndü. Akarsular, onun için bir gözyaşı damlası gibiydi. Kiliseleri süpürüldü. Mekanları kazındı. Sîs şehri yağmalandı ve yıkılıp yakıldı. Ahalisi ise kaleye sığındı. Öte yandan **(s.435)** Sultân burada iken de ulaklarla birbiri ardına mektuplar yazmaya devam etti.

Sîs’in yakılması tamamlandığında tekfûrun sarayları da yıkıldı. Böylece şehrin manzarası bozuldu. Kadınlara tecavüz edildi. Bu arada hücum müfrezeleri, Moğolların ailelerinden ve çocuklarından ele geçirdikleri ganimetlerle döndüler. Karanlık geceyi keser gibi ganimetler alındı. Sultân geri döndü. Askerler atlarını ekinlerin içinde otlatmaya başladılar. el-Emîr Cemâleddîn el-Muhammedî ve el-Emîr İzzeddîn ed-Dimyâtî, Tarsûs’a ulaştılar. Burada 300 kadar at ve katır buldular. Kaledekilerle savaştılar. Mübârezeddîn et-Tûrî ve İzzeddîn el-Kercî de deniz kıyısına doğru yöneldiler. Düşmandan bir toplulukla savaştılar ve denizde gemilere tesadüf ettiler. Bunlara çıkıp ele geçirdiler ve mürettebatını öldürdüler. el-Emîr Seyfeddîn ez-Zeynî de el-Berzîn Kalesine vardı. el-Emîr Bedreddîn el-Aydemirî, Adana’ya ulaştı. Kadınları ve çocukları ganimet olarak aldılar. Asker buradaki dağlara akın yaptı. Birçok kimseyi öldürdüler. Şâm askerleri de Frenklerden ve Ermenilerden bir topluluğa rastlayıp hepsini öldürdüler. el-Emîr Bedreddîn Beyserî ve el-Emîr Seyfeddîn Ayıtmış es-Saîdî de Ayâs’a geldiler. Askerlerin haberleri buranın ahalisine Frenkler tarafından iletilmişti. Bu sebeple de mallarını gemilere nakletmişlerdi. Askerler şehri yaktılar. Karada ve denizde çok sayıda kişiyi öldürdüler. Daha sonra İskenderûne Valisi’inden: askerin, Ayâs’a kastettiklerinde buradaki Frenkler ve Ermenilerden meydana gelen yaklaşık 2000 kişinin kaçmak için gemilere bindiğini ancak hepsinin denizde boğulduğuna dair bir mektup geldi. Şu Sultân’ın saadetine bak! Nasıl denizler bile düşmanını ondan kurtaramaz. Çöller dahi gideni ve geleni gizleyemez.

(s.436) Emîr-i Silâh Bedreddîn, Allah’ın terk ettiklerinin atlarını meralardan sürdü.

Sîs gazasıyla ilgili olanlar bunlardır. Bu arada el-Bîre tarafına giden askerler ve Araplar da Resülayn’a ulaştılar. Birçok ganimet elde ettiler. Tatârlar arasında korku meydana getirip onları kaçmaya zorladılar. Nitekim Sultân’ın da bu tarafla uğraşmasının amacı buydu. Daha sonrasında asker salim ve muzaffer olarak geri döndü.

Sultân ise Masîsa’ya geldi ve şehri iki taraftan yaktı. Emîrlerin ganimetlerle birlikte dönüşü tamamlayıp ona itaat etmek için ed-Derbent’ten gelen Türkmenler ile Arapların ayrılmasının akabinde yeniden yola çıktı. Burada orman gibi kıvrılan dalları ve üzerinde

adaları olan bir gölün üzerinden geçti. Belde ahalisinin bir kısmı da buraya kaçmış, mallarıyla ailelerini adalara nakletmişlerdi. Askerler atlarını yüzdürerek adalara çıktılar. Öldürüp esir aldılar. Ardından Tell Hamdûn ve en-Nakira(Nukra) Kalesine geçip her iki yeri de tahrip ettiler. Sonrasında Derbendat'tan çıktılar. Sultân ganimetlerin ovayı enine boyuna doldurduğunu gördü. Durup bizzat kendisi sayılamayacak kadar çok ve bilgi sahibinin ve kalem ehlinin unutacağı ölçüde fazla olan bu ganimetleri dağıttı. Kendisi için ise hiçbir şey almadı. Paylaştırma işi bittiğinde yürüyüp Hârim'deki çadırına geldi.

Sîs memleketinin tarihinin içeriğine dair

(s.438) el-Masîsa; burasını Abdülmelik b. Mervân inşa etmiştir. İbn Asâkir, *Târîhü Kebîr*'in de şöyle zikreder. Babası zamanında 82 ve 83/701-702 ve 702-703 senelerinde er-Rûm beldelerine gaza etti. Şehrin inşası da 84/703-704 senesinde oldu.

Tarsûs ise eski bir şehir olup anlatıldığına göre şimdi buranın **(s.439)** kapısının üzerinde bir kitabe bulunmaktadır. et-Taberî de bundan bahseder. Halife el-Me'mûn Abdullah b. Harûnürreşîd'in kabri de buradadır. Zira o buralara birbiri ardına gaza için gelmişti. Daha sonra 218/833-834'te Tarsûs yakınlarında Yezerdûn denilen yerde öldü ve Tarsûs'taki Hâkân el-Hâdim'in evinde defnedildi. Kabrinin şimdi burada olduğu bilinmektedir. el-Masîsa, Aynzarba olarak da bilinir. Tarsûs ve Adana ile bu taraftaki diğer yerler ise Kaylikâ olarak isimlendirilir. el-Masîsa, Bukrât el-Hekîm'in beldesidir. Onun Hıms beldesinde olduğu da söylenir.

Nehr-i Cihân, Ceyhân Nehridir. Ermeniler buraya el-Ha'ha da derler. Bu nehir, Seyhân ve Berdân ile bölgedeki üç nehirden biridir. er-Rûm memleketinden çıkarak Tarsûs, el-Masîsa ve Adana'dan geçip sonrasında tuzlu denize dökülür. Ceyhûn ise Harizm'e doğru denize dökülür. Başlangıcında 60 birim (cüz) uzunluğunda olan Ceyhân Nehri, er-Rûm beldelerindeki Sisema şehrinin kenarına gelinceye kadar güneye yönelir. Daha sonra iki dağ arasında geçerek doğuya yönelip er-Rûm memleketine ait Bersa ve Zebtera adlı iki şehre uğrar. Bu ikisinin arasından geçer. Sonra iki dağ arasını aşarak el-Masîsa suğûrunu aşana değin bu sınır ve Lükkâm Dağı arasında güneye doğru akar. Akabinde ise Şâm Denizine dökülür. Bu nehrin uzunluğu **(s.440)** başlangıcından

döküldüğü yere kadar 720 milden fazladır. Sîs çevresindeki dağ ve buranın beldeleri Cebelü Lükkâm olarak isimlendirilir. Uzunluğu 100 mildir. Yüksek araziden aşağıya doğru meyli vardır. Fersahı üç mildir.

Leon Hanedanı'nın Sîs memleketlerini ele geçirmesinin zikri

Leon hanedanı aynı zamanda Tekfûr ailesidir. Bu ülke er-Rûm hâkimi ve ordusu tarafından korunur. Mileh b. Leon burayı ele geçirdi. Söz konusu olay es-Sultân eş-Şehîd Nûreddîn Mahmûd b. Zengî'nin (r.a.) sayesinde olmuştur. Zira Sultân, Mileh'i güçlendirip yardım ediyordu. Bundan maksadı onu, kafirlerin üzerine musallat etmekti. Böylece Mileh'in, Sîs üzerindeki hakimiyeti güçlendi. Sonrasında er-Rûm sahibi kızdı. Akrabalarından Bender Nikus'u bir Rûm ordusunun başında gönderdi. Ancak Mileh, onu mağlup etti ve kumandanlarından 30 tanesini esir aldı. Bu olay 30 Rebîülâhir 568/18 Aralık 1172 Pazar günü[196] olmuştu. Zaferin haberi eş-Şehîd Nûreddîn'e ulaştığında Mileh'e ihsanlarda bulunup hil'at verdi. Bağdâd'a yazarak Rûmlara karşı kazanılan başarıyı övdü. Mileh el-Ermenî'nin hizmetçilerinden biri olduğunu ve onları mağlup ettiğini söyleyerek Bağdâd halkına bu haberi ulaştırdı. Tekfûr hanedanı bu vakitte ve bu memlekette yalnızca eş-Şehîd'in naibi olarak kuruldu. Sonrasında da aynı şekilde devam etti.

(s.441) *es-Sîret* müellifi şöyle dedi: Sîs memleketi halen geçitleri ve avâsımıyla bilinir. Burada gaza yapılır. Zira sınırdır. Bölgede savaşlar ve mücadeleler olmuştur. Ahalisi rıbât, gazâ ve cihâd ehlidir. Buranın işi Mısır'a benzer. Mısır Emîri Ahmed b. Tolûn Muharrem 265/Eylül-Ekim 878'de Simâ et-Tavîl'den Antakya'yı almıştı. Ahmed daha sonra Tarsûs'a kadar gitti. Rebîülevvel 265/Kasım 878'de buraya girdi. Tarsûs o sıralarda İslâm beldesiydi. Burada konakladı. Ancak askerleri sıkıldı. Şehirde fiyatlar arttı. Ahali de zorlanmaya başladıklarından onlara *biz sınırdayız. Siz bize sıkıntı verdiniz. Elimizdeki erzakı tükettiniz. Eğer düşman bizi kuşatırsa başımıza sizin ev ve erzak konusundaki zorlamalarınızdan daha fazlası gelecektir,* dediler. Akabinde de kılıçlarını çekip Ahmed ile savaştılar. Öte yandan Ahmed adamlarına onlar karşısında yenilmelerini emretti. Yenildiler. Suğûr halkı onların mallarını ve kumaşlarını ganimet olarak aldı. Ahmed b. Tolûn'un amacı düşmanın Tarsûs halkının gücünü, dirençli ve kuvvet sahibi olduklarını anlamasıydı. Eğer kendisi gibi askeri yeryüzünü dolduran bir kimse onlara yenilirse düşmanın buraya tamahını keseceğini düşündü. Daha

sonra onlara adam göndererek durumu anlattı. Tahşî b. Belird adlı birini buraya vali tayin etti. Aslında niyeti bu suğurda ikamet etmekti. Ancak oğlunun kendisine itaatten ayrılıp Mısır'da isyan ettiğini haber aldı. Dolayısıyla Mısır'a döndü. Bundan sonra yeniden Tarsus'a döndü. el-Masîsa'ya ulaştığı sırada Bazmân el-Hâdim isyan etti. Ahmed, ona karşı ileri gelen adamlarının da içerisinde yer aldığı bir ordu yollayıp itaate davet etti. Canı için aman verip yaptıklarını dikkate almayacağını söyledi. **(s.442)** Ancak Bâzmân bunu kabul etmedi. Ahmed ordusuyla birlikte şehir önlerine geldiğinde onu sığındığı yeri tahkim etmiş ve duvarlarının üzerine mancınıkları yerleştirmiş olarak buldu. O sırada şiddetli bir soğuk ve sürekli yağan bir yağmurun dışında çokça kar vardı. Bâzmân el-Hâdim bir tuzak hazırlayıp askerlerin üzerine su saldı. Onlar bunun yağmur olduğunu düşündüler. Bu sebeple boğulana kadar bir şey anlamadılar. Askerlere ait her şey telef oldu. Ahmed mağlup bir şekilde Adana'ya gitti ve burada kaldı. Daha sonra ise el-Masîsa'ya yürüdü. Ancak burada hastalandı. Akabinde ise Mısır'a döndü ve vefat etti.

Mısır hükümdarı Kâfûr el-Ihşîdî el-Hâdim zamanında suğûr işinin ihmal edilmesi durumu hasıl oldu. Melik en-Nekfur buranın üzerine yürüdü. Şehrin ahalisi kaleye sığındı. el-Melik Nekfur tarlaları yakıp ağaçları kesti. Etraftaki beldeleri tahrip etti. Bu haber Kâfûr'a ulaştı ise de ihmalkâr davrandı. Bir gece rüyasında yanında bir keser ile gökyüzüne yükseldiğini gördü. Ardından burasını elleriyle yıkmaya başladı. Sabah olunca rüya tabircisini çağırdı ve ona rüyasını anlattı. Adam, ona: *Sen dini yıkan bir adamsın. Cihâdı bıraktın* dedi. O anda Kâfûr durumunun farkına vardı. İbn ez-Zağferânî adlı komutanını bir grup askerle birlikte teçhiz etti. Onlara; *yıkılmış olan Tarsûs beldelerine denk, hamamı ve çarşıları olan bir köy gösterin. Öyle ki orası Tarsûs için vakfedilebilsin*, dedi. Adamlar da Bûsîr el-Mâdrây diye cevap verdiler.

Sultân'ın, Antâkya düzlüğüne inmesinin zikri

(s.443) Sonra Sultân, Antâkya düzlüğünde kamp kurdu. Askerler de buraya yayıldılar. Sultân, askerlerin atlarını meralarda otlatmasına, sürüler ve koyunların gönderilmesine kadar burada kaldı. el-Emîr Şemseddîn Sungurşâh ez-Zâhirî, Şemseddîn Sungur el-Elfî, Emîr-i

Meclîs Sâbukeddîn en-Nâsırî'yi Ayntâb'a gönderdi. Bunlar keşif yaptılar ve Sultân'ın hareketinden sonra geri döndüler.

el-Kusayr Kalesi çatışmasının zikri

Bu kale Salâhaddîn tarafından ele geçirilememişti. O 584/1188-1189'da bu tarafa geldiğinde Bağrâs ve Derbisâk gibi zapt edilmemiş yerleri aldı ve Antâkya ile anlaşma yaptı. el-Kusayr Kalesi, Frenklerin vekili olan Rûm Patriği'nin elinde kalmaya devam etti. Bu zat Antâkya patriğine bağlıydı. Frenkler, onu tercih eder ve ayrı tutarlardı. Ancak kalenin halkı şer ve fesat ehliydi. el-Fuâ ve çevresine zarar veriyorlardı. Sultân, Antâkya'yı fethettiğinde Kusayrlılar ondan anlaşma istediler. Sultân da bu isteklerini kabul etti. Ancak mütareke hususunda sözlerinde durmadılar. Kusayr arazisinin ikiye bölünmesinden dolayı hayıflanmaya ve kabul ettikleri konuda şimdi anlaşmazlık çıkarmaya başladılar. Allah ve resulünü aldatmaya çalışıyorlardı. Ancak Allahu Teala'nın buyurduğu üzere *onlar farkında olmadan yalnızca kendilerini aldatmış olurlar*[197].

(s.444) Samgâr, Hârim taraflarına vardığında el-Kusayr halkı kafirlere rehberlik ettiler. Surların üzerinde müjde davulları vurdular. Sultân bu sene içinde Ermeni beldelerine yöneldiğinde onlara ordudaki askerlerden hiçbirine şarap satmamalarını emretti. Ancak Kusayrlılar bu fermana muhalefet ettiler. Sultân, el-Emîr Seyfeddîn ed-Devâdâr'a, el-Kusayr Nâibi olan Kelyâm'a (Guillaume) gitmesini ve ona samimiyet göstermesini emretmişti. Seyfeddîn bunu kabul etti ve 15 Şevvâl 673/13 Nisan 1275'te Kelyâm (Guillaume)nin yanına gitti. Beraberinde adamları gibi görünen silahdârlardan bir grup vardı. Seyfeddîn görüşmek için dışarı çıkmayınca ona öfkelenmiş gibi yaparak geri dönmek istedi. Durumu haber alan Kelyâm da onu yatıştırıp teskin etmek üzere hızlıca dışarı çıktı. el-Emîr Seyfeddîn, Kelyam'ı kaleden belli bir mesafeye kadar uzaklaştırdıktan sonra sanki bundan imtina edermiş gibi geri döndü. Onunla karşı karşıya geldiğinde de yanındakileri birer birer yakalayıp hepsini kılıçtan geçirdi. Kalenin kapıları kapatıldı. Seyfeddîn de Kelyâm ile Sultân'a geldi. Daha sonra Kelyâm teslim olmaları için adamlarına yazdı. Ancak bunu kabul etmediler. Bunun üzerine Sultân içlerinde Seyfeddîn es-Serâvî ve Antâkya Valisi Şihâbeddîn Mervan'ın da bulunduğu Haleb emîrlerinden bazılarıyla birlikte bir grup piyadeyi gönderdi. Bunlar el-Kusayr

önlerine geldiler. Sultân ise beraberindeki Kelyâm ile Dımaşk'a gitti. Kelyâm gayet yaşlı biriydi. Aynı şekilde babası da Dımaşk'ya esirdi. Kelyâm babasıyla görüştükten sonra Dımaşk'ta öldü. el-Kusayr'daki kuşatma şiddetlenip erzak azaldığında müdafiler kaleyi 23 Cemâziyelevvel 674/ 14 Kasım 1275'de teslim ettiler. Ahalisi de istedikleri yerlere gönderildi.

(s.445) *es-Sîret* müellifi dedi: el-Kâdı'l-Fâdıl tarafından kaleme alınan Sultân'ın, İmparatora yazdığı ve Alman Melikinden bahsettiği inşa mektubunun içinde onun, Antâkya üzerine yaptığı barıştan da söz edildiğini gördüm. Mektupta şunlar yazıyordu: *İmparator bilmelidir ki Antâkya Sahibi Alman Meliki*[198] *yanına geldiğinde ondan yardım istedi. Şehrinin kapılarını kendisine açtı. Beriki ise ona aldatıcı bir güven verdi. Zorla değil isteyerek bir anlaşma yaptı. Fakat Antâkya'yı ele geçirdi ve kalesine sahip oldu. Hâkimini de buradan indirdi. el-Kusayr Kalesine gelince Frenklerin buraya anlaşmamızın verdiği güvence ile çıkardıkları zahireler ve yine bizim haberdar olduğumuz altın ve gümüşler vardı. Antakya Sahibi, Alman İmparatorunu yardıma çağırdığına pişman oldu. Zira biriktirmiş oldukları elinden çıktı. Bizim ona sadakat ile tuttuğumuz anlaşmayı kendisinin ihanetiyle bozduğunu anladı.*

Trâblus Sahibi Prens'in ölümü ve bunun sonrasındaki gelişmelerin zikri

9 Ramazân/8 Mart'da Trâblus Hâkimi Prens Beymond (Bohemund) b. Beymond öldü. Amcasının oğlu olan Kıbrıs Kralı, onun oğluna taziyede bulunmak üzere geldi. Sultân da Prensin oğluna şöyle bir mektup yazmıştı: *el-Lâzkiye halen Müslümanlarındır. Haleb Sahibi ayrıldığında baban haksız yere ve haddini aşarak burasını istila edip ele geçirdi.* **(s.446)** *el-Lâzkiye'nin yarısı bize aittir. Diğer yarısını ise size bırakıyoruz. Zira bu Müslümanların hakkıdır.* Frenkler bunu duyduklarında el-Lâzkiye'nin burcunu güçlendirdiler. Şehirdeki Müslümanlar ise onların saldırganlıklarından korktular. Sultân, Balâtunus Nâibi Rükneddîn'e el-Lâzkiye'deki Müslümanların kendi topraklarına nakledilmesini emretti. Bu sırada Prensin, el-Lâzkiye'deki nâiblerinden halen anlaşmaya sadık oldukları ve Müslümanların buradan ayrılmasına gerek olmadığı şeklinde bir mektup ulaştı. Ayrıca Akkâ Kralı'ndan da elçiler geldi. O da Sultân nezdinde barışın devam

etmesi için şefaat ediyordu. Bunun sonrasında Sultân, el-Lâzkiye hakkında konuşmayı bıraktı. O ayrıca tedbir almak üzere Arkâ'ya asker göndermişti. Zira buranın beldeleri karışmıştı. Diğer yandan Akkâ ve Kıbrıs bir elçi yollayıp Sultân'dan meseleleri konuşmak üzere kendisine niyabet edecek güvendiği birini göndermesini istedi. Kralın adamları da Prensin temsilcisi olacaklardı. Sultân, el-Emîr Seyfeddîn ed-Devâdâr'ı gönderdi. Zira evvelinde işleri o halletmişti. Seyfeddîn, Arkâ'da gidip yerleşti. Balebek Nâibi, bölgenin valileri, memleketin yaşlıları, oraya hizmet edenler ve Frenklerin nâibleri onun yanında bir araya geldi. Emîr Seyfeddîn güzel bir yönetim gösterdi. Nâibler, valiler ve Frenkler için denetlemeler yaptı. Sultân'a hürmeti göstermek ve Frenkleri aşağılamak için oradaki topluluğa hil'âtler giydirdi. İddialar yazıldı ve elçiler gidip geldi. Bu arada Hısnü'l-Ekrâd Nâibi Sârimeddîn Kaymâz el-Kafîrî'nin ölüm haberi geldi. Frenkler de maddelerini kabul etmeyerek anlaşmadan vazgeçip özür beyan ettiler. Bu sebeple Sultân'ın yeni bir sefer yapmasından endişe ediyorlardı. Sultân, Frenklerin korkularını teskin etmek üzere Dımaşk'a geldi. Bunlar olurken görüşmeler kesildi. Kral, el-Emîr Seyfeddîn'in Trâblus'a gelmesini istedi. Seyfeddîn 8 Muharrem 672/4 Temmuz 1275'te Sultân'ın memlûklarından, **(s.447)** yine memlûklar ve ordudan büyük bir heyetle Trâblus'a girdi. Onu burada meliklerin oğulları karşıladı. Kral ile bir araya geldi ve Sultân'ın mektubunu teslim etti. İkisi arasındaki görüşmeler nihayetinde anlaşma için 20.000 Suriye altını ve 20 esirin serbest bırakılmasını kararlaştırana kadar devam etti. Frenklerin bu eli açıklığı o zamana kadar duyulmamış bir şeydi.

Beyrût ile olan anlaşmanın yenilenmesine dair

Bu sürede Sultân, Kıbrıs ve Akkâ Kralı'nın Beyrût Sahibesiyle alakalı bir hile yaptığını öğrendi. Zira Kral, kadının kocasının bir deniz yolculuğu sırasında öldüğü haberini almış ve Beyrût'a hâkim olmaya tamah etmişti. Bu sebeple kadını, Kıbrıs'a gönderdi. Böylece onun memleketi sahipsiz kaldı. Sultân konuyla ilgili Akkâ'ya bir mektup yazıp şöyle dedi: *Benim bu Melike ile aramda bir anlaşma vardır. Şehrin sahibi de eşini bana emanet etmeden yolculuğa çıkmazdı. Yine yola çıkmadan ülkesini bana emanet etmek de onun adetiydi. Ancak bu defa bana elçi göndermedi. Bu hanım, elçilerimin kendisini görmesi için mutlaka orada olmalıdır. Zira onun ülkesi üzerinde benim de hakkım*

vardır, dedi. Bu mektup Frenklere ulaştığında durumdan rahatsızlık duydular. Akkâ Kralı, ed-Daviyelerin kendisine destek verdiğini biliyordu. Sultân da el-Emîr Seyfeddîn ile bu konuyu ve Beyrût'un anlaşmaya dahil edilmesi meselesini konuştu. Beyrût Sahibesinin getirilmesinde ısrar etti. Papa'nın Akkâ'daki legatına da bir mektup yazarak dinlerine göre meseleye açıklık getirmek üzere bir yazı kaleme almasını istedi. Ancak legatten hiçbir cevap gelmedi. Kral da bu meseleyi yatıştırması için el-Emîr Seyfeddîn ed-Devâdâr'ı Dımaşk'a geri gönderdi.

Sultân'ın Dımaşk'a gelmesinin zikri

(s.448) Sultân, el-Kusayr ile alakalı işlerin tamamlanmasından sonra Dımaşk'a yöneldi. 15 Zilhicce 673/11 Haziran 1275'te şehre girdi. Yem fiyatları ve diğer fiyatları ucuzlatmak üzere askerleri etrafa dağıttı. Onlardan bir kısmı Bânyâs'a bir kısmı Aclûn'a bir grubunu da Nev'iye ve diğer yerlere yerleştiler. Emîrler ise Sultân'ın yanında kaldı.

673/1274-1275 senesinin kalanında meydana gelen olayların zikri

Bunlardan biri şöyledir ki; İskenderiye Feneri'nin direklerinden biri çökmüştü. Yıllar içerisinde bu yapının bünyesinde birçok çökmeler yaşanmasına karşın hükümdarlardan hiçbiri bunun farkına varamamıştı. Bu sene içinde Sultân avlanmak üzere çıktı. İskenderiye'ye girdi. Fenerin yıkılan yerlerinin tamir edilmesini emretti. Alt tarafta fenerin çevresinde yer alan patika üzerinden inşaatı düzenledi. Sultân'ın lakabı *Zaman'ın İskenderi* idi. Şimdi de burayı inşa ederek ona olan ortaklığını doğrulamıştı.

674/1275-1276 senesi girdi

el-Melik es-Saîd'in Dımaşk'a gelmesinin zikri

(s.449) 24 Muharrem 674/20 Temmuz 1275'te Sultân, el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr'a oğlu el-Melik es-Saîd'i getirmesi için Mısır'a gitmesini emretti. Emîrlere de çocuklarını getirmelerini emretti. el-Emîr Bedreddîn bir ulak atının üzerinde yola çıktı ve Mısır'a ulaştı. el-Melik es-Saîd, ona 1000 dinar ve teşrif gönderdi. Emîrlerin ailelerini ve çocuklarını hazırladı. Kendisi de bir ulak atıyla 30 Muharrem/26 Temmuz'da Mısır'dan çıktı. 6 Safer/1 Ağustos'ta Dımaşk'a vardı.

Sultân, onu karşılamak için atına bindi. Bundan sonra da istediği şeyler ve memlûkları geldi.

Asıl nüshadaki eksiklikler

Muhtemelen kayıp sayfalarda el-Melik es-Said'in Kalavun'un kızıyla evlilik hazırlıkları ile alakalı açıklamalar ve nikah akdinin metni bulunmaktaydı. (Bunun için en-Nihaye, 29,56,57'ye bakın)

……(Metin burada eksik olarak başlar ve bu bir sayfadan az değildir). Sultân'ın memlûkları oyun oynamak için cevşen zırhlarını ve miğferlerini giydiler. Fillerin üzerine ahşap burçlar yapıldı. Yüzüğü almak için en güzel şekilde girdiler. En güzel panayıra gittiler. Sonra Kabak konuldu ve ok atıldı. **(s.450)** Kabağa isabet ettiren herkese mevkiine göre hâs ahırdan at verildi.

Sultân hil'atler ve atiyeler vererek insanların gönlünü almaya başladı. Cirit oyununda da en güzel şekilde oynadı.

Bugün bu oyunlarla geçti. Üçüncü günde Sultân at bindi. Polo oynadı ve kabağa ok attı. O ayrıca cirit de oynuyordu.

Pazar günü asker iki saf şeklinde tertip olundu ve iki taraf çarpıştı. Sultân da bu safların arasındaydı.

(s.451) İnsanlar Sultân ve oğlu el-Melik es-Saîd'de aslan ve yavrusunu, ok ile temrenini, mızrak ile ucunu, el ile parmakları, taraf ile onun beşerini gördüler. el-Melik es-Saîd'e devletini müjdelediler.

Eğer o mücadele ederse babasının ikincisidir. Ardından gelen, onu kovalayan mı yoksa değiş tokuş yapan mı olduğunu bilir. Onun savaş çağrısına cevap verir. Öğretisini devam ettirmek için onun işine atılır. Ona eşlik edenlere ihsanla yaklaşır. Onunla rekabet edenlerden uzaklaşır.

Safların birbirlerine saldırıları yaralama olmaksızın devam etti. Bedenler çarpıştı. Ruhlar sevişti. Mızraklar eski zamanların şiddetli fırtınalarını hatırlatıyormuş gibiydi. Öyle ki bu meydandaki çarpışmalar savaş meydanındakilerden daha yoğun oldu. Kan akması ve darbeler dışında savaş günlerindekinden hiçbir şey eksik tutulmadı. Sultân da bu safların arasında yer salırken ulaşılabilir olmaktan, bir tuzağın kurulup yayılmasından asla endişe duymuyordu.

Salı gününde devletin bütün ekâbirine, emîrlere, kumandanlara, vezirlere, kâdılara, kâtiplere teşrif vererek lütufta bulundu. Onun üzerinde de serpuş dahil tam bir teşrif vardı ve bunu el-Emîr Seyfeddîn Kalâvûn el-Elfî'ye hediye etti. Farklı renklerdeki **(s.452)** bahar çiçekleri ve bir araya gelmiş parıltılı çiçek yıldızları gibi polo oynadılar. Müjde, onun sırrıyla birlikte ortaya çıktı. Böylece her yüzde sevinç belirdi. Sofranın (toy) kurulmasında büyük ihtimam gösterildi. Bunun için sınırsız ve sayısız çeşitli şeyler taşındı. Binlerce koyun getirildi ve sofra (toy) kuruldu. Sultân, insanlar beraberinde olduğu halde geldi. İnsanlar bu taraftan ihtiyaçlarını giderip sofradaki yemekleri ve tatlıların hepsini yiyip bitirdiklerinde sofra yağmalandı. Üzerindekiler alıp taşındı. Ardından armağanlar getirildi. Sultân ise insanlarda bulunmaya; lütuf ve cömertlikle dağıtmaya devam ediyordu. Her şey gözünün önünden alınıyor ve insanlar onun varlığının tadını çıkarıyorlardı. Bazı zenginler için bir parça bir ihtiyaç ya da hoş bir şey almaya kalp zorlandı. Sultân meclisten kalktı. Bu süre içinde hep ihsanlarda bulunmuştu. el-Melik es-Saîd de evine girdi. el-Emîr Seyfeddîn çok güzel bir akrabalık kazandı. En değerli hazine ve görüşü elde etti. Eksik olup istenilen hazineler saraydan getirildi. Ne kadar memlekete ileriye doğru rehberlik etmeye çabaladı. İşte bu nur üzerine nurdu. Bu işi Allah katında makbul olan sadakalar dağıtarak mühürledi. Kaç defa açları doyurdu; çıplakları giydirdi. Kaç zayıf bedeni hapisten kurtardı. Kaç insanı zihninde geride hiçbir endişe kalmayıncaya kadar mutlu etti. Topladığı her şeyi cömertlikle dağıttı. Hiç kimse ondan zerre miskal zülüm duymadı. Yine eğlence ehlinden hiç kimsenin de bu işten geçinebildiğine dair bir şey işitilmedi.

er-Rûm gazasının zikri

(s.453) Sultân, Mısır'a döndüğünde memleketlerinden hicret eden er-Rûm emîrlerini himaye etti. Onların masraflarını karşılayıp, ihtiyaçlarını temin edebilecekleri ihsanlarda bulundu. er-Rûm emîrleri de bilgilerini/bildiklerini onlara getirdiler. Kaybetmekten korkan ve ölümden sakınarak gelen binlerce kişi oldular.

Sultân sefer yapmaya azmettiğinde onlara atlar, çadırlar ve yol ehlinin işine yarayacak her şeyi verdi. er-Rûm emîrleri, Memlûk askerleriyle birlikte çıktılar. Sultân 20 Ramazân 675/25 Şubat 1277 Perşembe günü Kal'âtü Cebel'den çıktı. Hazine, silah ya da mal

almanın dışında hiçbir yerde konaklamadan Haleb'e ulaştı……..[199].

Asıl nüshada eksik olan kısımlar

Bu mektubun nüshası el-Kâdı Muhyîddin b. Abdüzzâhir (r.a.) tarafından er-Rûm beldelerinden Kayseri'nin fethi, burasının Tatârların elinden sökülüp alınması, mülkün ele geçirilmesi, Selçuk oğullarının tahtına oturması ve sonrasında Mısır memleketine dönülmesi münasebetiyle; Sultân el-Melik ez-Zâhir'in veziri es-Sâhib Bahâeddîn b. Hınâ'ya **(s.454)** bu gazada olanları anlatmak ve sefer sırasında nelerin yaşandığı anlatmak üzere kaleme alınmıştır. Mektubun içeriği şu şekilde idi:

Bineklerin üzengileri halen daha binicilerini yolculuğa kışkırtıp dururken, kaderin cilveleri hadimleri birbiriyle uzlaştırıp birini diğerinin yerine geçirirken, iyiliğin vatanı, alicenaplığın madeni, cömertliğin denizi ve hayrın meydanı olmaya devam ediyor iken yüce ve şerefli vezirlik makamının bahçelerinin kapıları önünde yer öpülür. İcabete muhtaç olan arzularını yerine getirdikten sonra dahi istekler onun yüce kapısına erişir. O bu arzular karşısında cömertlik etmeye devam eder. Kulların seferlerinde şahit oldukları güzellikleri efendilerine ithaf etmeleri ve gazalarında gördükleri şaşırtıcı şeyler hakkında onları bilgilendirmeleri kulluğun şanındandır ki bu şekilde kulluk borçlarını ödesinler. Böylece efendilerinin nimetleri konuşturulan ağızları için ihsan olsun. O kullar ancak efendilerinde kalıcı olup onlardan gayrısında tükenip gidecek olan merhametleri ummakla yetinirler.

Memlûklar hizmet ve kulluk yoluna bir nizam verince, bu şerefli haneyi öven her bir beyti kasidenin en güzel beyti sayılacak nice kasideler yazıldı. Bu kasidelerin etkisiyle risaleler yazıldı ve bunların hoş esintileri kâinata yayıldı. Nice risaleler de bunlardan içinde kayboldu. Efendimiz, bu fethin şerefli hatıralarını ithaf etmek ve onları kimin yazıp tasnif edeceği seçmek için (müelliflere) göz gezdirerek düşündü. Efendimiz, kapısının eşiğindeki sözü izah etmesi ve engin kelimeleriyle bu işi yapacak kuluna (görevi) bahşetti. Zira Allah, Memlukleri, efendimize kulluk ile şereflendirmiştir. Allah *elçiliği kime vereceğini en iyi bilendir*[200]. Kul sözünü uzatırsa efendimiz de müsamahasını uzatır. **(s.455)** Biri *bu heyezandır* derse olayların

açıklanması böyle uzun uzadıya devam edip gider. Allah'a ant olsun ki bu zaferlerin benzeri öncekilerin tarihlerinde yazılmadı. Ömrüme ant olsun bu kahramanın hikâyesinden daha hayırlısı yine bu kahramanın hikâyesidir. Yapılacak iş, salınmış peçesi kalkıp, yaşmağı açılıncaya dek onu okumak, dinlemek ve taraf olmak hususunda acele etmemektir.

Kıymetli ilimler, Sultân'ın azametiyle çevrilmiştir. Söz konusu hikâyede tehlikeli yerleri gözden geçirinceye dek kendisine eşlik ettim. Herhangi bir şey hakkında o şeyle ilgili bir karara varmaksızın yürüdük. Atların toynaklarından çıkanın dışında ateş yakılmadı. Şehirlere sadece rüzgârın düzdeki arazilere uğradığı ikindi ile akşam ve sabah saatlerinde uğramadık. Bir yolcunun heybe açmasından veya bir kuşun su içmesinden fazla da durmadık. Yürüyüşümüzle rüzgârın getirdiklerini geride bıraktık. Atların kuyruklarının tüyleri neredeyse ayak izlerini siliyordu. Atlar gayretimizi taşıdılar. Rüzgâr arkamızdan bizi yakalamaya çalışsa da ayağı sürçüp yere kapaklandı. Herkes Sultân için Allah, ona zafer versin dedi.

Efendimiz Sultân, Haleb'teki bütün askerlere zırhlarını ve savaş aletlerini kuşanmalarını, delici ve vurucu aletleri de yanlarına almalarını emretmişti. **(s.456)** 2 Zilkade 673/7 Nisan 1275 Perşembe günü alışılageldiği üzere ağırlıksız olarak Haleb'ten yola çıktılar. Böylece şehirde bayraklar ve direklere varıncaya kadar her şey ucuzladı. Yolların içinden geçmeyi arzuladıkları dağlardan ilerledik. Atların ayaklarının vuruşlarıyla dolan vadiler birbiri ardına geride kaldı. Kalmayı düşünmeyeceğimiz ucunu bucağını bilmediğimiz bir memleketi geçtik. Ardından bir geçitle karşılaştık.

Ahalisinin vergiye tabi olduğu çiçeklerinin tebessümüne ve göllerinin kahkahasına gülen, burçları muhkem, surları sağlam, kiliselerinin uzun direklerinde kandillerinin ateşinin yandığı Delûk şehrine uğradık. Buradan Merc-i Dîbâc'a yürüdük. Çiyli bir gecede buradan geçtik. Zifiri karanlıkta eğer yollar buzlu olmasaydı, bizim için daha sıkıntılı olacak ve üzerinden yürüyenin altından kayıp gidecekti. İnsan sanki çökmekte olan bir yardan yürüyor gibiydi. Burada yarı uyur yarı uyanık vaziyette ve diken üzerinde kötü bir gece geçirdik. Akabinde öylesine kesif bir ormana daldık ki ağaçlar insanları birbirinden gizliyor ve yolunu bulmaktan alıkoyuyordu. Öyle ki dallar hemen önden gidenler arkasından gelenlerin önünde mancınıktan kuvvetli bir şekilde çıkan ok

gibi yükseliyordu. Bunların arasında çukurlar ve hayır bilakis deniz gibi akan derin sular vardı. Ormandan çıkar çıkmaz **(s.457)** karşımıza karlarla kaplı ve nehirlerin aktığı dağlar çıktı. Yolları tamamen kapalıydı. Kendisine *bir çıkış yolu yok mu*?[201] diye veya çıkışa giden bir yok var mı diye sormayan tek bir kimse bile yoktu. Dağ yolları ancak bir kişinin geçebileceği genişlikteydi. Ağaçların dalları etrafı sarıp sarmalamıştı. Sarp ve kaygan olmasının yanında ortaya çıkan yarıkları sebebiyle kalabalık ve boğucu vadiler gibiydi. Öyle ki buraya yönelenlere bu yükseklerden *güven içinde göğe ulaştın* derlerdi. Eğer düşerse de dar bir boğaza bu dar bir boğaza olurdu. Bu yollar şimdilerde Göynük olarak isimlendirilen Hadesü Hamrâ'ya ulaşana kadar girintili, çıkıntılı olup hava da aşırı derecede soğuktu. Buradan daha öncesinde de bahsedildi. Yola devam etmedik. Atlarımız gelinin üstüne serpiştirilen dirhemler gibi Uheydib üzerinde dağılmıştı. Toynakları kuşlarının yuvalarının üzerindeydi ve en yukarılardaki tepeler çiğnendi. Atlarımız yorgunluktan karınları üzerinde giden yılanlar gibi yürüyorlardı. Yorulduklarında kişnemeleri birbirlerini çekiyordu. Ardından atların sanki yüzerek geçmesi için yaratılmış düzlüklere daldık. Tam da herkes bu denizi geçtik derken karşımıza bir dağ çıktı. Dağı geçtiğimiz de ise kendimizi uçsuz bucaksız bir vadinin içinde bulduk. Mavi Nehir denilen Göksu'ya ulaştık. el-Melik el-Kâmil, derbendat senesinde buradan geçmişti. Bu nehir taşları dağların arasında olup konağı bulutlardaydı. Hemen hızlı bir şekilde burasını geçtik. Atlar hızlı bir şekilde nehre girdi. Suyun derin olup olmadığını kimse umursamadı. Askerler bu yüksek dağların arasından gizlilik içinde ilerlediler. Ancak atların toynaklarının seslerini sağır dağlar işitti. Akçaderbend'e vardılar. Atlar çarpışmalar için saldırı ve kalabalık üzerine eğitilip **(s.458)** keçiler gibi tırmanmaya ve sızmaya alıştırılırlar. Böylece onlar bulutlardan inip yıldızlara yükselen; daha süratli ve çevik hale gelirlerdi. Sultân Akçaderbend'ten çıktı ve buradaki bir düzlükte geceledi. Çok şiddetli bir soğuk vardı. İnsan vücudunu ve tahammülünü zayıflatan rüzgarlar esti.

el-Emîr Şemseddîn Sunkur el-Eşkar askerlerden bir birlik ile öncü olarak gönderdi. Yolda Tatârlardan Giray komutasında 3000 kişilik bir süvariliği ile karşılaştılar. Bunlar, Müslümanların önünde mağlup oldular. Onlardan, Sultân'ın kılıcına gelenleri yakaladı. Bazılarını öldürüp bazılarını da esir etti. Tatârlar için bu sene hep düşmana esir

olarak geçti. Askerler en güzel tertip üzere geceledilerler. Düşmandan haber alınamadığından sayılarının az mı yoksa çok mu? Kamplarının uzakta mı yoksa yakında mı olduğu bilinmiyordu. Diğer taraftan onlar da Sultân'ın İslâm ordusunun başında geldiğini, onun bu makamda din-i Muhammedî'yi desteklemek üzere bizzat geldiğini bilmiyorlardı. Daha sonra düşmanın yaklaştığı haberi geldi.

Sultân büyük ordusunu gerektiği gibi tertip etti. Onlara gizli olan ve olmayan ışığını gösterdi. Askerler dağların tepesinden Elbistan beldesindeki Hûnî Ovasına indiler. Düşman ise geceyi Cihan Nehri'nin -o, Ceyhan Nehridir- kıyısında geçirmişti. Müslümanlar dağın tepesinden ilerledi. Moğollar ise **(s.459)** ise her biri bin savaşçıdan daha fazla olan 11 birlik halinde tertip edilmişti. Rûm askerlerini ise kendilerinden çekindikleri için kendilerinden uzaklaştırıp tek ve ayrı bir birlik halinde tutmuşlardı. Düşman, Sultân'ın sancaklarını ve bunların çevresindeki başlarındaki altın sarısı miğferlerle Zâhirî memlûkları gördüklerinde azimlerini yitirip dağıldılar. Onların ellerine düşüp dalalet üzere olduklarını gördüler. *Onlar birbirlerine dönüp sorarlar*[202]. Müslüman süvarileri tepelerden akan sel gibi onların üzerine saldırdılar. Hileleri boşa çıktı ve öylece kaldı. Birliklerini toplayıp tek bir adammış gibi durdular. Abaka onları askerlerinin arasından seçmiş olup içlerinde büyük kumandanlardan bazıları vardı. Sultân da onların karşısında durup üzerlerine memlûklarını ve maiyetini gönderdi.

Düşmanın içlerinden bir grup yere çalındı. Ecel, onların canlarını hızlı bir şekilde aldı. Ölüm düşmanın üzerine her taraftan geldi. Onların üzerine bu gerçekleştirilenler zahmetsizce olmuştu. Hemen o vakit yüzüstü kaldılar ise de gayret gösterdiler. Yırtıcılar karınları, kuşlar da kursakları için nasiplerini aldılar. Onlar dudakları ve kalpleriyle Allah'ın sözlerine karşı aldırmazlık içinde oldular. Ayakta iken, otururken ve yatarken savaştılar. Cesurlarından kaç tanesi sırtını arkadaşının sırtına dayayıp kendisini koruyup savaştı. Korkusuzlarından kaçı sadağında tek oku kaldığı halde teslim olmadı. **(s.460)** Bu arada düşmanın sol kanadından bir grup sancakların bulunduğu yere karşı arka taraftan hücum etti. Sultân da onlara karşı dönüp üzerlerine şiddetle saldırdı. Saflarını buradakilerin üzerine döndürdüler.

Sultân da onlara karşı dönüp üzerlerine saldırdı. Onların hepsini perişan etti/kurban etti. Birçokları kesildi. Arkalarından yetişenler onları

çevirip öldürdüler. *Şimdi onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun*?[203]

Düşmanın sol tarafından bir grup kaçtı. Halktan kendisini düşünmeyen bir topluluk da onların peşine düştü. Ordumuzun sağ kanadı Moğollardan güçlü bir gruba saldırdı. Kılıçlar usanıncaya kadar onlara savaştılar. Düşmandan ele geçirdikleri atları, miğferleri, onların giydikleri zırhları ve cevşenleri aralarında paylaştılar. Müslümanlar oradaki her şeyi ganimet olarak aldılar. Müslümanlardan bazıları kafirlerden öldürebildiklerini öldürüp şehit düştü. Bugün içinde Müslümanlardan şehit olanlar arasında halkanın kumandanlarından biri olan Şerefeddîn Kîrân el-Alânî ve el-Muhammedî'nin kardeşi İzzeddîn de vardı. Az sayıda insan da yaralandı. **(s.461)** Daha sonra Sultân, düşmanın karargahına indi. Burada durup mallarını ele geçirdi.

Düşmandan ise sadece akan kanların içindeki vücut parçaları dışında hiçbir şey görünmedi. Onların cesetleri kan seli içinde yüzen ağaç kökleri, kelleleri atların ayaklarının arasında oradan oraya yuvarlanıp oynanan çevgen topları gibiydi. Onların görkemli kafalarından kaç tanesi mızrağın ucuna takılmış halde görüldü.

Moğollardan çok kişi esir alındı. Sultân, onların ileri gelenlerinden bazıları seçti. Kalanlarını ise Allahü Teala'nın *o yerde gerekli temizliği yapıp hakimiyetini kuruncaya kadar bir peygamberin esirleri olması uygun değildir*[204], buyurduğu gibi yaptı. Kılıçların hedefi oldular ve esirler bütün korkularından kurtuldular.

er-Rûm ümerasından esir edilenler arasında Rûm Hâkimi Pervane'nin oğlu Beylerbeyi Mühezzebeddîn, **(s.462)** yine onunla yanında kız kardeşinin oğlu, Hocâ Yûnus'un oğlu, el-Emîr Nûreddîn b. Câcâ, Seyfeddîn Sungurca ez-Zûbâşı (Sûbâşı), Sivâs Hâkimi Nâsıreddîn, Rûm'un Ârızü'l-Ceyş'i el-Emîr Kemâleddîn, Pervane'nin yakınlarından Hüsâmeddîn Nulnavul(?), Seyfeddîn Ali Şîr et-Türkmânî de vardı. Yine esir Moğol tümen komutanları içinde Abakâ'nın akrabalarından Yerbezek ve Sartak, Çerger, Serkede, Tumadeye de vardı. Sultân'a sığınanlar arasında ise Rûm Naibi Seyfeddin Çalış'da vardı. O akıllı bir kimse olup Emîr-i Dâr -yani Mezalim işlerinden sorumlu olan Emîr-i Adl- idi. Yine rütbesi vezirin altında olan Müşrif-i Memâlik Zahîreddîn Mütevvic, el-Emîr Nizâmeddîn Evhad b. el-Emîr Şerefeddîn b. el-Hatîr ve iki kardeşi, Rûm Kâdı'l-kudât'ı Hüsâmeddîn, Muzaffereddîn Cehâf,

el-Emîr Ziyâeddîn b. el-Hatîr'in oğulları, onun adamlarından bir topluluk, Seyfeddîn Kehlema el-Çâşnigîr, Nûreddîn Mancınıkî Malatya Sahibi Reşideddîn'in oğulları, Kemaleddin ve kardeşleri, Gerger Sahibi Emîr Ali de vardı. Bunların çoğu da aileleri ve evlatlarıyla birlikte geldiler.

Pervane ise kuyruğunu topladı. Atına atlayıp sabahın kırından, şafağın kızılından, gün batımının sarısından ve gecenin karanlığından kaçtı. Geride bıraktıklarına da ne yapacağını haber vermedi.

(s.463) Kayseri'ye girdi. Burada bulunan Rûm Sultânı Gıyâseddîn, devletin veziri Sahib Fahreddîn, Atabek Mecdeddîn, el-Emîr Celâleddîn el-Müstevfi, kardeşinin oğlu Nâib ve Tuğrâî el-Emîr Bedreddîn'e İslâm'ın, Tatârlardan bir kısmını esir ettiğini, kalanların ise kaçtığını bildirdi. Moğolların, Kayseri'ye girip buradakileri İslâm'dan intikam almak için öldürmelerinden korktuğunu söyledi. Onları ve Erzen-i Rûm Sahibi Gıyâseddîn'in kızı olan eşini yanına alıp hep birlikte Tokat'a gittiler. Gürcü Hatun çıkarken 400 cariyesi de kendisiyle birlikte olup yine Rûm sahibinde olmayan malı vardı. Bu hanım Gürcü Kraliçesinin kızıydı.

Sultân ise geride kalan Moğolları yakalamak ve Kayseri üzerine yönelmek için Şemseddîn Sunkur el-Eşkar'ı gönderdi. Şemseddîn aileleri ile birlikte yol alan bir Tatâr grubuna rastladı. Gece olduğunda onlardan her biri şaşkın bir halde dört bir tarafa dağıldılar.

Sultân da 11 Zilkade/16 Nisan Cumartesi günü savaşın olduğu yerden hareket etti. Eshâb-ı Kehf'in ve er-Rakîm'in mağarasının yakınlarında bulunan Rummân adlı köyde konakladı. Onların, Hisbân ve Belkâa amilliklerinde olduğunu söyleyen bulunmaz. Bu köy dağın yamacının çevresinde bulunan piramitler gibi evleriyle bilinir. Dağlar da köyün çevresini bir sur ve bilakis halka gibi çevreliyordu. Nehirler buradan çökmüş bir kum tepesinden aşağı düşer gibi yükselir. Köyün köprüleri de sadece bir kişinin geçebileceği genişlikteydi. Kurtulanlar kurtulana kadar köye yakın bir yerde kamp kurduk. Boğaza çekilenler de pusuya yattılar. Buradan hareket ettik ve bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Haşeratlar taşların arasında kuşlar ise yuvalarında boğuldular. Toprak karıncaların ayaklarının bile kayacağı bir hale geldi. Mevcut yükü olan bütün hayvanlar burada bırakıldı. Bu halde akşama kadar bütün gün boyunca yol aldık. Eski Sârûs amilliklerine bağlı ve

yakınlarında bir gümüş madeni bulunan bir düzlükte kamp kurduk. Uykuya çekilmek üzere iken bir haberci bağırarak bir Tatar grubunun buradaki çukur bir arazide gizlenip pusuya yattığını haber verdi. Sultân ve askerler hemen silahlanıp atlandılar. Oraya doğru gitmeye azmettiler ise de yağan yağmur onları engelledi. Öyle ki ıslak kanatlarla nasıl uçulabilir? Sonrasında Sultân geri döndü ve gecenin kalanında güvenli bir şekilde uyuduk. Düşüncelerimiz her vadide şair oldu. Sabahleyin uyandık ve dağlara doğru yola koyulduk. Taşlık alanlara inildi ve bunu yaparken de en güçlü kemikler bile zayıfladı. Otrak köyüne buradan da Semunde (Zamantı) Kalesi'nin yakınlarındaki hana vardık.

Sultân, kalenin naibine bir mektup göndermişti. O da kabul edip itaat arz edip **(s.464)** Sultân istediği takdirde emrine girmek üzere kaleden ineceğini bildirdi. Sultân da bu güzel cevabından dolayı ona teşekkür edip sadakatini ihsanlarla ödüllendirdi. Aynı şekilde Darende Kalesi Valisi, Develü Valisi ona itaat etmeyi kabul ettiler. Bundan sonra Karatay Hanına vardık. Öyle ki burası banisinin Allah'ın rızasına nail olmak gayretinde olduğunu göstermekteydi. Han mermere benzeyen kırmızı yontma taştan yapılmıştı. Taşların üzerinde birbirinden ayrı ve birleşik bezemeler (nakışlar) bulunuyordu. Kayseri'nin doğusundaki Asîb Dağı'nın yakınlarında yer alan bir köyde konakladık. İmrü'l-Kays'ın mezarı da buradadır.

Yüksekliği ile alakalı darb-ı meseller söylenen Ercas (Erciyes), bu dağdan daha yüksektir. Öyle ki dünyadaki bütün dağlar onun yüksekliği karşısında küçük kalır. Bulutlar ancak dağın eteklerine kadar uzanır. Yükselen sıcaklarda dahi yaz kış üzerinde karı eksik olmaz. Sabah akşam sislidir.

15 Zilkade/20 Nisan Çarşamba günü askerler atlandı. Sultân da emirleri ve ailesiyle birlikte atına bindi.

Kayseri ahalisi; ulemalar, ileri gelenler, kadınlar ve çocuklar çıkıp Sultân'ı karşıladılar. Fakirlerden bir grup sevinerek geldiler. Rûm Sahibi Gıyâseddîn'in otağı, Keyhüsrev Düzlüğünde Rûm meliklerinin seyir yerlerinin yakınında kurulmuştu. **(s.466)** Sultân burada indi. Tekbîr ve tehlîl sesleri yükseldi. Her memur ve emîr, Sultân'ın rikabının önünde yürüdüler.

Adet olduğu üzere Selçuklu nevbeti çalındı. Çalgı ehli geldi. Ancak yasaktan başka bir şey göremediler. Çünkü bu belalar bize uymazdı.

Öyle ki burası şarkı söylemek değil bilakis sıkıntı ve zahmet yeriydi. Daha sonra Sultân insanlara para dağıttı. *Sen şuraya* diyerek her tarafa birini tayin etti. Yönetti ve tayin etti. Nâiblik görevini el-Emîr Seyfeddîn Çalış'a verdi. Türkmen ümerasından Karamanoğullarına yazdı. Onlar sadık olup içlerinde Tatârlara bağlı olan yoktu. Onlardan yanına gelmelerini istedi. Kaçanların gönlünü almak istedi. Ancak Pervane işi uzatmak ve hileden vazgeçmedi. Böylece Sultân, onların iflah olmayacağını, bunun da Tatârlardan başkasına yaramayacağını anladı. 17 Zilkade/22 Nisan Cuma günü atına bindi. Başının üzerinde Selçuklu çetri vardı. Ahali onun şansında bir cihan hâkimi ve aslan gördü. Sultân, Kayseri'ye girdi. Onun için Darü's-Saltanât hazırlanmış ve Selçuklu tahtı kurulmuştu. Burası zarif bir köşktü. Yan tarafı tatlı meyve bahçelerine bakıyordu. Duvarları en güzel Kaşan işleri ve süslemelerle kaplıydı. Sultân en uğurlu vakitte tahta oturdu. Taht da onun sayesinde en büyük talihini kazandı.

(s.467) Kâdılar, fakîhler, vaizler, hafızlar, sûfîler, şehrin ileri gelenleri ve rütbe sahipleri; Selçukluların cuma günlerinde adeti olduğu üzere geldiler. Emîr-i Mahfil durdu. Bu zat onlar arasında hürmet, itibar ve saygınlık sahibi bir kimseydi. Büyük bir elbise ve sarık giyiyordu. Gücünün yettiği ölçüde meclisi düzenledi. Sonrasında kendisine sorulacakları beklemek üzere Sultân'ın önünde durdu. Hafızlar en güzel kıraat ile *Kur'an* okudular. Akabinde bütün tuhaf bir ezgiyle birlikte bir beste için sesleri yükseldi. Bu bittikten sonra Emîr-i Mahfil Arapça ve Farsça olarak Sultân'ın övgüsünü yaptı. Sofra kuruldu. Ardından Sultân adına basılmış dirhemler getirildi. Yine onun için Kayseri'nin yedi camisinde hutbe okundu. Muîneddîn Süleymân Pervane ve eşinin bütün kıymetli malları ortaya çıkarıldı. Böylece Sultân Süleymân'ın mülküne ve Arş-ı Belkıs'a sahip oldu.

Sultân, Kayseri'de kaldığı bu süre içinde askerlerinin kendisinden başka kimsenin bilmediği hallerini düşündü. İbret gözüyle onların durumuna baktı. Zira erzak azalmıştı. Kayseri'deki zahire ambarları da parlayıp (dibini bulup) boşalmıştı. Kılıçlar çarpışmalardan eğilip usanmıştı. Ayrıca Rûm'da üzerine gaza edilecek Tatâr ve cezalandırılacak kimse kalmamıştı. Tatârları öldüren keskin kılıç hala katilin elindeydi. Daha sonra herkesin kabul etmesi halinde bunun karşılığında Rûm'a geri dönebilirdi. 22 Zilkade/27 Nisan günü

maiyetindeki emirlere kendisine zor ve ağır gelen emri vererek yola çıktı. Geride buranın zenginliğinde nimet adı bırakmadı.

(s.468) Bu arada Pervane'nin elçisi gelip Sultân'dan gitmemesini istedi. O, elçiye sözüne sadık kaldığını ve onların çağrısına ülkesinin en uç noktasından karşılık verdiğini; ancak kendilerinin kararlaştırılan şartlarda sadık kalmadıklarını, yollanılan mektupların içerisindekileri yerine getirmediklerini bildirdi. Ayrıca *hak gelip batıl zail oldu*ğunda kolaylık aradılar ve söylenmiş olana nankörlük için Tatârlara yardımcı oldular. Çünkü Tatârlar, Rûm'u istila ettiğinden beri onlar uğursuzluk ehlidir.

Sultân, Rûm askerlerinin içinde kendisini kurtarabilecek kimse olmadığını, her birinin dün gördüklerinden dolayı yarın Tatârlarla savaşamayacaklarını; çünkü onların kılıç erbabı değil keyif ehli olduklarını anladı. Sonrasında Süleymân'ın hediyelerini geri yolladı. Ona ailesinden esir aldıklarını bildirip şöyle dedi: *Bize bu kısa zafer yeter. Yüce Allah'ın şöyle buyurmuştur ki: "Allah kendi dinine yardım edenlere muhakkak yardım edecektir. Kuşkusuz Allah güçlüdür ve mutlak galiptir". Hac vazifesini yerine getiren kimsenin komşuluk hukukunu gözetmesi gerektir. Biz Rum halkının kanını dökmekten ve mallarını yolup almaktansa Allah'ın bunların karşılığını bize ahirette vermesini dileriz. Selçukluların tahtında oturmamız onun şanını yüceltmek içindi. Ancak size şunu ifade ederiz ki bizi istediğimizi yapmaktan alıkoyacak hiçbir engel yoktur. Hiç kimsenin bizim satvetimizden emin olmaması gerekir. Herkes bilmelidir ki Allah'a şükürler olsun bütün mesafeler bizim için bir adımlık yoldur. Topraklarımızda o kadar çok saltanat kürsüsü vardır ki biz de onun işaretiyiz. Bizim için Allah'a şükürler olsun ki fethü'l-kudsî'den daha üstün bir fetih yoktur.*

Sultân yola çıktı. el-Emîr Alâeddîn Taybars el-Vezirî'yi, Rummâne **(s.469)** Köyüne gönderdi ve burasını yaktırdı. Köyde bulunan Ermenileri öldürttü. Ailelerini esir aldı. Çünkü onlar, Moğollardan bir grubu saklamışlar ve Müslümanlardan bazıları öldürmüşlerdi.

Zûzân Kûdlû denilen yerden hareket yerden hareket etmemizin akabinde Nemed Kalesi arkasındaki düzlükteki büyük bir nehre vardık. Bu yoldan başka bir güzergâh olmayıp Sultân, Kayseri'ye buradan geçmişti. Buraya Kırmızı Nehir anlamına gelen Kızılsu denir. Kaygan

bir yüzeyin dışında geçilmesi zor ve kıyıları sarp bir nehirdir. Sultân bizzat durdu. Kılıcını çıkarıp atların toynaklarının ve hafif yük araçlarının altına sermek üzere eyer keçelerinin hepsini topladı. İnsanlar geçerken kendisi bekledi. Soğukluk azaldığında ve geçecek kimse kalmayınca da atına bindi ve suyu geçti. Onun üzerinde dillerin duası ve Allah'ın koruması vardı. Yeşil bir vadide konakladı. Burası Sa'dân ve Bevvân Vadisi gibi otu bol bir yer değildi. Sonra Pazar Beli yakınlarındaki Karacahisar Ovasına hareket etti. Bu pazar yeri dünyadaki bütün memleketlerden tüccarların toplandığı ve çeşitli iklimlerden getirdikleri bütün her şeyi sattıkları bir yerdir. Sultân buradan Elbistan Düzlüğüne yürüdü. Çürüyen Tatar cesetlerini, üzerlerine yırtıcı kuşların nasıl toplandığını, kolaylıkla etlerini nasıl lime lime ettiklerini, nasıl baykuştan başka yas tutanlarının olmadığını, kendilerini helak edenin Rûm'un değil mızrak uçlarının vurması olduğunu nasıl anladıklarını görmek üzere savaş alanının olduğu yere geçti. *Artık hepsi sıra sıra rablerinin huzuruna çıkarılmışlardır*[205], ayetinin ibretini anladılar. Ve ilk yaratıldıkları gibi ona geldiler. **(s.470)** İşte rüzgârın onların parçalarını nasıl kaptığını, cesetlerinin üzerindeki haşeratın onları nasıl tükettiğini gör. İşte onlar vahşi hayvanların ve rüzgârın bile kendileriyle nasıl oynadığını gördüler. Bu da onların kalplerinde daima tekrar edecektir.

Elbistan halkından bir grup geldi. Sultân, onlardan öldürülen Tatârlarla alakalı bilgi vermelerini istedi. Şöyle dediler: Yolculardan *saymakla görevli olanlara sor*[206]. Daha sonra gelenlerin içinden biri *onların sayısını rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır*[207], diye söyledi. Akabinde bu zatın yanında bulunan okuma-yazma bilen bir kimse: *Ben, Moğollardan 6770 nefer saydım. Ancak hesap yitiktir*, dedi. Sultân'ın kılıcından korunmak için dağa sığınanlar ve yine atının kendisini selamete ulaştıracağına inanlar bu sayının dışındaydı.

Sultân hazinesini el-Emîr Bedreddîn el-Haznedâr ile Akçaderbend'e gönderdi. Kendisi ise arkada kaldı. İki gün tespit edilen düşmanların yakalanması ya da kılıçtan geçirilmesi için bekledi. **(s.471)** Ancak önüne hiç kimse getirilmedi. Nihayetinde askerler yola çıktı. Derbend'e girildi. Engebeli ve sarp yollardan yürünüp sanki her biri parlak birer yıldız gibi görünen dağların zirvesine çıkıldı. Askerler hareket ettiler. Ancak yol bir kılıcın kenarı gibiydi. İlerlediklerinde atların toynaklarının sıyrıldı. Güçlükle yol alıp bir patikadan dağlardan aşağıya

bunların yakınındaki Sekâr adlı bir başka dağa indiler. *Sen bilir misin, Sekar nedir? Bitirir ama yok olmaya da bırakmaz*[208]. Burada *insanları kavurur*[209] bir patika vardı. Allah buradan çıkıp kurtulmaya yardım etti. Ezrak Nehri'ni aşıp buradaki bir dağın yanında geceledik. İnsanların atları meşe palamudu yediler. Arpanın ölçeği 15 dirheme satıldı. Daha sonra Hârim yakınlarına varıncaya değin ilerledik. er-Rûm'daki, Türkmen emîri Şemseddîn Muhammed b. Karamân'ın habercileri onun; Türkmenlerden 20.000 süvari ve 30.000 yaya okçu topladığını, ancak Sultân'ın geri döndüğünü öğrendiğini yazan bir mektupla birlikte ulaştılar. Ayrıca başka Türkmenler ve Benû Kilâb emîrleri geldiler. Daha sonra Antâkya yakınlarında kamp kurarak burada beklentilerimizle karşılaştık. Askerler gökyüzündeki yıldızları paylaşır gibi bu çayırları paylaştılar. Her biri kendi yerinde durdu ve şöyle dedi: *Bizim her birimizin mutlaka bir yeri vardır*[210]. Burada sallandıklarında yıldızların çiçeklerini okşayan kaç tane çayır çimen vardır.

Çayırlar kuruduğunda Sultân hareket etti.

676/1277-1278 senesi girdi

(s.472) Sultân 5 Muharrem/8 Haziran 1277'de zaferiyle kendisinden geçmiş, kılıçlarını düşmanın kanıyla sulamış, önünde boz renkli atlar yerine kara zincirlere takılmış ve birbirine yakın şekilde kelepçelenmiş Tatar komutanları olduğu halde Dımaşk'a girdi. Meydânü'l-Ahdar'daki saraya yerleşti. Dünyanın elinde olduğuna; rikabındaki memleketin kendisinden ayrılmayacağına, mutluluğunun onun için günlerden sıyrılıp sarardığına; başkası olmasa da doğu ve batı mülklerine kâfi geleceğine; kısmetiyle zaferleri bugünlere eklediğine; emniyeti günahlarla savaşarak sağladığına; sağlığın kuyruğunun toplandığına; sıhhatin tabibine *vicdanının sesini dinle* dediğine; savaş mızraklarının yazı kalemlerine: *zırhın içine mürekkep döküldü* dediğine; Kalplerin sineler kendilerinden ayrıldığında *biz bu amaca sizden daha layığız* diye söylediğine; Kalelerin, onun Eblâk Sarayı'na: *senin binan ancak siyah renkten gelen sıkıntılara uğur getirsin diye duvarları siyaha boyanarak yapıldı* dediğine inandı. Ne yazık! Bir kişi bile bunun için ah etse onun için bir uğursuzluk vardır. Musibet benzeri için gerekeni göstermekten başka şimdiki maslahatı desteklemez. Bu yabandaki vahşi hayvanlar ve yuvalarındaki kuşlara da zor gelmiştir. Zira ölümüyle erzakları kesilmiş ve kaybıyla ıssızdaki bütün yiyecekler tükenmişti. Yine minberlerin

göğsüne ve divitlerin ağzına en büyük beladan daha ağır gelmişti. **(s.473)** İklimler, onun için yas tuttular. Fakat Fırat ve Nil'in göz yaşları bile bu yasın gereğini yerine getiremedi. Hangi göz ve hatta arzın gözleri kuruyuncaya kadar ağlamadı. Ona itaat etmekten razı hangi kalp yasını tutmadı. Çünkü kim ona boyun eğmez ki… Her şey ona uygundu. Ölümü ciğerleri kesti. Hiçbir kalp kalmayıncaya kadar her feryat bu kedere yakışır. Siyah renk onun için yas tutmaya zorunludur. Zira elbiselerinin ve alametlerinde ona yer vererek kıymetini arttırmıştır. Melekler de kaybına üzülmelidir. Çünkü onlar gecesinde ve gündüzünde cihatta kendisine yardımcıydılar. Sultân'ın yası sevap yazanlardan iyilikleri yazan katiplere kadar herkesi sardı. Onun kaybıyla göz pınarlarından akan her yaş inci değeri kazandı.

Vücudunun hastalığı ile nihayetinde kefenlenmeyi ve defni haber veren rahatsızlığının başlangıcı 15 Muharrem/18 Haziran 1277 Cumartesi gecesiydi. 14 Muharrem/17 Haziran Cuma günü ikindi vaktine kadar atına bindi. Alayının görünüşü, atına binişiyle sanki dostlarına veda ediyor gibiydi. Sonra attan indi ve o gece vücudu biraz rahatsızlandı. Sabah olduğunda yanında onu kaldıracak kimse yoktu. Maiyeti yanına girip kendisini tekrar tekrar gördüler. Mamafih bu ziyaretler yalnızca gelenlerin kederlerine keder ekledi. Ölümün çaresini aramak bütün tabipleri yordu. Vadesi dolup amel sayfası kapanınca Allah, onun güzel ruhunu aldı. Böylece razı ve hoşnut olarak alemlerin rabbine döndü. Bu olay 27 Muharrem/30 Haziran günü oldu. Sanki alemin ruhları tek bir ruh gibiydi. Allah bir sükûnet indirdi. *Çok hafif sesler dışında bir şey işitemezsin*[211]. Onun heybeti de bu durgunluğa eşlik etti.

(s.474) Akıllar, onun ölmediği iddiasıyla aldatıldı. Öyle ki herkes bunun olmadığına yemin edecek duruma geldi. Bu gecede mahfesinin içinde Dımaşk Kalesi'ne taşındı. Dudaklar ve diller sustu. Zihinler uykusuzluk ve rehavetten uyur gibiydi. Kaledeki odalardan birine onu rahmetle anmak ve selam vermek üzere bir taht kuruldu. Ancak bunu meleklerden başkası ziyaret etmedi.

Allah ruhunu kutsasın. Rahatsızlığının süresi eş-Şehîd Salâhaddîn'in hastalığı gibi 13 gündü.

Sultân'ın bizzat ilk fethettiği yer Kaysâriye olup son ele geçirdiği yer de Kayseri'ydi. Tahta ilk çıkışı 17 Zilkade 658/22 Ekim 1260 Cuma

günü iken yine Kayseri'de Selçuklu Saltanatı tahtına oturduğu gün de 17 Zilkade 675/22 Nisan 1277 idi. Daha öncesinde zikri geçtiği üzere Antâkya'yı ilk bina edenin Arapçadaki adı el-Melik ez-Zâhir olup bunun son hâkimi ve yıkan kişi de el-Melik ez-Zâhir idi. Yine Türk Selçuklu Devleti'nin kurucusu Sultân Rükneddîn Tuğrul Bey idi. Bu Sultân Rükneddîn de şimdiki Türk Devletini kurandır. Ayrıca o Rükneddîn, el-Besâsîrî'nin nevbetini Abbâs oğullarına çevirendi. Bu Rükneddîn de Abbâs oğullarının (Allah, onlardan razı olsun) halifeliğini yeniden el-Müstansır ve Mü'minlerin Emîri el-İmâm el-Hâkim adına ikamet edendir. Mısır Devleti'nde (Fâtımîlerde) hutbe Mü'minlerin Emîri el-Hâkim'den sonra ez-Zâhir adına okunmuştur. Yine bu ez-Zâhir için de Mü'minlerin Emîri el-Hâkim'den sonra hutbe okunmuştur. Bu tuhaf bir benzerliktir.

Mübarek türbesinin taşınmasının zikri

(s.475) eş-Şehîd, oğlu el-Melik es-Saîd Dârü'l-Akîkî'yi satın alana kadar Dımaşk Kalesi'nde kalmaya devam etti. Burada kendisine bir türbe inşa edildi. Bunun için malının ¼'ü harcandı.

5 Receb 676/2 Aralık 1277'de Regâib Gecesi'nde türbesine taşındı. Bu işi Şâm Nâibü's-Saltanası el-Emîr İzzeddîn, İzzeddîn ed-Devâdâr ve Safîyeddîn Cevher el-Hindî idare etti.

Sultân Baybars ile oğlu el-Melik es-Saîd Bereke'nin Türbesi, Zâhiriyye Medresesi, Dımaşk

---

1 Buranın sonrasında yaklaşık yedi satırlık bir eksiklik söz konusudur.

2 Burası eksiktir.

3 Yaklaşık 4 satır eksiklik vardır.

4 Câmdâr veya cândâr: Sultanın muhafız birliğine mensup askerler olup savaşta ve barışta onu korurlardı. Lügat kitaplarında câmdârlık bir çeşit silâhdâr olduğu da söylenmektedir. Diğer taraftan aynı zamanda Sultan'ın özel hizmeti ve elbiseleleriyle de ilgilenirlerdi. Bkz. Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, İstanbul 2007, s.281; aynı mlf., *Sultan Baybars ve Devri, (1260-1277)*, İstanbul 2009, s.218.

5 Memlûk Devleti'nin askerî teşkilatı içerisinde aynı efendinin hizmetinde yetişen memluklar arasındaki birlik ve dayanışmayı ifade etmek üzere kullanılan bir terimdir. Bkz. Fatih Yahya Ayaz, "Hoşdaş", *DİA*, Ek Cilt I, 562-563.

6 Cephanelik ve hapishane olarak hizmet veren Zerdhaneden sorumlu olan ve aynı zamanda Sultan tarafından verilen cezaları infaz eden görevlidir. Bir diğer görevi ise Sultanın korunmasıdır. Bkz. David Ayalon, *Memluk Ordusunun Yapısı Üzerine Araştırmalar, I-II-III*, trk. trc. Abdullah Mesut Ağır, Ankara 2015, s.101; Aydın Taneri, "Candar", *DİA*, VII, 145-146.

7 Yukarı Mısır'da el-Minye yakınlarında yer alan bir yerleşim.
8 el-Halîl Sultan el-Melik es-Salih Necmeddin Eyyub'un oğluydu. Babasının sağlığında ölmüş olmasına karşın memlûklar yeni ele aldıkları hakimiyetlerini yasal bir zemine bağlamak üzere onun annesi olarak Şecerüddür'ü başlarında tutmayı tercih etmişlerdir. Öyle ki adına el-Müstasımiyyet es-Salihiyye Meliketi'l-Müslimin Valideti'l-Melik el-Mansur Halil unvanıyla hutbe okutmaya başlamışladır. Bkz. Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s.229.
9 *Kur'ân-ı Kerîm*, Râd Sûresi, 38. Ayet kısmî.
10 Eyyûbîlerde ve Memlûkların ilk dönemlerinde orduyu meydana getiren elit sınıflardan biridir. Özellikle Memlûklar zamanında ordunun üç ana unsurundan biri olup iktâ sahibi idiler. Yine Sultân'ın hassa birliğine de *Halkat es-Sultân* denilmekteydi. Bkz. Ayalon, *a.g.e.*, s.45-46; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s.237; Altan Çetin, *Türk Tarihinde Memluk Asırları*, Ekim 2020, s.126; İsmail Yiğit, "Halka", *DİA*, XV, 360-362.
11 Balka eyaletinde hac kervanlarının konakladığı geniş bir havuza ve bir Pazar yerine sahip büyükçe bir köy. Bkz. Guy Le Strange, *Palestine Under the Moslems, A Description of Syria and Holy Land, from A.D. 650-to 1500*, Londra 1890, s.554.
12 Dımaşk Guta'sında bir köy. Bkz. Le Strange, s.420.
13 Remle'ye bağlı Mısır yolu üzerinde yer alan bir köy.
14 TTK'ya göre pazar günü.
15 Ürdün'ün düzlüğünde yer alan bir köy. Le Strange, s.490.
16 TTK'da perşembe günü.
17 Haleb'e iki günlük mesafede yer alan şehir ve kalesi. Le Strange, s.542.
18 Her evden bir dinar üzerinde bir dirhem olarak alınan zenginlik vergisi.
19 Her sene iki aylığına topraktan alınan kira/ücret.
20 Normalde savaşlarda elde edilen ganimetin 1/5'inin devlete ayrılması anlamında olan bu terim sonrasında define ve maden gibi kazanımlardan alınan vergi olarak da ifade edilmektedir. Bkz. H. Yunus Apaydın, "Humus", *DİA*, XVIII, 365-369.
21 Zekat'ın senesini doldurmadan erken olarak alınması.
22 Gayrimüslimler için kararlaştırılmış cizye üzerinden erken olarak alınan vergi.
23 Rakkaslar ve şarkıcıların tutulması üzerinden alınan vergiler.
24 Konak sahiplerinden alınan vergiler.
25 Burada bahsedilen vergiler genel anlamda mükus olarak isimlendirilmektedir. Bu tabir genel anlamda din dışı ve dönemsel olarak halka vaz edilen vergileri içermektedir. Dolayısıyla da isim ve dönem olarak bir süreklilik arz etmezler. Farklı ürün, hizmet, eşya vb. den alınabilirler. Yine dönemine göre hükümdar tarafından kaldırılabilirler. Dolayısıtla şer'i vergiler gibi süreklilikleri yoktur. Bkz., İsmail el-Beyyûmî, *en-Nizamü'l-Maliye fi Mısr ve'ş-Şam zamani Selâtin-i Memâlik*, Kahire 1998, s.186-208; Ayşe Dudu Kuşçu, *Eyyûbî Devlet Teşkilatı*, Ankara 2013, s.282-286.
26 *Kur'ân-ı Kerîm*, Duhân Sûresi, 25-27. ayetler
27 Burada bir eksiklik ve karışıklık söz konusudur.
28 Mısır'da tahıl ölçmek için kullanılan bir hacim ölçüsüdür. Bir irdeb yaklaşık 73.125 kilograma tekabül etmekteydi. Bkz. Walter Hinz, "İslam'da Ölçü Sistemleri", trk. trc. Acar Sevim, Türklük *Araştırmaları Dergisi*, yıl: 1989, sayı: 5, İstanbul 1990, s.47-49.
29 İslam ülkelerinde kullanılan ağırlık ölçülerinden biridir. Ortaçağ'da Mısır'da kullanılan beş farklı tür kintar bulunmaktaydı. Bunlar için bkz. Walter Hinz, *a.g.m*. s.30-31.
30 Sultanların saraylarında ve haremlerinde istihdam edilmek üzere iğdiş edilmiş kimselerdir. Bkz.,

M. Ahmed Rahman, *Mu'cemü'l-Elfâzi'l-Târîhiyyeti fi'l-asri'l-memlûkî*, Dımaşk 1990, s.109. Bunun dışında Eyyubi ve memluk askeri teşkilatında belli bir eğitimden geçtikten sonra azâd edilen memlûklara da tavaşi denilmekteydi. Bkz. Ayalon, *a.g.e*., s.70-71; Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Eyyûbi ve Devri*, İstanbul 2000, s.281; Çetin, *a.g.e*., 115-116. Tercümede yer alan tavâşî tabirinin de genelde bu mana üzerinde olduğunu belirtmek gerekir.

31 Kuzey Nil havzasını (Nijer) içeren bölgenin adıdır. Nehrin iki yakasında da toprakları bulunmaktadır.Bkz., Ebu'l-Fida, s.152.

32 Batı Nil kolunun denize döküldüğü yerde ve Nil Nehri'nin batısındadır. Küçük bir beldedir. Bkz. Ebu'l-Fidâ İsmâîl, *Takvîmü'l-Buldîn*, trk. trc. Ramazan Şeşen, *Ebu'l-Fidâ Coğrafyası*, İstanbul 2017, s.116.

33 Eşmum-i Tanah, Nil Nehri'nin doğu kolu üzerinde yer alan bir şehirdir. Bkz. Ebu'l-Fida, *a.g.e*., 118.

34 Ateş püskürtmek yeteneğine sahip gemiler. Bunlarda ayrıca debbabe ve mancınık gibi silahlar da bulunmaktaydı. Bkz. Doğan Mert Demir, *Salâhaddîn'in Gemileri, Salâhaddîn Devrinde Akdeniz'de Eyyûbî Deniz Kuvvetleri*, İstanbul 2019, s.78-79.

35 Ortaçağ deniz savaşlarının en temel silahlarından biri olan şiniler deniz kuvvetlerinin asıl vurucu gücünü meydana getirmekteydi. İki ve sonrasında daha çok üç yelkenli tipleriyle ön plana çıkmışlardır. Bkz. Demir, *a.g.e.*, 72-75.

36 At, yük ve personel taşınması için kullanılan yardımcı gemiler. Bkz. Demir, s.76-78.

37 Ürdün'de Gavr'a bakan Eriha'nın karşısındaki belde ve kalesinin ismidir. Bkz. Ebu'l-Fidâ, s.210.

38 Suriye, Ürdün yolunu kontrol eden ve oldukça yüksek bir mevkide yer alan bir kale. Bkz. Le Strange, s.388-389.

39 Dımaşk'a bağlı yerlerden biridir. Ebu'l-Fidâ burasını Bânyâs beldesinin kalesi olarak anlatmaktadır. Bkz. s.214.

40 Hıms'a bağlı yerleşim ve kalesinin ismidir. Bkz. Le Strange, s.42.

41 Ürdün'e bağlı bir belde. Bkz. Le Strange, s.532-533.

42 Bunlar; taberdâr, alem, menzil emiri, cândâr, mirâhûr, zerdkeş olan emirlerden tayin edilirdi. Dîvânların kontrolü ve teftişinden sorumlu idiler. Bkz. Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s.220; el-Beyyûmî, *a.g.e.*, s.58.

43 TTK'da pazar günü.

44 *Kur'ân-ı Kerîm*, Tâhâ Sûresi, 111. ayet kısmî

45 *Kur'ân-ı Kerîm*, Tûr Sûresi, 23. ayet kısmî

46 Saray teşkilatında Sultanın hokka takımını taşıyıp korumaktan sorumlu olan görevlidir. Bu görev Memlûklarda Sultan Baybars zamanında getirilmiş olup Bahrî Memlûkları zamanında önemli emirlerden sayılmazlardı. Bkz. Ayalon, s.99; Asri Çubukçu, "Devâtdâr", *DİA*, IX, 221-222.

47 Tablhâne tabiri İslâm devletlerinde askerî-resmî musiki takımı olarak bilinmektedir. Burada ise aynı mananın dışında kendilerine Sultan tarafından tablhane verilmiş emîrler içinde kullanılmıştır. Tabir ile alakalı bkz., Zeynep Tarım Ertuğ, "Tablhane" *DİA*, XXXIX, 333-334.

48 Dımaşk hac yolundaki ilk istasyondur. Bkz. Le Strange, s.488.

49 *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara Sûresi, 216. Ayet kısmî

50 Yolculukları esnasında misafirlerin ikmal ve maddî ihtiyaçlarının karşılanmasını ifade etmektedir.

51 Arap atlarının soyundan gelen ancak onlardan daha iri yapılı olan bu atlarla ilgili bkz. Lisa A.Heidorn, "The Horses of Kush", *Journal of Near Eastern Studies*, vol.56, no:2 (April, 1997), s.105-114.

52 İbn el-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, nşr. C.J. Torberg, Beyrut 1982, s.76-77.

53 *Kur'ân-ı Kerîm*, Yasin Sûresi, 26. ve 27. Ayetler kısmî
54 *Kur'ân-ı Kerîm*, Yûsuf Sûresi, 66. Ayet kısmî
55 el-Lâzkiye'ye bir konak mesafede yer alan müstahkem kale. Bkz. Ebu'l-Fida, s.220.
56 *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara Sûresi, 205. Ayet kısmî
57 Müellif burada her ne kadar İstanbul'daki bu caminin, Salâhaddîn devrinde açılmadığından bahsetmiş olmasına karşın adı geçen Sultân'ın kâtibi İbn Şeddâd o dönemde söz konusu yapının açılışına dair bilgi vermektedir. Bkz. Bahâeddîn İbn Şeddâd, *en-Nevâdır es-Sultâniyye ve'l-Mehâsin el-Yûsufiyye*, nşr. Cemaleddin Şeyyal, Kahire 1994, s.202.
58 Kâhire'nin kuzeybatısında kalan Cîze bölgesinin merkez bölgelerinden biri.
59 Buradaki tarih kısmı eksiktir.
60 Halka'nın bir parçası olarak ordudan ve memlûklardan ayrılan askerî bir gruptur. David Ayalon'a (s.48, n.192) göre; tabirin menşei bilinmemekle olup halkaya mı yoksa başka bir sınıfa mı mensup oldukları konusunda net bir bilgi yoktur.
61 *Kur'ân-ı Kerîm*, Tegabün Sûresi, 16. Ayet.
62 *Kur'ân-ı Kerîm*, Nisa Sûresi 59. Ayet.
63 Mumyalamanın dışında dahili ve harici olarak özellikle de kırık vakalarında kullanılan mineral bir madde.
64 Göçebelerin koyun sürülerinden alınan bir vergi.
65 Sarayın idaresinden, açılıp kapanmasından, sultânın mallarının, iktâlarının, şaraphanesinin ve memlûklarının idaresinden sorumlu olan görevlidir. Bkz. Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s.215-216.
66 *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara Sûresi, 258. Ayet kısmî
67 TTK'da cuma günü.
68 TTK'da pazar günü.
69 Karaçori kılıcı olarak bilinen bu kılıç Arapçaya kalcûriyye diye geçmiştir. Kaynaklarda Türklerin kullandığı bir süvari kılıcı olarak geçmektedir. Şemşir'den daha uzun olup eğri bir namluya sahipti. Selçuklularda gulâmlarda kılıç talimini bununla yaparlardı. Bkz. İbrahim Duman, "Ortaçağ İslam Dünyasında Kullanılan Karaçori Kılıcı Hakkında Bazı Düşünceler", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, yıl:4, sayı:4, 2019, s.71-86.
70 TTK'da perşembe günü.
71 TTK'da pazartesi günü.
72 *Kur'ân-ı Kerîm*, Yâsîn Sûresi, 26. Ayet kısmî
73 TTK'da cumartesi günü.
74 *Kur'ân-ı Kerîm*, Enfâl Sûresi, 36. Ayet kısmî.
75 *Kur'ân-ı Kerîm*, Enfâl Sûresi, 60. Ayet kısmî.
76 Buharî, *Sahîh-i Buharî*, Dımaşk 2002, "*Kitâbü Cihâd*", s.704-705; hadis no: 2849.
77 Buharî, *a.g.e.*, *Kitâbü İ'tisâm*, s.1815, hadis no: 7356.
78 Bilhassa Mısır'da kullanılan bir hacim ölçüsü olup 12,168 kilogram buğdaya eşitti. Bkz. Hinz, s.64-65.
79 Ebû Dâvud, *es-Sünen*, VII, thk. Şuayb el-Arnavud vd., Beyrut 2009, s.297-298, hadis no: 4941.
80 Kilikya'da müstahkem bir vadide kaya üzerine inşa edilmiş olup Tell Hamdûn'a 4 mil mesafededir. Bkz. Ebu'l-Fida, s.219.
81 *Kur'ân-ı Kerîm*, Tevbe Sûresi, 60. Ayet kısmî
82 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, Beyrut, trhz., 337, 423, 439, 475; Müslim, *Câmiü's-Sahîh*, thk. Nazar b. Muhammed el-Faryabî, Riyad 2006, "Kitabü'l-İmân", 8, sayfa:31, Hadis no:32.
83 Buharî, s.121, "Salat", hadis no:450.

84 *Kur'ân-ı Kerîm*, Ahzâb Suresi, 25. Ayet kısmî
85 Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk.Muhammed Nasıreddin Albanî, Riyad 1996, s.197-198, "Savm", hadis no: 82
86 Buharî, s.610, hadis no:2517.
87 TTK'da cuma günü.
88 Ortaçağ Türk-İslâm dünyasının önemli hakimiyet alametlerinden biridir. Arapça örtü manasına gelmekte olup Sultân'ın önünde rikabdar tarafından sağa ve sola döndürülerek taşınırdı. Kimi zaman da tabiiler saygı göstermek adına Sultân'ın önünde gaşiye taşırlardı. Bkz., Erdoğan Merçil, "Gâşiye", *DİA*, XIII, 398-399.
89 *Kur'ân-ı Kerîm*, Yûsuf Sûresi, 6. Ayet kısmî
90 *Kur'ân-ı Kerîm*, Cîn Sûresi, 11. Ayet kısmî
91 Atın eğerini süsleyen bir maden parçası.
92 Kabak oyunu, meydanın ortasına dikilmiş uzun bir sırığın üzerindeki hedefe, dörtnala giden at üzerinden geriye dönerek ok atmak esasına dayanır. Oyuna adını veren kabak kavramı Türkçe'dir ve Arapçaya *remvü'l-kabak*, *meydân-ı kabak* ve Farsçaya *kabak-bâzî*, *kabak endâzî* terkipleriyle geçmiştir. Bkz. İbrahim Yıldıran, "Osmanlılarda Atlı Hedef Okçuluğu: Kabak Oyunu", *Anadolu Uygarlıklarında Spor,* Ankara 2012, s.158-169.
93 Ortaçağ İslam dünyasında kullanılan uzunluk ölçülerinden biridir. Bir diğer adı da arşındır. Dönem içinde kullanılan birbirinden farklı zira türleri mevcuttur. Mısır zirasının tekabül etiği uzunluk ortalama 46,2 cm idi. Kahire kumaş zirası ise 58,187 cm idi. Tafsilat için bkz., Hinz, s.67-76; Mehmet Erkal, "Arşın", *DİA*, III, 411-413.
94 Bir tür kırmızı kumaş.
95 *Kur'ân-ı Kerîm*, Nûr Sûresi, 56. Ayet kısmî
96 *Kur'ân-ı Kerîm*, Kureyş Sûresi, 4. Ayet.
97 Müellif "bu senenin ifadesi" ve hemen aşağıda 633 hicri yılının girdiğini belirtmesi sebebiyle burada Safer 632 tarihi esas alınmıştır.
98 Müslim, *a.g.e.*, "Kitabü'l-İmare", s.907-908; hadis no: 103.
99 *Kur'ân-ı Kerîm*, Ahzâb Sûresi 25. Ayet kısmî.
100 Ortaçağ İslam dünyasında en fazla kullanılan ağırlık birimidir. Mısır rıtlının dönemsel olarak 300 gramdan 1 kilograma kadar farklı ağırlıklara tekabül ettiği bilinmektedir. Bununla alakalı bkz. Hinz, s.34-41; Cengiz Kallek, "Rıtl", *DİA*, XXXV, 52-55.
101 *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara Sûresi, 261. Ayet kısmî
102 Ebû Dâvud, VII, 298, "Edeb", hadis no:65.
103 TTK'da cuma günü.
104 Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk.Muhammed Nasıreddin Albanî, Riyad 1996, "Fezailü'l-cihâd", s.384; hadis no: 8.
105 Tirmizî, *a.g.e.* s.385, "Fezailü'l-cihâd", hadis no:7.
106 *Kur'ân-ı Kerîm*, Nisâ Sûresi, 75. Ayet kısmî.
107 *Kur'ân-ı Kerîm*, Yûnus Suresi, 24. Ayet
108 *Kur'ân-ı Kerîm*, Enbiya Sûresi, 98. Ayet kısmî
109 Müslim, "İmare", s.924, hadis no:167.
110 Tirmizî, Fezâilü'l-Cihâd", s.385, hadis no: 1638.
111 Ebû Dâvud, IV, 299, hadis no: 2664.
112 Tirmizî, "Fezailü'l-cihad", s.385, hadis no:1639.
113 Tirmizî, "Fezailü'l-cihad", s.390, hadis no: 1664-1665.

114 Buharî, *a.g.e.*, s.712, hadis no: 2887.
115 *Kur'ân-ı Kerîm*, Haşr Sûresi, 2. Ayet.
116 Buradaki yazı İsmâîlîlere yönelik olup yukarısında ve aşağısında aktarılan konudan farklıdır.
117 TTK'da perşembe günü.
118 TTK'da cuma günü.
119 TTK'da pazar günü.
120 *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara Sûresi, 221. Ayet kısmî
121 *Kur'ân-ı Kerîm*, Nûr Sûresi, 36. Ayet kısmî
122 Kilikya Ermenilerin başkenti Sîs'e iki günlük mesafede ve Ceyhan Nehri'nin güneyinde yer alan bir yerleşim ve buraya ait kaledir. Bkz. Ebu'l-Fida, s.215; Le Strange, s.543.
123 TTK'da pazar günü.
124 TTK'da cumartesi günü.
125 Bununla alakalı bkz., Ömer Faruk Harman-Cemal Kurnaz, "Hüdhüd", *DİA*, XVIII, 461-462.
126 TTK'da salı günü.
127 Bilbis'in bir konak kuzeyinde yer almaktadır. Bkz., Ebu'l-Fida, s.110.
128 *Kur'ân-ı Kerîm*, Beyyine Sûresi, 5. Ayet, kısmî
129 *Kur'ân-ı Kerîm*, Tevbe Sûresi, 5. Ayet
130 *Kur'ân-ı Kerîm*, Tevbe Sûresi, 35. Ayet kısmî
131 Buharî, "Kitabü İmân", s.12, hadis no:1.
132 Müslim I, 439, hadis no: 987.
133 Müellif burada 8 Rebîülevvel tarihini vermesine karşın bu salı gününe gelmektedir. O sebeple biz Makrizî'de geçen 18 Rebîülevvel cuma gününü vermeyi tercih ettik.
134 Hadis kitaplarında zühdü içeren hadislerin bir araya getirildiği kitaplardır. Bkz. Mehmet Emin Özafşar, "Zühd ve Rekâik" , *DİA*, XLIV, 535-537.
135 Ancak TTK Hicrî-Şemsî çevirme kılavuzunda söz konusu tarih salı gününe denk gelmektedir.
136 Yahudi asıllı olan bu zat Mısır Fâtımî Devleti'nin ilk halifesi olduğu için burada böyle bir ifade kullanılmıştır. İbn Killis ile alakalı bkz. Said Abdülfettah Aşur, "İbn Killis", *DİA*, XX, 136-137.
137 TTK'da perşembe günü.
138 TTK'da cuma günü
139 Mısır'da kullanılan bir hacim ölçüsüdür. 1 feddan 6368 metrekareye eşittir. Bkz., Hinz, s.80.
140 Bilhassa Irak bölgesinde kullanılan bir ağırlık birimi. 1 makkuk 5,625 kilograma denk gelmekteydi. Bkz., Hinz, s.54.
141 *Kur'ân-ı Kerîm*, Enbiyâ Sûresi, 105. Ayet.
142 *Kur'ân-ı Kerîm*, Mücadele Sûresi, 22. Ayet kısmî.
143 Buharî, "Libas", s.1495, hadis no: 5949; Müslim, II, 1011-1012, hadis no:83.
144 *Kur'ân-ı Kerîm*, İşrâ Sûresi, 81. Ayet kısmî.
145 Mısır'da Fatımiler zamanından itibaren kullanılmaya başlanmış bir uzunluk ölçüsüdür. 1 kasaba 3,99 metreye tekabül etmekteydi. Bkz. Hinz, s.77-78.
146 Buradaki kısımda bir eksiklik mevcuttur.
147 Tarih yanlıştır.
148 Yafa kuşatmasında gerçekleşen olaylarla bizzat şahitlik eden İbn Şeddâd'ın anlatımı için bkz., *en-Nevâdır es-Sultâniyye ve'l-Mehâsin el-Yûsufiyye*, s.330-337.
149 TTK'da pazar günü.
150 Bu kısım eksiktir.
151 TTK'da cuma günü.

152 *Kur'ân-ı Kerîm*, Enbe Sûresi, 40. Ayet kısmî.
153 *Kur'ân-ı Kerîm*, Yasin Suresi, 13. Ayet.
154 Eksiktir.
155 Burada bir yanlışlık söz konusu olup yazarın alıntı yaptığı kaynak I. Baudouin ile Sicilya Kralı Roger arasında yapılan anlaşma ile bu olayı karıştırmıştır. I. Baudouin ve Sicilya Kralı Roger arasında yapılan anlaşma ise birincinin Sicilya Ana Kraliçesi Adelheit ile evlenmesiyle alakalıdır. Bununla alakalı bkz. Aydın Usta, "Haçlı Seferlerinde Kadın", *Ortaçağ'da Kadın*, ed. Altan Çetin, Ankara 2011, s.300-302.
156 TTK'da pazar günü.
157 TTK'da çarşamba günü.
158 TTK'da cumartesi günü.
159 TTK'da pazar günü.
160 Hıms sınırında yer alan bir kale. Bkz. Le Strange, s.502.
161 TTK'da cumartesi günü.
162 Burada bir hata söz konusudur. Zira müellifimiz öncesinde Berke Hân'ın öldüğünü ifade etmiştir.
163 Sevilla hükümdarı Alphonso.
164 Mektupta burada özellikle isim bu şekilde yazılmış.
165 Haleb eyaletine bağlı el-Lazkiye'nin karşısında yer alan kıyı kalesi. Bkz. Le Strange, s.416.
166 TTK'da pazartesi günü.
167 TTK'da pazar günü.
168 TTK'da pazar günü.
169 Eyerin, üzeri meşin vb. şeylerle kaplanan tahta kısmı.
170 TTK'da çarşamba günü.
171 TTK'da pazartesi günü.
172 *Kur'ân-ı Kerîm*, Kehf Sûresi, 64. Ayet kısmî
173 *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara Sûresi, 270. Ayet kısmî.
174 Ons. Mısır'da 1 ukiyye 37.44 grama denk gelmekteydi. Bkz. Hinz, s.43-44.
175 el-Kureyn, Haçlı Seferleri döneminde bölgede kurulan üç dinî-askerî tarikattan en son kurulan Alman Şövalye Tarikatına ait idi.
176 TTK'da cumartesi günü.
177 TTK'da salı gecesi.
178 Dîvân hizmetinde çalışan ikinci sınıf katiplerdir. Hükümdarın kapısında kararı alınıp yazılacak tevcihatı ve mukatebatı verilen direktifler dahilinde kaleme alırlardı. Bkz. Kuşçu, *a.g.e*, s.258-259.
179 Ebu Davud, IV, 167, "Cihad", hadis no: 2513.
180 Bkz. 72n.
181 TTK'da çarşamba günü.
182 TTK'da çarşamba günü.
183 Burada müellifin Kehf Sûresi, 9. ve 41. Ayetlerine yaptığı bir atıf mevcuttur.
184 Müellif Kehf Sûresi 17. Ayete atıf yapmaktadır.
185 *Kur'ân-ı Kerîm*, Kehf Sûresi, 18. Ayet kısmî.
186 Yukarı Mısır'da Asvan'ın hemen yanında yer alan bölgedir. Bugün önemli bir kısmı Sudan Devleti sınırları içerisinde yer almaktadır. Bkz. Nebi Bozkurt, "Nûbe" *DİA*, XXXIII, 222-223.
187 Nûbe'nin merkezi olup Nil Nehri'nin yukarı mecrasının batısında yer almaktadır. Ebu'l-Fida, s.150.
188 Moğol başlığı

189 TTK’da pazar günü.
190 Mısırlıların Kedi-Arslan Tanrısı Bast.
191 *Kur’ân-ı Kerîm*, Ahzâb Sûresi, 25. Ayet kısmî.
192 *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara Sîresi, 205. Ayet kısmî.
193 *Kur’ân-ı Kerîm*, Nebe Sûresi, 19. Ayet.
194 *Kur’ân-ı Kerîm*, Vâkıa Sûresi, 1-3. Ayetler.
195 *Kur’ân-ı Kerîm*, Vâkıa Sûresi, 4-6. Ayetlere atıf.
196 TTK’ya göre pazartesi günü.
197 *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara Sûresi 9. Ayet, kısmî.
198 Buradaki nüshada NAm:Aklm şeklinde bir yazım bulunmasına karşın bunun NAml:Aklm şeklinde olması metne daha uygun düşmektedir.
199 Bu sayfa ve sonrası asıl nüshada eksiktir.
200 *Kur’ân-ı Kerîm*, En’âm Sûresi, 124. Ayet kısmî
201 *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’mîn Sûresi, 11. Ayet kısmî.
202 *Kur’ân-ı Kerîm*, Tûr Sûresi, 25. Ayet.
203 *Kur’ân-ı Kerîm*, Hâkka Sûresi, 8. Ayet.
204 *Kur’ân-ı Kerîm*, Enfâl Sûresi, 67. Ayet kısmî.
205 *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf Sûresi, 48. Ayet kısmî.
206 *Kur’ân-ı Kerîm*, Mü’minûn Sûresi, 113. Ayet kısmî.
207 *Kur’ân-ı Kerîm*, Kehf Sûresi, 22. Ayet kısmî.
208 *Kur’ân-ı Kerîm*, Müdessir Sûresi, 27-28. Ayetler.
209 *Kur’ân-ı Kerîm*, Müdessir Sûresi, 29. Ayet.
210 *Kur’ân-ı Kerîm*, Saffât Sûresi, 164. Ayet.
211 *Kur’ân-ı Kerîm*, Taha Sûresi, 108. Ayet kısmî.

BİBLİYOGRAFYA

AHMED B. HANBEL, *Müsned*, I, Beyrut, trhz.

APAYDIN, H. Yunus, "Humus", *DİA*, XVIII, 365-369.

AŞUR, Said Abdülfettah, "İbn Killis", *DİA*, XX, 136-137

AYALON, David, *Memluk Ordusunun Yapısı Üzerine Araştırmalar, I-II-III*, trk. trc. Abdullah Mesut Ağır, Ankara 2015.

AYAZ, Fatih Yahya, "Hoşdaş", *DİA*, Ek Cilt I, 562-563.

el-Beyyûmî, İsmail, *en-Nizamü'l-Maliye fi Mısr ve'ş-Şam zamani Selâtin-i Memâlik*, Kahire 1998.

BOZKURT, Nebi, "Nûbe" *DİA*, XXXIII, 222-223.

BUHARÎ, *Sahîh-i Buharî*, Dımaşk 2002.

ÇETİN, Altan, *Türk Tarihinde Memluk Asırları*, Ekim 2020.

Çubukçu, Asri, "Devâtdâr", *DİA*, IX, 221-222.

……., "İbn Abdüzzâhir", *DİA*, XIX, 289-291.

DUMAN, İbrahim, "Ortaçağ İslam Dünyasında Kullanılan Karaçori Kılıcı Hakkında Bazı Düşünceler", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, yıl:4, sayı:4, 2019, s.71-86.

EBÛ DÂVUD, *es-Sünen*, VII, thk. Şuayb el-Arnavud vd., Beyrut 2009.

MERÇİL, Erdoğan, "Gâşiye", *DİA*, XIII, 398-399.

ERKAL, Mehmet, "Arşın", *DİA*, III, 411-413.

HARMAN, Ömer Faruk – Kurnaz, Cemal, "Hüdhüd", *DİA*, XVIII, 461-462.

HEİDORN, Lisa A., "The Horses of Kush", *Journal of Near Eastern Studies*, vol.56, no:2 (April, 1997), s.105-114.

HİNZ, Walter "İslam'da Ölçü Sistemleri", trk. trc. Acar Sevim, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, yıl: 1989, sayı: 5, İstanbul 1990, s.1-82.

İBN EL-ESÎR, *el-Kâmil fî't-Târîh*, nşr. C.J. Torberg, Beyrut 1982.

İBN ŞEDDÂD, Bahâeddîn, *en-Nevâdır es-Sultâniyye ve'l-Mehâsin el-Yûsufiyye*, nşr. Cemaleddin Şeyyal, Kahire 1994.

KALLEK, Cengiz, "Rıtl", *DİA*, XXXV, 52-55.

KUŞÇU, Ayşe Dudu, *Eyyûbî Devlet Teşkilatı,* Ankara 2013.

MÜSLİM, *Câmiü's-Sahîh,* thk. Nazar b. Muhammed el-Faryabî, Riyad 2006.

ÖZAFŞAR, Mehmet Emin, "Zühd ve Rekâik", *DİA,* XLIV, 535-537.

LE STRANGE, Guy, *Palestine Under the Moslems, A Description of Syria and Holy Land, from A.D. 650-to 1500,* Londra 1890.

ŞEŞEN, Ramazan, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260),* İstanbul 2007.

……., *Sultan Baybars ve Devri, (1260-1277),* İstanbul 2009.

……., *Salâhaddîn Eyyûbi ve Devri*, İstanbul 2000.

TANERİ, Aydın, "Candar", *DİA*, VII, 145-146.

TİRMİZÎ, *Sünenü't-Tirmizî*, thk.Muhammed Nasıreddin Albanî, Riyad 1996.

USTA, Aydın, "Haçlı Seferlerinde Kadın", *Ortaçağ'da Kadın,* ed. Altan Çetin, Ankara 2011, s.283-323.

YILDIRAN, İbrahim, "Osmanlılarda Atlı Hedef Okçuluğu: Kabak Oyunu", *Anadolu Uygarlıklarında Spor,* Ankara 2012, s.158-169

YİĞİT, İsmail, "Halka", *DİA*, XV, 360-362.

FOTOĞRAFLAR

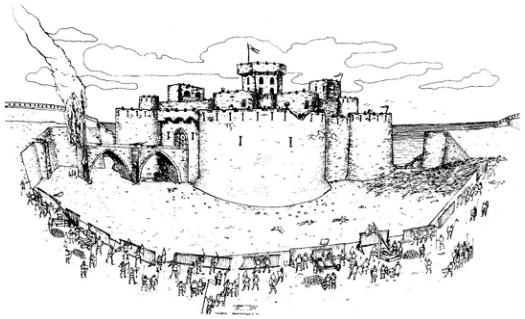
Kaysâriye Kalesi’nden geriye kalan hendekler, İsrail

Aslîs Kalesi, İsrail

Arsûf Kalesi kalıntıları, İsrail

Arsûf Kuşatmasını gösteren bir çizim

Kırım’da Sultân Baybars adına yaptırılan camii

Aclûn Kalesi, Ürdün

Masyâf Kalesi, Suriye

Kerak des Chavaliers, (Şövalye Kerek, Hısnü'l-Ekrâd), Suriye

Moab Kerek, Ürdün

Zâhiriyye Medresesi'nden günümüze kalan kısım, Kahire, Mısır

Zâhiriyye Medresesi, Detay, Kahire, Mısır

Safed Kalesi, İsrail

Safed'in fethinden sonra Sultan Bâybars tarafından yaptırılan Kızıl Camii

Şakif Arnun (Beaufort) Kalesi, Lübnan

Subeybe Kalesi, Suriye

Kehf Kalesi, Suriye

Kehf Kalesi’nin Girişi

Akkar Kalesi, Lübnan

Kureyn (Monfort) Kalesi, İsrail

Markab Kalesi, Suriye

Şevbek Kalesi, Ürdün

Serfendikar Kalesi, Osmaniye, Türkiye

Sîs (Kozan) Kalesi, Türkiye

Kayseri Kalesi, Türkiye

Bağrâs Kalesi, Antakya, Türkiye

Sahyûn (Salâhaddîn) Kalesi, Suriye

Haleb Kalesi, Suriye